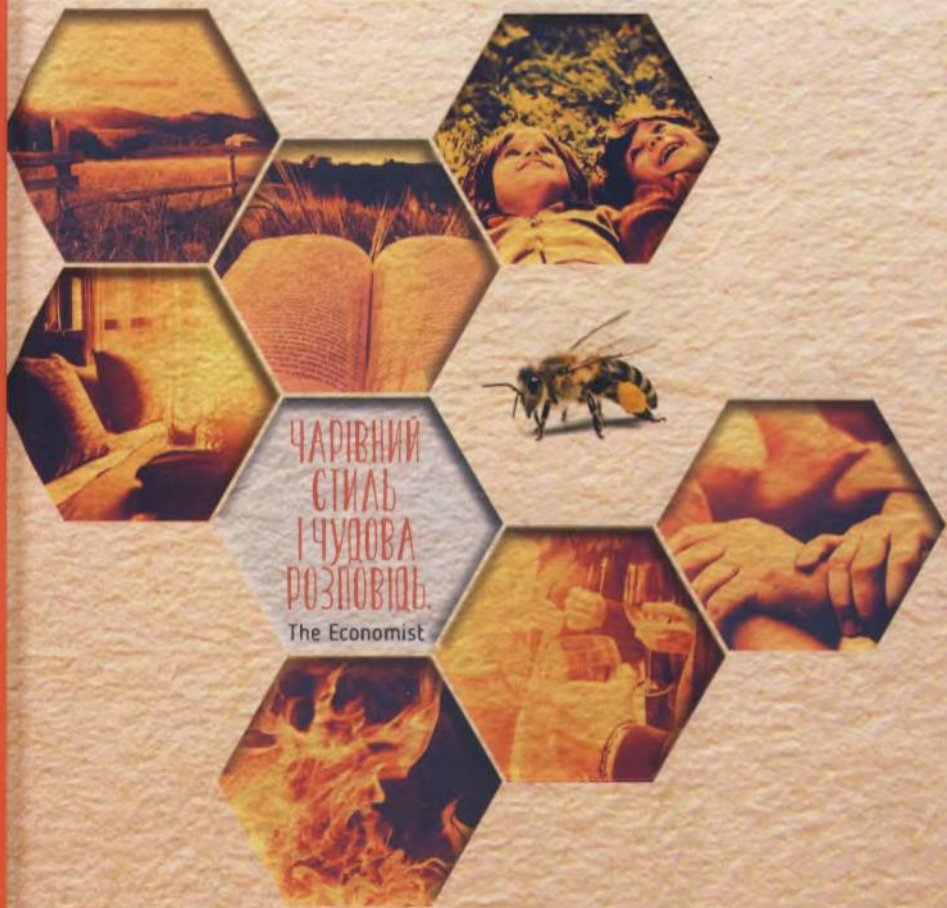

ЕНН ПАТЧЕТТ

СПІВДРУЖНІСТЬ

ЧАРІВНИЙ
СТИЛЬ
І ЧУДОВА
РОЗПОВІДЬ.

The Economist

#1 New York Times Bestseller

ЕНН ПАТЧЕТТ

СПІВДРУЖНІСТЬ

Ann Patchett

COMMONWEALTH

A Novel

Енн Патчетт

СПІВДРУЖНІСТЬ

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЯ

УДК 821.111(73)

П20

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Patchett A. *Commonwealth : A Novel* / Ann Patchett. — London :
Bloomsbury Publishing, 2016. — 336 p.

Переклад з англійської *Любові Котляр*

Дизайнер обкладинки *Євген Ухов*

ISBN 978-617-12-4111-4

ISBN 978-1-4088-8040-1 (англ.)

- © Ann Patchett, 2016
- © Depositphotos.com / Kesu01, wabeno, обкладинка, 2017
- © Shutterstock.com / ESB Professional, ESUN7756, Fabrizio Misson, Konstantin, WHYFRAME, обкладинка, 2017
- © Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2017
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2017

Присвячується Майку Гласкоку

1

Свято з нагоди хрестин пішло шкереберть, щойно з'явився Альберт Казенс із пляшкою джину. Фікс привітно осміхався, відчиняючи йому двері, та усмішка так і застигла на його обличчі, а тим часом мозок гарячково намагався провести необхідні паралелі та зрозуміти, хто перед ним: так, на порозі стояв Альберт Казенс, який працює в окружній прокуратурі. За останні півгодини Фіксові довелося разів двадцять відчиняти двері, щоб привітати та впустити гостей — сусідів, друзів, служителів із церкви, сестру Беверлі, всіх своїх братів та їхніх родичів, своїх колег — буквально увесь штат їхнього поліцейного відділка, а от кого менш за все він сподівався побачити тут — то це Казенса. Кілька тижнів тому Фікс поцікавився у дружини, чому вона вважає, що їм треба запросити на хрестини усіх, з ким вони хоча б мимохідь знайомі, на що вона і запропонувала йому самому проглянути список запрошених та вказати, кого слід викреслити. На список він тоді так і не глянув, але якби дружина зараз стояла поряд із ним коло дверей, то він би напевне вказав пальцем на чоловіка на порозі і сказав: «Його». Не те, щоб Альберт Казенс йому не подобався — він ледве його знав, а це вже була доволі вагома причина, щоб його не запрошувати. Фіксові навіть спало на думку, що Казенс, можливо, прийшов до нього, щоб поговорити про якусь справу по роботі. Раніше такого ніколи не траплялося, але як іще можна було це пояснити? Кілька гостей прогулювалися по садочку перед будинком. Фікс не знав, приїхали вони із запізненням чи то вирішили піти раніше додому, а чи просто вийшли подихати свіжим повітрям, бо в будинку було вже стільки народу, що будь-який пожежник одразу наклав би

штраф за порушення правил протипожежної безпеки. А от у чому Фікс був упевнений, то це в тому, що Казенс прийшов сюди без запрошення, сам, із пляшкою у пакунку.

— Вітаю, Фіксе, — простягаючи руку для вітання, промовив заступник окружного прокурора Альберт Казенс, одягнений у костюм із краваткою.

— Привіт, Але, — відповів Фікс, сумніваючись, чи того й справді називають Алом у повсякденному спілкуванні. — Я радий, що ти зміг прийти.

Він трохи заміцно потиснув простягнуту йому руку і впустив гостя до будинку.

— Я зовсім ненадовго, — заявив Казенс, прискіпливо оглядаючи юрбу гостей, немовби підозрюючи, що для нього може не знайтися місця.

Вечірка вже йшла на спад, більшість маленьких трикутних канапок зникла з таць, як і половина печива. Скатертину на столі під чашею з пуншем була мокрою та рожевіла плямами.

Фікс відступив у бік, щоб дати гостеві дорогу.

— Проходь, будь ласка, — запросив він.

— Я не міг не прийти.

Ще й як міг, адже на хрестинах у церкві його не було.

З окружної прокуратури Фікс запросив лише Діка Спенсера. Дік сам колись був копом, навчався в юридичній школі на вечірньому відділенні, зробив кар'єру в прокуратурі, нічим не підкреслюючи своєї зверхності у ставленні до колег. Не мало ніякого значення те, що Дік їздив на відомчому автомобілі прокуратури, чи те, що йому доводилося виступати перед суддею, — ніхто не сумнівався, звідки він вийшов. Що ж до Казенса, то тут була зовсім інша справа: той був юристом, як і всі інші — окружні прокурори, юристи з центрального поліцейного департаменту, експерти — свої хлопці, якщо їм щось від тебе треба, але ніколи не запросять звичайного поліціанта випити разом; а якщо таке трапляється, то лише тому, що вони вважають, що той від них залежить.

Окружні прокурори — це ті, хто смалить твої цигарки, не маючи власних, бо вони, мовляв, намагаються кинути палити. Справжні копи — ті, що товклись у вітальні та в їдальні або висипали на двір за будинком під мотузкою для сушіння білизни, напнутою між двома апельсиновими деревами, — не намагалися кинути палити. Вони пили холодний чай, змішаний з лимонадом, та смалили як паровози.

Альберт Казенс простяг пакунок Фіксові, той заглянув усередину. Там була пляшка джину, дуже велика. Інші принесли на подарунок молитовники, перламутрову вервицю для розарію чи кишенькову Біблію у білій дитячій обкладинці з позолоченим обрізом сторінок. П'ятеро колег, точніше їхні дружини, скинулися й купили синій емалевий хрестик на ланцюжку з малесенькою перлиною в центрі, дуже гарний, на майбутнє.

— Ну, то в тебе хлопчик та дівчинка?

— Дві дівчинки.

Казенс стенив плечима:

— Що тут вдієш?

— Та нічого, — відповів Фікс і зачинив двері. Беверлі наказала йому залишити двері відчиненими, щоб провітрити приміщення. Це ще раз доводило: вона зовсім не розуміється на браку гуманності в чоловіків. Немає значення, скільки людей у тебе вдома, — ніхто не залишає дверей житла навстіж.

З кухні визирнула Беверлі. Між ними було щонайменш тридцять чоловік — увесь клан Мелоїв, усі Де Матеос, кілька хлопчиків-прислужників із церкви, що порпалися в залишках печива, — та Беверлі не можна було не помітити. Ще б пак, у тій жовтій сукні!

— Фіксе! — покликала вона, намагаючись перекричати гамір, що панував навколо.

На її поклик першим повернув голову Казенс, і саме Казенс кивнув їй у відповідь.

Мимоволі Фікс випростався, але момент уже було згаяно.

— Почувайся як удома, — сказав він заступникові окружного прокурора і вказав на групу детективів, що юрмилися за розсувними скляними дверима, все ще у піджаках. — Ти тут багатьох знаєш.

Можливо, то була правда, а може і ні. Казенс напевне не знав господаря дому. Фікс повернувся, намагаючись пройти крізь юрбу гостей, і ті розступилися, пропускаючи його, поплескуючи по плечу, ручкаючись і вітаючи. Він намагався не наступити на дітлахів, що гралися на підлозі їдальні, вдаючи із себе тигрів: кралися та повзали під ногами у дорослих; серед них була і його чотирирічна донька Керолайн.

У кухні було повно жінок, які сміялися та голосно перемовлялися між собою, але ніхто не намагався допомагати, за винятком сусідки Луїс, що якраз витягувала з холодильника їжу. Найкраща подруга Беверлі, Воліс, дивлячись у бочковину блискучого хромованого тостера, як у люстерко, підфарбовувала собі губи. Воліс була надмір худорлява та надто засмагла, а коли чепурилася, то завжди заяскраво фарбувала губи. Мати Беверлі сиділа за обіднім столом, тримаючи на руках немовля. Дівчинку вже переодягли: зняли з неї довгу мереживну сукенку для хрестин і вбрали в накрохмалену білу сукню з жовтими квітами, вишитими навколо шиї, як ту наречену, що вдягає вбрання для подорожі наприкінці весільної церемонії. Жінки в кухні по черзі товклися навколо дитини, немовби їх основною роботою було забавляти її до прибуття волхвів. Але дівчинку це не тішило. Її блакитні оченята посоловіли від втоми. Вона збайдужіло дивилась у простір. Уся ця метушня з приготуванням канапок та прийманням подарунків — занадто для дівчинки, якій ще не виповнилося й року.

— Ви тільки погляньте, яка вона гарненька, — примовляла теща Фікса, не звертаючись ні до кого конкретно та погладжуючи немовля по пухкій щічці.

— Фіксе, — звернулася Беверлі до чоловіка, — у нас немає льоду.

— Але ж то було завдання твоєї сестри, — відповів Фікс.

— Отже, вона його не виконала. Можеш попросити когось із хлопців, щоб сходили й купили? Надто спекотно, щоб святкувати без льоду.

Вона зав'язала фартух на шиї, але не на талії. Намагалася не зім'яти сукні. Кілька пасом світлого волосся вибилися із зачіски і падали їй на очі.

— Якщо вона вже не принесла льоду, то могла хоча б прийти сюди й допомогти тобі з канапками!

Промовляючи це, Фікс дивився прямо на Воліс, але Воліс лише закрила губну помаду і не звернула на його слова жодної уваги. Фікс вважав, що таким чином допомагає Беверлі, адже в неї так багато роботи. Глянувши на неї, будь-хто подумав би, що вона з тих, хто замовляє їжу для вечірок у службах доставки, а сама зручненько сидить на дивані, тимчасом як хтось інший розносить таці зі стравами.

— Боні така рада, що бачить одразу стількох копів у одній кімнаті! Як можна сподіватися, що вона зараз думає про канапки?! — відповіла Беверлі, на якусь мить припинивши викладати на блюдо м'який сир та огірки й зиркнувши на пакунок у руці Фікса.

— Що там у тебе в пакунку?

Фікс вийняв джин, і дружина, на його подив, уперше всміхнулася до нього за цілий день, а може — за цілий тиждень.

— Скажи тим, кого ти пошлеш у магазин, — промовила Воліс, раптом виявляючи цікавість до їхньої розмови, — щоб купили тоніку.

Фікс відповів, що він сам сходить по лід. Далі вниз вулицею була невеличка крамниця, і його тішила можливість ненадовго вислизнути з домівки. Відносна тиша, що панувала

довкола, упоряджені бунгало з чепурними зеленими галлявинами, легкі тіні пальм та аромат апельсинових квіток укупі зі запахом запаленої цигарки, яку він із задоволенням кури́в, — усе це заспокоювало Фікса. Його брат Том запропонував допомогти, і тепер вони йшли разом у товариському мовчанні. Том та його дружина Беті мали вже трьох дітей, усі дівчата; вони жили в Ескондідо, де Том працював у протипожежному відділку. Фікс міркував над тим, як швидко плине життя, коли стаєш дорослим та з'являються діти: тоді в тебе вже не так багато часу, як тобі думалося. Останнього разу брати зустрічались у батьків, коли всі гуртом ходили на Різдва́ну службу до церкви, а ще раніше — мабуть, в Ескондідо, на хрестинах Ерін. Повз них проїхав кабриолет «Санбі́м», і Том промовив:

— Оце так машина!

Фікс кивнув у відповідь і пожалкував, що не побачив автівку першим. Тепер треба думати, як підтримати розмову. У крамниці вони купили чотири пакунки льоду та чотири пляшки з тоніком. Хлопець на касі запитав, чи не треба їм лайма, але Фікс заперечно похитав головою. Вони в Лос-Анджелесі, а зараз червень. Хто тут о цій порі купує лайм? Фікс не зв'язався з годинником, коли вони вийшли з дому, але в нього було добре відчуття часу. Як і в усіх копів. Їх не було хвилин двадцять, максимум — двадцять п'ять. Зовсім мало для того, щоб щось змінилось, а втім, коли вони повернулися, двері парадного входу були розчахнуті навстіж, а на подвір'ї вже нікого не було. Том не помітив ніякої розбіжності, адже він був пожежником. Якщо в повітрі не чути смороду диму — значить, на їхню думку, все гаразд. У будинку все ще було сила-силенна народу, але стало значно тихіше. Перед початком вечірки Фікс увімкнув радіо, і вперше за увесь цей час зміг розчути уривки музики. Діти вже не повзали по підлозі у їдальні, і здавалося, що ніхто не переймався тим, куди вони поділися. Вся увага присутніх була

зосереджена на відчинених дверях кухні, куди саме й прямували брати Кітінґи з льодом. Напарник Фікса Ломер чекав на них, він хитнув головою у напрямку юрби.

— Ви повернулися саме вчасно, — сказав він.

Уже до того, як вони пішли, в кухні була тиснява, але тепер туди набилося втричі більше народу, переважно чоловіки. Ні матері Беверлі, ні немовляти не було й сліду. Беверлі стояла біля раковини і тримала у руці великий ніж для нарізання м'яса. Вона розтинала навпіл апельсини з величезної купи на столі, тимчасом як двоє юристів з окружної прокуратури Лос-Анджелеса, Дік Спенсер та Альберт Казенс, без тісних піджаків і краваток, закотивши рукава сорочок вище ліктів, чавили половинки апельсинів двома металічними сокодавильками. Їхні обличчя розпашіли та спітніли, а відкриті комірці якраз почали темніти; вони так старалися, немовби безпека всього міста залежала від того, як вони роблять апельсиновий сік.

Сестра Беверлі Боні цього разу виявила неабияку готовність допомогти: вона зірвала з Діка Спенсера окуляри й заходилася терти їх рушником для посуду, не зважаючи на те, що десь у юрбі гостей була його тямуща та дієздатна дружина. Це сталося саме тієї миті, коли Дік, якому очі заливав піт, побачив Фікса й Тома і попросив льоду.

— Лід! — гукнула Боні, і дуже слушно, бо було жарко немов у пеклі, а лід — то було якраз те, що треба. Вона кинула рушник, вихопила з рук Тома два пакунки з льодом і поставила їх у раковину, зверху на акуратно нарізані порожні половинки апельсинів. Потім забрала пакунки у Фікса. Адже лід — то було її завдання.

Беверлі припинила нарізати апельсини.

— Якраз вчасно, — мовила вона, занурила паперянку у відкритий пластиковий пакунок, виловила три чималі кубики льоду, немовби задаючи собі ритм. Далі долила напій із повного дзбана — половину джину, половину

апельсинового соку. Відтак налила ще одну і ще — паперянки з напоями швидко передавалися крізь кухонні двері у нетерплячі руки гостей.

— Я приніс ще й тонік, — сказав Фікс, поглянувши на пакунок, який він досі тримав у руці. Він ні на що не нарікав, та все ж йому було прикро відчувати, що за той короткий час, поки вони з братом ходили до крамниці, їх ніби відсунули на другий план.

— Краще апельсиновий сік, — відповів Альберт Казенс, що припинив роботу лише на хвилинку, щоб випити напій, який запропонувала йому Боні. Боні, яка до цього очей не зводила з копів, тепер зосередила усю свою увагу на двох прокурорах.

— До горілки, — заперечив йому Фікс, — для приготування «викрутки». Це всім відомо.

Проте Казенс лише похитав головою у відповідь цьому невірі, що ставив під сумнів його слова, і саме тієї миті Беверлі простягнула своєму чоловікові напій. Цілому світові було очевидно: між нею та Казенсом виникло якесь особливе порозуміння, щось на кшталт відомого лише їм двом коду. Фікс тримав у руці паперянку з напоєм та пильно дивився на непроханого гостя. В його оселі зараз були три його брати, безліч міцних здорованів із поліційного відділка Лос-Анджелеса, священник, який організовував суботній збір коштів для дітей з малозабезпечених родин, — усі вони виступили б на його боці, якби довелося випхати за двері одного заступника окружного прокурора.

— Будьмо, — неголосно промовила Беверлі, не як тост, а як вказівку, і Фікс, усе ще ображений, перекинув паперянку.

Отець Джо Майк сидів на землі, обпершись спиною об стіну Кітінгового будинку та знайшовши собі невеличку ділянку в затінку. Паперянку з коктейлем із апельсинового соку та джину він поставив собі на коліно, обтягнуте форменими

чорними штаньми. Штаньми священика. Паперянка була вже третьою чи четвертою, він не пам'ятав точно, та й не дуже цим переймався, адже напою у них було всього по кілька крапель. Він намагався подумки підготувати свою проповідь для недільної служби. Йому хотілося розповісти пастві — тим небагатьом парафіянам, кого не було на святкуванні у Кітінгів, — про те, як саме тут, сьогодні, повторилося Христове диво з хлібами та рибою, але йому не вдавалося вилучити з розповіді випивку. Священик не вірив, що він сам був очевидцем дива, ніхто б про це навіть не подумав, але перед ним було бездоганне пояснення того, як таке диво могло статися в часи Христа. Це правда, що пляшка джину, яку приніс із собою Альберт Казенс, була велика, але нею аж ніяк не можна наповнити всі ті паперянки з коктейлем, та ще й не раз, щоб пригостити понад сотню гостей, що тепер танцювали у кількох метрах від Джо Майка. І навіть якщо недавно обірвані гілки апельсинових дерев на задньому подвір'ї доти ламалися від фруктів, їх би все одно не вистачило, щоб наситити усю юрбу запрошених. Традиційно вважають, що не можна змішувати апельсиновий сік із джином, а тут — хто ж бо думав, що на вечірці з нагоди хрестин будуть подавати міцні напої? Якби Кітінги просто поставили пляшку у бар, то ніхто би про неї більше й не згадав. Але Фікс Кітінг дав пляшку дружині, яка надто нервувалася, щоб організувати гарну вечірку, а тому потребувала невеличкого ковтка коктейлю для розрядки; а оскільки вона потребувала ковтка коктейлю, то з волі Господа усі присутні приєдналися до неї. З багатьох поглядів — то було диво Беверлі Кітінг. Альберт Казенс — той, що приніс джин, — також був до нього причетний, бо він запропонував приготувати коктейль. Альберт Казенс сидів поруч із отцем Джо Майком кілька хвилин тому та розповідав йому про те, що він родом із Вірджинії, мешкає в Лос-Анджелесі вже протягом трьох років, але ніяк не може звикнути до безлічі цитрусових на

деревах. Берт (він попросив священника, щоб той так називав його) виріс на заморожених концентратах, які змішувалися з водою у глеках і, як він тепер уже зрозумів, не мали нічого спільного зі справжнім апельсиновим соком. Тепер його діти, не замислюючись, п'ють щойно вичавлений апельсиновий сік, як він колись у дитинстві пив молоко. Вони чавлять його з апельсинів, які зривають прями-сінько з дерева у власному садку. Берт помічав, як у його дружини Терези на правому передпліччі наростають м'язи від постійного чавлення апельсинів на сік, тимчасом як діти тримають наготові склянки та просять ще та ще. «Їм тільки апельсинового соку й подавай», — сказав Берт. Вони пили сік на сніданок із вівсянкою, Тереза заморожувала його у формочках для льоду і потім давала їм ті кубики соку на полуденок, а ввечері вони з Терезою додавали їх разом із льодом до горілки, бурбону чи джину. Здається, ніхто цього не розумів: немає значення, що до нього додавати, важливий лише сам сік.

— Жителі Каліфорнії забувають про це, бо вони розбалувані, — заявив Берт.

— Це правда, — мусив визнати отець Джо Майк, тому що він виріс в Оушенсайді. Він поки ще не уявляв собі, як далеко може зайти цей чоловік у своїх міркуваннях про апельсиновий сік.

Священик, думки якого блукали, немов євреї у пустелі, намагався знову зосередитися на проповіді: Беверлі Кітінг підійшла до бару з напоями, який вона не поповнювала для вечірки з нагоди хрестин, і знайшла в ньому півпляшки джину, майже повну пляшку горілки, пляшку текіли, яку брат Фікса Джон привіз їм у вересні з Мексики і яку вони так і не відкоркували, бо не знали, як саме слід пити текілу. Вона принесла ті пляшки до кухні; тоді сусіди, які жили поряд із ними, й сусіди, що жили через дорогу, та ще троє з тих, котрі мешкали біля Втілення Христа, запропонували піти додому

й поглянути, що є в їхніх барах, а коли повернулися, то принесли не лише пляшки, а й апельсини. Біл та Сюзі повернулися з наволочкою, наповненою фруктами, і заявили, що можуть принести ще три напирники. Та на цьому внесок сусідів у вечірку не закінчився. Інші гості наслідували їхній приклад, побігли додому, обтрусили власні дерева та полиці з алкогольними напоями. Вони несли свої щедрі дарунки в кухню Кітінгів, аж поки кухонний стіл не почав скидатися на шинквас, а обідній — на кузов вантажівки з фруктами.

Хіба ж то не було справжнє диво? Не так, як Христос вийняв фуршетний стіл зі свого святого рукава та запросив усіх розділити з ним хліб і рибу? Проте люди, які принесли у своїх сап'янових сумках, може, трохи більше, ніж їм було треба для власної сім'ї, але, вочевидь, не достатньо, щоб нагодувати юрму, діяли у своїй безмежній щедрості, натхненні прикладом їхнього учителя та його апостолів. А може, на цій вечірці з нагоди хрестин вони діяли під впливом щедрості Беверлі Кітінг? Або під впливом її вигляду в тій чудовій жовтій сукні, коли її світле волосся, складене у високу зачіску зі шпильками, відкривало ніжну шию — шию, що плавно переходила у спину й ховалася під жовтою сукнею. Отець Джо Майк відсьорбнув з паперянки. А наприкінці люди назбирали дванадцять кошиків сміття. Він окинув поглядом паперянки, що валялися на столах, стільцях, на землі; у деяких із них на дні все ще залишалося на один чи два ковтки напою. Якби зібрати всі залишки, скільки б вийшло? Отцеві Джо Майку було соромно за те, що він не зголосився піти назад до пасторського будинку і простежити за підготовкою. Він думав: як би то було, якби священик показав парафіянам, скільки джину він відклав про запас замість того, щоб узяти участь у евхаристії.

Тут хтось тихенько доторкнувся до носка його черевика. Отець Джо Майк поглянув угору, відірвавшись від споглядання власного коліна та медитації над вмістом паперянки,

і побачив Боні Кітінг. Ні, не зовсім так. То її сестра була одружена з Фіксом Кітінгом, отже, вона була Боні-Як-Там-Її. Боні-Дівоче-Прізвище-Бeverлі.

— Вітаю, пане отче, — мовила вона, легенько тримаючи великим та вказівним пальцями таку саму, як і в нього, паперянку.

— Боні, — відповів він, намагаючись надати власному голосові відповідного його санові тону, мовби він не сидів на землі й не пив джину. Проте він не був упевнений у тому, що то саме джин. То могла бути й текіла.

— Хотіла запитати, чи не потанцюєте ви зі мною?

Боні Х була одягнена у сукню з блакитними стокротками, досить коротку, так що священик збентежено гадав, на чому йому слід зупинити свій погляд. Звичайно, вбираючись зранку, вона, напевне, не подумала про те, що їй, можливо, доведеться стояти поряд із чоловіками, що сидять перед нею долі. Джо Майк хотів був сказати щось таке по-батьківськи поблажливе, мовляв, він давно вже не танцює, але він був надто молодим, щоб здаватися її дядьком чи батьком, саме тому вона його запросила. Замість цього він просто відповів:

— Це не вельми слушна думка.

Боні, міркуючи про слухні та неслухні думки, присіла навпроти нього, напевне, вважаючи, що їй та священикові буде зручніше розмовляти, якщо їхні очі перебуватимуть на одному рівні, ба зовсім не дбаючи про те, де тоді буде край її сукні. Її білизна також була блакитною. Якраз у тон сукні.

— Бачите, річ у тім, що тут усі одружені, — пояснила вона, навіть не намагаючись розмовляти тихіше, щоб висловити своє незадоволення. — І хоча я й не проти потанцювати з одруженим чоловіком, бо, думаю, що танцювати разом — це ще нічого не означає, але всі вони прийшли сюди з дружинами.

— А от їхні дружини гадають, що це щось таки означає, — він старався не відводити погляду від її очей.

— Авжеж, — сумно мовила Боні, заправляючи за вухо пасмо прямого золотисто-каштанового волосся.

Саме тієї миті на отця Джо Майка зійшло щось на кшталт одкровення: Боні Х мусить виїхати з Лос-Анджелеса або хоча б переїхати в Долину — кудись, де ніхто не знає її старшої сестри, тому що Боні була дуже привабливою дівчиною, якщо поруч не було її сестри. Постав їх поряд — і Боні виглядатиме як шотландський поні біля чистокровного скакуна. Але тепер він зрозумів, що якби він не був знайомий із Беверлі, слово «поні» йому навіть не спало б на думку. Позад Боні він бачив, як Беверлі Кітінг танцює з якимось поліціантом, що не був її чоловіком, а сам поліціант при цьому здавався дуже щасливим.

— Ходімо, — попросила Боні, і в її голосі почулося щось середнє між благанням та скигленням. — Думаю, нас тут усього двоє неодружених.

— Як об'єкт наявного шансу, я геть не відповідаю вимогам.

— Я лише хочу *потанцювати*, — відповіла вона й поклала руку йому на коліно — ту, в якій не тримала паперянки.

Оскільки панотець Джо Майк часто картав себе за те, що ставив пристойність та належну поведінку вище за справжню доброту, він почав вагатися. Невже в нього виникли б сумніви щодо доречності своєї поведінки, якби до танцю його запросила квартирна хазяйка? Або якби перед ним присіла Беверлі Кітінг замість її сестри, дивлячись на нього своїми широко поставленими блакитними очима, у сукні, що задерлася так, що йому було б видно колір її спіднього? Він злегка хитнув головою, воліючи прогнати ці думки. Негарні думки. Він спробував повернутися подумки до хлібів та риби, а коли переконався в тому, що йому це не вдається, підняв угору вказівний палець:

— Один раз, — сказав він.

Боні всміхнулася йому такою вдячною усмішкою, що отець Джо Майк запитав себе, чи вдалося йому коли-небудь

у житті ще так ошчасливити якусь живу душу, як цієї миті. Вони покинули паперянки і спробували допомогти одне одному підвестися, хоча то було нелегко. Ще до того, як повністю підвестися, вони вже тримали одне одного в обіймах. При цьому Боні майже зімкнула руки на шиї Джо Майка та повисла на ньому, мов орар, який священик одягав під час вислуховування сповідей. Він ніяково тримав її руками за талію в тому місці, де ребра вигиналися донизу, щоб зустрітися з його пальцями. Джо Майк не знав, чи хтось із присутніх на вечірці спостерігав за ними. Насправді його охопило відчуття невидимості, прихованості від усього світу в загадковій лавандовій хмаринці, що розросталася навколо них від волосся сестри Беверлі Кітінг.

Сказати по правді, Боні змогла-таки потанцювати раз перед тим, як закадрити отця Джо Майка, хоча врешті їй не поталанило дотанцювати навіть до половини танцю. Вона на хвилинку відтягла роботящого Діка Спенсера від апельсинів, сказавши, що йому треба відпочити, бо профспілкові правила захисту прав трудящих поширюються й на тих, хто чавить апельсини. Дік Спенсер носив товсті окуляри у роговій оправі, що надавало йому розумного інтелігентного вигляду, значно інтелігентнішого, ніж у Ломера, напарника Фікса, який навіть не дивиться в її бік, попри те, що вона, сміючись, двічі прихилилася до нього. (Дік Спенсер насправді був розумним. До того ж він був настільки короткозорим, що кілька разів під час занять з боротьби у нього поцупили окуляри, бо підозрювали, що він геть сліпий. Сама лише думка про те, що він здатен безстрашно боротися з кимось, хто тримає в руці зброю чи ніж, і зовсім не помічати цього, була достатньою, щоб прийняти його спочатку на вечірні курси поліції, потім — до юридичної школи, а ще згодом — дозволити відмінно скласти екзамен на адвоката). Боні взяла Спенсера за його липку від соку руку і повела надвір, на галявину за будинком.

Вони враз утворили велике коло, постійно натикаючись на інші пари. Обіймаючи Спенсера, Боні відчувала його худорлявість під сорочкою, худорлявість у хорошому значенні слова, ту худорлявість, яка дає змогу двічі обгорнутися навколо дівочого тіла. Інший заступник окружного прокурора, Казенс, був гарніший, сказати правду — кльовий, але надто вже самозакоханий, у цьому Боні була впевнена. А Дік Спенсер — такий любчик у її обіймах!

Її думки розвинулися саме до цього висновку, коли вона відчула, як чиясь дужа рука вхопила її за плече. Боні увесь час намагалася зосередити погляд на очах Діка Спенсера за окулярами, і від цього зусилля їй поморочилося в голові, а може, і не від цього, а від чогось іншого. Вона щільно пригорнулася всім тілом до Спенсера. Боні не побачила, коли підійшла та жінка. Якби вона її бачила, то, можливо, встигла б викрутитись або придумати якесь вдале пояснення. Жінка щось швидко й голосно промовляла, і Боні розважливо вирішила втекти від неї. Саме так Дік Спенсер із дружиною пішли з вечірки.

— Уже йдете? — запитав Фікс, коли вони промчали повз нього через вітальню.

— Приглядай краще за своїм сімейством! — відповіла Мері Спенсер.

Фікс сидів на дивані, тримаючи на колінах старшу доньку Керолайн, яка мирно спала. Він подумав, що таким чином Мері хотіла похвалити його за те, як він дбає про дочку. Можливо, він і сам трохи задрімав. Він легенько погладив дочку по спині, а та навіть не ворухнулася.

— Підди допоможи Казенсу, — кинув йому через плече Дік, і вони рушили геть, залишивши піджак та краватку і навіть не попрощавшись із Беверлі.

Альберта Казенса на вечірку ніхто не запрошував. Він якраз проходив повз Діка Спенсера у вестибюлі суду

в п'ятницю, коли той розмовляв із поліціантом, якого Казенс не знав, але чиє обличчя здалося йому знайомим — як і в усіх копів.

— Отже, побачимося в неділю, — сказав на прощання Спенсерові поліціант і пішов.

— А що буде в неділю? — запитав Казенс у Спенсера, і той пояснив, що у Фікса Кітінга народилася дитина, а в неділю будуть хрестини та вечірка з цієї нагоди.

— Перша дитина? — поцікавився Казенс, провівши поглядом фігуру Кітінга у синій формі.

— Друга.

— І вони влаштовують святкування для другої дитини?

— Це ж католики, — відповів Спенсер і знизав плечима, — у них так заведено.

Хоча в наміри Казенса і не входило споганити чийось вечірку, та все ж назвати це питання геть невинним також не можна було. Він терпіти не міг неділю, а оскільки неділю вважали сімейним днем, то на якісь запрошення сподіватися не випадало. У будні він виходив з дому, коли його діти тільки-но прокидалися. Він мимохідь гладив їх по головах, давав кілька вказівок дружині і йшов собі. Коли він повертався пізно ввечері, вони вже спали або вкладалися спати. Лежачи у своїх ліжечках, діти здавалися йому такими милими, дорогими. І так він думав про них від ранку понеділка й до вранішньої зорі суботи. Але в суботу зранку вони відмовлялися спати. Кел та Голлі стрибали у ліжко батьків, прямо йому на груди, ще до того, як сонячні промені пробивалися крізь вінілові жалюзі, вже сперечаючись між собою через щось, що сталося за ті три хвилини, відколи вони прокинулися. Найменша донька-немовля починала вилазити з ліжечка, щойно чула голоси братів і сестер, — вона якраз недавно навчилася це робити, — а свою повільність надолужувала неабиякою завзятістю. Якби Тереза вчасно не підбігала, щоб упіймати

її, малеча падала б на підлогу. Але Тереза вже встала та блювала. Вона зачинилась у ванній кімнаті й навмисне відкрутила кран з водою, але у спальню все одно долинали характерні звуки блювання. Казенс зіпхнув із себе старших дітей, і їхні легенькі тіла приземлилися на зібгане покривало у ногах ліжка. Вони радісно заверещали і знову кинулися до нього, та він не міг гратися з ними й не хотів цього робити, також він не хотів вставати і брати немовля, але він мусив.

Ось так розпочинався день. Тереза казала, що їй треба самій піти до крамниці або що сусіди, які живуть на розі вулиці, влаштовують барбекю, а вони не ходили на останнє барбекю. Щомиті хтось із дітей ревів: спочатку по одному, потім дуєтом, а третій відпочивав, потім долучалося третє, відтак перші двоє затихали — і так по колу. Після сніданку менша донька впала, загатила об скляні двері комірчини і розбила лоба. Тереза сиділа прямо на підлозі, заклеювала рану лейкопластиром і питала у Берта, чи слід накласти шви. Берта завжди нудило від вигляду крові, а тому він відвернувся, сказавши, що шви не потрібні. Голлі плакала, тому що плакала менша сестра. Голлі сказала, що їй болить голова. Кела взагалі не було видно, хоча крики сестер чи батьків, як правило, змушували його прибігати. Келу подобався гармидер. Тереза із заюшеними кров'ю дитини пальцями поглянула на чоловіка знизу доверху й запитала, куди подівся Кел.

Протягом усього тижня Казенс длубався у справах, пов'язаних із сутенерами, домашніми насильниками та дрібними злодіями. Він приносив себе у жертву упередженим суддям та сонним присяжним. Він говорив сам собі, що на вихідні він забуде про всі злочини Лос-Анджелеса, повернеться до своїх одягнених у піжами дітлахів та знову вагітної дружини, але його вистачало лише до обіду суботи, коли він заявляв Терезі, що йому треба попрацювати

в офісі, щоб завершити якусь невідкладну справу до початку першого слухання в понеділок. Смішно те, що він і справді їхав на роботу. Кілька разів він спробував був податися на пляж Мангеттену, щоб з'їсти хот-дог і позалицятися до дівчат у бікіні та коротких шортах, але він засмаг, а Тереза відразу ж це помітила. А тому він їхав до офісу і сидів там із тими, з ким проводив увесь робочий тиждень. Вони зі серйозним виглядом кивали один одному, працювали тричотири години в суботу після обіду, як і в інші дні.

Однаке в неділю він не міг так чинити, лише діти та дружина, а тому йому пригадалася та вечірка з нагоди хрестин, на яку його не запрошували. Тереза поглянула на нього — і на якусь мить її обличчя засвітилося радістю. Їй вже виповнився тридцять один рік, але на перенісці в неї, як у дівчинки, все ще було ластовиння, що нижче розсипалося по щоках. Вона часто казала, як шкодує про те, що вони не привчили дітей до церкви, хоча й не вірила в Бога і таке інше. Тереза вважала, що так вони могли б відчутти себе єдиною родиною, і можна було б розпочати з цієї вечірки. Вони могли б піти всі разом.

— Ні, — заперечив він, — це по роботі.

— Хрестини? — здивувалася дружина.

— Так, у сім'ї поліціянта.

Він сподівався, що Тереза не запитає, як звати поліціян-та, бо тієї миті ніяк не міг пригадати.

— Це у справі, розумієш? Там будуть усі з мого відділка. Просто питання поваги.

Тоді вона запитала, хто народився — хлопчик чи дівчинка, і чи є у нього подарунок. Саме тієї миті на кухні щось розбилось, і почулось, як падає металевий посуд. Берт зовсім не подумав про подарунок. Він підійшов до бару, виїняв з нього повну пляшку з джином. То була велика пляшка, йому шкода було її віддавати, але коли він побачив, що та все ще була невідкоркована — питання було вирішене.

Ось так він опинився в кухні Фікса Кітінга та чавив апельсиновий сік. Дік Спенсер залишив свій пост, бо спокусився на втішливий приз у подобі невиразної сестри білявки. Щодо Казенса, він вичікував, демонструючи власну надійність та сподіваючись на увагу самої білявки. Заради цього, якщо треба, він був готовий перечавити всі апельсини в окрузі Лос-Анджелеса. У цьому місті, де винайшли красу, вона, можливо, була найгарнішою жінкою, з якою йому коли-небудь випадало розмовляти, і, напевне, найвродливішою жінкою, поряд з якою йому довелося стояти в кухні. Так, Беверлі була гарною, але в ній було ще щось: щоразу, коли вона подавала йому апельсин, між їхніми пальцями немовби пробігала іскра. Він відчував її щоразу — електричний розряд, реальний, як і сам апельсин. Казенс знав, що залицятися до одруженої жінки погано, а надто — у її домівці, у присутності її чоловіка, до того ж копа, та ще й на вечірці з нагоди хрестин їхньої другої дитини. Казенс це добре знав, але після кількох склянок коктейлю сказав собі, що тут уже діяли вищі сили. Священик, з яким він розмовляв раніше на галявині поза будинком, був не таким п'яним, як він, а втім заявив, що тут відбувалося щось надзвичайне. Сказати, що відбувається щось надзвичайне, — це все одно, що сказати «невідомо, чим усе закінчиться». Казенс потягнувся лівою рукою за паперяною та припинив крутити правцею над сокодавилкою, як то раніше вдома робила Тереза. Руку вже судомило.

Фікс Кітінг стояв на порозі й дивився на Берта таким поглядом, немовби точно знав, що там вариться в нього в голові.

— Дік сказав, що тепер моя черга, — промовив Фікс.

Поліціант не був здорованем, але було ясно, що всередині у нього немовби напнулася туга пружина, і він готовий будь-якої миті пуститись у якусь бійку. Всі копи ірландського походження є такими.

— Ти — господар, — відповів Казенс, — тобі не слід стирчати тут і робити сік.

— А ти — гість, — заперечив йому Фікс, беручи ніж, — тобі варто бути з іншими й розважатися.

Та юрба Казенсові ніколи не подобалася. Кожного разу, коли Терезі вдавалося зтягти його на якусь вечірку, він міг залишитися там щонайбільше хвилин двадцять.

— Тут від мене більше користі, — сказав він, зняв кришку сокодавилки, прополоскав її, щоб змити залишки м'якоти з глибоких металевих жолобків кришки перед тим, як вилити вміст сокодавилки у зелений пластмасовий дзбан. Якийсь час вони мовчки працювали поряд. Казенс поринув у мрії про чужу дружину. То вона час від часу схилялася над ним, то він немовби випадково торкався рукою до її стегна. Нарешті Фікс промовив:

— Так, мені все зрозуміло.

Казенс припинив роботу:

— Що?

Фікс розрізав апельсини, і Казенс спостерігав, як він направляв лезо ножа до себе, замість скеровувати його від себе.

— Це було викрадення автомобіля.

— Яке ще викрадення автомобіля?

— Ну, коли ми з тобою познайомилися. Щойно ти з'явився, я все думав, звідки тебе знаю. То було два роки тому. Я вже не пам'ятаю, як звали того злодія, але він крав лише червоні «Шевроле Ель Каміно».

Докладну інформацію щодо крадіжки машини Казенс пам'ятав, якщо це була справа щонайбільше минулого місяця, а якщо справ було надто багато, то пам'яті Казенса вистачало хіба що на справи минулого тижня. Крадіжки машин — то були хліб і сіль їхнього заробітку. Якби у Лос-Анджелесі не крали машин, то поліціанти та прокурори окружного відділка змушені були б цілий день грати в карти, очікуючи на повідомлення про якесь убивство. Крадіжки

машин були звичною справою: якісь автівки знаходили відразу ж, а деякі — у майстернях, де їх розбирали на частини. Такі справи всі були схожими між собою як дві краплини води, але справа злодія, що крав лише червоні «Ель Каміно», випадала із загального ряду.

— Д'Агостіно, — сказав Казенс і повторив ім'я ще раз, сам дивуючись цьому неочікуваному дарунку пам'яті. Мабуть, той день справді був якимсь незвичайним.

Фікс захоплено закивав головою.

— Ну, ти даєш! Я міг просидіти цілий день і не згадати! Хоча його зовнішність я пам'ятаю. Він вважав, що крадіжки лише цієї моделі надають йому певного статусу.

На якусь мить Казенс відчув себе майже ясновидцем — так чітко постали перед ним матеріали тієї справи.

— Державний захисник заявив про ганджі у проведенні пошукової діяльності. Усі машини знайшли в тому самому місці, щось на кшталт товарного складу.

Він припинив крутити туди-сюди половинку апельсина в сокодавильці й заплющив очі, щоб краще зосередитися. Але мить було згаяно.

— Ні, не пам'ятаю, як його звали.

— Анагайм.

— Я б нізащо не згадав!

— Ну, тепер твоя черга, — відповів Фікс, — ти ж вів справу.

Та сплесків пам'яті більше не було, і Казенс так і не зміг пригадати, чим там усе скінчилося. Він міг швидко забути обвинуваченого, тип злочину і вже напевне — поліціантів, що вели справу, але завжди настільки ясно пам'ятав присуди, як боксери, що завжди знають, хто нокаутував їх і кого на рингу покляли вони.

— Його посадили, — сказав Казенс навмання, вважаючи, що такого дурня, який крав лише «Ель Каміно», без сумніву, мушили посадити.

Фікс кивнув, намагаючись стримати посмішку, але вона все одно з'явилася на його обличчі. Звичайно ж, того злочинця посадили. І певною мірою, при достатній силі уявлення, вони досягли цього разом.

— Отже, це ти був детективом, який вів ту справу, — промовив Казенс.

Тепер він добре пам'ятав Фікса: він тоді був у тому самому брунатному костюмі, в якому всі детективи з'являються на суд, від чого складається враження, немовби він у них один на всіх.

— Я тоді його заарештував, — пояснив Фікс, — та мене якраз незабаром мали підвищити до детектива.

— Витягнув смертельну карту? — запитав Казенс, намагаючись уразити його, сам не знаючи, навіщо це йому. Сам він хоча й був на один крок від того, щоб стати окружним прокурором, але добре знав, як ретельно копи ведуть облік свого кар'єрного зростання. Фікс поставився до його запитання серйозно. Він витер руки, видобув із задньої кишені гаманець, порився між купюрами і дістав згорнутий аркуш.

— Ось, поглянь, переді мною всього чотирнадцять чоловік.

Він простяг список Казенсові, а той ретельно витер руки і лише потім узяв аркуш.

У списку було понад чотирнадцять прізвищ, десь зо тридцять. Серед них — Френсіс Ксав'єр Кітінг, було надруковане аж унизу, але половина прізвищ була перекреслена, а це означало, що Фікс Кітінг просувається уверх.

— О Господи, — вигукнув Казенс, — це стільки їх загинуло?

— Ні, не загинуло, — Фікс забрав у нього список, щоб проглянути ще раз самому. Він підніс аркуш на світло — ну, кілька з них таки загинули. А решта або вже здобула підвищення, або перевелася в інше місце, а тому їх ви-

креслили з переліку. Це не має ніякого значення, вони вибули, і край.

У прочинені двері кухні зазирали дві жінки середнього віку у святкових вбраннях, але без капелюшків. Коли Фікс поглянув у їхній бік, вони дружно замахали йому руками.

— Бар іще відчинено? — запитала та, що була меншою на зріст. Вона намагалася зберігати серйозний вираз обличчя, але врешті не стрималась і розсміялася разом зі своєю подругою.

— Моя мати, — вказав Фікс на ту, що звернулася до них.

Потім вказав на іншу, дещо змарнілу білявку з веселим щирим обличчям:

— Оце — моя теща. А це — Ал Казенс.

Казенс вдруге витер руку і простяг її для вітання спочатку одній, а потім іншій.

— Я — Берт, — відрекомендувався він. — Що п'ють наші дами?

— Те, що у вас залишилося, — відповіла теща.

В її зовнішності багато що нагадувало дочку: те, як вона поводила плечем, довга тендітна шия. Час коїть із жінками справжній злочин.

Казенс узяв пляшку бурбону, яка стояла найближче до нього, і приготував їм два коктейлі.

— Чудова вечірка, — сказав він. — Як там гості, розважаються?

— Звичайно, вони й так занадто довго чекали, — відповіла мати Фікса, беручи коктейль.

— Ти — ненормальна, — сказала їй сваха з любов'ю у голосі.

— Я не ненормальна, — виправила її мати. — Я — обережна. Треба бути обережними.

— Чекали на що? — перепитав Казенс, передаючи другий коктейль.

— На хрестини, — відповів Фікс. — Вона хвилювалася, що дитина може померти нехрещеною.

— Твоя дитина хвора? — запитав він Фікса.

Батьки ростили Казенса у традиціях єпископальної церкви, але він не вірив. Наскільки йому було відомо, нехрещені немовлята в єпископальній церкві все одно потрапляли до раю.

— Зовсім ні, — відповів Фікс, — при доброму здоров'ї. Мати Фікса стенула плечима.

— Як ти можеш знати це напевне? Ніхто не знає, що там в організмі у немовляти. Я похрестила тебе і твоїх братів іще до того, як вам виповнився місяць. Я добре знаю, що кажу. Цій дитині, — тут вона знову звернулася до Казенса, — вже майже рік. Навіть традиційне сімейне вбрання для хрестин було їй замале.

— Так ось у чому проблема, — промовив Фікс.

Його мати знову знизала плечима. Вона вже встигла випити увесь напій і тепер задумливо крутила в руці паперянку, немовби дивуючись, куди він міг подітися. У них знову закінчився лід, а без льоду уповільнити процес випивки не вдавалося. Казенс забрав у неї з рук паперянку і знову наповнив її.

— Хтось же наглядає за малою, — сказав Фікс матері, не питаючи в неї, а стверджуючи як факт.

— За ким? — перепитала вона.

— За малою.

Вона замислилася на мить, наполовину заплющивши очі й киваючи головою, але відповіла йому теща.

— Хтось, — мовила вона без належної впевненості у голосі.

— От чому так відбувається, — сказала мати Фікса, зовсім не переймаючись через дитину, — чоловіки можуть цілий день стирчати в кухні, щоб змішувати коктейлі та чавити до них апельсини, а от для приготування їжі їх сюди не заженеш?

Вона багатозначно втупилася поглядом у свого сина.

— Гадки не маю, — відповів Фікс.

Тоді вона знову поглянула на Казенса, але той лише покрутив головою. З невдоволеним виглядом жінки разом повернулись і швидко подрібнювали геть із паперянками в руках.

— У чомусь вона таки має рацію, — сказав Казенс. Він би ніколи не погодився стояти тут, щоб робити канапки, хоча з'їв би одну зараз, якби вона була, а тому налив собі ще коктейлю.

Фікс знову взявся за ніж та апельсини. Він був обережним за натурою, а тому не поспішав. Навіть дуже напідпитку він пильнував, щоб не врізатися.

— А в тебе є діти? — запитав він Казенса.

Той кивнув:

— Так, троє з половиною.

Фікс присвиснув:

— Ти не сидиш без діла!

Казенс не знав, що саме той мав на увазі: ти не сидиш без діла, бо постійно бігаєш за дітьми, чи ти не сидиш без діла, бо постійно трахаєш дружину? А може, все разом? Він поклав ще одну вже вичавлену половинку апельсина у раковину, яка вже була вщерть заповнена ними. Потім покрутив зап'ястком.

— Відпочинь трохи, — сказав йому Фікс.

— Я вже відпочивав.

— То ще відпочинь. Ми вже нарobili достатньо соку, а якщо всі інші гості такі, як ті двоє, що тут тільки-но побували, то скоро ніхто з них не зможе знайти дорогу до кухні.

— А Дік куди подівся?

— Уже пішов, вискочив звідси разом із дружиною.

— Можу собі уявити, — промовив Казенс, і в його уяві виникла постать його власної дружини разом із нестерпним гармидером їхнього дому.

— Та все ж, котра зараз година?

Фікс поглянув на свій ручний годинник марки «Жерар Перего» — надто гарний, як на копа. Вже була за чверть четверта, на дві години більше, ніж можна було уявити собі навіть при найкращому відчутті часу.

— Не може бути! То мені вже треба йти, — сказав Казенс. Він був упевнений, що пообіцяв Терезі повернутися не пізніше, ніж опівдні.

Фікс кивнув:

— Усім у цьому домі, крім моєї жінки та доньок, вже треба йти. А втім, спершу зроби для мене дещо: піди знайди новонароджену. Дізнайся, в кого вона. Якщо я зараз вийду з кухні, то всі кинуться базікати зі мною, і мені її до ночі не відшукати. Сходи ти, поглянь навколо, добре? Треба впевнитися, що хто-небудь сп'яну не залишив її десь на стільці саму.

— Як же я дізнаюся, що то саме твоя дитина? — запитав Казенс. Йому спало на думку, що він так і не бачив дитини за всю вечірку, а дітей у цій юрбі ірландців, напевне, було чимало.

— Бо вона зовсім нова, — відповів Фікс, і в його голосі почулися сталеві нотки роздратування, немовби Казенс був якимось ідіотом і мовби саме тому комусь доводилося ставати юристами, а не поліціантами. — Вона вдягнена у святкове вбрання. Це її свято.

Казенс просувався крізь юрбу гостей, що розступалася, щоб пропустити його, і відразу ж знову змикалася, проштовхуючи його уперед. У вітальні всі таці з їжею були порожні, не залишилося навіть крихти крекери чи шматочка морквини. Балачки, музика та п'яні смішки зливалися в єдиний нерозбірливий гамір, з якого час від часу випадало кілька зрозумілих слів чи фраз: «Як потім з'ясувалося, він трахав її протягом усього часу, поки розмовляв». Десь

далі по коридору якась жінка так голосно сміялася, що їй перехоплювало дух, і вигукувала: «Досить! Досить!» Казенс побачив дітей, безліч дітей, що виривали паперянки з ослаблених рук дорослих та допивали їхній вміст. Немовлят він не помітив. У кімнаті було дуже спекотно, а тому детективи вже познімали піджаки, відкривши оку службові револьвери, причеплені до пояса або сховані у наплічній кобурі під пахвою. Казенс подивувався, як він міг раніше не помітити, що половина учасників вечірки була озброєною. Крізь скляні відсувні двері він вийшов на галявину поза будинком та роззирнувся у світлі підвечірнього сонця, що заливало примістя Дауні, над яким у небі не було жодної хмаринки (над яким узагалі ніколи не було і не буде хмаринок). Він побачив свого приятеля священика, що стояв, мов стовп, тримаючи в обіймах молодшу сестру, неначе вони танцювали з нею так довго, що навіть заснули під час танцю. Чоловіки сиділи на садових стільцях та розмовляли; багато з них тримали на колінах жінок. Жінки — всі як одна — поскидали взуття та порвали панчохи. Ні в кого з них не було немовляти, не було його і на під'їзній доріжці до будинку. Казенс зайшов у гараж, увімкнув світло. Там на двох гаках висіла драбина, на полиці рядком, за розміром, стояли чистенькі банки з фарбою. Ще там були лопата, граблі, моток дроту, ящик з інструментами — все на своєму місці. По центру на чистій цементній підлозі красувався чистенький темно-синій «Пежо». У Фікса Кітінга було менше дітей, кращий годинник, іноземна марка авто і набагато вродливіша дружина. До того ж він ще навіть не став детективом. Якби комусь спало на думку тієї миті запитати Казенса, що він про це думає, той відповів би, що це здається йому підозрілим.

Тільки тоді, коли він почав розглядати машину, яка здавалася йому привабливою вже бодай тому, що була французькою, він згадав про зниклу дитину. Казенс подумав

про свою доньку Джанет, яка тільки-но почала ходити. Після вчорашнього падіння на лобі в неї виліз синець, рана все ще була заклеєна лейкопластиром, і в нього починалася паніка від самої думки про те, що йому треба було наглядати за нею. Бідненька Джанет, він геть забув, де він її покинув! Тереза добре знала, що він зовсім не вміє пильнувати малих дітей. Їй не слід було доручати йому цю справу! Його серце так калатало з переляку, що ледве не вискочило з грудей. Він кинувся шукати її, вискочив із гаража, побачив гостей і зрозумів, що він усе ще на вечірці в Кітінгів. Притомність неквапно поверталася до нього, він ще якусь мить постояв, тримаючись рукою за двері, відчуваючи одночасно сором та полегшення. Він нічого не загубив.

Підвівши голову, Казенс побачив, що сонце вже почало хилитися до обрію. Треба сказати Фіксу, що йому вже час іти додому, в нього самого є діти, про яких треба дбати. Він повернувся до будинку у пошуках ванної кімнати та туалету. Перед тим як вийти з ванної, він сполоснув обличчя холодною водою. З іншого кінця коридору були ще одні двері. Він відчинив їх, усередині було напівтемно. Фіранки на вікнах були запнуті. То була дитяча кімната для дівчаток: рожевий килим, рожеві з пухкими зайчиками шпалери на стінах. Ця кімната була зовсім несхожа на ту, в якій спали його доньки — Голлі та Джанет. Він побачив у кутку трьох маленьких дівчаток, що спали на подвійному ліжку. Ніжки однієї лежали поверх ніжок іншої, а рученятами вони трималися за волосся одна одної. Єдине, чого він чомусь не помітив відразу — Беверлі Кітінг, яка стояла з немовлям перед столиком для зміни підгузків. Беверлі глянула на нього, її обличчя сяйнуло привітною усмішкою:

— Я тебе знаю, — мовила вона.

Чи то Беверлі застукала його зненацька, чи то її краса знову збентежила його.

— Вибач, — пробубонів Казенс і взявся був рукою за двері.

— Не хвилюйся, ти їх не розбудиш, — вона хитнула головою у бік малечі. — Гадаю, вони напилися. Я перенесла їх сюди по одній, і вони навіть не прокинулися.

Він повернувся й поглянув на дівчаток, старшій з них було років п'ять, не більше. Він нічого не міг із цим вдяти: вигляд дітей, які міцно спали, його дуже тішив.

— Серед них є і твоя? — запитав він. Усі троє були дещо схожими між собою. Та жодна не була подібна до Беверлі Кітінг.

— Та, що в рожевій сукні, — відповіла вона, не відводячи погляду від підгузка, якого тримала у руці. — А двоє інших — то її двоюрідні сестри.

Потім вона осміхнулася:

— А ти хіба не змішував коктейлів?

— Спенсер уже пішов, — промовив він, хоча то й не було відповіддю на її питання.

Казенс не пригадував, коли останнього разу так хвилювався: ні перед злочинцями, ні перед судом, і вже напевне — ні перед жінками з памперсами в руках. Він спробував знову:

— Твій чоловік попросив мене, щоб я розшукав дитину.

Беверлі впоралася з роботою, поправила доньці сукенку і взяла її на руки.

— Ось і все, — промовила вона. Вона торкнулася носом до носика малої, і та всміхнулася й позіхнула.

— Комуś уже давно треба спатки, — Беверлі повернулася до коліски.

— Можна мені віднести її на кілька хвилин до Фікса? — попросив він. — А вже потім ти покладеш її спати.

Здивована Беверлі дещо схилила голову набік і поцікавилася:

— А навіщо вона Фіксові?

Усе навколо подіяло на нього — її світло-рожеві губи у напівтемній рожевій кімнаті, зачинені двері, хоча він і не пам'ятав, щоб сам їх зачиняв, аромат її парфумів, що

якимось дивом зміг побороти звичний йому сморід відра для підгузків. Фікс просив його принести йому немовля чи лише знайти? Це не мало значення. Він сказав їй, що не знає, а відтак підійшов до неї, до її жовтої сукні, що здавалася тут окремим джерелом світла. Він відкрив обійми, і вона ступила у них разом із дитиною.

— То візьми її, — промовила вона. — У тебе є діти?

Але тієї миті вона вже була зовсім близько і поглянула йому в очі. Він однією рукою взяв немовля знизу, що практично означало, що він підвів руку їй під груди. Не минуло ще й року, як вона народила це немовля; хоча він і гадки не мав, який вигляд вона мала раніше, але йому було важко навіть уявити, що вона могла бути тоді гарнішою, ніж тепер. Тереза не дуже стежила за собою. Вона казала, що це неможливо, коли діти народжуються один за одним. Йому закортіло познайомити цих двох жінок, щоб продемонструвати дружині, що виходить, коли докласти хоч трішки зусиль. Та ні, навіщо? Навіщо йому знайомити Терезу з Беверлі Кітінг? Другою рукою він обійняв її, його пальці торкнулися застібки-блискавки на спині. То діяла магічна сила джину з апельсиновим соком. Дитя вовтузилося між ними двома, і раптом він її поцілував. Отак закінчився цей день. Він заплющив очі й цілував її, аж поки та іскра, що пробігала у нього в пальцях щоразу, коли він у кухні торкався її руки, охопила все його тіло. Другою рукою вона обіймала його за поперек, тимчасом як її язик протиснувся між зубами його напіврозтуленого рота. Щось сталося між ними, якась майже непомітна зміна. Він відчув це, але вона вже відступила назад. Він тримав на руках немовля. Маля поплакало якусь хвилину, перекривилося, потім легенько гикнуло і притиснулося до грудей Казенса.

— Ми ледве її не задушили, — сказала Беверлі і розсміялася. Вона поглянула на гарненьке обличчя донечки:
— Вибач, маленька.

Звичний до власної дитини, Казенс легко тримав на руках доньку Кітінгів. Беверлі взяла зі столика м'яку серветку й витерла йому рота.

— Губна помада, — пояснила вона, потім стала навшпиньки і знову поцілувала його.

— Знаєш, ти... — почав був він, але в його голові роїлося стільки думок, що було важко визначити якусь одну.

— П'яна, — казала вона. — Я просто п'яна, оце і все. Неси малу Фіксові. Скажи йому, що за хвилину я підійду та заберу її.

Потім вона загрозово направила на нього вказівний палець:

— І навіть не думайте сказати йому ще щось, містере! — і знову засміялася.

І тут він збагнув те, що знав з першої миті, як побачив Беверлі, коли вона виглянула з дверей кухні та покликала свого чоловіка. То був початок його нового життя.

— Іди, — наказала вона.

Вона дозволила йому взяти немовля. Потім перейшла в іншій кінець кімнати, щоб краще вкласти дівчаток, що спали. Казенс іще якусь мить постояв коло зачинених дверей спальні, спостерігаючи за нею.

— Що ще? — запитала вона. В її голосі не було кокетства.

— Оце так вечірка, — промовив він.

— Авжеж.

У чомусь Фікс мав-таки рацію, коли посилав саме його на пошуки немовляти: його тут ніхто не знав, а тому йому було легко пересуватися в юрбі. Казенс зрозумів це лише тепер, коли голови всіх присутніх поверталися в його напрямку. Якась жінка, довга та засмагла, немов палиця, стала у нього на шляху.

— Ось де вона! — вигукнула жінка і нахилилася, щоб поцілувати світлі кучері, які хмаркою оточували голівку

дитини і на яких після поцілунку з'явилася пляма винного кольору від помади.

— Ой! — збентежено вигукнула жінка і спробувала витерти пляму рукою, від чого мала перекривилася так, що стало ясно: вона зараз от-от заплаче. — Що ж це я накоїла?! Ви ж не скажете Фіксу, що то я, правда?

Казенсові неважко було це зробити. Він ніколи не бачив тієї смаглявки раніше.

— А ось і наша дівчинка, — промовив якийсь чоловік, усміхаючись малій та поплескуючи Казенса по плечі. За кого вони його мали? Ніхто не питав у нього, хто він. Єдиним, хто його знав, був Дік Спенсер, але він уже пішов. Поки Казенс повільно пробирався до кухні, його не раз зупиняли та оточували гості. «Ой, дитятко, — лагідно казали вони, — погляньте, яка гарненька дівчинка!» Зусібіч на нього сипалися вітання та слова захоплення. Дівчинка справді була гарненька, він і сам тепер це бачив тут, при світлі. Ця дитина більше скидалася на матір — світла шкіра, широко посаджені очі — це було всім очевидно. Копія Беверлі! Він підняв її трохи вище на зігнутій бубликом руці. Вона розплющила і знову заплющила свої блакитні оченята, немовби перевіряючи, чи він усе ще тримає її на руках. Очевидно, маленька почувалася з ним так само зручно, як і його власні діти. Він умів тримати немовлят на руках.

— Зразу видно, що ти їй подобаєшся, — сказав якийсь чоловік із револьвером у наплічній кобурі під пахвою.

У кухні сиділи кілька жінок і курили. Вони загасили недопалки у паперянки з-під напоїв, тим самим показуючи, що вже йдуть. Їм уже нічого було робити, лише чекати, коли їхні чоловіки зберуться йти додому.

— О, манюня! — промовила одна з жінок, і всі інші вступилися в Казенса.

— Де Фікс? — запитав він.

Одна з них стелула плечима:

— Не знаю. Ти мусиш уже йти? Давай, я її візьму, — вона протягнула руки до дитини.

Утім, Казенс не мав наміру залишати її незнайомим.

— Я пошукаю Фікса, — відповів він і рушив назад.

Казенсові здавалося, що він уже понад годину нарізає кола домівкою Кітінгів — спочатку шукаючи немовля, а тепер — Фікса. Він знайшов його на галявині за будинком у компанії священика. Дівчини священика вже не було. Там узагалі вже було менше народу, як і всередині. Сонячне світло, що з небосхилу пробивалося через крони апельсинових дерев, значно потьмяніло. Він побачив на дереві один-єдиний апельсин, який чомусь на диво вцілів після істерії з приготуванням соку, став навшпильки, ледве не впустивши немовля, і зірвав його.

— Господи, — підвів голову Фікс. — Де ти був?

— Тебе шукав, — відповів Казенс.

— Я був тут увесь час.

Казенс хотів зауважити йому, що він міг би й сам пошукати його, але вирішив змовчати.

— Але коли я пішов, ти був у іншому місці.

Фікс підвівся, потім безцеремонно, без будь-яких ознак вдячності, забрав у нього дитину. Та невдоволено пропищала, коли її передавали з рук у руки, потім зручніше вместилася на руках у батька й знову заснула. Рука Казенса без немовляти здавалася йому неприємно легкою, і це йому не сподобалося. Анітрішечки. Фікс помітив пляму на голові у дівчинки:

— Її що, впустили?

— Та ні, то губна помада.

— Ну, добре, — промовив священик, підводячись зі стільця, — мені вже пора йти. Через півгодини у нас при церкві влаштовують вечерю зі спагеті. Запрошують усіх охочих.

Вони попрощалися, й отець Джо Майк почимчикував до церкви, а за ним по вулиці вервечкою потяглися парафіяни — такий собі святий Патрик з Дауні. Вони махали Фіксові руками на прощання і бажали на добраніч. То ще не була ніч, але вже й не день. Свято значно затягнулося.

Казенс зачекав іще кілька хвилин, сподіваючись, що виїде Беверлі за дитиною, як вона казала, але вона все не виходила, а йому вже давним-давно треба було йти.

— Я навіть не знаю, як її звати, — сказав він.

— Френсіс.

— Справді? — він знову поглянув на цю гарненьку дівчинку. — Ти назвав її на свою честь?

Фікс кивнув.

— Коли я був малим, то через це ім'я зазнав безлічі бійок та синців. Не було нікого по сусідству, хто не дражнив би мене, що маю дівчаче ім'я. То я й подумав: а чому б не назвати дівчинку Френсіс?

— А якби народився хлопчик?

— Я б назвав його Френсіз, — відповів Фікс таким тоном, що Казенс знову відчув себе так, немовби запитав якусь дурницю.

— Коли народилася перша дівчинка, ми дали їй ім'я дочки Кеннеді. Я подумав: добре, почекаю, але тепер... — Фікс замовк і поглянув на доньку. Між першою та другою дочками ще був викидень, досить пізно. Лікар сказав, що їм пощастило, що друга дитина народилася без проблем, але розповідати про це заступникові окружного прокурора не варто.

— Ось так воно сталося.

— Гарне ім'я, — сказав Казенс, а сам подумав: *тобі пощастило, що не довелося чекати.*

— Ну, а в тебе, — запитав Фікс, — є маленький Альберт удома?

— Мого сина звати Келвін. Ми називаємо його Келом. А щодо дівчат — ні. Ніяких Альберт.

— Але ж у тебе скоро народиться ще дитина.

— Так, у грудні, — відповів він. Казенс пригадав, як було перед народженням Кела, як вони з Терезою ночами, в темноті, вибирали ім'я, лежачи в ліжку. Одне ім'я їй не подобалося, бо нагадувало про хлопця, який дражнив її у школі, носив брудні штани та гриз нігті. Інше було не до душі йому, бо так звали одного задержаного хулігана, що йому дошкуляв. А коли дійшли до імені Кел, воно сподобалося їм обом. Таким самим чином подружжя вибрало ім'я для Голлі. Може, це забрало менше часу, може, вони не говорили про це у ліжку, коли вона клала голову йому на плече, а він пестив її рукою по животі, та все ж вони вибирали його разом. Її назвали не на чийсь честь, а просто тому, що її батьки вважали, що то було чудове ім'я для дівчинки. А Джанет? Він навіть не пригадував, щоб вони якось обговорювали ім'я для Джанет. Казенс тоді приїхав до лікарні із запізненням, і якщо пам'ять його не зраджує, він прийшов до палати, а Тереза сказала: «*Це Джанет*». Якби спитали його думку, вона б зараз звалася Дафні. Треба їм поговорити, як вони назвуть цього новонародженого. Так їм хоч буде про що говорити.

— Назви Альбертом, — сказав Фікс.

— Якщо буде хлопчик.

— Буде хлопчик. Ось побачиш.

Казенс поглянув на Френсіс, яка солодко спала на руках у батька. Було б непогано, якби в них народилася ще одна дівчинка, та якщо буде хлопчик, вони, можливо, назвуть його Альбертом.

— Думаєш?

— Упевнений, — відповів Фікс.

Він ніколи не розмовляв про це з Терезою, але таки був у кімнаті чекання, коли хлопчик народився, і вписав

у свідоцтво про народження — Альберт Джон Казенс — на свою честь. Терезі ніколи не подобалось ім'я чоловіка, але коли вона мала нагоду поговорити з ним про це? Тільки-но вони повернулися з лікарні додому, вона почала називати малого Албі, *Ал-біі*. Казенс просив її не називати його так, але ж його самого ніколи не було вдома. Як він міг заборонити їй? Іншим дітям це подобалося. Вони теж називали малого Албі.

2

— Отже, ти кажеш, що це ти назвав Албі? — запитала Френсіс.

— Я не називав Албі, — заперечив їй батько, коли вони йшли слідом за медсестрою довгим, добре освітленим коридором. — Якби то я називав малого, я б точно не назвав його так по-дурному. Безліч прикрощів у дитинстві виникає саме через ім'я.

Френні думала про свого зведеного брата.

— Можливо, тут є ще щось.

— Ти знаєш, що я колись витягнув його з камери попереднього ув'язнення для неповнолітніх? Йому було тоді чотирнадцять років, і він намагався спалити школу.

— Я пам'ятаю, — відповіла Френні.

— Твоя мати зателефонувала мені й попросила, щоб я витяг його звідти, — він легенько вдарив себе в груди. — Вона сказала, що то була б для неї велика послуга з мого боку, немовби мені так уже кортить робити їй послуги! Подумай лише, скільки копів знав Берт у Лос-Анджелесі, а вони звернулися саме до мене!

— Ти тоді дуже допоміг Албі, — мовила вона. — Він був іще дитиною, і ти йому допоміг. У цьому немає нічого поганого.

— Він навіть вогонь до пуття не вмів розпалити. Забравши Албі з камери, я відвіз його до твого дядька Тома у протипожежну службу. Я сказав тоді Бертовому синкові: «Ти хочеш спалити школу, в якій повно дітей? Тоді ось тобі хлопці, що можуть навчити тебе, як це зробити». Знаєш, що він мені відповів?

— Знаю, — сказала Френні, вирішивши не нагадувати, що на той момент, коли Албі влаштував пожежу, у школі не було дітей, до того ж він усе зробив дуже добре. Про Албі можна казати що завгодно, але роз'ятрити всіх та допекти до живого йому завжди вдавалося.

— Він сказав, що це його більше не цікавить, — Фікс зупинився, а отже, і Френні зупинилася разом із ним. Потому зупинилася й медсестра, щоб зачекати на них.

— Його вже більше так не називають? — поцікавився Фікс.

— Кого, Албі? Не знаю. Я його завжди так називала.

— Я намагаюся не прислухатися до ваших розмов, — сказала Дженні.

Так звали медсестру. На халаті в неї був бейдж з іменем, але вони не глянули на нього — вони й так її знали.

— Можете слухати, чого там, — відповів Фікс, — але тоді нам доведеться розповідати щось цікавіше.

— Як ви почуваетесь сьогодні, містере Кітінг? — запитала Дженні. Фікс приїхав до медичного центру Каліфорнійського університету Лос-Анджелеса, щоб пройти сеанс хіміотерапії, а тому це питання не було даниною ввічливості. Якщо пацієнт недобре почуваеться, його відправляють додому, а увесь курс лікування переносять на невизначений термін.

— Добре почувуюся, — відповів Фікс, тримаючи під руку Френні, — спокійний як удав.

Дженні засміялася, і вони втрьох зупинились у великому відкритому приміщенні поряд із коридором, де сиділи

дві жінки у тюрбанах, тримаючи в роті цифрові термометри. Одна з них привітала їх байдужим, стомленим кивком, а інша невимовно дивилася вперед. Навколо них постійно сновигали медсестри у яскравих медичних халатах. Фікс сів, потім Дженні дала йому термометр та наділа на руку манжет для вимірювання кров'яного тиску. Френні сіла на вільний стілець поряд із батьком.

— Повернімося на хвилинку до самого початку, коли ви з Бертом розмовляли про те, як йому назвати сина, ще до народження Албі.

Френні вже разів сто чула розповідь про пожежу та телефонний дзвінок, що сталася значно пізніше, а от історію про те, як добирали ім'я для Албі, — жодного разу.

Фікс вийняв із рота термометр:

— Та не так уже й багато ми з ним розмовляли про це пізніше.

— Ну, і що це таке? — невдоволено промовила Дженні, і Фікс одразу знову поклав термометр до рота.

Френні похитала головою:

— Аж не віриться!

Фікс поглянув на Дженні, яка знімала з його руки манжет для вимірювання тиску.

— У що саме? — запитала вона замість нього.

— У все це, — розвела руками Френні. — Що ти й Берт випиваєте разом, що ти й Берт розмовляєте один з одним, що ти познайомився з Бертом раніше, ніж мама.

— Рівно тридцять шість і шість, — сказала Дженні й викинула пластмасовий футляр термометра у відро для сміття. Потім вийняла з кишені яскраво-рожевий джгут і перев'язала ним передпліччя Фікса.

— Звичайно, я знав Берта, — насуپлено заговорив він, немовби ображаючись, що його слова ставили під сумнів. — А як ти думала твоя мати могла з ним познайомитися?

— Ну, не знаю, — вона над цим узагалі ніколи не задумувалася. На її пам'яті Берт був завжди. — Мабуть, я гадала, що їх познайомила Воліс. Ти її терпіти не міг.

Дженні промацувала руку Фікса у лікті, намагаючись знайти достатньо відкриту жилу для проведення терапії.

— Колись я знав наркоманів, які кололися між пальцями ніг, — сказав Фікс із легкою ностальгією у голосі.

— Ось вам іще одна причина, щоб не мати наркомана у ролі медсестри.

Вона помацала тонку, як папір, шкіру руки ще якусь мить, нарешті всміхнулася, притримуючи пальцем жилу:

— Добре, містере, розпочнемо. Зробімо маленький укол.

Фікс навіть не здригнувся. Якимось дивом Дженні поталанило відразу ввести голку в жилу.

— О, Дженні, — вдячно поглянув він на неї в ту мить, як вона нахилила голову, і від цього її обличчя затулила пасма волосся. — Як би було добре, якби це завжди робила ти.

— Ви настільки не любили Воліс? — запитала Дженні. Вона під'єднала до голки ампулу з гумовою пробкою, зачекала, поки та наповниться кров'ю, потім наповнила ще одну.

— Так, не любив.

— Бідолашна Воліс!

Вона швидко вийняла голку та приклала ватний тампон.

— Тепер станьте на ваги, і на цьому все.

Фікс став на ваги та спостерігав, як вона одним пальцем пересуває металічний тягарець. Раз-раз, іще трішки, ще — ваги вказували на 61 кілограм.

— Ви що — п'єте засіб для спалювання жиру?

Коли з тим, що називають підготовчою фазою, було покінчено, вони повернулися назад, пройшли через той самий коридор повз сестринський пост, де стояло кілька лікарів, які переглядали звітні дані з екранів комп'ютерів чи з мобільних телефонів. Вони прийшли до великої, залитої сонцем палати, де пацієнти напівлежали у глибоких

кріслах, прив'язані до систем крапельниць для введення засобів хіміотерапії. Хтось вимкнув звук у всіх телевизорах, щоб не докучати пацієнтам рекламою, але неприємне пицання моніторів залишилося. Дженні підвела Френні та Фікса до двох вільних місць у кутку. Їм пощастило, якщо зважити, скільки людей було в палаті. Усі, хто мав силу й бажання влаштуватися якнайкраще, віддавали перевагу місцям у кутку.

— Зичу вам гарного дня після того, як усе закінчиться, — промовила Дженні. Дженні не проводила хіміотерапії. В її обов'язки входила лише підготовка всієї необхідної інформації для терапевта-медсестри, яка приймала у неї пацієнта.

Фікс подякував їй, сів у крісло, допомагаючи собі обома руками зручніше вмотитися. Коли його голова вже покоїлася на спинці, а ноги були підняті над підлогою, він легенько зітхнув, як поліціант у своєму кріслі після тривалого напруженого дня. Він заплющив очі. Так він просидів довго, хвилин зо п'ять, і Френні вже подумала, що він заснув іще до початку терапії. Вона пошкодувала, що їй не спало на думку захопити якийсь журнал із приймальні, та вже почала роззиратися, сподіваючись, що хтось із присутніх залишив свій, аж тут батько знову почав розповідати:

— Воліс погано на неї впливала, — промовив він із заплющеними очима. — Вона постійно стирчала в кухні, патякаючи про свободу та вільне кохання. Не забувай, у твоєї матері ніколи не було власної думки. Вона відразу ж підпадала під вплив того, хто сидів поряд із нею. Якщо поруч сиділа Міс Вільне Кохання, то вільне кохання видавалося їй чудовою думкою.

— То були шістдесяті, — відповіла Френні, зрадівши, що він прокинувся. — Ти не можеш у всьому звинувачувати Воліс.

— Я можу звинувачувати Воліс у всьому, в чому мені заманеться.

Напевне, то було б не так уже й зле. Воліс померла десять років тому від раку товстої кишки, і, попри всі свої балачки про вільне кохання та свободу, вона все життя прожила з Лері, з яким одружилася ще студенткою, у коледжі. Лері доглядав її до самої смерті з таким самим терпінням, з яким ставився до її викрутасів протягом усього спільного життя: мив її, коли вона вже не могла підвестися з ліжка, подавав ліки, міняв калоприймач. Лері та Воліс переїхали до Орегону після того, як Лері продав свою оптометричну студію. Вони збирали чорниці та до безтями пестили своїх собак, тому що у їхніх дітей та внуків ніколи не знаходилося часу, щоб навідатися до них.

Воліс і Беверлі зберегли свою дружбу ще з молодості, коли їм було по двадцять дев'ять років, незважаючи на те, що вони роз'їхалися так далеко одна від одної: Беверлі вийшла заміж за Бerta Казенса та переїхала до Вірджинії. А тому подальший переїзд Воліс, уже на схилі літ, ніяк не вплинув на їхні стосунки. Лос-Анджелес, Орегон — хіба не однаково, коли ти сам живеш у Вірджинії? Вони навіть ще більше зблизилися після переїзду Воліс, бо тій геть не було з ким спілкуватись, окрім Лері та собак. Беверлі й Воліс листувались електронною поштою, до того ж на той час уже були безкоштовні міжміські телефонні дзвінки. Вони розмовляли годинами. Вони надсилали одна одній подарунки до дня народження, веселі листівки. Коли Беверлі одружилася втретє, з Джеком Дайном, Воліс прилетіла з Орегону до Арлінгтона, щоби бути почесною дружкою на її весіллі, як вона була колись її дружкою на весіллі з Фіксом, але не з Бертом, бо з Бертом Беверлі побралася без святкування та без запрошених гостей, у будинку батьків Бerta біля Шарлотсвіля. Пізніше, коли Воліс захворіла та злягла, Беверлі літала до Орегону,

вони разом вкладалися в ліжку й читали вголос вірші Джейн Кеньон¹. Вони розмовляли про те, що їх найдужче хвилювало в житті, переважно про дітей та чоловіків. Фікс Кітінг подобався Воліс не більше, ніж вона йому, і її зовсім не обходило те, що він приписував їй відповідальність за все, в чому, можливо, зовсім не було її вини. Якщо вона відмовлялася нести на своїх плечах цей тягар, коли була ще живою, то навряд це дуже засмутило б її тепер.

— Ти не змерз? — запитала Френні у батька. — Я принесу тобі ковдру.

Фікс заперечно похитав головою:

— Зараз ні. Мені стане холодно потім. Мені принесуть ковдру, якщо треба буде.

Френні озирнулася довкола, намагаючись не затримувати погляд на котромусь із пацієнтів: безволоса, як новонароджене мишеня, жінка, що заснула з розкритим ротом, підліток, який дивився щось у планшеті, ще одна жінка, чия шестирічна донька тихенько сиділа поряд із нею на стільці й розфарбовувала книжку. Як Воліс проходила хіміотерапію? Лері залишав її саму в лікарні чи сидів поряд з нею? А чи приїжджали їхні діти з Лос-Анджелеса? Треба буде розпитати матір.

— Щось вони затримуються сьогодні, — промовила Френні, хоча це й не мало особливого значення. Суп та хліб, які Фікс усе одно не їстиме, вже були готові вдома. Марджорі чекатиме на них. Вони дивитимуться «Леопарда». Френні спатиме в кімнаті для гостей на другому поверсі.

— Ніколи не поспішай дати себе отруїти. Це моє кредо. Я можу тут і цілий день просидіти.

— І коли це ти став таким терплячим?

---

¹ Джейн Кеньон (1947—1995) — американська перекладачка поезії Анни Ахматової, авторка кількох поетичних збірок. — Тут і далі прим. перекл.

— Терплячий, бо потерпаю, — відповів він, задоволений власним жартом. — То ви з Албі спілкуєтесь?

Френні стонула плечима:

— Час від часу він подає про себе звістку.

За все своє життя Френні так часто й багато довелося розказувати про Албі, що тепер вона намагалася взагалі про нього не згадувати.

— А як там старий Берт? Як він поживає?

— Здається, непогано.

— Ти часто з ним розмовляєш? — запитав Фікс, удаючи, що йому немає до цього діла.

— Не частіше, ніж із тобою.

— Ну, це ж не змагання якесь.

— Зовсім ні.

— Він зараз одружений?

Френні заперечно покрутила головою:

— Ні, сам.

— Проте в нього була й третя дружина?

— Не склалося.

— Так, але ж була там і якась іще подружка, вже після третьої? — Фікс добре знав про третє розлучення Берта, та йому ніколи не набридало про це слухати.

— Так, була, але недовго.

— З нею теж не склалося?

Френні похитала головою.

— Шкода, — сказав Фікс таким тоном, що здавалося, немовби йому насправді шкода, але він уже питав її про це місяць тому і запитуватиме знову через місяць, вдаючи, ніби він вже такий старий та немічний, що все забуває. Фікс справді був старим та немічним, але він усе пам'ятав. «І далі допитуй свідків», — так сказав він Френсіс по телефону, коли вона була ще малою і в неї поцупили шкільний пропуск-браслет з її особистої шафки у школі. Вона тоді зателефонувала йому з Вірджинії о п'ятій, коли починають

діяти знижки на телефонні тарифи, а в Каліфорнії на той час була друга година. Френні зателефонувала йому на роботу. Раніше вона ніколи не телефонувала йому на роботу, хоча й мала його візитівку. Тоді Фікс був детективом, до того ж її татом, отже вона вважала, що він знає, як її знайти браслет.

— Розпитуй усіх, — сказав їй тоді батько. — Дізнайся, хто переходив із класу в клас і куди саме. Розпитуй немовби мимохідь, нікого не звинувачуючи, але розпитуй кожного, хто ходив униз до роздягальні, а згодом поговори з ними ще раз, адже може бути щось таке, про що вони не хочуть тобі розказувати або й самі не пам'ятають. Якщо ти справді хочеш знайти браслет, на це потрібен час.

Сьогодні його медсестрою була Петсі, маленька в'єтнамка, яка майже потопала у своєму халаті лавандового кольору попри розмір XXS. Вона привітно помахала йому рукою з порога через усю палату, заповнену людьми, немовби вони були на якійсь вечірці, та їй нарешті вдалося привернути до себе його увагу.

— Ось ви де! — вигукнула вона.

Вона підійшла ближче, її чорне волосся, заплетене у косу та вкладене навколо голови у вінок, було схоже на трос, за який смикають у разі аварійної ситуації.

— Маєте добрий вигляд, містере Кітінг, — сказала Петсі.

— Три стадії життя: молодість, зрілість та «Ви маєте добрий вигляд, містере Кітінг».

— Усе залежить від того, де зустрітисся. Якщо на пляжі, коли лежите на пляжному рушнику в трусах, то я навряд чи подумаю, що ви маєте вигляд настільки вже добрий. А тут... — Петсі враз замовкла й оглянулася довкола. — Тут ви маєте добрий вигляд.

Фікс розстібнув верхні гудзики сорочки та розкрив її, щоб Петсі було зручніше підключати крапельницю до троакара.

— Ти знайома з моєю дочкою Френні?

— Так, я знаю Френні, — відповіла Петсі й ледве повела бровою так, щоб це помітила лише Френні, немовби кажучи: «Що вдієш, забуває старий». Вона натиснула на великий шприц із соляним розчином, щоб промити троакар.

— Назвіть ваше повне ім'я.

— Френсіс Ксав'єр Кітінг.

— Дата народження?

— Двадцяте квітня 1931 року.

— Ось ваш приз, — сказала медсестра, виймаючи три прозорі пластикові пакети з кишені халата, — оксаліплатин, 5-ФУ та ось цей маленький проти нудоти.

— Добре, — кивнув Фікс, — вмикай уже.

Вранішні, ще косі промені погожого лос-анджелеського дня проникали крізь вікно семиповерхового будинку лікарні й заливали світлом лінолеум на підлозі. Петсі попрямувала до ординаторської, щоб внести дані лікування в документацію, тимчасом як Фікс безтямно дивився рекламу на мовчазному екрані телевізора, прикріпленого до стелі. Там якась жінка, змокла до рубця, йшла під заливним дощем, а навколо неї раз у раз спалахували блискавки. Враз з'явився красень із парасолькою, яку він простяг жінці, і злива відразу ж ущухла. Тепер довкілля нагадувало таку собі мрію британського садівника про потойбічне життя: все у квітах та сонячному сяйві. Волосся в жінки вже було сухим та хвилястим, а краї її сукні злітали поза нею, немов крильця метелика. Аж тут через увесь екран з'явилося гасло: «Питайте у вашого лікаря», наче ті, хто працював над рекламою, наперед здогадувалися, що всі вимикатимуть звук. Френні не могла зрозуміти, чи то була реклама якихось нових ліків від депресії, чи щось для гіперактивного сечового міхура, чи, може, засіб для тонкого волосся.

— Знаєш, хто мені спадає на думку щоразу, як я тут? — спитав Фікс у Френні.

— Берт.

Він перекривився.

— Якщо я раніше питав тебе про Берта чи його синка-піромана, це лише задля підтримування розмови, із ввічливості. Я про них не думаю.

— Тату, — запитала Френні, — а про кого ти думаєш останнім часом?

— Про *Ломера*, — відповів він. — Ти ж бо не знала Ломера?

— Ні, не знала, — сказала вона, хоча цю оповідку вже теж чула, принаймні одну з її варіацій. Колись давно мати їй розповідала.

Фікс похитав головою:

— Ні, ти не можеш пам'ятати Ломера. Коли він останнього разу навідувався до нас, ти була ще зовсім малою і сиділа в нього на колінах. Він завжди носився з тобою. Навіть за столом під час обіду не спускав тебе з рук. То було якраз за кілька тижнів до твоїх хрестин, я добре пам'ятаю. Ти була така гарненька, Френні, така чепурненька. Всі за тобою упадали, що доводило твою сестру до сказу. До того, як ти з'явилася на світ, Ломер усю увагу приділяв Керолайн, тому вона так ображалася. Бувало, Ломер їй каже: «Керолайн, іди сюди, тут на двох місця вистачить!» А вона — ні руш. Вона просто не могла бачити вас разом.

— Ну, зате в неї був ти, — сказала Френні. Скільки пам'ятала себе Френні, єдиною особою, до якої Керолайн погоджувалася йти на руки й потім сидіти на колінах, був їхній батько, навіть коли вони вже переїхали до іншого штату.

Фікс кивнув:

— Діти любили Ломера, усі. Він завжди дозволяв їм залазити в машину, вмикати сирену, гратися з наручниками. Можеш уявити, скільки судової тяганини було б зараз, якби хтось для розваги прикував дитину наручниками до дзеркала заднього огляду? Для цього дітлашні доводилося ставати ногами на передне сидіння, вони це робили залюбки. Ломер мав славу доброго поліціанта. Коли він того вечора вже

пішов додому, ми з твоєю матір'ю довго розмовляли: дуже сумно, що доля не дала йому власних дітей. Ми думали, що він уже надто старий для цього, а скільки йому було тоді — років двадцять вісім чи двадцять дев'ять?

— Він був одружений?

Фікс покрутив головою:

— У нього не було нареченої, принаймні коли він помер. Коли він служив на флоті, йому зламали ніс, та, попри це, він усе ще був гарним парубком. Усі казали, що він був схожий на Стіва Мак-Квіна, хоча то було, звичайно, перебільшенням. Твоя мати завжди хотіла звести його з Боні, але я був проти, бо вважав Боні дурепою. Шкода, що тоді я наполіг на своєму. Якби не це, ми змогли би врятувати для світу священика.

— Може, він був геєм, — сказала Френні.

Фікс повернувся до неї, на його обличчі з'явився такий подив, що було ясно: йдеться про якесь непорозуміння.

— Джо Майк не був геєм.

— Я мала на увазі Ломера.

На цьому Фікс знову заплющив очі.

— Не розумію, навіщо тобі треба було це робити.

— Але ж тут немає нічого поганого, — промовила Френні, яка вже пошкодувала про сказане. Колись давно у місті Лос-Анджелесі жив собі гарний гетеросексуальний коп, який любив дітей, був схожий на Стіва Мак-Квіна і не мав нареченої — що вона особисто думала про це, не мало жодного значення. Гей чи ні, а Ломер помер уже п'ятдесят років тому. Інфузійний мішок з хіміотерапією тільки-но почав капати, так що в них було ще півтори години, щоб сидіти разом у цій палаті, розмовляти чи мовчати.

— Вибач, тату, — попросила Френні, а коли той не відповів, легенько доторкнулася до його руки. — Я ж сказала: вибач. Розкажи мені про Ломера.

Фікс зачекав іще хвилину, вирішуючи про себе, вдавати й далі ображеного чи змилюватися. Правду кажучи, Френні

трохи драгувала його: тим, що вона вмiла дивитись, як Беверлі, але ніколи не знала, як правильно скористатися тим вмiнням, волоссям, стягнутим у кінський хвіст, штаньми на шнурку, майже повною відсутністю косметики на обличчі, якщо не брати до уваги бальзам для губ. Його тут багато хто знав, мiг зайти хтось із лікарів під час сеансу лікування. Могла б і постаратися дати собі хоч трохи ладу.

І ще: вона не знала про Ломера найголовнішого. Коли Френні однорічною сиділа у нього на руках, то було востаннє, коли їй випало так наблизитися до чоловіка його калібру.

Той старий, у якого вона була так закохана в юності, що обiбрав її до нитки, ба навіть її чоловік, котрий загалом непоганий, але напевне одружився з нею лише тому, що йому була потрібна нянька для його дітей — Френні ніколи не мала смаку у виборі чоловіків. Фікс так сподiвався, що колись його дівчата знайдуть собі чоловіків на кшталт Ломера, але марно. У його свідомості назавжди закарбувалася одна картина: його напарник за обіднім столом тримає Френні на колінах, Беверлі на кухні одягнена так, ніби збирається в ресторан, а не куховарити — цього було досить, щоб вирішити не розплющувати очей, — аж тут він відчув єдиний різкий поштовх, що пробiг через його стравохід, немовби отрута, яка вливалася в нього, раптом наштовхнулася на стінку враженого раком органа, і Фікс знову пригадав те, що постійно забувалося: ця хвороба його вбивала.

— Тату! — покликала Френні й обережно погладила його рукою по грудях, якраз у тому місці, де йому боліло.

Фікс похитав головою:

— Подай мені ще одну подушку.

Коли Френні принесла подушку і підклала йому під спину, він заговорив знову. Френні приїхала аж із Чикаго, щоб побути з ним. Для цього вона залишила чоловіка та дітей.

— Перше, що тобі слід знати про Ломера, — він був такий кумедний чувак, — сказав Фікс, — із ним ніколи не було нудно, навіть у засідці чи під час спостереження.

Він відчув, що йому забракло голосу, а тому прокашлявся, перш ніж говорити далі.

— Я завжди нетерпляче чекав, коли мені доведеться сидіти з ним у якій-небудь напіврозваленій таратайці до четвертої ранку, щоб вести за кимось спостереження, бо тоді Ломер без упину розказував свої байки. Я сміявся, аж доки мене не починав боліти живіт, а тому просив його припинити, бо ми могли звести нанівець усю нічну роботу.

Батько Френні здавався таким тендітним та маленьким. Рак уже дістався його печінки.

Темні плями в попереку, ще одна — на спині,
А от Ломер — хвацький хлопець, тоді і понині.

Так би прокоментував це Ломер.

— Розкажи мені якусь його байку, — попросила Френні.

Фікс мимоволі осміхнувся, дивлячись у стелю: йому здавалося, що він сидів у машині поряд із Ломером. Він пролежав так кілька хвилин, тимчасом як краплі інфузійної хіміосуміші стікали по пластмасовій трубці крізь отвір у нього на грудях.

— Я вже зараз їх і не пригадую.

Хоча то була не зовсім правда. Одну він пригадав.

— Отже, одна красуня сидить собі вдома, коли до неї у двері стукає коп, — мовив Ломер. Першої миті Фікс навіть не зрозумів, що то Ломер розпочав одну зі своїх побрехеньок. З Ломером завжди так було:

— З копом був собака, щось на кшталт бігля, може, трохи більший за бігля, і вигляд у нього геть винуватий! Так отой бігль хоче глянути на жінку, але не може, все відводить очі донизу, на траву, немовби загубив там копійку.

Балачки. Фікс сидів за кермом, вікна в машині були відчинені. По рації передавали накази цифровим кодом, а тому Фікс прикрутив гучність, аж поки всі слова та цифри не злилися в єдиний тріскітливий фон. Ломер із Фіксом не мали якогось певного маршруту. Вони просто патрулювали район міста. Стежили за порядком.

— Так-от, — вів далі Ломер, — коп нарешті зібрався на силі. То було нелегко. «Пані, — спитав він, — це ваш собака?» Вона відповіла, що так. «Мені шкода, мем, але сталась аварія. Ваш чоловік загинув». Ну, тут можеш собі уявити: красуня в шоці, сльози, крик тощо. А пес усе ще сидить, понуривши голову. «Але пані, — каже коп, хоча й видно, що йому незручно це казати, — мушу повідомити вам ще дещо». Тут він доходить до головного: «Тіло вашого чоловіка... коли ми його знайшли... він був голий». Жінка здивовано перепитує: «Голий?» Коп киває, прокашлюється. «Ще одне, мем. У машині разом із ним була жінка, вона теж не вижила». Тут кралечка видає якийсь дивний звук, щось середнє між схлипуванням та зойком. І ось коп промовляє останню фразу. В нього немає вибору: «Ваш собака був із ними у машині. Він єдиний, хто вижив». У цей час собака схиляє голову на передні лапи, немов справді шкодуючи за тим, що й він не загинув разом з господарем.

Фікс повернув машину на Альварадо. То сталося 2 серпня 1964 року, і хоча була вже майже дев'ята година вечора, ще не зовсім стемніло. Повітря в Лос-Анджелесі пахло лимонами, асфальтом та вихлопними газами мільйона автівок. На тротуарах обабіч вулиці ще гуляли діти, штовхаючи одне одного та втікаючи — бавилися.

Проте водночас на вулиці вже почала виходити нічна шпана: крадії, гопота, повії, наркомани в пошуках дози, створюючи всі разом ринок обміну. У всіх було що продати, купити чи вкрати. Ніч поки що лише розпочиналася. Ніч іще не зацарювала.

— От зізнайся мені, ти сам це все придумуєш? — запитав Фікс. — Отак їздиш собі три години поспіль і мудруєш щось у голові? Чи вичитуєш анекдоти в якихось журналах, щоб потім видати їх при слушній нагоді?

— Та ніякий це не анекдот, — відповів Ломер, знімаючи сонцезахисні окуляри, бо сонце вже майже сіло за небокрай. — Я розповідаю тобі те, що сталося насправді.

— З тобою, — гмикнув Фікс.

— З кимось, кого я знаю. З братом одного мого знайомого.

— Та пішов ти! Я серйозно.

— Заспокойся та просто дослухай. Отже, коп висловлює їй своє співчуття, передає повідець і йде собі геть. Собаці пора заходити до хати. Увесь цей час він поглядає через плече назад, на копа, як той сідає в машину. Коли жінка заводить його до хати, то зразу ж знову починає розпитувати: «То він був *голий*? Він був у машині і був *голий*?» Голос Ломера нагадував голос не невітшної вдови, а розлюченої дружини. А пес у розпачі зиркає на двері, бо не може дременути.

Ломер на мить виглянув у вікно, дивлячись на хлопця, що прямував з баскетбольним м'ячем під пахвою додому зі спортивного майданчика, потім на якогось чоловіка, який стояв на розі чи то п'яний, чи під дозою, задерши голову догори з відкритим ротом, і чекав на дощ. Коли Ломер знову повернувся до Фікса, в нього було обличчя, як писк винуватого бігля, найсумнішого та найнещаснішого за всю історію існування біглів, і цей бігль — чи тобто Ломер — кивнув головою.

— А та жінка? — запитав Ломер голосом дружини. — Вона теж була гола?

І ось уже Ломер знову перетворився на бігля, ледве підводячи погляд на Фікса. Він кивнув.

— Ну, то що вони *робили*?

Питання було заважким, щоб Ломер-бігль міг його витримати, надто болючим у ту мить, але він склав пальці

лівої руки у своєрідний колодязь, а вказівний палець правої встромив усередину того «колодязя». Фікс увімкнув поворот і зупинився на бордюрі. Він більше не міг спостерігати за дорогою.

— Вони *кохалися*? — запитала дружина.

Ломер сумно кивнув.

— У машині?

Бігль заплющив очі та знову повільно кивнув.

— Де?

Ломер ледве хитнув головою назад, вказуючи на задне сидіння. Сумнішого бігля, мабуть, на світі ще не було.

— А *ти* що робив?

Фікс був не в змозі стримувати сміх іще до того, як прозвучала фінальна репліка, бо Ломер поклав руки на уявне кермо та позирав нервово — нервово, але з очевидною цікавістю — у дзеркальце заднього огляду, щоб розгледіти задне сидіння машини, на якому хазяїн Ломера-бігля трахав іншу жінку.

— Де ти знаходиш усі ці байки? — знову перепитав Фікс, прихилившись на мить лобом до керма. Ломер так йому ніколи й не відповів, але він добре пам'ятав відчуття того щирого нестримного сміху, що йому аж забило дух. А ще, окрім сміху, гуркіт автівок, які мчали невідомо звідки повз них та з яких на повну гучність лунала латиноамериканська музика, притишене бурмотіння рації, де й далі викликали патрульних, аж раптом вони почули і свої номери. Ломер із Фіксом обоє почули їх одразу, незважаючи на те, що гучність була мінімальною, і вони обидва зраділи подумки, хоча й нічим не виказали цієї радості один перед одним. Доти ніч видавалася їм надто спокійною, і той вдаваний спокій драгував. Вони були впевнені в тому, що в Лос-Анджелесі завжди щось відбувається, а якщо здається інакше, то це тільки тому, що їм не все ще відомо. А зараз сигнальні вогні вже були увімкнені та сирена лунала

на повну. Ломер давав вказівки щодо маршруту, а Фікс гнав машину широкою вулицею, яка вмить стала безлюдною. Пішоходи притиснулися до узбіч, проводжаючи поглядом чорно-біле поліційне авто. Двоє поліціантів відчували притаманне їхній роботі збудження. Виклик поліції стосувався порушень правопорядку побутового характеру, що могло передбачати або звичайну сімейну суперечку, яка непокоїла сусідів, або чоловіка, що лупцював дружину паском, або хлопчаків, які видерлися на дах будинку, щоб постріляти з пневмогвинтівки в пацюків, котрі причаїлися на пальмових деревах. То не могла бути ні озброєна крадіжка, ні вбивство. Як правило, люди телефонували в поліцію дуже неохоче, бо зазвичай виходило так, що хто викликав копів, той потім і був винний. Хоча й не завжди.

Вони завернули на Альварадо-стрит у напрямку бульвару Олімпік, а згодом з'їхали на бокову вуличку, що вела до житлових кварталів. Уже була глуха ніч, Фікс вимкнув сирену, але залишив увімкненими проблискові маячки, а тому щоразу, як вони проїжджали повз якийсь будинок, фіранки на вікнах трішки відхилялися: то мешканці цікавилися, кому там непереливки і хто це так безтямно викликав копів у їхній спокійний квартал, де кожен має принаймні одну таємницю. У будинку, до якого вони прямували, не світилося. Коли жителі будинку знають, що до них їде поліція, то вони швиденько вкладаються спати й вимикають світло. Ось так завжди.

— Схоже, ми запізнилися, — зауважив Ломер. — Вони вже сплять.

— Ну, то розбудімо їх.

Чи боялися вони тоді? Фікс не раз питав себе про це пізніше. Наступні після тієї ночі роки Фіксові Кітінгу довелося дізнатися про страх геть усе, до найменшої деталі, хоча він і навчився поводитися так, щоб вираз його обличчя залишався незворушним. Але в ті роки, коли він усе ще

працював разом із Ломером, він заходив у будь-які двері з упевненістю, що неодмінно вийде знову.

Це був невеличкий будинок із малим квадратним подвір'ям. Він мав такий вигляд, як і всі інші будинки на тій вулиці, якщо не зважати на живопліт з бугенвілеї та її яскравих ядуче-рожевих квітів.

— Звідки тут узялася така краса? — спитав Ломер, проводячи рукою по листю живоплоту.

Фікс постукав у двері спочатку кістяшками пальців, а потім ручним ліхтариком. У мерехтінні вогнів поліційної машини він помітив, що на дерев'яній поверхні дверей від його ударів залишилися невеликі вм'ятини. Він крикнув: «Відчиніть, поліція!» Але той, хто причаївся там, усередині, вже знав про це.

— Піду гляну з чорного входу, — промовив Ломер і рушив через тісне подвір'я, посвистуючи та просвічуючи ліхтариком усі вікна будинку, а Фікс залишився чекати. Зірок над Лос-Анджелесом не видно, а якщо вони й з'явилися, у місті було так багато світла, що їх годі побачити. Фікс дивився на тонесенький серпик місяця, а згодом помітив яскраве світло, що блимало в темному будинку. Ломер увімкнув світло на ганку та відчинив двері парадного входу.

— Задні були відчинені, — сказав він.

— Задні двері були відчинені, — сказав Фікс.

— Що? — перепитала Френні. Вона відклала убік часопис і натягнула ковдру вище йому на плечі. Він мав рацію щодо ковдри. Петсі сама її принесла.

— Я задрімав.

— Це через бенадрил. Він запобігає свербінню, що може виникнути згодом.

Фікс намагався скласти всі частинки мозаїки докупи: цю палату, день, свою дочку, Лос-Анджелес, той будинок неподалік бульвару Олімпік.

— Двері чорного входу були відчинені, а парадного — замкнені. Ти б теж постійно про це думала, правда?

— Тату, про які двері ми говоримо? У тебе вдома? У будинку в Санта-Моніці?

Фікс заперечно похитав головою:

— У будинку, куди ми їздили вночі, коли Ломера застрелили.

— Я гадала, що його застрелили на заправці, — промовила вона.

Так їм розповідала їхня мати, і попри те, що трапилося це сорок років тому, Френні добре все пам'ятала. Їхній матері доводилося постійно сперечатися з Керолайн. Щоразу, як Керолайн поверталася додому пізніше ніж дозволено чи відверто хамила Бертові, чи давала ляпаса Френні так, що в тієї юшила з носа кров, вона ніколи не втрачала нагоди нагадати своїй матері, що якби та була вірною дружиною і не залишила їхнього батька, цього всього не сталося б. Якби Беверлі все ще була одружена з Фіксом, то Керолайн була б зразковою громадянкою; її добра поведінка цілковито залежала від добропорядності їхньої матері, і якщо та вирішила втекти з Бертом Казенсом, то як можна було звинувачувати Керолайн у тому, яким виявилось її життя. У цьому не було нічого нового. Коли вони дісталися цієї фази в невпинній боротьбі між матір'ю та дочкою, то вже прожили у Вірджинії більше часу, ніж обидві сестри жили досі в Лос-Анджелесі. Але розповідь про власне альтернативне існування була козирною картою Керолайн, якою вона послуговувалася при щонайменшій нагоді. Френні пригадувала, як вони втрьох якось поверталися машиною додому зі школи; вони з Керолайн обидві одягнені у шкільну форму: картаті спідниці, на білих блузках — емблема школи Пресвятого Ісусового серця. Вона вже забула, що саме зробила Керолайн, чому розпочалася суперечка і чому вона видалася їй запеклішою від попередніх. Та щось змусило їхню матір згадати про Ломера.

— Усе правильно, — відповів їй батько. — Його застрелили на заправці на бульварі Олімпік.

Френні нахилилася й поклала долоню йому на лоба. Його волосся, вже роками сиве, скільки вона пам'ятала, після останнього циклу хіміотерапії було коротко підстрижене й набрало біло-сріблястого кольору. Всі звертали на це увагу. Вона провела рукою по волоссю, щоб зачесати його назад.

— Як би мені хотілося дізнатися, про що ти зараз говориш, — прошепотіла вона тихенько, хоча їх і так ніхто не слухав. Тут, у цій палаті, на них узагалі ніхто не звертав уваги.

Фікс ніколи не був говірким, але тепер йому раптом закортіло пояснити їй. Він хотів, щоб Френні зрозуміла.

— Будинок був таким маленьким, що ми були впевнені: знайдемо їх швидко. У коридорі було всього троє дверей: двоє вели у спальні кімнати, а треті — до ванної. Такі будинки завжди однотипні. Всі вони сиділи у першій спальні. Батько, мати та четверо дітей. Сиділи всі гуртом, на ліжку, у темряві. Ми увімкнули верхнє світло і побачили їх там; усі сиділи, виструнчившись, навіть найменший з дітей. Побили батька. Таке буває нечасто. Зазвичай б'ють жінку, а тут — той чоловік мав такий вигляд, немовби його зішкребли з автомагістралі: губа розсічена, одне око вже запухло, а ніс геть розквашений. Навіть зараз переді мною й досі стоїть його обличчя. Дивно, що я так добре пам'ятаю дрібниці про той будинок і про тих людей: вони сиділи босі, підібгавши ноги на ліжку. Ми почали їх розпитувати, але у відповідь — нічого. Батько дивився на мене єдиним розплющеним оком, а я питав себе подумки, як він загалом ще може сидіти. Його шия була в крові, що текла з обох вух. Я, мабуть, вирішив би, що він мовчить, бо не чує — в нього від ударів луснули барабанні перетинки, але вони всі, здавалося, нас не чули. Ломер викликав по рації «швидко» та підкріплення. Я все ще намагався їх розговорити, нарешті найстарша

дівчинка, можливо, років десяти, сказала, що вони не розмовляють англійською. Мати й батько не розмовляють, а діти — так. Там було три дівчинки й хлопчик. Тоді я запитав: «Той, хто це зробив, куди він подівся?» І вони знову всі замовкли, дівчинка байдужливо дивилася вперед, як і батьки. Аж тут мала, років п'яти чи й менше, — не більше, ніж тоді було Керолайн — одним оком поглянула на стінну шафу. Навіть голови не повернула, але нам усе стало ясно. Злочинець ховався в шафі. Старша дівчинка вхопила малу за руку і закричала, але ми з Ломером уже відчинили двері шафи: він сидів там, між одягом. Він зрозумів, що вляпався. Йому не викрутитися. Вся його сорочка була у крові, на руці — сліди від ударів, коли він бив того бідолаху, що сидів на ліжку. Думаю, англійську лиходій розумів не ліпше, ніж той, кого він прийшов лупцювати. Він заховав зброю до кишені одної із суконь, які висіли в шафі. Мабуть, сподівався, що ніхто не буде її шукати, а сам він зможе повернутися по неї пізніше. Якраз у той час прибуло підкріплення разом зі «швидкою». Тоді ще ніхто не переймався правилом Міранди, зачитуванням прав затриманого та викликом перекладача з іспанської, як це роблять зараз. Уся родина сиділа на ліжку, трусилася від страху, діти рюмсали. Здавалося, поки лиходій сидів у шафі та вони його не бачили, все було добре, а тепер, коли він стояв перед ними у спальні, вони геть з'їхали з глузду. Його звали Меркадо. Ми дізналися про це пізніше. Виявилось, що то було його звичайною роботою: бити мексиканців, які брали в борг, щоб нелегально потрапити до Америки, а потім не могли заробляти достатньо й виплатити заборговане. Нікому з тих, хто мав гроші чи міг їх якось роздобути, не вдавалось уникнути розплати. Бандюки лупцювали неборак-боржників на очах у їхніх родин та сусідів. То було лише попередження, а якщо через два-три тижні борг усе одно не виплачувався, вони приїжджали і вбивали пострілом у голову. І всім про це було відомо.

— То ви вже прокинулися! — вигукнула Петсі так, що Френні аж підскочила від несподіванки. Петсі тим часом прибрала вже порожній менший інфузійний мішок з-під протинудотного засобу. Інші все ще капали.

— Відпочили трішки?

— Відпочив, — відповів Фікс, але вигляд він мав геть зморений: чи то від хіміотерапії, чи то від розповіді, чи від того й того відразу. Френні подумки здивувалася: невже Петсі того не бачить? А може, він просто нічим не відрізнявся від інших хворих у палаті.

Петсі позіхнула від самої згадки про відпочинок, затуливши рота маленькою рукою в рукавичці.

— Мені так хотілося б колись полежати самій на одному з цих крісел. Просто лягти, натягти на себе ковдру, вкритись аж із головою і поспати. Всі так роблять зазвичай, щоб світло не заважало. І кому спаде на думку, що то я там лежу, під ковдрою?

— Точно не мені, — відповів Фікс і заплющив очі.

— Пити хочете? — Петсі легенько погладила його по коліну під ковдрою. — Я можу принести вам води чи содової, якщо хочете. А може, вам кока-коли?

Френні вже збиралася відповісти, що їм нічого не треба, аж тут Фікс кивнув.

— Води. Я б випив води.

Петсі поглянула на Френні:

— А вам?

Френні заперечно похитала головою.

Петсі пішла по воду, а Фікс чекав, розплющивши очі, поки вона повернулася.

— І що трапилося потім? — запитала Френні. Саме в цьому полягало її завдання, коли вона привозила батька до лікарні на хіміотерапію — протягом того часу, доки коло нього не було медперсоналу, просто сидіти разом із ним, слухати його оповідки. Саме для цього вони з Керолайн

по черзі прилітали до Лос-Анджелеса, тому що вони так мало часу проводили з ним. А ще — для того, щоб дати Марджорі змогу дещо відпочити, адже вона мусила глядіти його постійно. Та найголовніше — для того, щоб послухати всі ті розповіді, які він інакше міг назавжди забрати із собою. Тепер вона зможе сьогодні пізно ввечері, коли їхній батько вже спатиме, зателефонувати Керолайн, щоб розповісти їй про Ломера.

— У будинку враз стало багато народу: копи, лікарі «швидкої» — усі заклопотані своєю справою. Ломер знайшов у відрі для сміття якогось конверта і намалював на ньому для малої кількя кумедних мишей. Було ясно, що їй перепаде від батьків, і Ломеру стало її шкода. Батька забрала до лікарні «швидка», а от мати з дітьми — нам довелося залишити їх самих у будинку, сподіваючись, що не з'явиться хтось інший, щоб їх прикінчити. Того покидька Меркадо ми забрали у відділок і там оформили затримання. Коли ми закінчили, була вже перша ночі, і єдине, чого нам хотілося — горнятко кави. Кава у відділку нікуди не годилася. Так казав Ломер: *«Нікуди не годиться»*. Я часто ловив себе на думці, що якби нам не заманулося тоді попити смачної кави, то Ломер випив би її у відділку, але такі думки доводять до сказу. Отже, ми подалися до заправки, що за бульваром Олімпік. Не те щоб зовсім поряд, але й недалечко. Власник заправки на якісну каву грошей не шкодував, та ще й привчив своїх дітей, що працювали разом з ним, як слід продувати та чистити кавоварку. А тому народ охоче проїжджав на два квартали більше, щоб заправити автівку там, де готують смачну каву. Не те, що тепер: приїдеш на заправку — немає нікого, щоб заправити тобі бак, але кругом продають оте чортове капучино. А тоді кав'ярня на заправці, особливо зі смачною кавою, була нововведенням. Отже, там продавали каву, копи зупинялися, сідали біля заправки, щоб випити кухлик, а там і інший люд підтягувався,

бо присутність копів усеяла відчуття безпеки. Така собі ціла невеличка екосистема, що базувалася на каві; тож ми поїхали саме туди. За кермом був я. Ми мали неписане правило: той, хто за кермом, веде машину всю ніч, а той, хто не за кермом — йде по каву, а тому Ломер пішов усередину. Гадаю, він просто не бачив, що там відбувалося. Його застрелили, коли він був іще метрів за два-три від дверей. Я теж не бачив, що там коїться, бо писав звіт. Я почув постріл, підвів голову, а Ломер уже впав. Я лише побачив хлопця за касою з піднятими угору руками, а потім той тип, Меркадо, повернувся й застрелив його теж.

— Зачекай, — перебила його Френні, — Меркадо? Той тип із будинку?

Фікс кивнув.

— Це те, що я побачив. Знаєш, які були в той час усі заправки — немов акваріуми з яскравим світлом на даху — так що мені було добре все видно: латинос років двадцяти п'яти-двадцяти семи, зріст приблизно метр сімдесят п'ять, біла сорочка, сині штани, на сорочці кров. Я ж його вже бачив, дві години на нього дивився. Він сидів перед моїм столом у відділку. Він знав мене, а я — його. Він поглянув крізь скляну стіну бару заправки на вулицю і побачив там мене. Він стрельнув іще раз, але, мабуть, кепсько прицілився, бо куля навіть машину не зачепила. Лише розтрощила скляну стіну бару. Меркадо вискочив у двері й побіг за бар. Через мить я почув гуркіт двигуна автівки, що рвонула з місця, хоча саму машину я не бачив. Я забіг усередину, Ломер лежав на підлозі.

Фікс замовк, збираючись на думці.

— Ось так, — нарешті промовив він.

— І що потім?

Фікс похитав головою:

— Він був мертвий.

— А той інший хлопець, із заправки?

— Той прожив десь із годину, його ледве встигли привезти до операційної. Там він і помер. Він був ще студентом, підробляв на літніх канікулах. Усе, що йому треба було робити — готувати каву та підтримувати лад на заправці.

Повернулася Петсі з двома наповненими водою разовими пластянками з кришками та вставленими зігнутими соломинками.

— Поки не побачиш, навіть на думку не спадає, як тобі цього кортить! Тут завжди так буває.

Френні подякувала їй і взяла в неї пластянки. Петсі мала рацію, вона справді відчувала спрагу.

— Але ж це нісенітниця якась! — знову звернулася до батька Френні, хоча вона добре пам'ятала, що цю частину розповіді вона чула тоді від матері в машині, і що її батько був страшенно розлючений, оскільки не зміг упізнати того, хто застрелив Ломера.

— Як Меркадо вдалося вибратися з поліційного відділка? Як він дізнався, де ви були?

— То був якийсь збій у роботі мозку, чи принаймні так мені потім пояснили. Тоді за надто короткий проміжок часу сталося безліч подій, а тому в моїй свідомості одна подія накладася на іншу, і я прийняв одного підозрюваного за іншого. Але навіть тепер можу тобі заприсягтися: я бачив те, що бачив. Убили мого напарника. Я не знаю, як це сталося, але той тип стояв на світлі, не далі, ніж за п'ять чи шість метрів від мене. Ми дивились один на одного, як оце зараз із тобою. Коли на місце вбивства прибули копи, я розповів їм усе, до найменших подробиць. Хай йому чорт, та я навіть ім'я його назвав! Але Хорхе Меркадо в той час сидів у камері для затриманих у Рампарті. Він пробув там цілу ніч.

— А той, хто вбив Ломера?

— Виходить, що я його ніколи не бачив.

— Отже, вони так і не знайшли того, хто це зробив?

Фікс нахилив зручніше кінчик соломинки й почав пити. Йому було важко це робити: заважали стенози у стравоході. Вода проходила по пів чайної ложечки.

— Аякже, — відповів він нарешті, — таки знайшли. Розібралися.

— Але ж ти вказав на зовсім іншого чоловіка.

— Я вказав на нього поліції. Одначе в суді я вказав на того, на кого треба. Слідчі знайшли свідка, який бачив машину, що вилетіла із заправки на шаленій швидкості. Вони поставили собі за мету знайти водія, а потім постаралися відшукати зброю, яку він викинув з вікна машини. Одна річ, якщо вбивають хлопця на заправці, — тут, звісно, поліція спробує знайти злочинця. Але коли вбито поліціанта на заправці — це вже щось геть зовсім інше.

— Але ж у них не було свідків.

— Я був свідком.

— Ти тільки-но мені сказав, що не бачив того типа.

Фікс застережливо направив на неї вказівний палець:

— Я й до цього дня ніколи його не бачив. Навіть коли сидів навпроти нього у суді. Це навіть не обговорювалося. Психіатр сказав, що якби я бачив його, я б його згадав. А якщо я його не пам'ятав, то я згадав би його з часом. Міг прокинутись одного ранку — і зразу все пригадати.

Він стенив плечима:

— Цього ніколи не сталося.

— А як же тоді ти був свідком?

— Вони сказали мені, ким був той тип, і я відповів: «Так, це він».

Фікс стомлено всміхнувся дочці.

— Не хвилюйся, то був він. Не забувай, що він теж мене бачив крізь скло бару перед тим, як стріляти. Він знав, хто я. Він застрелив Ломера, він убив того хлопця з бару і він знав, що я бачив, як він це робив.

Фікс сумно похитав головою:

— Шкода, що я не пам'ятаю, як звали того хлопчика. Коли ми прийшли до нього додому після похорону, його мати розповідала мені, що він серйозно тренувався в плаванні. «Був дуже перспективний», — так вона сказала. У моєму житті половину подій я хотів би згадати, а іншу половину — забути.

Після смерті Ломера вони прожили з Беверлі ще два роки, попри те, що вона вже тоді пообіцяла Бертові, що покине чоловіка. Вона залишалася, бо Фіксові була потрібна її підтримка. Тоді, коли вони так люто посварились у Вірджинії по дорозі зі школи, мати зупинила машину на узбіччі і сказала Керолайн та Френні, щоб вони не думали, ніби вона просто так взяла та й покинула їхнього батька. Вона залишилася з ним.

— Якось мені вдалося викинути Ломера з голови, — сказав Фікс. — Я роками тільки про нього й думав, та одного дня — не знаю як — мені вдалося забути про нього. Він мені вже більше не сниться. Я вже не питаю себе, що він їв би на обід, щоразу, як сам обідаю. Я вже не поглядаю з підозрою на кожного, хто проїжджає повз мене на машині. Я відчуваю за це провину, але, треба сказати, що для мене то було полегшення.

— Але зараз ти знову думаєш про нього?

— Так, звичайно, — відповів Фікс, — через це все.

Він вказав рукою на крапельниці, які немовби ще прив'язували його до життя. Він усміхнувся.

— Йому не випало це пережити. Йому не довелося старіти та слабшати. Я впевнений, йому хотілося б постаріти та послабшати, якби в нього спитали. Напевне, він би сказав: «Так, будь ласка, хай у мене буде рак, коли мені виповниться вісімдесят». Але тепер...

Фікс стенив плечима:

— Я бачу і переваги, і вади.

Френні заперечно хитнула головою:

— Послухай, тобі випала краща доля.

— Зачекай, не поспішай з висновками, — заперечив їй батько. — Ти ще молода.

3

Того дня, коли Берт разом зі своєю майбутньою другою дружиною Беверлі від'їжджали з Каліфорнії до Вірджинії, Берт заїхав додому, до першої дружини Терези у Торенс, і запропонував їй подумати над тим, щоб теж переїхати разом із ними.

— Звичайно, *не разом із нами*, — сказав Берт. — Тобі слід підготуватися, запакувати речі, продати будинок. Розумію, що на це потрібен певний час. Але якщо добре подумати, то чому б тобі не повернутися знову до Вірджинії?

Колись Тереза вважала свого чоловіка найгарнішим у світі, тимчасом як насправді він був схожий на одну з тих гаргулій чи химер, що встановлені на соборі Нотр-Дам-де-Парі для відлякування нечистої сили. Вона не сказала цього, але по тому, як змінився тон його голосу, було зрозуміло, що ця думка чітко відбилася на її обличчі.

— Послухай, — сказав Берт, — тобі все одно ніколи не хотілося переїжджати до Лос-Анджелеса. Ти зробила це лише заради мене і, якщо дозволиш мені нагадати тобі, — не без тривалого буркотіння. То чому ти тепер хочеш тут залишитися? Забирай дітей, їдь до своїх батьків, хай діти почнуть ходити до школи, а згодом я допоможу тобі знайти окреме житло.

Тереза стояла посеред кухні, яка зовсім недавно була їхньою спільною, і зав'язувала пасок банного халата. Кел був у другому класі, Голлі почала ходити до дитсадка, а Джанет та Албі ще були вдома під її доглядом. Діти повисли у нього на ногах й верещали, немов він був одним

з атракціонів у Діснейленді: «Тат-у-у-у! Тат-у-у-у!» А він поплескував їх по головах, як по барабанах. Ще й відбивав при цьому якусь мелодію.

— Навіщо я тобі у Вірджинії? — запитала Тереза. Вона й сама знала навіщо, але хотіла почути це від нього.

— Так буде краще, — відповів Берт, указуючи самими лише очима на дитячі голівки, які ніжно пестив, по одній під кожною рукою.

— Для дітей краще, якщо їхні батьки живуть поблизу одне від одного? Для дітей ліпше, якщо вони живуть без батька?

— Господи, Терезо, але ж ти *сама* з Вірджинії. Я не пропоную тобі перебраться до Гаваїв. У Вірджинії вся твоя сім'я. Там ти будеш *щасливішою*.

— Я зворушена тим, що ти так піклуєшся про моє щастя.

Берт зітхнув. Через неї він гайнував час. Вона ніколи не цінувала його часу.

— Інша на твоєму місці постаралася б піти на поступки. Але ти з тих, що нерухомі, мов скеля.

Тереза налила собі кави з кавоварки. Вона запропонувала й Бертові, але той заперечно відмахнувся.

— А чоловікові Беверлі ти теж запропонував переїхати з вами? Щоб він мав змогу частіше бачитися зі своїми доньками? Для них так було б краще.

Один з їхніх спільних друзів сказав їй, що основною причиною переїзду Берта та його майбутньої другої дружини до Вірджинії був Бертів страх, що перший чоловік його нової дружини спробує його вбити, обставивши все так, немовби то нещасний випадок. Перший чоловік був копом. А копи, як відомо, — принаймні деякі з них — добре розуміються на таких справах.

Розмова видалася недовгою і завершилась очевидним роздратуванням Берта через поведінку дружини — зрештою, її поведінка завжди його дратувала — але її наслідком

стало те, що Тереза Казенс провела решту свого життя у Лос-Анджелесі.

Тереза знайшла роботу в секретарському відділі окружної прокуратури Лос-Анджелеса. Для двох молодших дітей вона найняла няню, а старших записала в групи продовженого дня.

Юристи з окружної прокуратури відчували щось на кшталт загального відчуття провини за те, що покривали Берта протягом його тривалого таємного роману. Вони вважали, що тепер, коли він покинув Терезу, вони були в боргу перед нею, а тому запропонували їй роботу. Але минуло не так багато часу, і їй запропонували вивчитись у вечірній школі на помічника адвоката. Тереза була вишарпана морально, ображена на всіх, її довірою скористались, але виявилось, що вона була зовсім не дурна.

Як заступник окружного прокурора Берт Казенс заробляв не так багато, а тому його зобов'язали платити досить скромну суму аліментів на колишню дружину та дітей. Статки його батьків не були його багатством, а тому не вказувалися в майновій декларації. Він подав клопотання про опіку над дітьми протягом усіх літніх канікул, від кінця навчального року й до початку наступного, і його клопотання задовольнили. Тереза Казенс боролася до останнього, щоб скоротити цей термін до двох тижнів, але Берт був юристом, і його друзі теж були юристами, а ті були друзями судді, крім того, його батьки надіслали йому достатньо грошей на те, щоб справу у суді могли розглядати довіку, якщо так було треба.

Коли Терезі повідомили, що вона втратила опіку над дітьми на увесь літній період, вона покричала та поплакала для годиться, а сама собі подумала, чи не обернулося для неї це розлучення відпусткою на Карибському морі. Вона дуже любила своїх дітей, у цьому не було ніякого

сумніву, але одночасно усвідомлювала, що провести одну пору року з чотирьох без хвилювання про чиюсь ангіну та бійки, виканючування курсів танцю, що були їй не по кишені та возити на які вона не мала часу, без постійних вибачень на роботі за те, що запізнилась або мусить вийти з роботи раніше, коли вона і так трималася там на волосинці, — одна пора щороку без дітей, хоча вона ніколи цього не визнала б — було не так уже й погано. Сама думка про те, що можна буде прокинутися в суботу вранці без Албі, який стрибає по її ліжку туди-сюди, уявляючи себе учасником змагань зі слалому, не викликала в неї невдоволення. А думка про те, що він стрибає по другій дружині Берта, яка, без сумніву, спала у шовковому, кремowego кольору негліже, оздобленому чорним мереживом, у бездоганно випрасуваній нічній сорочці, думка про Албі, який стрибає *по ній*, — здавалася просто чудовою.

У перші роки, поки діти були ще дуже малі для того, щоб подорожувати самостійно, слід було забезпечувати їм супровід. Одного літа з ними летіла мати Беверлі, наступного року — сестра Беверлі. Спілкування з Терезою давалося Боні понад силу, вона ніби почувалася в чомусь винною та постійно відводила погляд. Боні одружилася зі священником, а тому їй було притаманне постійне відчуття провини, навіть за те, над чим вона не мала жодної влади. Ще через рік настала черга подруги Беверлі Воліс грати роль дуеньї. Воліс завжди розмовляла голосно та мала наготові широкую усмішку для всіх. Вона одягалась у яскраву зелену бавовняну сукню. Воліс любила дітей.

— Отже, дітки, — звернулася вона до чотирьох маленьких Казенсів, — ми зараз з'їмо увесь арахіс, що знайдеться в цьому літаку.

Воліс обставила все так, немовби вона того дня мала летіти до Вірджинії у своїх справах, то чому б їм не сісти усім поряд? Воліс повелася так природно, що Терезі навіть

на думку не спало плакати, аж поки вона не повернулася додому сама.

Під час польоту додому з дітьми мусив подорожувати вже хтось із близьких Терези: першого літа то була її мати, наступного — її улюблена двоюрідна сестра. Берт був зобов'язаний купувати квиток тому, хто відважувався на шість годин польоту з дітьми.

Проте у 1971 році було вирішено, що діти вже досить дорослі для того, щоб подорожувати самі. Кел, якому виповнилося дванадцять, та десятирічна Голлі вже спроможні втихомирити восьмирічну Джанет, яка абсолютно нічого не потребувала, та шестирічного Албі, котрому було треба все і зразу. В аеропорту Тереза вручила їм квитки, які прислав Берт, і посадила їх на літак до Вірджинії без багажу — нахабна витівка, яку вона ніколи не могла собі дозволити, поки дітей супроводжували Боні чи Воліс. «Хай там Берт побігає», — думала вона. Їм потрібно було геть усе: від зубних щіток та піжам і до всього решти. Тереза дала Голлі листа, щоб та вручила його батькові. Всім дітям слід було почистити зуби у стоматолога. До того ж у Джанет — вона знала це напевне — був карієс. Разом із листом Тереза надіслала копію даних про щеплення, відмітивши всі ті, які слід було зробити повторно. Вона не мала змоги постійно відпрошуватися з роботи, щоб бігати по лікарнях. Лікарі завжди запізнювались, інколи доводилося сидіти протягом годин, щоб їх дочекатися, а їй треба було якнайшвидше повертатися до офісу. Друга місіс Берт Казенс роботи не мала. У неї була купа вільного часу, щоб водити дітей по крамницях та лікарях. Голлі непритомніла щоразу, як їй робили укол. Албі кусав медсестру. Кел відмовлявся вилазити з машини. Якось вона спробувала витягти його силоміць, але він зачепився ногою за двері машини з протилежного боку, тому останнє повторне щеплення вони пропустили. Вона не була впевнена, чи Джанет мала всі

необхідні щеплення, бо не знайшла її картки зі щепленнями. Все це вона вказала у листі. Беверлі Казенс хотіла забрати у неї родину? Буде їй родина!

Діти сиділи в одному ряду крісел: хлопчики — з лівого боку від проходу, а дівчатка — з правого. Кожному з них подарували сувенірні значки та пілотки молодших льотчиків, які один лише Кел відмовився одягати. Вони раділи тому, що були в літаку, раділи, що позбулися постійного контролю на шість годин польоту. Попри те, що вони дуже неохоче залишали матір саму — вони були, безумовно, на боці матері — четверо малих Казенсів вважали себе вірджинцями, навіть двоє молодших, які народилися вже після того, як їхня сім'я переїхала на захід. Усі діти Казенсів терпіти не могли Каліфорнію. Їм набридло те, що їх постійно штовхали у коридорах загальноокоуружної школи Торенса. Їм набрид шкільний автобус, який щоранку забирав їх на розі вулиці, остогид водій автобуса, що ніколи не хотів їх зачекати, навіть півхвилини, коли вони затримувалися через копірсання Албі. Їм набридла їхня мати, незважаючи на те, що вони її дуже любили, але ж вона кричала на них, коли вони, спізнившись на автобус, поверталися додому. Тепер через них вона спізниться на роботу. Вона вичитувала їх усю дорогу в машині, поки везла до школи на шаленій швидкості: їй треба працювати, їм не прожити на ті гроші, які дає їхній батько, вона не може дозволити собі втратити роботу лише тому, що вони настільки безвідповідальні, що не в змозі прийти вчасно на той триклятий ріг вулиці. Їм вдавалося припинити її докори тим, що вони щипали Албі, чії крики заповнювали машину, немов гірчичний газ. Та понад усе їм остогид Албі, який розливав кругом кока-колу, і саме зараз, в літаку, гупав ногами по спинці переднього сидіння. Всі прикрощі завжди траплялися через нього. Але Кел їм теж уже набрид. Кел носив на брудному шнурку на шиї ключ від оселі, позаяк мати йому наказувала,

що його обов'язок — привести усіх зі школи додому та приготувати щось поїсти. Келові осточортіло це робити, а тому зазвичай він залишав сестер та брата на вулиці на годину чи більше, а сам замикався в хаті, щоб дивитися свої улюблені програми й відпочити у спокої. По зовнішній стіні будинку проходить труба системи опалення, а під навісом для машини є затінок. Не повмирають. Коли мати поверталася додому з роботи, вони з криками зустрічали її на порозі та жалілися на братову тиранію. Дітлахи брехали, що вже зробили домашнє завдання, — всі за винятком Голлі, яка завжди робила уроки, інколи сидячи по-турецьки під навісом із книжками на колінах, тому що вона жила заради дифірамбів та похвал, якими вчителі її постійно обсипали. Їм настобісіла Голлі разом з її відмінними оцінками. Єдиною, хто їм не набридав, була Джанет, але лише тому, що вони ніколи про неї не думали. Вона була настільки занурена у свій мовчазний світ, що будь-які інші батьки вже давно звернулися б до вчителів чи психіатрів з питанням, чи вони це помітили. Утім, ніхто того не помічав. Джанет це набридло.

Вони повідхиляли спинки своїх крісел якомога далі назад. Потім попросили принести гральні карти та імбирну газованку. Діти насолоджувалися перебуванням у прихистку літака, який на той час уже перебував десь між Каліфорнією та Вірджинією — єдиними місцями на світі, куди вони навідалися за все своє життя.

Фікс брав тижневу відпустку на той період, коли Керолайн та Френні приїжджали влітку до Каліфорнії, а щойно діти Берта прибували до Вірджинії, Берт кожного разу повідомляв Беверлі, що його навантаження на роботі якимось дивом подвоювалося. Берт працював у сфері майнового права та довірчої власності в Арлінгтоні, вирішивши, що життя помічника окружного прокурора є для нього занадто напруженим. Важко навіть уявити собі, скільки людей хотіли скласти новий

заповіт саме того дня, коли прилітали діти. Він посилав Беверлі до аеропорту саму на автомобілі-універсалі. Він збирався забрати їх сам, але в найостаннішу мить траплялося щось таке непередбачуване, що він не лише не міг поїхати в аеропорт, а навіть навряд чи встигав повернутися додому на вечерю. Беверлі вже й раніше забирала Бертових дітей з аеропорту, але насправді вона їздила забирати свою матір або Боні, або Воліс, які люб'язно погоджувалися провідати її за безкоштовний квиток. Це була така велика втіха — бачити одну з них, що сходить по трапі літака, тож дітей вона майже не помічала. Вони бралися за руки з матір'ю, сестрою чи з найкращою подругою і разом підганяли цю дитячу отару через багажне відділення на вихід з аеропорту, а потім — на автопарковку. На ті візити вона чекала нетерпляче.

Та цього разу Беверлі відчувала якесь заціпеніння, поки чекала сама на краю трапа. Коли всі інші пасажери вийшли з літака, стюардеса вивела дітей Казенсів і попросила Беверлі розписатися за них. Четверо один по одному, хлопчик-дівчинка-хлопчик-дівчинка, обличчя сховані за сонцезахисними окулярами. Дівчатка відразу ж після прибуття з видимим розчаруванням її обняли, а хлопчики відступили назад і відтак поплелися слідом до багажної зали. Албі співав собі під ніс якусь пісню, яку важко було розпізнати, Кел, можливо, теж, хоча Беверлі й не була у цьому впевнена, вони постійно трималися від неї на відстані. В аеропорту було дуже людно та гамірно від безлічі щасливих сімей, які раділи зустрічі. Навіть розчуті власні думки було нелегко.

Вони стояли коло багажної стрічки та дивилися на валізи, що крутилися по ній.

— Як школа? У всіх гарні оцінки?

Беверлі спробувала зав'язати розмову з дітьми, але відгукнулася лише Голлі. Їй поставили відмінно з усіх предметів за винятком читання, з якого в неї відмінно з плюсом. Беверлі поцікавилась, яка була погода у Лос-Анджелесі,

коли вони вилітали, чи поїли вони чогось у літаку і як минув політ. На всі питання відповідала Голлі.

— Виліт затримали на півгодини, тому що була черга на злітній смузі. Ми були двадцять шості у черзі на виліт, — промовила вона, піднявши догори підборіддя, — але в нас був хороший попутний вітер, а тому пілотові вдалося надолужити час.

Проділ між її тонесенькими хвостиками, що нагадували поросячі, був такий нерівний, немовби його зробив п'яний пальцем, а не мати гребінцем.

Хлопчики розбрелися кожен у своєму напрямку. За якусь мить Беверлі побачила Кела, що виліз на конвеєрний пас багажної стрічки, яка була через три стрічки від них і по якій крутилися валізи з Г'юстона. Щойно вона його помітила, він зіскочив, щоб уникнути прочухана від аеропортового носія, який наближався до нього.

— Келе! — крикнула Беверлі через юрбу. Вона не могла кричати на нього, принаймні прилюдно та здалеку, а тому сказала:

— Піди знайди свого брата!

Але Кел глипнув на неї так, немовби то був якийсь чудернацький збіг, що його теж звати Келом, а ця геть незнайома йому жінка звертається до когось, кого також називають Кел. Він відвернувся. Джанет стояла поряд із нею та уважно розглядала лямку свого маленького рюкзачка. Хто-небудь перевіряв цю дитину?

Нарешті остання валіза з прямого рейсу Лос-Анджелес — Даллас перекочувала на конвеєрну стрічку, а звідти — до рук власників. На стрічці не залишилося нічого. Юрба розвіялася, Беверлі побачила Албі, який намагався віддерти стару жувальну гумку від підлоги чимось таким, що здала нагадувало ножа. Беверлі повернулася до дівчаток.

— Так, — промовила вона, подумки розраховуючи, скільки часу їй знадобиться, щоб доїхати до Арлінгтона о цій

годині, — здається, ваші валізи не прилетіли. Нічого страшного. Нам лише доведеться піти до служби втраченого багажу та заповнити необхідні документи. У вас є багажні талони? — запитала вона у Голлі.

Краще з усім звертатися безпосередньо до Голлі, яка, здавалося, справді хотіла допомогти. Голлі була її єдиною надією.

— А в нас немає ніяких багажних талонів, — відповіла Голлі. Вона мала світлу шкіру, чорне пряме волосся та веснянкувате обличчя. Вона була схожа на Пеппі Довгапанчоку, яка зазвичай так подобається дорослим і з якої наспівають діти.

— Але вони мусили у вас бути. Що, ваша мати вам їх не дала?

Голлі спробувала знову:

— У нас немає багажних талонів, тому що ми не маємо багажу.

— Що означає «не маємо багажу»?

— У нас його немає, — Голлі не знала, як ще їй пояснювати.

— Ви що, забули його у Лос-Анджелесі? Ви його загубили?

Беверлі відволіклася. Вона шукала поглядом Кела і ніде його не бачила. По всій залі, через кожні три метри були розвішані таблички, в яких заборонялося сидати або ставати на багажні стрічки.

Губи Голлі затремтіли, але мачуха того не помітила. Голлі знала, що у поїзді без валіз щось було не так, але мати переконала її, що так захотів батько. Він хотів, щоб у них усе було нове — новий одяг, нові іграшки, нові сумки, в яких нести додому здобуті трофеї. Можливо, він просто забув сказати про це Беверлі.

— Ми його не брали, — тихо відповіла дівчинка.

Беверлі поглянула на неї згори донизу. Дідько б забрав Берта, який сказав, що проблем у неї не буде.

— Що?

Змушувати Голлі сказати це раз було негарно, а змушувати її повторювати ще раз — непростимо. В очах малої забриніли сльози і потекли по веснянках.

— У нас... немає... ніякого... багажу.

Тепер їй перепаде від батька, а вона його ще навіть не бачила. А ще гірше те, що батько знову сваритиметься з матір'ю. Батько завжди каже, що їхня мати — безвідповідальна в усьому, але це неправда.

Погляд Беверлі кружляв від одного кінця багажної зали до іншого. Юрба пасажирів та тих, хто зустрівач, уже порідшала, двоє з її дітей зникли, третя ревіла, а четверта настільки захопилася розгляданням пластмасової липучки на своїй сумочці, що їй важко було не прийняти за душевнохвору.

— То чому ж ми тоді стоїмо біля багажної стрічки вже півгодини? — підвищила голос Беверлі. Вона ще не з'їхала з глузду. З нею це станеться пізніше, коли в неї буде час про це подумати, а тепер вона просто не розуміла.

— Я не знаю! — вигукнула Голлі, у якої по щоках струменіли сльози. Вона задерла пелену футболки й витерлася нею.

— Я не винна. Це ти нас сюди привела. Я не казала тобі, що в нас є багаж.

Джанет розстебнула блискавку свого маленького гаманця, порилася в ньому і простягнула сестрі серветку.

З кожним роком поїздка Беверлі до аеропорту ставала все гіршою, тому що вона завжди сподівалася, що цього разу все пройде краще. Вона залишала своїх двох пасинків та двох пасербиць удома (спочатку зі своєю матір'ю, потім з Боні, відтак із Воліс, а тепер — під наглядом Кела. Якось же вони були самі вдома у Торенсі, а Арлінгтон був значно безпечніший за Торенс) та їхала назад до Далласа, щоб забрати дочок. Тимчасом як діти Берта приїздили на схід на все літо, Керолайн і Френні вирушали на захід лише на два короткі тижні: перший вони проводили з Фіксом,

а другий — з її батьками. Цього було достатньо, щоб нагадати дівчаткам, наскільки життя у Каліфорнії подобалося їм більше, ніж у Вірджинії. Вони неохоче плелися з літака у такому стані, який можна було визначити як найвищу стадію зневоднення, оскільки вони рюмсаля протягом усього польоту. Беверлі падала навколішки, щоб їх обійняти, але вони своєю поведінкою радше нагадували привидів. Керолайн хотіла жити разом із батьком. Вона просила про це, благала, і рік у рік їй відмовляли. Ненависть Керолайн випромінювалася через її рожеву блузку, тимчасом як мати притискала її до себе. Френні натомість просто стояла та байдуже терпіла обійми. Вона поки що не навчилася ненавидіти матір, але кожного разу, залишаючи в аеропорту батька, який плакав, вона все більше опановувала це почуття.

Беверлі розцілувала їхні рідні голівки. Потім знову поцілувала Керолайн, а та відштовхнула її від себе.

— Я така рада, що ви повернулися додому, — промовила Беверлі.

А от Керолайн і Френні не тішились з повернення додому. Зовсім не тішились. Саме в такому пригніченому стані дівчатка Кітінгів поверталися до Арлінгтона, щоб знову зустрітися зі своїми зведеними братами та сестрами.

Звичайно, Голлі була привітною. Вона раділа й плескала у долоні, коли дівчатка заходили в дім. Вона розповідала їм, що хоче підготувати новий концерт у вітальні цього літа. Проте Голлі одягалась у червону футболку з маленькою білою стрічкою на комірці, яка раніше належала Керолайн і яку вона перед від'їздом вклала у лантух на добротність для малозабезпечених, тому що одежина вже полиняла й змаліла. Голлі не була малозабезпеченою.

У Керолайн була більша кімната з двома двоярусними ліжками, а у Френні кімната була меншою, бо вона й сама була меншою, з двома односпальними ліжками. Двох сестер об'єднувала аж ніяк не любов одна до одної чи духовна

спорідненість, а малесенька ванна кімната, що розташовувалася між двома спальнями. Дві дівчинки та одна ванна — з цим можна було якось змиритися від початку вересня і до кінця травня, але в червні, коли Керолайн і Френні поверталися з Каліфорнії, вони знаходили Голлі та Джанет, які розташувалися на одному з двоярусних ліжок, немов у себе вдома, тимчасом як Френні взагалі позбавляли її кімнати, бо там жили хлопці. Таким чином в одній кімнаті було четверо дівчаток, а в іншій — двоє хлопчиків, і лиш одна ванна кімната на шістьох — за розміром не більша за телефонну будку.

Керолайн та Френні волочили свій багаж уверх по сходах. Вони проходили повз відчинені двері до спальні дорослих, де поперек ліжка їхньої матері лежав Кел, поклавши брудні ноги у брудних шкарпетках на подушки, і на повну гучність дивився тенісний матч. Їм ніколи не дозволяли заходити до спальні дорослих і сідати на ліжко, навіть якщо вони не піднімали ніг з підлоги, до того ж їм не дозволяли дивитися телевізор без запрошення. Коли вони проходили, Кел навіть не відводив погляду від екрана чи ще якимось чином давав зрозуміти, що помітив їхню появу.

Голлі тупцювала слідом так близько, що натикалася на них кожного разу, як вони зупинялися перепочити.

— Гадаю, ми вчотирьох могли б танцювати у білих нічних сорочках. Як вам таке? Можемо почати підготовку вже сьогодні ввечері. Якщо хочете, можу показати ті рухи, які я вже придумала.

Коли справа дійшла до танцювальної репетиції, до якої залучалися четверо дівчаток, з'явилися лише троє. Джанет пропала безвісти. Ніхто не помітив, куди вона поділась, але не було й kota Френні, якого звали Жовтець. Жовтець навіть не прибіг до дверей, щоб привітати Френні, як він зробив би на два тижні раніше. Жовтець — єдиний рятувальний зв'язок із нормальним життям — зник. Беверлі, яка до того часу геть загрузла у морі турбот про дітей, навіть не могла

пригадати, коли вона востаннє бачила кота, але раптові судомні схлипування Френні змусили її взятися до ретельних пошуків по всьому будинку. Беверлі знайшла Джанет у комірчині для білизни, де вона сиділа на підлозі під шерстяним кашне (скільки ж часу Джанет не було видно?). Вона гладила кота, що спав.

— Вона не може забрати собі мого кота! — вигукнула Френні, тож Беверлі нахилилася й забрала кота у Джанет, яка лише на мить спробувала утримати його, а потім відпустила. Увесь цей час Албі ходив слідом за Беверлі по хаті, супроводжуючи її тим, що діти прозвали «саундтрек стриптизерки»: «Бум чика-бум, бум-бум чика-бум».

Щоразу, як Беверлі зупинялася, саундтрек теж припинявся. Якщо вона робила лиш один крок, то й Албі промовляв лише «бум» таким голосом, що видавався надприродно сексуальним як на шестирічну дитину. Жінка спробувала не звертати на нього уваги, але згодом їй стало ясно, що не вийде. Коли їй нарешті увірвався терпець і вона крикнула «Припини!», він лише мовчки зиркнув на неї у відповідь. В Албі були великі карі очі та довгі хвилясті кучері, що робили його схожим на якогось героя з мультфільмів.

— Я не жартую, — сказала Беверлі, намагаючись угамувати дихання, — припини негайно!

Вона спробувала надати своєму голосові належного батьківського тону, але тільки-но повернулася і рушила далі, то почула в себе за спиною тихеньке, ледве чутне мугикання «Бум чика-бум».

Беверлі кортіло його прибити. Вона насправді хотіла вбити дитину. Руки в неї тремтіли. Вона пішла до своєї кімнати, воліючи зачинити двері, замкнути їх на замок і відпочити, але вже у коридорі до неї долинули звуки від ударів тенісного м'яча та крики глядачів. Вона заглянула до кімнати:

— Келе! — покликала вона, ледве стримуючи сльози. — Мені потрібна моя кімната.

Кел не рушив з місця, навіть бровою не повів. Він не відривав очей від екрана.

— Матч іще не закінчився, — промовив він, немовби мачуха ніколи у житті не бачила тенісного матчу і не розуміла, що якщо м'яч іще рухається, це означає, що гра триває.

Берт вважав, що телевізор нічого путнього дітям не дає. У найкращому випадку то лише гайнування часу, безглуздий гамір. У гіршому випадку він підозрював, що це заважає їхньому розумовому розвитку. На його думку, Тереза припускалася величезної помилки, дозволяючи дітям так часто дивитися телевізор. Він казав їй, як і що слід робити, але вона ніколи не слухала його, коли йшлося про виховання дітей, та й узагалі — хоч про що йшла мова. Саме тому в їхньому з Беверлі домі був лиш один телевізор, і саме тому він був у їхній спальні, куди дітям заходити не дозволяли, тобто куди її дітям заходити не дозволялося протягом звичайного року. Зараз Беверлі хотілося вимкнути телевізор та викотити його у кімнату, яку ріелтори називають «сімейна вітальня», хоча члени родини майже ніколи не потикають туди носа. Вона повернулась і пішла геть по коридору, а на безпечній відстані від неї поплівся Албі, мугикаючи свою мелодію. Це його мати так навчила? Хтось же його навчив. Не може бути, щоб шестирічний хлопчик ходив по стріптиз-клубах, навіть оцей ось. Голлі читала «Ребеку».

— Беверлі, ти коли-небудь читала «Ребеку»? — запитала Голлі, тільки-но Беверлі увійшла до кімнати, її обличчя просто світилося від захоплення. — Місіс Денверс лякає мене до смерті, але я все ж хочу дочитати. Я не зважала б на неї, якби мені випало жити у Мандерлі. Я б там не залишилась, якби хтось поводився зі мною так жахливо.

Беверлі легенько кивнула і вийшла з кімнати. Вона подумала, що могла би прилягти відпочити у кімнаті хлопчи-

ків — у тій, що зазвичай була кімнатою Френні, — але там стояв просто-таки нестерпний сморід від брудних шкарпеток, білизни та немитого волосся.

Вона знову спустилася на перший поверх і наткнулася на Керолайн, що у злому настрої господарювала на кухні. Донька сказала, що хоче спекти тістечка брауні для батька та відправити їх йому поштою, щоб він мав, що попоїсти.

— Тільки не клади горіхів, бо твій батько їх не любить, — порадила Беверлі. Вона й сама не знала, чому вона це сказала. Їй просто хотілося догодити.

— Ще й як любить! — заперечила Керолайн матері, повертаючись так швидко, що розсипала півпачки борошна на кухонний стіл. — Можливо, він їх не любив, коли ти його знала, але тепер ти його зовсім не знаєш. Тепер горіхи йому подобаються в усьому.

Албі був у ідальні. Вона чула його спів через двері кухні. Його вірність одній темі вражала. Френні сиділа у вітальні, намагаючись устроювати передні лапки kota в отвори для рук лялькової сукні, та плакала так тихесенько, що її мати переконалася в тому, що все, до найменшої дрібниці, що вона досі зробила в житті, було помилкою.

Беверлі не було куди піти, не було де подітися від дітей, навіть у комірчину для білизни, тому що Джанет так і не вийшла звідти, коли від неї забрали kota. Беверлі взяла ключі від машини і вийшла на вулицю. Тільки-но вона зачинила за собою двері, їй здалося, що вона шубовснула у воду: розпечене важке літнє повітря заповонило її легені. Вона пригадала, як було чудово сидіти після полудня на внутрішньому подвір'ї за будинком у Дауні. Керолайн зі своїм триколісним дитячим велосипедом, щаслива Френні у неї на колінах, майже всеохопний аромат апельсинових квітів. Фікс був змушений продати той будинок, щоб виплатити її частину того невеличкого капіталу, що вони мали, та оформити допомогу на дітей. Чому вона дозволила

йому продати будинок? У Вірджинії сидіти надворі неможливо. Лише за ті кілька хвилин, що вона йшла по доріжці до машини, її вкусили п'ять комарів, шкіра на місці укусу відразу ж розпухла до розміру десятикопійчаної монети. Беверлі потерпала від алергії на комарині укуси.

У машині було не менше, як сорок градусів. Вона завела двигун, увімкнула повітряний кондиціонер та радіо. Вона лягла впоперек на розпечене від сонця заднє сидіння із зеленого шкірзамінника так, щоб із будинку її не було видно. Їй подумалося, що якби вона зараз була в гаражі, а не під навісом для автівки, то наклала б на себе руки.

Зважаючи на те, що навчальний рік у державних школах Каліфорнії тривав дещо довше, ніж у приватних католицьких школах Вірджинії, у Беверлі та Берта було аж п'ять днів, коли вони зоставалися вдома самі після відправлення її дітей та перед прибуттям його дітей. Якось одного разу після вечері вони кохались у їдальні на килимі. Це було не дуже зручно. Беверлі значно схудла після того, як вони перебралися до Вірджинії, а тому її спинні хребці та ключиці проступали настільки, що її можна було використовувати як наочний засіб на уроках анатомії. Під час кожного поштовху її тіло вдавлювалось у грубий килим сантиметрів на п'ять, при цьому її гола шкіра терлась об вовняну поверхню. Але навіть попри розтерту килимом шкіру, вони почувалися відважними та пристрасними. «Це не було помилкою», — повторював їй Берт, коли вони потім лежали поряд горілиць, дивлячись на стелю. Беверлі нарахувала п'ять місць, де на люстрі бракувало скляних кришталіків. Раніше вона цього не помічала.

— Усе, що сталося в нашому житті до цього часу, все, що ми зробили, мусило статися саме так, як сталося, щоб ми були разом, — Берт узяв її руку у свою і легенько стиснув.

— Ти справді так вважаєш? — запитала Беверлі.

— Ми з тобою — це якесь диво, — відповів Берт.

Пізніше ввечері він мастив їй спину маззю для швидкого загоєння ран. Вона могла спати лише на животі. То була їхня літня відпустка.

У стосунках між дітьми Кітінгів та дітьми Казенсів була одна особлива деталь: вони не ненавиділи одне одного, їм не була властива навіть мізерна дрібка родової відданості. Казенси не давали переваги спілкуванню з Казенсами, а двійко Кітінгів могли взагалі обходитись одна без одної. Чотирьох дівчаток злило те, що їх упхали всіх гуртом до однієї кімнати, але вони не звинувачували в цьому одна одну. Хлопчики, яких узагалі все і завжди лютило, здавалося, не зважали на те, що їм доводиться бути у компанії такої великої кількості дівчат. Шестеро дітей дотримувалися разом одного-єдиного для всіх принципу, який зводив нанівець їхню потенціальну неприязнь одне до одного: вони не любили своїх батьків. Вони їх ненавиділи.

Єдиною, хто переймався цим, була Френні, тому що Френні завжди любила матір. Коли рік плинув звичайно, вони часто спали разом після обіду, щойно вона повертала-ся зі школи, обіймалися так міцно, що їм снилися однакові сни. Френні могла сидіти на кришці унітаза вранці та спостерігати за тим, як мати чепуриться, а також могла знову сидіти на кришці унітаза ввечері, розмовляючи з нею тоді, коли вона ніжиться у ванній. Френні була твердо переконана в тому, що вона — не тільки улюблена материна дочка, а ще і її найкоханіша людина у світі. За винятком літа, коли мати дивилася на неї так, немовби вона була всього-на-всього четвертою дитиною з шести. Коли Албі доводив Беверлі до сказу, вона заявляла, що всі діти мусять іти надвір, і те «всі діти» включало також і Френні. Морозиво слід їсти надворі, кавун — надворі. Відколи це їй більше не довіряли їсти кавун за кухонним столом? Це була образа, і не лише для неї. Можливо, Албі не вмів з'їсти морозиво так, щоб

не впустити його на підлогу, але всі інші були досить спроможні. Добре, вони підуть надвір. Вони виходили надвір, щосили грюкали дверима, плелися вулицею, петляючи по гарячому тротуару, мов зграя здичавілих собак.

Четверо дітей Казенсів не звинувачували Беверлі у своїх кепських літніх канікулах. Вони звинувачували свого батька та сказали б це йому просто у вічі, якби він хоч інколи з'являвся. Кел та Голлі нічим не давали взнаки, що вважають поведінку Беверлі непростимою (Джанет — та взагалі ніколи нічого не казала, проте Албі — ну, ви знаєте, який Албі), а от Керолайн та Френні були шоковані. Їхня мати відводила кожному своє місце за столом на кухні залежно від віку та змушувала кожного по черзі підходити з тарілкою до плити замість того, щоб поставити вже готові тарілки з їжею на стіл, як вона це зазвичай робила протягом року. Влітку вони випадали з цивілізованого світу й потрапляли у початкові сцени з «Олівера Твіста».

Якось у четвер увечері, у липні, Берт скликав усіх на сімейну раду у вітальні та сповістив, що вранці вони їдуть на озеро Анна. Він повідомив, що взяв відпустку на роботі на три дні й замовив три кімнати у motelі «Соснова шишка». У неділю вони поїдуть до Шарлотсвіля, щоб провідати його батьків, а відтак повернуться додому.

— Це відпустка, — підбив підсумок Берт, — усе вже заплановано.

Діти здивовано кліпали очима, бо не могли собі уявити якийсь день, що не буде схожим на звичайні дні, а Беверлі теж здивовано кліпала, тому що Берт заздалегідь не сказав їй про це ні слова. Діти бачили, як Беверлі намагалася зустрітися поглядом з Бертом, але впіймати погляд чоловіка було не так уже й легко. Мотель, озеро, їжа в ресторані, відвідини надзвичайно непривітних батьків Берта, в яких були коні, ставок та чудова чорношкіра куховарка, яку звали Ернестайн і яка минулого літа навчила дівчаток пекти

пирого. Якби в дітей виникло бажання поспілкуватися з батьками, вони б, напевне, сказали, що їм це подобалося, але такого бажання в них не було, а тому вони змовчали.

Наступного ранку було жарко, немов у пеклі. Пташки не цвірінкали, намагаючись зберегти сили. Берт наказав дітям іти до машини та всідатися, хоча всім було очевидно, що це легше сказати, ніж зробити. По-перше, буде шалена суперечка, кому сідати поряд із Албі, отже всі стояли на доріжці й чекали початку. Переднє місце поряд з водієм було для батьків, а тому взагалі не розглядалось як варіант, попри те, що Керолайн і Френні постійно займали його, коли їздили в машині з матір'ю під час навчального року. А тому залишалися сидіння зразу ж за переднім, потім заднє та останнє в самому кінці фургона. Врешті-решт діти завжди якось сідали парами, за статтю чи за віком; це означало, що терпіти витівки Албі майже завжди випадало або Келові, або Джанет, інколи — Френні, але ніколи Керолайн чи Голлі. Албі зазвичай наспівував пристрасний варіант «Дев'яносто дев'ять пляшок пива на стіні», в якому кількість не зменшувалася по порядку — після п'ятдесяти пляшок їх ставало сімдесят вісім, потім чотири, а потім — сто чотири. Згодом він казав, що його нудить у машині та починав дуже переконливо зригувати, що змушувало Бerta без причини з'їжджати на узбіччя швидкісної траси, і за що незмінно сварили Джанет, яка взагалі нічого не казала. Побачивши перший-ліпший дороговказ виїзду зі швидкісної автотраси, Албі питав, чи не тут їм треба повертати.

— Ми вже приїхали? — допитувався він, а потім сам починав реготати, задоволений своїми витівками. Отже, ніхто не хотів сідати поряд з Албі.

Якраз коли вони вже починали штовхати одне одного по доріжці, з будинку вийшов Берт із полотняною сумкою завбільшки, як коробка для взуття. Берт не потребував багато речей для подорожі.

— Келе, — сказав він, — ти поїдеш поряд із братом.

— Я вже їздив поряд із ним востаннє, — відповів Кел. Правда то була чи ні — ніхто не міг сказати, адже що мається на увазі під словом «востаннє»? Останнього разу в машині? Чи останнього разу в подорожі? Вони ніколи нікуди не мандрували.

— То поїдеш поряд з ним і цього разу, — Берт кинув сумку до багажника й гепнув дверцятами.

Кел озирнувся довкола. Албі вже намірився на дівчат, легенько ширяючи в них вказівним пальцем, щоб ті завещали. Всі четверо дівчат у голові Кела змішалися в єдину масу: його рідні сестри, зведені сестри — йому важливо було вирізнити з-поміж них котрусь і звалити на неї цей тягар. Потім Кел поглянув на Беверлі, що була в яскраво-рожевій смугастій тенісці, з довгим світлим волоссям, зачесаним у модну зачіску, в сонцезахисних окулярах, як у кінозірки.

— Хай вона, — сказав він батькові.

Берт поглянув на старшого сина, потім — на дружину:

— Хай вона що?

— Хай вона з ним їде. Хай вона сідає з ним поряд.

Берт зацідив Келові ляпаса. Звук вийшов гучний, але навряд чи ляпас завдав відчутного болю, рука лише легенько пройшлася по щоці. Кел відкинув голову назад, щоб усе здавалося гіршим, аніж було насправді. У школі йому випадало тримати удари набагато сильніші. Але цей був вартий того, щоб побачити, як рум'янець на кілька секунд зник з обличчя Беверлі. Кел міг заприсягтися, що на якусь частку секунди вона засумнівалася, на чий саме бік стане Берт, і вже уявляла себе на задньому сидінні поряд з Албі протягом усієї подорожі до озера Анна, що довело б її до смерті. Берт заявив, що йому набридло вислуховувати це лайно. Він наказав дітям сісти в машину. Отже, вони сіли, навіть Беверлі, зберігаючи могильну тишу.

Під час подорожі Берт відчинив вікно, виставив з машини у напрямку пагорбів ліктя й не промовив ані слова. Три години потому, коли вони прибули до ресторану «Вістря стріли», він вишикував дітлахів у ряд і полічив. Кел виявився під номером один, Керолайн — два, Голлі — три.

— Ми ж не якісь там чортові Бременські музиканти, — прошепотів Кел.

Френні поглянула на нього, відчуваючи одночасно страх та недовіру. Брат згадав ім'я нечистого без потреби. То була серйозна провина. «Не можна лаятися», — сказала вона. Бертові можна було лаятися, хоча то було й негарно, а от дітям — ніколи. У цьому вона була впевнена. Навіть улітку вона залишалася вихованкою католицької школи Пресвятого Ісусового серця.

Кел — найстарший та найвищий з усіх дітей, поклав їй праву руку на голову, взявся пальцями коло вух і натиснув. Звичайно, не настільки, як він зробив би це одній зі своїх рідних сестер, та все ж достатньо, щоб показати, хто тут командує.

Керолайн, яка була найстаршою з дівчаток, вирішувала, хто з ким буде спати у «Сосновій шишці», а отже за вечерею вона оголосила, що спатиме з Голлі. Це означало, що Френні дісталася Джанет. Джанет Френні подобалася. До речі, Голлі їй теж подобалася, вона просто не хотіла спати разом із Керолайн, яка, напевне, спробувала б задушити її подушкою серед ночі. У хлопців була своя кімната, по окремому ліжку для кожного. О сьомій годині вечора батьки почали соватися та позіхати, а згодом заявили, що дуже втомилися, пора спати, а розважатися всі будуть уже зранку.

Але вранці на них чекала записка, підсунута під двері дівочої кімнати: «Поснідайте в кафе. Вартість сніданку можете внести до загального рахунка за проживання. Ми спатимемо. У двері не стукайте». Написано почерком матері, але не було ніякого підпису на кшталт «З любов'ю» чи

навіть просто «*Мама*». Підпису взагалі не було. Ще один документальний доказ у цілій купі інших, що їх залишили напризволяще.

Усі двері у довгому ряду яскраво-блакитних дверей motelю «Соснова шишка» були зачинені, а фіранки на всіх вікнах — щільно запнуті. Машини, припарковані перед номерами, були вологими від роси чи то, можливо, вночі падав дощ. Дівчатка стояли на вулиці та грюкали у двері кімнати Кела, яка була праворуч від їхньої. Кел ледве прочинив двері. Він не зняв ланцюжка і визирнув одним оком.

— Ми йдемо снідати, — промовила Голлі. — Ви — як хочете.

Кел зачинив двері, зняв ланцюжок і знову відчинив їх. За його спиною дівчата побачили Албі, що сидів на ліжку й дивився мультфільми, при цьому ритмічно гамселив ногами по краю матраца. Кожного разу, коли дівчатам хотілося поскаржитися на те, що їм доводилося жити вчотирьох в одній кімнаті, їм спадав на думку Кел, якому випало мешкати з Албі. У Кела була спільна кімната з Албі і вдома, а тому він, можливо, вже звик, а може — ні.

— Ходімо, — сказав Кел.

Кел був копією батька. Це був смаглявий хлопець із рудувато-коричневим волоссям; улітку і сам хлопець, і його волосся набували золотавого кольору. Кел мав блакитні очі, як у батька, тимчасом як інші троє успадкували темно-карі очі матері. Албі трохи нагадував зовнішністю веснянкувату Голлі, але здоровий глузд Голлі та цілковита його відсутність у Албі зводили нанівець будь-яку фізичну схожість між ними. Всі діти були худенькі, проте Джанет була надто худю навіть на їхньому тлі. Ніхто ніколи не описував Джанет, розповідаючи про її гарненьке обличчя чи густе волосся кольору темного меду. У зовнішності Джанет щонайперше впадали в око її кутасті лікті та коліна, схожі на дверні ручки. Коли шестеро дітей були разом,

вони радше нагадували дитячий табір відпочинку, аніж родину випадково зібраних разом дітей, яких викинули на одне узбіччя. Між ними не було якихось навіть найменших ознак тісного спілкування, навіть між рідними по крові.

— Вони просплять до обіду, — промовила Голлі, маючи на увазі батьків. Сидячи за столом у закусточній, вона товкла виделкою яйця по тарілці.

— А коли нарешті прокинуться, то лише для того, щоб сказати нам, що підуть подрімати, — додала Керолайн. То була правда. Батькам постійно хотілося піти подрімати, немов тим немовлятам, у яких лихоманка. Всі діти закивали головами на знак згоди. Кел сидів біля вікна, а тому відвернувся від решти й дивився на вулицю. Албі лупив по денцю пляшки з кетчупом долонею, аж поки увесь кетчуп не вилився йому на млинці.

— Господи, — вигукнув Кел і забрав у нього пляшку. — Невже ти не можеш посидіти спокійно, щоб не втнути чогось бридкого?

— Дивись, — відповів Албі та взяв до рук млинця, а тим часом кетчуп капав навсібіч перед його обличчям.

Джанет притримувала двома пальцями тост на тарілці, обрізаючи ножом скоринку.

— Я не збираюся просидіти тут увесь день, чекаючи на них, — промовила Керолайн.

— А що нам ще робити? — запитала Френні, тому що робити було дійсно нічого. Може, запитати, чи немає часом у мотелі настільних ігор? Чи колоди карт? Було ще зовсім рано, лише сьома година, і сонце пробивалося промінцями крізь вікно закусточної, як запрошення, подане до їхнього столу на срібній таці. Був чудовий день для купання.

— Ми приїхали сюди, щоб купатися в озері, отже, підемо до озера, — сказала Керолайн, прочитавши думки сестри, принаймні їх половину. Під одягом на ній був купальник. Як і на всіх інших. Керолайн була найсердитіша з усіх.

Це завжди чулося з її голосу. А втім, можливо, Кел був найсердитішим, але його гнів проявлявся іншим чином.

Джанет підвела очі від тосту.

— Ходімо, — промовила вона. Це були її перші слова відтоді, як вони виїхали з Арлінгтона напередодні, а тому вони стали вирішальними. Чому це вони мусять чекати, поки батьки прокинуться? Коли вони кудись їхали разом із батьками, то ділилися на дві групи: старші діти — Кел, Керолайн і Голлі та менші діти — Джанет, Френні й Албі. Старшим дітям дозволяли блукати, запливати на глибину без рятувальних жилетів, гуляти, де заманеться, та самим вирішувати, що вони їстимуть на обід. Менших дітей прив'язували до дерева і змушували їсти з однієї тарілки. Меншим дітям ніколи не довіряли. Без подальших обговорень шестеро дітей вирішили, що їм випала сприятлива нагода.

На касі вони додали до рахунку за сніданок упаковку з шести банок кока-коли, дванадцять шоколадних батончиків — на їхню думку, цього було достатньо, щоб протриматися без обіду, якщо доведеться.

— А озеро далеко звідси? — запитала Голлі в офіціантки, яка їх обслуговувала.

— Кілометрів шість, трохи менше. Якщо їхати по трасі 98.

— А якщо пішки?

Офіціантка уважно поглянула на дітлахів. На вигляд вони всі були одного віку. Френні та Джанет — узагалі однолітки.

— А де ваші батьки?

— Одягаються, — відповіла Керолайн тоном дитини, що нудьгує. — Вони сказали, що ми підемо всі разом. Кажуть, що це буде така собі пригода. А ми мусимо показувати дорогу.

Інші діти витріщилися на неї, здивовані тим, як переконливо вона бреше. Офіціантка взяла зі стосика паперову серветку під тарілку та перевернула її чистим боком догори:

— Ось короткий шлях, якщо йти пішки.

З одного краю серветки вона намалювала прямокутник, який мав правити за мотель (вона позначила його літерою «М»), а з протилежного краю — коло замість озера (на ньому вона написала літеру «О»). Крива лінія, яку вона накреслила, щоб з'єднати дві позначки, — то був їхній квиток на волю.

На автопарковці Кел спробував відкрити по черзі всі дверцята фургона, але всі вони виявилися замкненими. Френні запитала, що йому треба в машині, на що він відповів: «Дещо. Не твоя справа». Він приклав руки до очей на взір бінокля і спробував роздивитися всередині фургона те, що шукав.

— Я можу відчинити, — запропонувала Керолайн, — якщо тобі насправді так треба.

— Брехуха, — відрубав Кел, навіть не поглянувши в її бік.

— Я вмю, — сказала дівчинка, а потім звернулася до Джанет: — Принеси мені дротяний вішак для одягу з шафи.

То була правда. Саме цього літа їхній батько показував їм, як це зробити. Їхній дядько Джо Майк замкнув ключі в машині тітки Боні, коли вони їздили до дідуся з бабусяю на вихідні, а їхній тато відчинив дверцята за допомогою вішака для одягу, чим зекономив Джо Майкові дванадцять доларів, які довелося б заплатити за виклик слюсаря. Батько сказав, що треба вміти це робити.

— Типова помилка, якої усі припускаються, полягає в тому, що всі намагаються за щось там потягти, а насправді треба натиснути, — пояснював він.

Керолайн узялася розкручувати та вирівнювати дріт вішака, щоб залишився один гачок. То була найважча частина.

— Ти гайнуєш час, — сказав Кел.

— Чий? — запитала Голлі. — Якщо ти так поспішаєш, то йди собі.

Їй було цікаво, і всі добре розуміли, що Келові теж цікаво.

Албі нарізав широкі кола навколо фургона, пританцьовуючи та наспівуючи своє «бум-бум».

— Замовкни, — гаркнув на нього Кел. — Якщо розбудиш батька, він тобі голову зніме.

Тут усі пригадали, навпроти чиїх дверей припарковано машину, а тому слід було поводитися тихіше.

Керолайн вказівним пальцем відсунула гумове ущільнення внизу вікна і вставила під нього гачок, тимчасом як усі оточили її, спостерігаючи, що буде далі. Керолайн трохи хвилювалася, що дверні замки можуть відрізнятись в різних машинах. Марка фургона була «Олдсмобіл», а марка автівки тітки Боні була іншою, можливо, «Додж». Від напруження дівчинка навіть висунула кінчик язика, намагаючись підвести дротяний гачок до того місця, яке батько називав «золотою серединою», приблизно на 25 сантиметрів нижче від кнопки замка. Нарешті Керолайн відчула, як гачок доторкнувся до механізму замка. Вона не намагалася підчепити його доверху, хоча спокуса була великою. Вона відчула легенький поштовх, потім натиснула донизу, як її вчили.

Замок відімкнувся.

Просто дивно, як дівчаткам вдалося стриматися, щоб не зойкнути. Керолайн витягла гачок та відчинила дверцята, так як і треба. Навіть Албі від захоплення обхопив її обома руками за галію.

— Ти відчинила машину! — прошепотів він так, щоб його голос був схожим на голос гангстера.

— Саме так, — відповіла вона і вручила йому гачок як сувенір. Албі відразу ж рушив до машини, яка стояла поряд з їхньою, і почав засовувати гачок у вікно. Ох, як же хотілося Керолайн зателефонувати батькові з мотелю! Їй так нетерпеливилось розповісти йому, яка вона молодчинка!

Кел забрав у брата дротяний вішак і почав розглядати його у світлі цього нового потенціального призначення.

— Навчиш мене, як це робити? — запитав він чи то в Керолайн, чи у вішака.

— Це дозволено робити лише поліціантам, — промовила Френні, — та ще їхнім дітям. Інакше це вважають за злочин.

— Ну, то буду злочинцем, — сказав Кел. Він ковзнув на переднє сидіння фургона, відкрив відділення для документів. Дістав звідти револьвер та маленьку пляшечку джину, ще не розпечатану.

Нікого не здивувало те, що в машині був револьвер, хоча про нього знав лише Кел, а знав він про нього тому, що кілька днів до цього нишпорив у машині, поки Беверлі заїхала до бакалійної крамниці. Ось так і знайшов його, що ще раз доводило: інколи достатньо виявити цікавість та пошукати. Що дітей справді здивувало, зосібна й Кела, — це те, що Берт залишив зброю в машині. Тому їм спало на думку, що у нього, мабуть, є ще один у мотелі. Бертові подобалося тримати зброю у портфелі для документів, у тумбочці біля ліжка, у шухляді робочого столу. Він любив поговорити про злочинців, яких слід відлякувати, про те, що ніколи не знаєш, що може статися, що він мусить захищати свою сім'ю і що ніколи не дозволить комусь зробити перший крок, але правда полягала в тому, що Бертові подобалася зброя.

Іншою загадкою був джин. Батьки інколи могли перехилити чарку, але рідко возили його зі собою. Діти ніколи раніше не бачили джину в машині. У цьому було щось особливе.

— Ти ж знаєш, що тобі не можна чіпати його, — сказала Голлі, поглядаючи назад, на двері батьківського номера. Вона мала на увазі і револьвер, і джин.

— Про всякий випадок, — відповів Кел.

Він поклав револьвер у коричневий паперовий пакунок разом із шоколадними батончиками та кока-колою. Джанет уже забрала свої два батончики та кока-колу й заховала до власної торбинки. Вона взяла пляшку з рук брата і почала розхитувати печатку своїми ніжними маленькими

пальчиками так акуратно, що згодом та відокремилася від пляшки, не зламавшись. Вона поклала печатку собі до гаманця, а пляшку віддала назад братові. Після цього всі разом вирушили до озера, карту несла Керолайн.

Було значно спекотніше, ніж вони думали, хоча й не так, як напередодні чи наступного дня. Небо вже набуло блідо-го відтінку, що надавало довкіллю всеохопної розмитості. Голлі чухала руки та жалілася на комарів. Як і в Беверлі, в неї була алергія на комарині укуси. Трава у полі напроти мотелю, через яке їм слід було пройти, щоб скоротити шлях, як розказувала їм офіціантка, сягала їм до пояса, а Албі — до грудей, зате коли вони брели по ній, то могли бачити малесенькі цяточки жовтих квіточок на довгих стеблинах.

— Вам вже видно озеро? — питав Албі. Його синьо-жовта смугаста сорочка, яку купила для нього Беверлі, була геть заляпана кетчупом. А руки липли.

— Стій! — наказав Кел і приклав до очей руку дашком. Вони зупинилися, немов солдати, всі як один.

— Кругом! — звелів Кел, і вони повернулися.

— Що то там за будівля? — запитав Кел у брата, вказуючи по інший бік дороги.

— «Соснова шишка», — відповів Албі.

— Скільки від «Соснової шишки» до озера, як нам сказали?

У тиші вони чули гуркіт машин, що мчали по дорозі. Десь у траві коники терли лапками об крильця, а над головами щебетали пташки.

— Кілометрів шість, може, менше, — відповіла Френні.

Вона знала, що питали не в неї, але не втрималася. Щось бентежило її у цьому стоянні, а тим часом сухі колоски кололи їй гомілки. Через поле не було ніякої стежки.

Кел вказував пальцем на брата. Смішно було спостерігати за тим, якою мірою він нагадував батька, попри те, що вони були такими несхожими.

— Албі?

— Шість кілометрів, — сказав Албі. Він почав збивати траву долонею, а потім махати руками вперед-назад, немов косар.

— Отже, тобі відомо, що ми ще не дійшли, і я не можу бачити озеро.

Кел знову пішов уперед, а решта рушила за ним. Поле було набагато більшим, ніж здавалося здалеку, скоро вони вже не бачили «Соснової шишки» і взагалі нічого не бачили: лише траву та вицвіле небо. У деякого в компанії виникли сумніви, чи вони все ще ідуть у правильному напрямку.

— Ми ще не прийшли?

— Замовкни, — сказала Голлі. Коник завбільшки з дитячий кулак скочив із сухої бадилки й причепився до її сорочки, вона злякано заверещала. Френні та Джанет перебігли на лівий бік від групи і, коли присіли, то були впевнені, що їх ніхто не бачить. Вони сиділи, майже торкаючись носами, а перед тим, як вигулькнути знову, Джанет по-змовницьки усміхнулася Френні.

— Ну, *а тепер* ми вже прийшли? — Албі намагався плигати вперед, як коник, обома ногами зразу, але його рухи уповільнювала густа трава. Він озирнувся на брата:

— *А тепер* ми вже прийшли?

Кел знову зупинився.

— Я можу відправити тебе назад.

Він оглянувся. За ними в'юнився слід витолоченої трави.

— То де ми зараз? — допитався Албі.

— У Вірджинії, — відповів Кел, намагаючись копіювати тон стомлених від дитячих питань дорослих. — Замовкни.

— Я хочу понести револьвер, — заявив Албі.

— А ті, хто сидять у пеклі, хочуть крижаної води, — промовила Керолайн. То були слова її батька.

— У Кела револьвер, — проспівав Албі, і його спів видався надзвичайно гучним серед широкого поля. — *У Кела револьвер!*

Вони знову зупинилися. Кел зручніше підтягнув ручки брунатного пакунка в себе на плечі. Невідь-звідки взялися дві ластівки і швидко промчали повз них. Албі їй не думав замовкати. Джанет вийняла із сумки банку кока-коли.

— Ще рано пити, — зауважила Голлі. Вона перший рік як вступила до організації скаутів, а тому уважно прочитала розділ про прийоми виживання у підручнику. — Тобі слід терпіти до останнього.

Не зважаючи на її слова, Джанет відкрила кока-колу. Дивлячись на неї, інші теж вирішили, що їм слід утамувати спрагу. Коли вони доберуться до озера, там, напевне, ще буде кока-кола.

— У Кела револьвер, — знову завів Албі, але вже без особливої цікавості.

Голлі поглянула на небо. Воно було геть бліде. Ні однієї хмаринки, що могла б захистити їх від сонця:

— От якби в мене був «Тік-Так»!

Кел подумав хвилинку, потім кивнув на знак згоди. Він поліз рукою до задньої кишені, дістав звідти маленьку пластмасову коробочку за розміром не більшу за три поштові марки, де він тримав таблетки бенадрилу, які мати наказала йому завжди носити із собою на випадок алергії. Вони всі разом всілися на траві, а Керолайн розкрила коричневий пакунок. Вона обережно вийняла револьвер й поклала його поряд із собою, потім роздала всім кока-колу. Кел дав кожному по дві яскраво-рожеві таблетки.

— Тобі я мав би взагалі не давати жодної, — сказав він Албі. — Ти мене зі самого ранку бісиш.

Та Албі мовчки чекав із простягнутою вперед долонею, аж доки Кел нарешті не дав йому теж дві.

— Це саме те, чого мені бракувало, — промовила Голлі, поклала до рота таблетки, але відразу ж непомітно вийняла їх, затиснувши пальцем. Вона взяла з пакунка пляшку з джином і відсьорбнула ковток, немовби кока-колу, та їй

забило подих. На якусь мить вона хотіла виплюнути його, але втрималася, міцно стиснувши губи. Потім передала пляшку сестрі й лягла на спину.

— Тепер можна і на озеро, — сказала Голлі.

Джанет сьорбнула джину і закашлялася, потім нахилилася й простягнула свої таблетки Албі:

— Якщо хочеш, я можу віддати тобі свої.

Він поглянув на дві нові таблетки на долоні. Тепер у нього їх уже чотири. Вони були такі яскраво-рожеві при яскравому сонячному світлі на тлі сухої пожовклої трави.

— Чому це? — запитав Албі з підозрою, а може, й ні.

Джанет стенула плечима:

— Від «Тік-Така» у мене болить живіт.

Це могло бути правдою. У Джанет від усього болів живіт. Саме тому вона така худа.

Френні спостерігала за тим, як Керолайн тримала в долоні таблетки, а потім закинула голову назад, вдаючи, що ковтає їх разом із великим ковтком кока-коли. Керолайн завжди діяла переконливо. Френні бачила, що насправді вона і джин теж не пила.

Коли вона підносила до рота пляшку, то навіть не розтулила губ. Але коли до неї дійшла черга, Френні вирішила піти на компроміс: проковтнути джин та сховати таблетки. Джин уже не міг захопити її зненацька. Вона відчула, як він обпік їй горло, а потім нижче в грудях, аж до шлунка. Те відчуття було гарячим та яскравим, мов сонце, і закінчувалося десь унизу, між ногами — чудове відчуття, від якого наступала якась особлива фізична ясність. Вона зробила ще один ковток перед тим, як передати пляшку Албі. Албі випив більше за всіх.

Діти були не проти, щоб зачекати. Чекання було частиною плану. Стояла спека, але кока-кола ще була прохолодною. То чому б не полежати трохи, дивлячись у безмір неба, без постійних безглузких балачок Албі? Коли вони

нарешті підвелися, Кел поставив свою порожню банку з-під коли біля ноги Албі.

— Це ж сміття, — зауважила Френні.

— Ми заберемо їх, коли повернемося, — відповів він. — Нам же все одно треба буде повернутися по нього.

Отже, вони залишили всі банки коло Албі, який міцно спав після чотирьох таблеток бенадрилу та великого ковтка джину на гарячому вранішньому сонці. Кел забрав інші таблетки у Голлі та зведених сестер і знову поклав їх до коробочки, а коробочку — до кишені. Шоколадні батончики почали танути, а револьвер нагрівся на сонці, тому діти поклали їх до пакунка і рушили до озера.

Коли вони нарешті дійшли до нього, всі п'ятеро купалися набагато глибше, ніж їм би дозволили батьки. Френні та Джанет пішли шукати печери, а замість цього двоє чоловіків, що стояли трохи далі у тіні дерев, навчили їх ловити рибу. Кел вкрав у лавці, де продавали наживку, пачку тістечок, і йому не довелося скористатися револьвером, який вони тримали у пакунку, бо його нікому було показувати. Керолайн з Голлі видерлися на верхівку високої скелі і звідти стрибали у воду знову і знову, аж поки не втомилися настільки, що більше не мали сили ні лізти на скелю, ні плавати. Усі засмагли на сонці, а лежали просто на траві, бо нікому не спало на думку взяти рушник, одначе просто лежати й сохнути було нудно, а тому вони вирішила повертатися.

Повернулися вони якраз вчасно. Албі вже прокинувся, але все ще сидів у траві серед поля, мовчазний та спантеличений, серед банок з-під кока-коли, щосили намагаючись не розплакатися. Він не спитав у них, де вони були чи де він був, а просто мовчки поплівся слідом за ними. Він теж засмаг. Настала друга година дня. Найдивовижнішим було те, що лише кілька хвилин потому, як вони повернулися до «Соснової шишки» і розляглися в кімнаті дівчаток перед телевізором у своїх ще вологих купальниках та плавках,

у двері зі сором'язливим та винуватим виглядом постукали батьки. Їм самим не вірилося, що вони могли так довго проспати. Вони, діти, навіть не уявляли собі, як батьки втомилися. Щоб загладити свою провину, вони поведуть їх у кіно, а потім — їсти піцу. Здавалося, батьки геть не помічали ні купальників, ані сонячних опіків, ані комариних укусів. Діти Казенсів та Кітінгів усміхались у блаженному прощенні. Вони зробили все, що їм хотілося, у них був чудовий день, і ніхто навіть гадки не мав, куди вони ходили.

Так минуло літо. Так проходили всі літа, коли вони шестеро були разом. Звичайно, не всі дні були такими цікавими, більшість із них була геть інакшою, але коли вони вирішували щось утнути, їх ніхто ніколи ще не спіймав на гарячому.

4

Музика не змінювалася. Магнітофон знову і знову перекручував той самий двогодинний запис. У дирекції вважали, що за цей час клієнт або заплатить і піде геть, або вже так набересться, що не звертатиме уваги на повторення пісень. Навряд чи хтось просидів би у барі тверезим та уважним понад дві години, дослухаючись, що Джордж Бенсон уже вдруте заводить «Цей маскарад». Єдиними, кому таке повторення могло докучати, були співробітники бару, але постійна біганина вибивала з них притаманні усім тверезість та уважність. За восьмигодинну робочу зміну працівникові доводилося прослухати запис щонайменше чотири рази повністю, а тим, хто зачиняв бар, навіть чотири з половиною. Френні спробувала поговорити про це з Фредом після першого місяця роботи. Фред — кращий з двох нічних метрдетелів — оглянув спочатку бар, а потім увесь ресторан готелю, більший за розміром, метушніший, але менш прибутковий. Перегодом він відповів Френні, що це не має значення.

— Ще й як має! — не погодилася Френні. — Це виводить мене із себе!

Вона була у вузькій короткій чорній сукні-сарафані без рукавів, одягненій по верх білої блузки. До вбрання — чорні туфлі на високих підборах. Зі своїм прямим світлим волоссям, заплетеним у нетугу косу, вона здавалася відеомузичною версією вихованки католицької школи, де насправді колись навчалася. Перед тим як пристати на цю роботу, Френні сумнівалася, чи зможе вона змиритися з відчуттям приниження, яке в ній викликала ця форма, але згодом виявилось, що її турбувало зовсім не це.

Її турбувала музика. Сінатра, який співав «Це був дуже гарний рік», змушував її почуватися так, ніби вона входить крізь двійчасті двері навпроти фойє, тримаючи тацю з коктейлями в одній руці, але раптом опиняється в темряві зимової ночі.

Фред на це їй лише поблажливо кивнув. У його поведінці не було нічого по-батьківськи зверхнього або зневажливого, але він був схожий на чийогось батька, а його відповідь зовсім не допомагала.

— Повір мені на слово. Я тут уже майже п'ять років. Ти звикнеш.

— Але я не хочу пробути тут п'ять років! І не хочу до цього звикати.

На якусь мить в очах нічного адміністратора промайнула тінь невдоволення. Френні спробувала знову:

— Невже не можна придбати хоча б кілька інших записів? Хай навіть цих самих співаків. Я не маю нічого проти самої музики. Тобто інший жанр музики був би кращим, але то вже не моя справа. Мене турбує повторювання. Адже ці співаки мають й інші пісні.

— Десь у нас були також інші записи, — промовив Фред, оглядаючи малесеньке офісне приміщення без вікон, — але їх давно вже ніхто не міняв.

— То я можу їх міняти.

Фред підвівся із-за захарашеного столу і легенько вщипнув її за плече на знак примирення. На цій роботі всім кортіло торкатись одне одного: офіціанти цілувалися на прощання після зміни, адміністратори обіймали за плечі, прибиральник посуду, якщо йому не давали належних чайових, міг спересердя сильно штовхнути стегном, проходячи повз неї до посудомийної машини. А як же це подобалося відвідувачам, боронь боже! За два роки в юридичному коледжі до неї навіть пальцем ніхто не торкнувся, але ж то було в юридичному коледжі, де кожен уже після двох перших тижнів перебування в його стінах засвоював концепцію відповідальності.

Френні стояла зовсім поруч, а тому відчула легкий запах горілки від Фреда і сама собі здивувалася, що все ще може відчувати запах алкоголю.

— Просто зачекай ще трішки, — підбадьорливо запевнив її Фред, — усе мине.

Френні поплелася довгим коридором з офісу до кухні, де кухарі крутили на вкритому жиром портативному магнітофоні касети з піратськими копіями N.W.A.¹; музика лунала на такій малій гучності, що слова з пісні «до дідька поліцію» здавалися майже шепотінням на тлі постійного брязкання каструль. Чоловіки в кухні самими губами повторювали за співаками слова й кивали головами в такт музиці, але все в рамках трудової дисципліни та толерантності.

— Гей, мала, — покликав її Джарел зі свого робочого місця, — будь другом, збігай принеси мені лимонаду.

---

¹ N.W.A. (*Niggaz Wit Attitudes* — «Нігери з поглядами») — американська хіп-хоп група з Комптона (Каліфорнія), яку вважають засновницею піджанру гангста-репу. Група існувала в 1986—1991 роки, викликаючи безліч суперечок через надто відвертий характер текстів. Згодом її заборонили на більшості радіостанцій США, проте гурт продав близько 30 мільйонів копій своїх дисків лише у Сполучених Штатах.

Він перегнувся над розігрітою плитою і крізь вікно для роздачі страв передав їй свою велику пластянку з кришкою та соломинкою.

— Так, звичайно, — відповіла Френні.

Кухарі — всі як один чорношкірі здоровані — сподівалися на допомогу офіціанток, зазвичай невисоких білошкірих дівчат, щоб ті, повертаючись із бару, приносили їм напої і таким чином рятували їх від смерті у подібному до Сахари пеклі кухні.

— Я на тебе розраховую, — промовив Джарел і тицьнув у її бік сирим стейком перед тим, як покласти його на розігріту поверхню для смаження.

Та Френні ніколи не забувала ні про лимонад, ані про те, скільки додаткових пакетиків цукру він любив, ані про кілька маленьких солоних бубликів на додачу, щоб відновити втрату солі в організмі, вимитої річками поту, що падали на варочну поверхню з вибуховим шипінням та щезали без сліду. Вона знала, чим слід заповнювати кухоль кожного з чоловіків у кухні. Френні була професіоналкою. Вона пам'ятала замовлення десяти столів: хто замовляв «Кетель Ван», а хто — «Абсолют». Вона вміла втихомирити одного бізнесмена так, щоб не довелося приділяти всю свою увагу лише йому. Виходячи з роботи майже під ранок на морозне повітря Чикаго, вона зазначала подумки, наскільки ліпше бути хай не найкращою офіціанткою в барі, ніж доброю студенткою юридичного коледжу. Вона покинула юридичний коледж на середині (все ж ближче до початку) першого семестру на третьому році навчання. Вона повісила на себе величезний борг, і його мусили з часом вираховувати з її зарплати партнера в юридичній конторі, якої в неї тепер ніколи не буде. Хто нічого не вмів і не знав, що можна робити у житті, окрім як читати, для того працювати офіціанткою в барі та розносити коктейлі було найбільшими грошима, на які можна сподіватися за умови, що не доведеться знімати

з себе одяг. На той час вона мала в житті два критерії: не стати юристом та не роздягатися. Френні спробувала працювати звичайною офіціанткою, яка взуває чорні спортивні черевики та розносить таці з їжею, але при цьому заробляла так мізерно, що їй навіть не вистачало на виплату кредиту за навчання. У темному м'якому оксамиті бару «Пальмер-Гаус» чоловіки зазвичай мовчки залишали дві монети по двадцять центів, оплачуючи рахунок на вісімнадцять доларів.

Вона наповнила пластянку колотим льодом та лимонадом, а потім, оскільки бармен Генріх вислуховував розповідь якогось відвідувача про всі земні нещастя, які випали на його долю, додала до льодяного напою трішки «Куантро». Пляшка з «Куантро» стояла скраю на полиці бару, майже біля пристрою для газованки, а тому долити його було найлегше, до того ж, подумала вона, він поєднувався з лимонадом. Вона б заплатила за цю порцію, але співробітникам не дозволяли купувати алкогольні напої під час робочої зміни, а особливо їм не дозволяли купувати алкоголь для тих, хто працював з ножами та гарячими поверхнями. Джарел колись сказав їй, що буде давати їй по десять баксів щоразу, як вона доливатиме йому чогось міцного у пластянку, але вона б не взяла тих грошей. Це теж робило її якоюсь майже міфічною істотою в очах персоналу кухні, тоді як інші офіціантки часто забували принести їм замовлені напої, а коли не забували — ніколи не відмовлялися від винагороди.

Френні повторювала подумки цивільне право, намагаючись таким чином приглушити у мозку музику, а це було спробою витіснити з голови те, що вона ненавиділа, тим, що зневажала. Визначення насильства: дія, яка скоєна з метою завдати фізичну, моральну чи психічну шкоду; а також дія, що спричинює у жертви страх перед такою фізичною, моральною та психічною шкодою.

Ніч поступово відступала. Високі припливи джину з тоніком спадали, надаючи місце спокійним відпливам

десертних та післявечерніх напоїв: чаркам бренді та маленьким келишкам із сиропоподібним лікером «Франдже-ліко», які замовляли ті клієнти, кому здавалося, що вони ще не досить випили, щоб повертатися до себе у номер. Тієї ночі була черга Френні зачиняти бар, і на якусь мить у неї з'явилося трохи часу, щоб зміряти поглядом приміщення: два столики з двох, і лиш один-однісінький відвідувач у барі. Інші дві офіціантки бару вже пішли додому: одна — щоб забрати сонну дитину з дивана колишнього чоловіка, а друга — щоб випити з офіціантом ресторану «Пальмер-Гаус» у якомусь дешевшому барі. Перед виходом вони розцілували Френні, а потім розцілували одна одну. Вона вирішила, що Генріх, мабуть, вийшов покурити у коридорі біля кухні, а це давало Френні змогу прослизнути в інший край бару та зняти туплі. Вона по черзі вигнула пальці ніг назад, щоб розім'яти підошви, що затекли, перед тим як помасажувати їх об чорний гумовий килимок бару, зрештою, з'їла три мараскінові вишеньки з відерця для коктейльних прикрас зі скибочкою апельсина, бо їх було так приємно жувати разом. Саме це вона й робила, напхавши рот хімічно видозміненими фруктами, коли побачила Леона Поузена. Вона глипнула на нього тільки на одну мить, але саме тоді він підвів на неї очі, і в неї не було ні можливості, ні бажання відвернутися.

— Привіт, — промовив Леон Поузен, який сидів усього за два стільці від неї. На ньому був темно-сірий костюм та біла сорочка з лиш одним розстебнутим верхнім гудзиком. Напевне, зняту раніше краватку він поклав собі до кишені. Якби він простягнув до неї руку, а вона простягла свою, то їхні пальці могли б легко доторкнутися. Зазвичай Френні не звертала уваги на відвідувачів біля барної стійки. То були ті клієнти, що вирішили не сідати за столик, а тому обслуговування їх не входило до її обов'язків. Вона гадки не мала, скільки часу він уже тут сидить. Хвилин десять? Чи годину?

- Привіт, — відповіла вона.
- Ти понижчала, — сказав він.
- Справді?
- Ти зняла туфлі.

Френні поглянула донизу, на болючий червоний кривий слід від верхнього краю черевиків, що залишився на обох ногах, його було добре видно навіть крізь панчохи. Той слід залишався протягом кількох годин, коли вона поверталася з роботи додому.

— Так.

Він кивнув. У нього було сріблясто-сиве волосся, густе та кучеряве, мов овече руно. Мабуть, його нелегко було розчісувати.

— Звичайно, справляє враження, але, гадаю, за якийсь час вони тобі геть зруйнують ноги.

— Я вже звикла, — відповіла Френні, і мимоволі їй на думку спав Фред, який казав, що згодом вона звикне. Вона тепер сама так думала, бо це допомагало їй знайти точку опори у навколишньому світі, у барі, де вона стояла навпроти Леона Поузена. Лу Ролз співав «Ніхто, крім тебе», що було дивним збігом, бо то була єдина пісня з постійно повторюваного запису, яка їй ніколи не набридала, якесь довершене поєднання іменників та дієслів. *«У мене немає водія, щоб возив мене. В мене немає прислуги, щоб подавала мені чай».*

Леон Поузен кивнув, на запітнілій від льоду спорожнілій чарці залишилися відбитки його пальців. Френні думала про своє, незважаючи на те, що він сидів перед нею. Вона думала, як знайде книги «Перше місто» та «Септімус Портер», щойно повернеться додому. Вона знову перечитає ті уривки, які підкреслила ще під час навчання у коледжі. Потім вона розбудить Кумара і розповість йому, як вона розмовляла в барі з Леоном Поузеном і як він питав у неї про туфлі. Кумар, у якого була дивовижна риса не виявляти

особливого зацікавлення ні до чого, розпитає її про всі подробиці, а коли вона закінчить розповідь, попросить розказати знову. Вже тоді, як це сталося, вона знала, що про свою зустріч із Леоном Поузенем у «Пальмер-Гаусі» вона розповідатиме ще довго. *«Якби я навчалася в юридичному коледжі й потім не покинула навчання, я навіть не працювала б у барі»*. Так вона сказала би батькові та Бертові.

Та Леон Поузен нікуди не подівся. Він усе ще стояв перед нею, чекаючи на її увагу, тимчасом як вона думала про нього.

— А навіщо до цього зводити?

— Що? — Френні втратила нитку розмови.

— Ну, туфлі, — він мав вигляд точнісінько, як на фото: виразний помітний ніс, лагідні очі, сховані під важкими повіками. Його лице здавалося карикатурою на його власне обличчя, тобто на ті ескізи, які зазвичай публікує в рубриці книжкового огляду журнал «Нью-Йоркер».

— Так треба, бо вони — частина робочого одягу, а робочий одяг дає змогу заробляти більше.

І хоча вона цього й не сказала, одяг був із поліестеру — з цього можна глузувати, — але його було легко прати і не треба прасувати. Френні не доводилося ламати собі голову, що вдягти на роботу, як це траплялося під час навчання у католицькій школі.

— Ти кажеш, що я заплачу тобі більше за те, що ти ходиш у незручних туфлях?

— Так, — відповіла Френні, тому що вона вже давно тут працювала і знала, як то буває. — Саме так і буде.

Він сумно поглянув на неї, а можливо, то була просто його манера дивитися, немовби він відчував біль за кожну жінку, якій коли-небудь випадало пхати ноги у туфлі на високих підборах. Цей погляд справляв привабливе враження.

— Коли так, зважаючи на те, що я тобі чайових ще не давав, мабуть, буде краще, якщо ти знову взуєш туфлі. Побачимо, що станеться.

— Я вас не обслуговую, — відповіла Френні, хоча в душі про це дуже шкодувала. *Леоне Поузене, відійди від барної стійки! Піди й сядь за один зі столиків з мерехтливими свічками. Вмостися зручніше у напівкруглому кріслі з червоної шкіри.*

— Обслуговувала б, якби я замовив ще один коктейль, — він підняв свою чарку з одним-однісіньким шматочком льоду на денці. — Як тебе звати?

Вона назвалася.

— Я ще ніколи не мав знайомих Френні, — сказав він таким тоном, немовби її ім'я було для нього чимось особливим. — Френні, налий мені ще віскі.

Її робота полягала в обслуговуванні клієнтів, що сиділи за столиками, а не тих, хто сидів біля барної стійки. У «Пальмер-Гаусі» не було профспілок, але існував непорушний розподіл праці. Вона знала своє місце.

— Якого саме?

Леон Поузен знову їй усміхнувся. Дві усмішки!

— На твій вибір, — відповів він. — І не забудь: можливо, я з тих клієнтів, хто дає чайові, зважаючи на суму рахунка, а не висоту твоїх підборів, так що хай для тебе це буде сюрпризом.

Френні якраз уже взула лівий черевик, коли Генріх, по-свіжілий після цигарки та м'ятної жуйки, обійшов край барної стійки та наблизився до них. Він підняв два пальці, звертаючись до Леона Поузена — жест, що означав питання, чи не хоче той замовити ще один напій, не завдаючи собі клопоту висловлювати те бажання словами, немовби між ними існували якісь особливі стосунки, настільки священні, що не варто й опускатися до мови. Френні, намагаючись зняти лівого черевика, рушила йому навперейми і ледве не впала на бармена, який був змушений підтримати її. Генріх поглянув на її ноги в самих лише панчохах. Він був того самого віку, що й Леон Поузен, що і її батько,

тобто десь далеко й глибоко за п'ятдесят. Він належав до більш благопристойних часів. По-перше, їй загалом нічого робити за барною стійкою, вона це добре знала. Це були його володіння.

— Зроби мені послугу, — промовила Френні. Їй легко було розмовляти тихо. Вона була в його владі.

Генріх повернувся до Леона Поузена, легенько піднявши брови, тобто запитуючи його згоди. Той кивнув.

— Ходімо зі мною, — сказав Генріх. Він повів Френні у дальній кінець довгої барної стійки, туди, де на високих скляних полицях стояли запорошені пилом пляшки з «Кюра-сао» та «Вандермінтом».

— Це Леон Поузен, — промовила Френні, намагаючись розмовляти якомога тихіше.

Генріх кивнув, хоча важко було зрозуміти, що означав той кивок: «Я знаю» чи «Ну, то й що?». Френні якось чула, як Генріх розмовляв по телефону німецькою, рідною мовою його голос видався їй набагато переконливішим. Якою мовою він читає книжки і чи читає взагалі? А чи книги Леона Поузена перекладено на німецьку?

— Дозволь мені обслужити його, — сказала Френні. — Я тебе дуже прошу.

Шкіра Френні була такою напівпрозорою, що, здавалося, більше виказувала, ніж приховувала. Вона була єдиною офіціанткою, що давала прибиральникам брудного посуду належний їм відсоток чайових, і з такою самою повагою ставилася до баристів. Генріхові завжди здавалося, що в ній було щось німецьке — світле волосся, світло-блакитний лід очей, — але американці ніколи не будуть такими, як німці. Американці — придурки, всі до одного.

— Ти не барист, — відповів він їй.

— Я вмю наливати віскі.

— У тебе є столики. Я ж не йду обслуговувати за столиками лише тому, що клієнт мене зацікавив.

Він уже прикидав подумки, скільки слід запросити з неї. В його голові роїлося безліч думок. Вони були б не першими, хто вирішив усамітнитись у коморі.

— На Бога, Генріху, я навчалася у коледжі з поглибленим вивченням англійської мови та літератури. Я знаю напам'ять перші три строфи «Ворона»¹.

Генріх сам колись вивчав англійське літературознавство, коли був студентом у Західному Берліні, хоча й спеціалізувався на літературі Британії дев'ятнадцятого століття. Що то за розкіш була для нього — читати романи Тролопа, знаючи, що з іншого боку Берлінського муру це неможливо. Він хотів було сказати їй: «Ну, і що нам дало наше навчання?» Та замість цього простяг руку до її тонких плечей і провів нею по довгій косі пшеничного кольору. Йому завжди кортіло це зробити.

Це не мало значення. Тієї миті Френні була готова віддати свою косу й подарувати йому як сувенір. Вона повернулася на своє попереднє місце за барною стійкою і взяла пляшку «Макаллану» — не ту, що з двадцятип'ятирічною витримкою, а ту, що з дванадцятирічною. Вона не мала наміру споїти Леона Поузуна.

Вона наповнила прохолодний келих свіжим льодом та полила зверху віскі. Сріблясті носики, встановлені на горлечку кожної пляшки, робили процес наливання справжньою насолодою. Це давало їй змогу бути точною та акуратною. Ніхто не зміг би переконати її в тому, що то була найважча робота.

Леон Поузен поглянув у дальній кінець бару, де Генріх спорожнявав полицю з келихами для вина, додатково споліскуючи кожен.

— Що ти йому заборгувала?

---

¹ «Ворон» (англ. *The Raven*) — найвідоміший вірш Едгара Аллана По, вперше опублікований 29 січня 1845 року.

— Не знаю ще, — Френні поклала серветку, потім поставила чарку.

— Завжди питай ціну. У наш час це найважливіший урок.

Він підняв чарку у вітальному жесті, немовби кажучи: «Дякую, Френні, і на добраніч!» Та Френні, яка знала, що на цьому їхня розмова закінчувалась і їй належало йти до своїх столиків, не пішла. Не те, щоб їй кортіло розпитати його про книги чи про те, що він робив після публікації «Септімуса Портера» дванадцять років тому. Вона не мала жодного наміру зіпсувати йому вечір. Просто зараз, тут, стоячи перед ним, вона як ніколи раніше ясно бачила своє власне життя, яке видавалося їй нудним та тяжким. Вступ до юридичного коледжу був страшною помилкою, якщо зважати на те, що вона цим вчинком сподівалася задовольнити інших, а ще якщо взяти до уваги те, що в такий спосіб вона влізла у борги, немов один із персонажів Діккенса, немов хтось, хто підрядився на участь у слізних шоу Опри, не маючи до цього ні найменшого хисту, аж тут — до бару «Пальмер-Гаус» увійшов Леон Поузен. Він пив напій, який йому налила вона. Його яскравість — та яскравість, що її Френні відчувала всередині тільки тому, що стояла поруч із ним у барі, — була надто всеохопною, тож годі так просто відмовитися від неї. Це можна було порівняти з відчуттям, котре приходить, коли кожного дня кидаєш хлібні крихти горобцям і раптом якось бачиш поштового голуба, що сідає на спинку лави. Не тому, що таке траплялося рідко, то було *неможливо*, і вона намагалася не робити різких рухів, аби не сполохати його.

— Ви живете тут? — запитала Френні. «Як воно живеться, — питала вона у поштового голуба, — коли увесь світ гадає, що ти вимер?»

Він кивнув через плече на приміщення, стріпнувши довгими віями.

— У «Пальмер-Гаус»?

— У Чикаго.

До бару зайшла пара, на ходу стягнувши із себе пальта, шарфи та шапки, і всілася біля барної стійки за два стільці від них. Чому, хотілося запитати їй, з усіх вільних стільців вони вибрали саме ці, так близько від них? Зі свого місця вона могла навіть відчувати запах жіночих парфумів, насичений та важкий, з мускусом. Згодом Френні зрозуміла, що вони навмисне всілися навпроти неї. Вона ж була барменом.

— У Лос-Анджелесі, — промовив Леон Поузен після значної внутрішньої боротьби. — Усе залежить від того, як на це подивитися.

— Сухого віскі, — сказав чоловік, склавши верхній одяг на стілець позаду них. Купа вовняних речей відразу ж почала хилитися набік, і він схопив пальто за рукав, потім кивнув у бік жінки:

— «Дайкірі».

— По вінця, — промовила жінка, знімаючи рукавички.

Френні не знала, як сказати їм, що то не її робота, а от Леон Поузен знав.

— Вона не готує коктейлів, — пояснив він. — Вона може лише налити віскі, а якщо треба змішати два й більше інгредієнтів, слід звернутися до когось іншого.

Він поглянув на Френні:

— Правда?

Френні кивнула. Вона вводила в оману вже тим, що там стояла.

— Вона може налити вам сухого віскі, — сказав Поузен чоловікові, потім перевів погляд на жінку й похитав головою, — але не «Дайкірі». Коктейлі робить хтось інший.

— Гадаю, вам краще звернутися до німця, — Леон вказав на Генріха, який все ще перетирав келихи у дальньому кінці бару, навмисне не звертаючи на них уваги. — Для нього це буде подарунком. Інакше він образиться.

— Ви добре знаєте це місце, — відповіла жінка. Було вже пізно. І на її руці під рукавичкою не було обручки.

— Річ не в місці, — відповів їй Леон, — так у всіх барах.

Він запитав Френні, як звати бармена, і Генріх, чиї вуха були налаштовані на таку високу частоту, що йому позаздрив би навіть собака, почув питання та відклав убік рушник.

— Сухого віскі, — знову завів своє чоловік.

Коли вони замовили і Генріх хвацько продемонстрував власне уміння в користуванні шейкером для коктейлів, пара збрала до купи увесь свій одяг та перейшла до маленького столика у кутку, який мав би бути обов'язком Френні, якби не їхня з Генріхом мовчазна домовленість, що він обслужить їх напоями, забравши собі і столик, і чайові.

— Я народилася в Лос-Анджелесі, — відповіла Френні, коли пара милостиво пішла. Вона так довго чекала, щоб сказати про це, що тепер уже не була впевнена, чи це мало якесь значення.

— Але в тебе виявилось достатньо здорового глузду, щоб поїхати звідти.

— Я люблю Лос-Анджелес.

У Лос-Анджелесі вона все ще була дитиною. Вона пірнала у басейні матері Марджорі, легко ковзаючи по його блакитному дну в роздільному купальнику. Тінь Керолайн, що задрімала на надувному матраці, була немовби прямокутною хмаринкою над її головою. Тато сидів коло басейну у садовому кріслі й читав «Хрещеного батька».

— Ти так кажеш, тому що ми в Чикаго і зараз лютий.

— Якщо в Лос-Анджелесі так уже погано, то чому ви живете там?

— У мене дружина в Лос-Анджелесі, — відповів Леон, — але я працюю над цим.

— Ось чому люди їдуть до Чикаго, — промовила Френні, — щоб утекти від дружин.

Вона думала про шлюбне законодавство, думала про практику в цій галузі, яку вона так і не пройшла, і лише потім згадала, що в неї загалом не було ніякої практики.

— Ти розмовляєш, як барист.

Вона похитала головою:

— Я офіціантка бару. Я не вмю робити коктейлі.

— Ти — барист для тих із нас, кому не потрібні коктейлі, а мені потрібне ще одне віскі. Перша чарка в тебе вийшла напрочуд добре.

Поузен уважно подивився на Френні, ніби вона тільки цієї миті з'явилася перед ним.

— Ти знову повищала.

— Ви ж самі сказали, що це може вплинути на розмір моїх чайових.

Він заперечно похитав головою:

— Ні, це *ти* сказала мені, що то може вплинути на розмір твоїх чайових, а цього не станеться. Мені начхати, який у тебе зріст. Знімай туфлі, а я куплю тобі випити.

Коли це Леон Поузен встиг випити віскі? Просто дивно. Вона навіть не помітила, хоча й спостерігала за ним. Можливо, коли вона змішувала віскі з цукром? Вона відвернулася лише на мить. Френні взяла пляшку з полиці за спиною.

— Вам не можна пригощати мене випивкою. Це заборонено правилами.

Леон нахилився вперед через стійку бару.

— *Verboten?*¹ — тихенько запитав він.

Френні кивнула. Лід у чарці виблискував і не зменшився в об'ємі, а тому вона не бачила сенсу в тому, щоб замінити його. Міряти віскі вона теж не стала, а просто налила зверху на лід приблизно таку саму порцію. Сріблястий носик на пляшці надавав їй завеликої впевненості у своїх діях, бо вона наливала віскі зі значної висоти і розлила кілька крапель на стійку бару. Витерши пролите, Френні поставила чарку на свіжу паперову серветку. Сказати по

---

¹ *Verboten* — заборонено (нім.).

правді, з неї не вийшло б доброго бармена, навіть для розливання напоїв з одним інгредієнтом.

— То чому ви в Чикаго?

— Можливо, ти — психоаналітик, — він видобув із кишені піджака пачку цигарок і витрусив із неї одну.

— Якщо я розповідатиму комусь, що обслуговувала Леона Поузена, мене неодмінно спитають, що він робив у Чикаго.

— Леона Поузена? — перепитав він.

То була можливість, якої Френні не передбачила, але ж вона ніколи з ним раніше не зустрічалася. Вона поклалася у пам'яті на офіційні фото, досить старі.

— То ви не Леон Поузен?

— Чому ж ні, — заперечив він, — але ти дуже молода, щоб належати до кола моїх читачів. Не думав, що ти можеш мене знати.

— То ви гадали, що я просто надмірно запопадлива офіціантка бару?

Він стенив плечима:

— Можливо, ти просто хотіла мене закадрити.

Френні раптом зашарілася, чого з нею майже ніколи не траплялось у барі. Він замахав рукою, ніби хотів стерти з її пам'яті ту фразу.

— Забудь. То була дурна думка. Ти дуже розумна дівчинка, читаєш книжки, а зараз наливаєш віскі Леонові Поузену, та краще називай мене Лео.

Лео. Вона могла називати Леона Поузена Лео?

— Лео, — промовила вона для спроби.

— Френні, — відгукнувся він.

— Це не лише тому, що ви — Леон Поузен, — промовила вона. — Лео Поузен. Мене цікавлять люди взагалі.

— Тебе цікавить, чому я в Чикаго?

Чомусь розмова йшла не в тому напрямку, в якому їй би хотілося.

— Та ні, мене зовсім це не цікавить, я просто хотіла підтримати розмову.

Він підняв чарку і зробив малесенький ковток, ледве пригубивши, ніби із ввічливості.

— Ти журналістка?

Вона приклала праву руку до серця, немовби для присяги:

— Офіціантка бару.

Насправді Френні промовляла це сама собі кожного ранку, стоячи перед дзеркалом у ванній після того, як почистила зуби, і перед тим, як іти на роботу: «Я — офіціантка бару». Повторення — мати навчання. Вона дістала з передньої кишені фартушка важку запальничку «Зіппо» і викресала вогонь. Він нахилився вперед, потім відхилився й захитав головою:

— Ні, не дивися на цигарку, дивися на мене. Коли підносиш вогонь, слід дивитися людині в очі.

Френні зробила, як він наказав, хоча це було майже неможливо.

Лео Поузен нахилився над маленьким полум'ям у її руці і неухильно дивився їй у вічі. Френні відчула, як її серце швидко забилося в грудях.

— Ось так, — промовив Поузен і видихнув убік дим, — ось так заробляють кращі чайові. А не якимись там туфлями.

— Я запам'ятаю, — сказала вона та загасила полум'я.

— Так-от, я приїхав до Чикаго, щоб випити, — продовжив розмову він, — а живу зараз у Айова-Сіті. Ти бувала в Айова-Сіті?

— Я гадала, ви мешкаєте в Лос-Анджелесі.

Він похитав головою:

— Не викручуйся. Відповідай на запитання.

— Я ніколи не була в Айова-Сіті.

Він ще раз відсьорбнув з чарки, воліючи переконатися в тому, що після викуреної цигарки смак покращився. Звичайно, так і було.

— Це не те місце, куди можна поїхати без особливої потреби. Тільки якщо розводиш рогату худобу чи свиней або якщо пишеш вірші, тоді можна їхати до Айова-Сіті.

— Саме тому я там і не бувала.

Поузен кивнув:

— У барах повно студентів. Мені не дуже до вподоби пити в барі, де повно студентів, але то не основна проблема.

Тут він зупинився. Він чекав, коли Френні запитає. Лео Поузену подобалися прямі люди.

— А в чому ж полягає основна проблема?

— Виявилось, що лід, який там використовують у приготуванні напоїв, містить певну частку гербіцидів — гербіцидів, пестицидів та, наскільки я розумію, інших розчинних добрив. Їх відчутно на смак. Звичайно, не лише в льоді, в будь-якій воді, яку не привозять у пляшках із Франції. Я чув, що у джерелах навіть гірша, коли починає танути сніг. Там вища концентрація. Навіть на зубній щітці чути.

Френні кивнула:

— Отже, ви приїхали до Чикаго, бо напої в Айові містять сільськогосподарські добрива.

— Це, а крім того, ще й студенти.

— Ви там викладаєте?

Леон потягнувся за цигаркою.

— Один семестр. То була помилка. Тоді мені здавалося, що можна заробити купу грошей, але купа грошей виявляється мізерною порівняно з витратами. Ніхто не сідає поряд і не пояснює, яка там ситуація з водою, перед тим як підписувати контракт.

— А не легше було б робити лід удома? Використовувати воду з Франції. І зуби можна теж нею чистити.

— Теоретично можна, але немає змоги здійснити це на практиці. Тоді довелося б їздити до бару зі своїм відерцем для льоду або ж пити вдома самому, а я сам не п'ю.

— Тоді приїжджайте до Чикаго і пийте кілька чарок тут, — відповіла Френні, адже вона була дуже втішена тим, що він був тут, а причиною вона не переймалася — інколи добре виїхати в інше місце.

— Бачу, тепер ти розумієш, — промовив він, ляснувши відкритою долонею по стійці бару, — Сідар-Рapidс не в змозі розв'язати проблему.

— Де-Мойн не в змозі розв'язати проблему.

— Ти знову понижчала.

— Ви попросили мене зняти туфлі.

— Хочеш сказати, що мені достатньо було попросити тебе зняти туфлі, і ти це зробила?

— Я б і сама це охоче зробила.

Він похитав головою чи то з подиву, чи з розпачу — вона не знала, потім розчавив недопалок у маленькій скляній попільничці.

— Тобі ніколи не хотілося стати письменницею?

— Ні, — відповіла Френні, і їй закортіло додати: «Я лише хотіла бути читачкою».

Поузен легенько поплескав її по руці, яку вона навмисне залишила на барній стійці ближче до нього, на той випадок, якщо вона йому знадобиться.

— Мене це тішить. Я проїхав так багато, щоб спокійно випити і бути подалі від інших письменників та поетів.

— Вам іще налити?

— Ти — чудова дівчинка, Френні.

Складність полягала в тому — Френні ставилася до цього з усією серйозністю, — що вона не знала, скільки часу просидів Лео Поузен у барі до того, як вона його побачила, і скільки часу Генріх справно виконував свої обов'язки до того, як ці обов'язки перейшли їй. Зважаючи на те, що Лео Поузен видавався геть тверезим, вона могла заприсягтися, що він був таким завжди, незалежно від того, скільки випивав. Бувають такі чоловіки. Вони переходять від стадії

тверезості до більш чи менш напівмертвого стану без будь-яких проміжних стадій.

— Ви ночуєте тут, у готелі? — запитала вона стиха.

Він дещо нахилив голову набік і чекав, на його обличчі була написана доброзичливість.

Френні похитала головою:

— Я питаю лише тому, що якщо вам сьогодні ввечері треба сідати за кермо і їхати назад до Айови, то мене можуть ув'язнити.

— Тебе, ув'язнити? Це, напевне, було б несправедливо.

— Цивільна відповідальність питних закладів, штат Іллінойс, — вона підняла догори руку, щоб підкреслити серйозність.

— *Питних* закладів?

— Так, назву їм слід було б оновити.

— А іншим продавцям напоїв про це відомо?

«Лише тим, хто покинув навчання в юридичному коледжі», — хотіла сказати вона та замість цього лише кивнула.

— Ну, не хвилюйся так. Мені треба лише дійти до ліфта.

Френні знову взяла до рук пляшку з віскі.

— Що станеться в ліфті — то вже ваша справа.

Саме тієї миті світло в барі зменшилося на два рівні. Генріх завжди переходив від вечірнього освітлення до нічного занадто різко, від чого бар, здавалося, раптово поринав у темряву. Щоразу, як це траплялося, на якусь мить у неї виникало відчуття, немовби щось маленьке, але важливе розривалося в її голові.

— Це знак, — сказав Леон Поузен, поглянувши на стелю, — налий подвійну порцію.

Після того як Френні дістала більшу чарку, щоб умістити подвійну порцію віскі, вона взулась і повернулася до своїх столиків. Їй було соромно чекати від відвідувачів за столиками чайових, коли вона залишила їх так надовго, але вони, здавалося, не були цим незадоволені. Один простягнув

їй кредитну картку, а двоє бізнесменів вручили їй неймовірно велику суму готівкою і взялися за пальта з наміром іти геть. Коли вона повернулася до барної стійки, Генріх накривав плівкою відерця з прикрасами для коктейлів, а мараскінові вишеньки засунув на ніч до холодильника.

— Вони дали тобі чайові за туфлі? — запитав Леон Поузен. Віскі вже закінчилося, і тепер Леон схилився, спершись об стійку. Його очі дивилися в нікуди.

— Так.

— Скільки?

Генріх відірвався від роботи. Він не виказав задоволення, почувши таке недоречне питання. Ніхто ніколи не запитував про розмір чайових, але дізнатися йому кортіло.

Вона завагалася:

— Вісімнадцять доларів.

— Це нам нічого не каже, доки ми не довідаємося суму рахунка. Вони могли пити марочне «Монраше», що означало б, що вони тебе обдурили.

— То було не «Монраше», — заперечив Генріх.

Френні зітхнула. Як можна пояснити, що їй конче потрібні гроші, що вона спить на дивані у квартирі Кумара, щоб виплатити наступну частку свого кредиту за навчання?

— Двадцять два долари.

З уст Генріха мимоволі зірвався характерний звук — різкий видих, який виходить, коли різко вдарити кулаком у живіт, хоча його ніхто й не бив.

— Я взявся не за ту справу, — промовив Леон Поузен.

Генріх із сумнівом поглянув на нього:

— Вам би вони не давали стільки чайових.

— А за іншим столиком? — запитав Лео.

Френні заперечно махнула йому рукою, мовляв, досить.

— Я б ніколи не вгадав, — промовив Поузен до Генріха. Він поліз у кишеню і видобув звідти коричневий шкіряний гаманець, наповнений кредитними картками, фотографіями,

готівкою, складеними чеками. Він кинув його на барну стійку, від чого почувся звук, як від бейсбольного м'яча, що потрапляє до рукавиці.

— Ось, — промовив він, — візьми, скільки треба, в мене не дуже добре з математикою.

Френні пробила йому чек, склала маленький папірець і залишила його в чистому келиху для напоїв. То був особливий прийом, яким користувались у барі «Пальмер-Гаус», щоб нагадати відвідувачам передовсім, як вони зуміли набратися до такого чудового рахунка. Поштовий голуб просидів коло неї на лаві цілий вечір, а тепер що робити? Не можна захвати його собі в сумку і забрати додому, але не можна й ночувати у парку, чекаючи, доки він сам полетить геть. Було холодно і темно.

Лео Поузен зітхнув і відкрив гаманець:

— Не хочеш навіть допомогти мені? — запитав він.

Френні похитала головою й почала витирати барну стійку. Вона підозрювала, що труднощі з математикою були лише частиною проблеми, адже чим п'яніші ставали відвідувачі, тим важче їм було вирахувати відсотки, а тому вони віддавали перевагу екстравагантності. А ще вона гадала, що вони, можливо, давали їй чайові, бо соромилися того, що напивалися. Чи, може, вони давали їй більше чайових, сподіваючись, що вона побіжить за ними і за вісімнадцять доларів погодиться піти з ними у ліжко.

Лео Поузен і далі сидів, попри те, що вже акуратно поклав гроші зверху на рахунок, а його чарка та серветка зникли зі стійки. Всі інші відвідувачі бару «Пальмер-Гаус» уже пішли геть. Навіть прибиральник уже приходив з ресторану, щоб переконатися в тому, що зі столиків усе прибрано. Він запитливо поглянув на спину Лео Поузена. Час умикати пилосос.

Після того як Френні відмітила кінець робочої зміни та одяглася, вона знову повернулася до бару. На ній було довге мішкувате пальто, яке їй купила мати, коли вона вступила до

юридичного коледжу, — такий собі спальний мішок із рукавами, як називала його мати, і то було правдою: скільки разів вона кидала його зверху на ковдри на дивані перед тим, як залісти під них. Вона зупинилася біля стільця Леона Поузена.

— Я вже йду, — промовила вона, шкодуючи, що ніч така коротка, вперше з того часу, відколи знайшла цю роботу. — Для мене це було щось особливе.

Лео поглянув на неї:

— Мені потрібна твоя допомога, — сказав він рівним голосом.

Поштовий голуб злетів зі спинки лави їй на коліна та заховав голову у згортках пальта.

— Я покличу Генріха.

Вона говорила пошепки, хоча в барі їх було лише двоє. Ось чому їй не слід брати на себе клієнтів Генріха, навіть якщо вони — знані письменники, бо врешті-решт вони під його відповідальністю.

— Він відведе вас до ліфта.

Поузен злегка повернув голову вліво, немовби хотів заперечно похитати нею, але так і зачляк, занурившись у якісь думки:

— Не треба кликати німця. Мені треба лише... — він замовк у пошуках потрібного слова.

— Чого вам треба?

— Керівництво.

— Ми знайдемо когось сильнішого.

— Я не прошу тебе, щоб ти мене несла.

— Так буде краще.

— А ліфт тобі не по дорозі?

Хіба його прохання не було певною мірою честю? То була найцікавіша частина історії, та частина, про яку вона не розповідала б: як Лео Поузен так напився, що не міг сам вийти з бару, а тому їй довелося йому допомогти. То не було б найкраще з рішень, які Френні коли-небудь ухвалювала, але

його не можна було б зарахувати й до переліку найгірших. До того ж він вже так багато зробив для неї у минулі роки, перше ніж вони зустрілися, — своїми чудовими романами. Френні взяла його руку з барної стійки й поклала її собі на плече. Поузен сперся на неї.

— Вставайте, — сказала вона.

Інколи чоловіки виявляються надзвичайно високими, коли вони підводяться з високих барних стільців. Плече Френні, хоча й підняте завдяки висоті підборів, ледве досягло йому до пахви. Він переніс на неї більшу частину ваги свого тіла, ніж вона сподівалася, але вона таки змогла його втримувати.

— Постійте тут хвилинку і намагайтеся тримати рівновагу, — сказала вона.

— У тебе добре виходить.

Френні спробувала належним чином влаштувати його руку, яка тепер мимоволі торкалася її грудей. Куди подівся Генріх? Милостиво пішов курити? Згодом він міг використати це проти неї, хоча цього німця завжди важко зрозуміти, на що він справді може образитися. Рука Френні тримала Лео Поузена за талію, тимчасом як вона прокладала курс між темними айсбергами столиків.

— Зачекай, — попросив він.

Френні зупинилася. Він підняв підборіддя. У нього був такий вигляд, немовби він намагався щось пригадати або замовити ще одну чарку.

— Та пісня.

Френні прислухалася. В порожньому залі лунав запис. Співали «Гледіс Найт енд зе Піпс». Суть пісні полягала в тому, що взаємини зійшли нанівець, але ніхто з двох не хотів зізнатися в цьому. Перші тридцять разів, коли вона слухала цю пісню, та їй подобалася. Зараз дівчина вже терпіти її не могла.

— Що саме?

Лео прибрав руку з її грудей і вказав пальцем уперед:

— Ця пісня лунала, коли я зайшов сюди. *Я все думаю про те, що робитиму без тебе*, — проспівав він тихенько.

Бар, як любив казати Генріх, був Західною Німеччиною, і Френні почала розуміти його прогресивний гнучкий підхід до робочої сили. Але вестибюль був під контролем Східної, де так повно російських шпигунів, що навіть важко собі уявити. «Тримайся подалі від вестибюля, — наказував їй Генріх, коли вона тільки отримала цю роботу. — Коли ти у вестибюлі, то сама мусиш дбати про себе. Бар тебе не врятує».

Врешті, як Френні собі й уявляла, в адміністрації готелю не могли знати її краще, ніж вона знала їх. Її робочий одяг офіціантки бару міг виказати її, але він був прихований під пальтом, а туфлі могли належати будь-якій дурнуватій жінці у готелі. В готелі «Пальмер-Гаус» був великий вестибюль із масивними диванами з квітчастого англійського ситцю, як м'якими, так і жорсткими: деякі з них мали напівкруглу форму, з високою середньою секцією, що підіймалася до люстр на кшталт фески. Східним килимом вестибюля можна було вкрити баскетбольне поле. Стеля, піднята до рівня третього поверху, являла собою зменшену копію стелі Сикстинської капели, прикрашеної фресками, на яких Адам та Бог були представлені як боги грецької міфології. Між хмарами там і тут зображено Афродіту та ще ряд німф. То був вестибюль, де туристам подобалося фотографуватися на тлі багатоярусних квіткових декорацій. Півонії у лютому. Навіть о першій годині ночі там були клієнти, що безцільно блукали туди-сюди, та молоді чоловіки й жінки, які вишикувалися перед мармуровою стійкою адміністрації, чекаючи на допомогу. Настає пора, коли врешті-решт бар зачиняється. Однак адміністрація готелю працює всю ніч.

Френні та Лео мали досить часу, щоб помилуватися своїм віддзеркаленням у латунних дверях ліфта, після того як вона натиснула кнопку виклику зі стрілкою донизу.

— Ти не схожа на ту, що повинна бути зі мною, — бовкнув Лео, підпадаючи під чарівне враження від тієї картини, яку вони вдвох створювали. Він почав трішки гойдатися, щоб і їхнє віддзеркалення теж гойдалося: зліва направо, справа наліво.

Пошепки вона звеліла йому стояти спокійно. Цифри на табло ліфта вказували на його наближення — п'ять, чотири, три, два — і нарешті двері відчинилися.

— Ось так, тепер ідіть, — промовила Френні та спробувала заштовхнути його у ліфт самого. Вона не дуже сподівалася на успіх.

Лео поглянув на неї згори донизу:

— Куди мені йти?

— До ліфта, як ви просили.

Але він навіть на грам не звільнив її від ваги свого тіла, і Френні мусила визнати, що його нездатність стояти самостійно видавалася щирою. Вона не думала, що він *справді* зміг би самостійно зайти до ліфта без неї. Лео Поузен мовчав. Двері почали зачинятись і, попри ризик втратити рівновагу, вона однією ногою змусила їх знову відчинитися.

— Гарзд, — промовила дівчина, хоча розмовляла вже більше сама до себе, — добре-добре.

Вона заштовхнула себе та його у ліфт, і двері зачинилися.

— На якому поверсі ви живете?

— Що саме «добре»?

— На якому поверсі ви живете?

— Гадки не маю.

Його слова лунали приглушено, але чітко, кожне з них — немов артилерійське ядро, що падає у пилюку.

— Маєте номер у цьому готелі?

— Так, я впевнений, — промовив він, хоча і з легким відтінком образи, яка посіяла в її свідомості зерно сумніву.

Двері знову почали відчинятись, і Френні натиснула кнопку «зачинити», а потім — кнопку двадцять третього

поверху. У готелі був ще й двадцять четвертий поверх, але там пентхаус. Для двадцять четвертого поверху був окремий ключ від ліфта.

— У вас є ключ у кишені? Подивіться.

— Ти не хочеш, щоб тебе бачили разом зі мною?

Френні прихилила Лео Поузена у куток ліфта, і він досить-таки гарно та непохитно там стояв. Вона пройшлася по кишенях його піджака, зовнішніх, внутрішніх, потім по кишенях штанів. Колись, під час літніх канікул, вони з Керолайн так гралися з батьком: як допитувати підозрюваного, як його обшукати, як відімкнути замок на дверцятах авто. Фікс розглядав це як частину підготовки до роботи в поліції. У кишенях Лео Поузена вона знайшла складений носовичок (випрасуваний, без монограми), пару окулярів для читання, почату упаковку-ролик м'ятних цукерок (не вистачало двох), багажний талон на рейс до міжнародного аеропорту Лос-Анджелеса, його гаманець. Вона порилася в гаманці. Тепер ключі від готельних номерів мають вигляд кредитних карток. Тому інколи люди кладуть їх до гаманця.

— Гей, — знову обізвався Лео з легким подивом у голосі — подивом, що поступово минав, — ти не хочеш, щоб тебе бачили зі мною?

Ліфт ненав'язливо дзенькнув, сповістивши, що вони приїхали. Двері відчинилися — і перед ними постав ліфтовий хол двадцять третього поверху: там стояла довга ромбувата канапа, на якій можна було сидіти з чотирьох сторін, триметрове дзеркало та старомодний домашній телефон на столику. Френні натиснула на кнопку п'ятого поверху.

— Я не хочу, щоб мене бачили разом із вами.

Він легенько поплескав себе по кишенях піджака, перевіряючи, чи вона чогось не пропустила.

— Від мене самі неприємності.

— Ви влаштували шоу в барі, коли тицьнули мені пачку грошей, а тепер я йду до вашого номера. За це офіціантку з бару відразу звільнять з роботи.

Звичайно, вона могла зателефонувати до служби юридичної допомоги для студентів при Чиказькому університеті, де студенти третіх курсів пропонували безкоштовну юридичну консультацію, цінність якої достеменно відповідала її вартості. Там у неї були друзі. Вони могли перекласти її справу на самий верх у купі термінових справ. Вона могла пояснити, що її звільнили за нав'язування сексуальних послуг, тимчасом як вона зробила лише те, що на її місці зробив би будь-хто зі студентів, які вивчають англomовне літературознавство: подбала, щоб Лео Поузен безпечно добрався до свого номера (але наскільки переконливим це видавалося? Чи багато літературознавців хотіли кохатися з Леоном Поузеном? А вона хотіла? Ні, не цієї миті. Ні, не хотіла). Врешті, то було в інтересах університету, щоб вона й далі працювала та виплачувала свій борг за навчання, аж тут Френні пригадала, що більше не винна їм грошей. Її борг уже двічі продали, і тепер він належав Фермерській кредитній компанії Північної Дакоти. Це її борг змусили до проституції, передаючи його з рук в руки. П'ятий поверх з'явився та зник за дверима: там був точнісінько такий ліфтовий хол. Вони знову їхали на двадцять третій. Нікому на стійці адміністратора у вестибюлі ці пересування ліфта не здаються підозрілими? У його гаманці знайшлися: посвідчення водія, видане у Пенсильванії на ім'я Леона Аріеля Поузена, «Американ-Експрес», «Мастер-Кард», «Віза», «Адміралз-Клуб», членський квиток бібліотеки Пасадени, кілька шкільних світлин маленької дівчинки з рудим волоссям, вік якої збільшувався з кожною новою фотографією, що її переглядала Френні, складені рецепти, які Френні не розгортала, і картка-ключ від номера готелю «Пальмер-Гаус». Бінго! Френні роздивлялася ключ: приймний

зелений колір, назва готелю, надрукована у надто пишному стилі, магнітна стрічка з іншого боку, якою відчинялися двері одного з номерів цього готелю.

— Який номер вашої кімнати?

— Вісімсот дванадцять.

Двері знову відчинилися. Привіт, двадцять третій. Френні натиснула на кнопку восьмого.

— Раніше ви казали, що не знаєте.

— Раніше я не знав, — відповів Лео, відводячи погляд. Від руху ліфта йому ставало зле. Кожного разу під час зупинки та поновного руху відчувався легкий поштовх, нагадуючи пасажирам про кабель, до якого причеплено ліфт. Можливо, він назвав їй номер навмання, аби вона вивела його на тверду землю. Двері знову відчинились, і Поузен нахилився вперед, немовби намагаючись вийти без неї. Френні знову поклала його руку собі на плечі. В пальті їй було дуже жарко, адже воно було розраховане на те, щоб урятувати людині життя, коли температура впаде до двадцяти градусів морозу. Її обличчя блищало від поту. Піт стікав по її ногах прямо у туфлі.

— Тебе не звільнять з роботи, — сказав Поузен. Він намагався розмовляти тихо, і Френні була йому вдячна за це. Не всі п'яні здатні на таку стриманість. — Я скажу їм, що ми — друзі. Ми ж і є друзі.

— Не думаю, що їх потішить наша дружба, — відповіла вона. Коридори, як і ліфтові холи, були дуже широкими. Все це марнування простору було частиною розкоші Старого світу. Раніше вона ніколи не була на верхніх поверхах, і те, що вона відчувала зараз, можна, на її думку, класифікувати як злам із проникненням. Коридори здавалися безкінечними, без точки сходу, на стінах у рядок висіли чорно-білі світлини знаменитих особистостей у розквіті їхніх літ: Дороті Дандрідж, Френк Сінатра, Джуді Гарленд. Вони йшли все далі. Френні час від часу поглядала на фото.

Вітаю, Джеррі Льюїсе. Килим був неймовірно яскравого кольору: суміш пір'їн павича в жовтих, персикових, яскраво-рожевих та зелених тонах. Дивитися донизу протягом тривалого часу було неможливо, попри те, що вона була тверезою. Кращого поєднання з віскі не придумаєш. У коридорі стояв столик для обслуговування номерів з наполовину з'їденим сендвічем, розкиданими шматочками картоплі фірі, однією трояндою у високій вазі, перевернутою пляшкою вина у срібному відерці... 806, 808, 810, 812. Удома Френні трохи відставила у бік Лео Поузена стегно, щоб тримати рівновагу, потім вставила ключ у замковий проріз. Червоний вогник блимнув двічі й завмер.

— А щоб тебе, — тихенько вилаялася дівчина і спробувала ще раз. Знову червоний.

— А мені не можна піти до тебе додому?

— Ні, так не вийде.

— Я міг би спати на дивані.

— На дивані сплю я, — відповіла вона, якщо не брати до уваги тих ночей, коли вона спала з Кумаром, але таке траплялося нечасто, бо природа їхніх стосунків була іншою. Він просто друг. А їй треба десь жити.

Вона могла відвести його назад до ромбуватої канапи; на ній зручно відпочивалося, коли чекання ліфта ставало надто напруженим. Софа була досить великою. Френні могла залишити його там. Потім вона тихенько зійшла б донизу та зателефонувала на номер адміністрації з домашнього телефону і пояснила б, що помітила якогось чоловіка, який спить на софі на восьмому поверсі.

— Тисяча вісімсот дванадцять.

Френні похитала головою:

— Вам спадає на думку увертюра або ви думаєте про війну. Ви не живете у номері 1812.

Він на мить замислився, все ще дивлячись на замкнені двері перед ними.

— Можливо, мені спала на думку війна, — промовив він. — Зупинімося на хвильку. Мені треба відпочити.

— Мені теж, — погодилася Френні. Її робоча зміна почалась о пів на п'яту. Вона не мала наміру підійматися зараз на вісімнадцятий поверх. Точно так вони могли розпочати з другого та намагатися вставити ключа у кожную замкову щілину в готелі.

— Здається, ти нервуєш, — зауважив Поузен напівсонним голосом. — У тебе що, ніколи не було прикрощів?

Він усе більше призвичаювався перекладати вагу свого тіла на її плечі, і йому дедалі важче було пересувати ноги, а тому здавалося, що Френні тягне його по нерівній гірській стежинці. Френні пройшла повз ліфтовий хол далі по коридору.

— У мене саме зараз неприємності, — відповіла дівчина. Вона дасть йому ще одну нагоду, а потім залишить його. Лео Поузен не буде її звинувачувати. Він про неї навіть не згадає. А якщо вони впадуть удвох у коридорі, то непереливки буде обом. Він був на голову вищий від неї і кілограмів на тридцять важчий. Він впаде на неї, вона зламає собі ногу, руку, і будуть вони так лежати, аж поки хлопець, який розносить та кладе під двері рахунки, о третій ранку їх не знайде. В неї немає медичної страховки. Коли вони дійшли до номера 821, вона дістала з кишені пальта ключ і вставила його в щілину. Блимнув червоний вогник раз, ще раз, потім — зелений. Клацнув замок, і вона повернула ручку. Вісімсот двадцять один. Френні була в захваті від того, що в останню мить збагнула, де помилка.

Леону не спало на думку залишити світло увімкненим. Френні затягла його до кімнати та посадила на край ліжка, слідом за цим увімкнула електрику. Гарна кімната, підбите узголів'я ліжка, важкі штори на вікнах, подоба бюрка, за яким відомий письменник міг би сидіти та писати новий роман. Загалом, надто гарна кімната, якщо використовувати

її лише для того, щоб проспатися з перепоею. На м'якому стільці стояла подорожня сумка, а на його спинці висіло пальто. Вишколена та гречна вечірня прислуга вже пройшла перед ними, щоб відгорнути край ковдри та відкрити білі подушки, білі простирадла — затишний куточок для сну, настільки знадлиий, що дівчина навіть подумала: чи помітить хто-небудь, якщо і вона приляже на дальній край матраца королівських розмірів бодай на годинку? Це значно ускладнило б її становище під час надання їй юридичної допомоги, якщо її звільнять за нав'язування сексуальних послуг, а на подушці знайдуть кілька її волосин.

— Допоможіть мені звільнити вашу руку.

Лео Поузен нахилився вперед, а руку відвів назад, щоб вона могла зняти з нього піджак. З його рухів можна було зрозуміти, що йому вже й раніше допомагали знімати піджак. Він так тяжко та стомлено зітхнув, немовби увесь світовий тягар нарешті звалив його.

Френні поклала піджак зверху на пальто, а потім нахилилася, щоб зняти йому взуття. У Лео Поузена були дуже гарні черевики на шнурках, начищені та м'якенькі, мов рукавички. Вона відставила їх убік від ліжка, щоб він раптом не перечепився через них уночі. Нарешті дівчина взяла його за ноги і поклала їх на ліжко, від чого все його тіло теж повернулося на ліжку. Щодо штанів та паска, вона вирішила ними не перейматися.

— Наступного разу я знатиму, — промовив Лео Поузен перед тим, як поринути в лагідне забуття серед прохолодних простирадл і теплих ковдр.

Френні поклала руку йому на плече, щоб повернути його до дійсності ще на одну мить.

— На добраніч, — сказала дівчина. Вона намагалася надати своєму голосові тієї самої м'якості, що й у подушок, бо зараз, коли все закінчилось і він був у безпеці в ліжку, вона знову могла його любити. Вона вкрила його ковдрою.

— Ти можеш побути зі мною ще трішки, правда?

У цих словах не було ні тіні збентеження, лише спокій, тільки мить, щоб попросити про ще одну послугу, в чому, як вважала Френні, і полягала головна відмінність між жінками та чоловіками. Його очі заплющилися, і ще до кінця фрази він уже заснув, а тому вона не відповіла. Вона напнула над ним балдахін, вимкнула лампу, потім сіла на край ліжка в темряві й перевзулася. В її сумці лежала пара черевиків на низьких підборах. Підшови її робочих черевиків ніколи не торкалися бруду, лише килимів готелю, отже, вони були, немов нові. Вона могла носити їх упродовж років.

* * *

Якби комусь спало на думку запитати у Фікса Кітінга та Берта Казенса, в яких питаннях вони дотримувалися згоди, жодному не вдалося б скласти такий перелік. А втім, навіть ні разу не обговорюючи це питання (взагалі не обговорюючи ніяких питань), вони обидва вирішили, що Керолайн та Френні мають навчатись у юридичному коледжі. Коли вперше порушили це питання, дівчатка були ще малі — Керолайн навчалася в середній школі, а Френні все ще спала з ляльками. Але Фікс і Берт планували їхнє майбутнє, як генерали наступну битву, кожен зі свого окремого військового табору. Ні Керолайн, ані Френні не виявляли особливої цікавості до американської історії. Вони не мали особливого хисту до раціонального мислення. Вони не проявляли здібностей до дискусій, хоча енергія, яку вони демонстрували, репетуючи під час сутичок одна з одною, була безмежною. Але мова не йшла про те, що обидва чоловіки бачили в Керолайн чи Френні. Йшлося про те, що кожен із них зобачав сам у собі.

Берт мав такі сподівання щодо всіх дітей у сім'ї, навіть щодо Джанет, яка, на його думку, могла б принаймні

взятися до поіменного розшуку за умови, що їй вдасться закінчити школу. Маючи однакові сподівання стосовно всіх, він вважав себе далекоглядним та вільним від фаворитизму, а підготовка таких далекоглядних планів наперед, за багато років до їхнього утілення, як йому здавалося, напевне забезпечить йому належний рівень успіху. Врешті-решт законодавство — це галузь, у якій Казенси працювали роками. Прадід Берта був юристом в Управлінні залізниці Пенсильванії, а його дід — суддею окружного суду. Батько Берта, Вільям Казенс, якого звали Білом, практикував у галузі нерухомості за джентльменською угодою в солідних контрактах ділового центру Шарлотсвіля, переважно розробляючи контракти для друзів, які купували просіки сільськогосподарських земельних ділянок у Вірджинії, чекали на зміну зонування, а потім перетворювали ці землі на стріп-моли. То було добре джерело прибутку, від якого Біл відійшов рано, тому що його дружина дістала у спадок від безнащадного дядька права на розлив кока-коли для половини штату. Білові Казенсу подобалося стояти у вітальні, позираючи у вікно фасаду на алею з благородних платанів, яка вела до будинку, і думати, що життя прекрасне і не має змінюватися.

Берт дотримувався думки Джеферсона про те, що загальне розуміння основ законодавства було запорукою успішного життя, а тому навіть якщо хтось із дітей хотів стати медсестрою чи шкільним учителем, на його погляд, спочатку вони мали отримати диплом юриста. Його сумнів щодо того, що людина без розуміння законів узагалі може бути розумною чи цікавою, становив проблему в обох його шлюбах.

Схильність Фікса до юриспруденції була набагато відвертішою: він хотів, щоб його доньки стали юристами, тому що юристи багато заробляють. Якщо Керолайн та Френні самі багато зароблятимуть, то буде менша ймовірність, що вони залишать чоловіка, з яким будуть одружені, через іншого, заможнішого. Фікс дуже вірив у те, що історія

життя може повторюватись, і він ніколи не намагався цього приховати. Якщо таке сталося раз, то з таким самим лихим успіхом може трапитися знову.

Коли Керолайн виповнилося тринадцять, а Френні було десять років, Фікс купив кожній по посібнику для абітурієнтів для підготовки до вступного тесту в юридичний коледж. Він обгорнув їх червоним подарунковим папером і надіслав до Вірджинії на Різдво разом з іншими подарунками, які приготувала Марджорі: настільними іграми, плюшевим зайчиком, акварельними фарбами, светром, двома музичними скриньками.

— Це дещо божевільна, але не така вже й погана ідея, — сказав Берт, беручи до рук примірник Френні, тимчасом як донька порпалася в купі паперу для обгортання подарунків, перевіряючи, чи не залишилося під ялинкою ще якогось подарунка, котрого вони не помітили.

— Ти серйозно? — запитала Беверлі. На ній була довга сукня зі зеленого оксамиту на блискавці — власноруч зроблений різдвяний подарунок від її матері. На будь-якій іншій матері у світі така сукня здавалася б непоказною, але на їхній вона видавалася неймовірно шикарною.

— Якщо вони читатимуть по одному розділу за місяць, — промовив Берт, переглядаючи зміст, — це буде небагато. Їм не треба розуміти все. На цьому етапі достатньо звикнути до термінології. Та якщо вони справді наполегливо працюватимуть за програмою, то колись зможуть досягти чудових результатів.

Він поки ще не озвучив своїх планів виростити цілу юридичну фірму, але ініціатива Фікса видалася йому добрим початком.

Керолайн у червоній фланелевій піжамі з північними оленями та махрових шкарпетках розривалася між бажанням послати Берта до дідька та згадкою про те, що той подарунок був від її батька. Вона вирішила, що подивиться

книгу пізніше, коли його не буде поруч, щоб не дати йому такого задоволення. Френні, зі свого боку, якраз розгортала книгу «Дерево росте у Брукліні» в твердій обкладинці — подарунок від бабусі. Вже з першого речення, поглянувши на слова на сторінці, вона могла сказати, що саме цю книжку вона читатиме на різдвяних канікулах, а не посібник для абітурієнтів. Але коли їхній батько зателефонував їм пізніше, щоб побажати веселого Різдва та сказати, як він за ними скучив і як йому хотілося б, щоб вони були всі разом (що змусило дівчаток плакати на двох різних паралельних телефонах — Керолайн у кухні, а Френні на підлозі біля ліжка в спальні Берта та матері), він також повідомив їм новину, що він подав запит на вступ до юридичного коледжу. З січня Фікс Кітінг навчатиметься на вечірньому відділенні Південно-західного юридичного коледжу. Навчання на вечірньому відділенні означало, що треба буде вчитися чотири роки замість трьох, але це не страшно, Дік Спенсер навчався саме так. Фікс шкодував, що не почав вчитися раніше, разом із Діком, але не можна все життя жити каяттям.

— Якби я почав у вашому віці, то вже був би старшим партнером, — сказав він дівчаткам. *«Коли я був хлопчиком, у моєму житті настав поворот, я став посильним у юридичній конторі»*, — любив наспівувати їхній батько вранці.

— У вас є досить часу, щоб навчатися. Якщо ви почнете зараз, і я почну теж зараз, то ми зможемо вчитися разом, коли приїдете наступного літа.

То було під час різдвяних канікул, і Френні геть не хотілося вчитися чи обіцяти, що вона вчитиметься влітку. Батько вже казав їм, що влітку повезе їх на озеро Тахо, візьме напрокат понтонного човна, з якого вони зможуть купатися. Вона не збиралася проміняти цю поїздку на сидіння утрьох за кухонним столом над тестовими завданнями.

Та коли Керолайн повісила слухавку, вона вже, напевне, теж подала заявку. Вона пішла до своєї кімнати, тримаючи посібник під пахвою, і зачинила за собою двері. Вона вступала до юридичного коледжу разом із батьком.

Френні висякала носа, витерла очі й повернулася до вітальні. Її мати збирала клапті подарункового паперу та блискучі обрізки закручених стрічок у велику коробку, а Берт тим часом сидів на дивані з філіжанкою кави, милуючись святковою картиною: різдвяна ялинка, чудова дружина, вогонь у каміні, гарненька падчерка.

— Тато записався до юридичного коледжу, — промовила Френні, вмоцнюючись зі своєю новою книжкою у синьому кріслі. — Ось чому він хоче, щоб ми вчилися. Він хоче, щоб ми теж вступили з ним до коледжу.

Бeverлі підвелася, тримаючи в руках велику, заповнену до краю коробку, яка, попри все, важила, як пір'я.

— Фікс вступив до юридичного коледжу?

Берт похитав головою:

— Він вже занадто старий для цього.

— Ні, не старий, — заперечила Френні, тішачись можливості пояснити. — Він буде вчитись, як Дік Спенсер.

Спенсери Френні подобалися, бо вони завжди запрошували їх усіх на обід щоліта, коли вони приїжджали до Лос-Анджелеса.

Це ім'я відізнавалось у свідомості Берта маленьким дзвіночком. Дік Спенсер — це той співробітник прокуратури, який колись був копом; саме Дік Спенсер запросив його приєднатися до вечірки з нагоди хрестин у домівці Фікса. Хрестин Френні.

— І до якого саме коледжу він вступив? — запитав Берт.

Якщо він добре пам'ятав, Дік Спенсер навчався в Каліфорнійському університеті Лос-Анджелеса.

— До Південно-західного юридичного коледжу, — відповіла Френні, пишаючись своєю пам'яттю.

— Боже мій, — вихопилося у Берта.

— Ну, що ж, — мовила Беверлі, прибираючи з очей пазу світлого волосся, — хай йому щастить.

— Звичайно, — відповів Берт, — але це буде нелегко: ходити на заняття увечері після роботи. Не знаю, де він знайде час на навчання.

Френні поглянула на нього з-під такого самого світлого, дещо закубленого волосся. Вона не розчесалася вранці, бо дуже квапилася до подарунків.

— А ти теж навчався в юридичному коледжі?

— Звичайно, — відповів Берт, — я навчався у Вірджинському університеті. Але я не вчився на вечірньому. Я вчився на стаціонарі.

— Отже, то було неважко, — сказала Френні. Вона пишалася батьком, який мав намір робити два діла водночас. Черниці вчили її, що Господь більше любить тих, хто не боїться труднощів.

— Досить важко, — заперечив їй Берт, відсьорбнувши кави.

Керолайн спустилася донизу і йшла через вітальню до кухні, волюючи щось з'їсти, краще ще один шматок різдвяного кавового торта, який допоміг би їй засвоювати матеріал під час навчання.

— Отже, твій батько вступив до юридичного коледжу, — звернулася до неї, усміхаючись, Беверлі. — Це чудово.

Керолайн завмерла на місці, немовби мати вистрілила їй у шию дротиком, змоченим у нейротоксині. Вираз її обличчя перетворився на щось середнє між жахом та люттю. Всім було зрозуміло, якої великої помилки вони припустилися, але шляху назад уже не було.

— Ти їм сказала? — вигукнула Керолайн, обернувши всі свої сили проти Френні.

— Я не... — почала тихенько Френні, але потім замовкла. Вона хотіла відповісти, що не знала, що говорити про

це не можна, чи що вона не знала, що то була таємниця, але слова застрягли в неї в горлі.

— Ти гадаєш, татко *хотів*, щоб вони знали? Ти не задумувалася, чому тоді він не зателефонував і не сказав, що хоче з ними поговорити?

Керолайн зробила ще два кроки до сестри і вдарила її розкритою долонею по худенькому плечі, від чого та злетіла з крісла. Френні було боляче, боліла і рука, по якій ляснула сестра, і та, на яку вона впала. Френні подумала, що цього разу Керолайн не на жарт розсердилася на неї, більше ніж звичайно. Керолайн майже ніколи не біла її на людях.

— Господи, Керолайн, — вигукнув Берт, — припини негайно! Беверлі, не дозволяй їй так поводитися з Френні.

На Різдво особливо важко. Ця думка крутилася в голові у всіх чотирьох, хоча і в різних варіаціях. Беверлі мимоволі відсахнулася. Нікому не подобалося, коли Френні били, але правда полягала в тому, що Беверлі побоювалася старшої дочки і ніколи не втручалася до першої крові.

— Мовчи, не кажи мені нічого, — процідила Керолайн Бертові, виливши лише незначну частку своєї люті. — Розмовляй краще зі своєю ябедою.

Френні вже плакала. На місці червоного сліду від удару сестринської руки до вечора з'явиться фіолетовий синець. Керолайн повернулася й рушила нагору по сходах, навмисне щосили гупаючи ногами. Їй доведеться вчитися без шматочка торта.

Коли Фікс почав навчатись у юридичному коледжі, його розмови з доньками постійно крутилися навколо правопорушень.

— Місіс Пальсграф стояла біля сходів на станції Лонг-Айленд у Східному Нью-Йорку, — починав він тоном оповідача, немов розказуючи їм про свою сусідку. Розповідав зазвичай лише Керолайн, бо Френні клала слухавку

і поверталася до читання саги «Крістін, донька Лавранса». Під час шкільних літніх канікул, як вони потім пригадували, Керолайн із Фіксом постійно сиділи за кухонним столом, і Фікс пояснював кримінальні справи. Він казав, що це допомагає йому, бо коли він пояснює справу дівчатам, то сам краще засвоює той закон, який до неї застосовується.

— Хтось може сказати вам, що навчання в юридичному коледжі передбачає вміння мислити, але це не так. Воно полягає в умінні запам'ятовувати — він підняв догори руку й почав загинати пальці — недбалість, насильницька смерть, порушення права на таємницю особистого життя, наклеп, порушення некримінального характеру...

Керолайн робила нотатки. Френні читала. Френні скористалася тим часом, поки батько навчався в юридичному коледжі, щоб прочитати «Девіда Коперфільда» й «Великі сподівання», всі твори Джейн Остін, сестер Бронте і на додаток — «Світ очима Гарпа».

Між Керолайн та Фіксом завжди існував якийсь особливий зв'язок, і лише тепер, коли вони могли обговорювати десять винятків зі «статутів на захист мертвих», він проявився повною мірою. Керолайн і Фікс погоджувалися, що немає нічого нуднішого, ніж майнове законодавство, в якому було у п'ять разів більше всіляких деталей і цілковитий брак причинового зв'язку, що міг би допомогти на рівні інтуїції. Там треба лише тупо перелопачувати різні справи з нескінченним повторюванням та ретельним запам'ятовуванням. Що таке пропозиція? Що таке прийняття? Що таке контракт? Хто належить до сторонніх бенефіціарів? Майнове право вимагало безупинної уваги.

— Добре, що в сім'ї буде два юристи, — сказав якимось Фікс до Френні за обідом, маючи на увазі себе та Керолайн. — Хтось же мусить заробляти гроші, щоб купувати тобі всі ті книжки.

— Вони безкоштовні, — відповіла Френні. — Я беру їх у бібліотеці.

— Слава Богу, що є бібліотеки, — гмикнула Керолайн.

Дивовижно, скільки енергії та внутрішнього сенсу можна було вкласти в те «Слава Богу, що є бібліотеки». Фікс розсміявся, але відразу ж змусив себе стриматися. Френні вважала, що він і не думав сміятися.

Керолайн була улюбленицею Фікса вже до того, як він почав навчатись у юридичному коледжі. Тому що вона була старшою, тому що в них було більше часу, щоб краще пізнати одне одного до розлучення. Тому що ненависть Керолайн до Берта горіла ясным білим полум'ям, тому що вона знетямлювалась, аби зробити життя матері нестерпним, а потім надавала батькові звіт про все. Фікс для годиться казав їй, щоб не перебільшувала, але одночасно з цим тішився найдрібнішими подробицями її звіту. Йому теж кортіло мати змогу зробити життя Беверлі нестерпним. Керолайн була схожа на Фікса: темне волосся, смаглява шкіра, що набирала золотистого відтінку, тільки-но вони потрапляли на пляж. Френні вдалася в матір: вона була надто ніжною, світлошкірою та нецілеспрямованою. Занадто вродлива й одночасно ніколи не настільки ж гарна. Коли батько виводив їх о шостій годині ранку у провулок поза гастрономом з ракетками та новою упаковкою тенісних м'ячиків, Керолайн могла запросто видати до двадцяти семи ударів і жодного разу не схибити. «Пум-пум-пум» по білій задній стіні гастроному «A&P», її довгі руки рухалися з природною граціозністю. Особистий рекорд Френні був три удари поспіль, та й то це сталося лише раз. Але найбільша розбіжність між Керолайн і Френні полягала в тому, що Керолайн насправді цікавилася. Вона цікавилася навчанням, тенісом, своїми оцінками в школі навіть із тих предметів, що їй не подобалися. Вона цікавилася тим, що батько казав про матір, що він казав про все взагалі.

Натомість Френні хотіла лише повернутися до машини й читати Агату Крісті. Зазвичай вони її відпускали.

Сплинув другий день складання державного кваліфікаційного письмового іспиту на право здійснювати юридичну практику в Каліфорнії, і Фікс зателефонував донькам до Вірджинії, прагнучи розповісти їм, наскільки люди можуть бути дурними. Там були такі, хто приніс із собою на екзамен власні стільці та щасливі настільні лампи. Один тип був аж такий забобонний, що прийшов на іспит із другом, і вони разом притягли йому стіл з дому. Придурки! Екзамен був довгий та важкий, як крос улітку від парку Мак-Артура до поліційної академії, але ж на те й підготовка, щоб до слушного моменту як слід вивчитися. Фікс готувався, а тому склав іспит. Він усе зробив як треба.

Френні сказала про це Бертові. Вона зайшла до його кабінету, зачинила за собою двері перед тим, як сказати, і навіть стишила голос: «Тато складав екзамен з адвокатури».

Френні та Берт жили у злагоді, навіть коли Берт і Беверлі більше вже не ладнали між собою, і попри те, що Берт із Керолайн ніколи не були у добрій згоді одне з одним. Берт підвів голову від купи документів на столі:

— Він склав?

— Він написав тест, — відповіла вона, — але я впевнена, що він склав.

Чотири роки зусиль — нічого, крім роботи та навчання, занять у коледжі, ніяких відпусток, витрати — Фікс таки мав скласти іспит. Інший результат був неможливий.

Берт похитав головою:

— Екзамен у Каліфорнії дуже тяжкий. Багатьом доводилося писати його по кілька разів, перше ніж вони склали його успішно.

— Ти теж складав кілька разів?

Берт, який зазвичай швидко відшивав будь-кого, з Френні поводився лагідніше. Він поглянув на неї, на її тендітну

пряму фігурку, і похитав головою, немовби йому було шкода за свою відповідь, і повернувся до роботи.

Фікс іспиту не склав.

Про це дівчаткам повідомила Марджорі по телефону:

— З першого разу ніхто не складає. Я знаю багатьох юристів, і всі вони кажуть: забудь навіть думати! Ваш тато просто спробує написати ще раз. Удруге ти вже знаєш, що на тебе чекає. Вдруге все стає ясно.

— Удруге буде той самий тест? — допитувалася Керолайн. Керолайн плакала, хоча й намагалася заспокоїтися, тримаючи в руках слухавку.

— Не думаю, — з сумнівом відповіла Марджорі. — Гадаю, що кожного разу тест інший.

— Ну, то як він там? — запитала Френні з паралельного телефону, бо вона розуміла, що підтримувати розмову тепер доведеться їй. — Що трапилося, коли він дізнався результати?

Фікс сказав Френні та Керолайн, щоб вони молилися за нього в день іспиту, і вони молилися. Вони попросили монахинь Пресвятого Ісусового серця теж помолитись, але він не склав.

— Ми пішли до моєї мами, і вона приготувала вашому татові чудову вечерю.

— О, це добре, — відповіла Френні, бо у Марджорі була така мама, що могла втішити будь-кого та з будь-якими неприємностями.

— Вона приготувала для нього джин із тоніком, який потім здобрила м'ясним рулетом. Вона сказала йому: «Шкода, що ти не склав екзамену, але врешті ще матимеш змогу перескласти». Вона сказала, що для більшості іспитів, які нам випадає складати в житті, надається лиш одна спроба. Гадаю, після цього він почувався краще.

Готуючись до другого екзамену, Фікс робив картки. Він знав одного хлопця, який так готувався до іспиту вдруге

і склав. Фікс показував ті картки дівчаткам улітку. Він тримав їх у коробці з-під черевиків, розклавши за темами. Карток було понад тисячу. Керолайн опитувала його навіть на автомийці під час миття машини. Вона говорила йому відповіді, притискаючи картку до грудей. «Доктрина, за якою особа, котра має у володінні землю, що належить комусь іншому, може отримати на неї правовий титул, якщо виконуються певні вимоги норм загального англосаксонського права, і володіння власністю на основі правового титулу всупереч претензіям третіх осіб...»

Френні стояла біля вікон мийки і проводжала поглядом машину, що проходила через стрічки з тканини, які звисали зі стелі (постійність), через щітки з мильною водою (ворожість), споліскування (відкритість та загальновідомість), розпилювачі воску (нинішній стан). Вона уявляла собі, як все це заповнює її, кожен частину її тіла, але недостатньою мірою, щоб вимити з нього чотири складники володіння власністю на основі правового титулу всупереч претензіям третіх осіб.

Хай якими ефективними були картки, вони не допомогли, попри навіть те, що на другий іспит Фікс приніс із собою власну настільну лампу. Мати Марджорі знову приготувала йому вечерю і знову казала, що це байдуже, складе втретє, нічого соромитися через це, безліч людей так складає. Отже, Фікс спробував написати екзамен утретє, а коли в нього знову не вийшло, він припинив спроби. Ніхто більше не заводив розмову про юридичний коледж, хіба що коли йшлося про Керолайн та Френні.

Коли настала пора Керолайн складати вступний тест до юридичного коледжу Лос-Анджелеса під час останнього року навчання у католицькій школі, її абітурієнтський посібник був склеєний ізоляційною стрічкою, покреслений трьома кольорами та обтиканий закладками й нотатками. Абітурієнти — народ забобонний, а тому вона зазвичай

уважно вивчала всі нові видання посібників у навчальних групах, але в гуртожитку в ліжку перед сном завжди читала той, що їй подарував батько на Різдво у Вірджинії. Спільна теорія Фікса та Берта про те, що постійна практика протягом кількох років має дати гарні результати для прохідного балу, виявилася хибною. Прохідний бал до юридичного коледжу Лос-Анджелеса був 180. Керолайн набрала 177. Вона не знала, на чому втратила три бали, але так собі цього ніколи й не пробачила.

* * *

Минуло майже два тижні відтоді, як Френні якимось дивом змогла відгадати, що Леон Поузен жив у номері 821, довела його до номера та сама вийшла з готелю так, щоб її не побачив хтось спритніший, аж раптом одного дня їй зателефонували у бар. Було десять хвилин по шостій, всі столики зайняті, всі стільці коло барної стійки теж. Відвідувачі товклися з келихами в руках за спинами в тих, хто сидів біля стійки, сміялися та розмовляли надто голосно, сподіваючись, що місця звільняться. Одна з офіціанток, дівчина на ім'я Келі, в якій була дитина та колись був чоловік, поклала руку на маленьку спину Френні і, майже торкаючись напоядженним ротом до її вуха, пошепки повідомила їй про дзвінок. Усе, що робив персонал бару, було дуже особистим, навіть передача повідомлень. «Дзвінок до тебе», — промовила Келі, і її голос потонув у навколишньому гаморі.

Ніхто й ніколи не телефонував Френні до бару. Келі телефонували постійно: колишній чоловік, няня або мати, яка іноді сиділа з дитиною. Нікому ніколи не вдавалося приглянути за дитиною протягом цілої зміни без того, щоб хоча б раз не звернутися до Келі з якоюсь нерозв'язаною проблемою. Френні швидко перебрала подумки всіх, хто міг померти, і ніхто не спав їй на гадку. В залі було так гамірно — голоси, які намагалися перекричати один одного, безперервний

дзвін келихів, Лютер Вандросс на триклятому записі, а це означало, що за ним настане черга Бінґа Кросбі. Генріх тримав слухавку на відстані від себе, немовби то була якась гидка дохлятина, що валялася при дорозі, а сам і далі розмовляв із клієнтом. Він легенько кивнув, що в стислій формі показувало його незадоволення. Йому не треба було про це казати. Френні затулила рукою вільне від слухавки вухо, але це, звичайно, не допомогло перекрити зовнішній гамір.

— Це Лео Поузен, — сказав голос у слухавці.

— Справді? — відповіла дівчина. Звичайно, якби в неї був час подумати, вона б відповіла інакше. Вона перечитала «Перше місто» після того, як довела його до ліжка, і потім постійно про нього думала. Френні сумнівалася, що він узагалі пам'ятає деталі того вечора, а якщо і пам'ятав, то вона зовсім не сподівалася ще колись одержати від нього звістку. Думка про те, що Лео Поузен може їй зателефонувати, вимагала від неї такого рівня зарозумілості, якого вона не мала.

— Мені слід було зателефонувати раніше.

— Чому? — поцікавилася Френні.

— Я завдав тобі клопоту. І не перевірив, чи в тебе через це не виникло труднощів.

— Та ні, жодних труднощів, — відповіла вона. Вона окинула поглядом бар і уявила собі, що там були всі персонажі його роману: сам Септімус Портер із пузатим келихом у руці, його дівчата, що зчинили страшний гармидер.

— Я тебе не чую.

— Кажу: *жодних труднощів*. Тут зараз дуже гамірно. Пора аперитиву.

Генріх незмигтно дивився на неї, вона прикрила слухавку рукою. «Лео Поузен», — сказала вона барменові, але той мовчки похитав головою і відвернувся.

— Ти можеш приїхати до Айова-Сіті у п'ятницю?

— До Айови?

— Тут буде вечірка, на яку мені треба піти, от я й подумав, що тобі може сподобатися.

Поузен замовк на хвилинку, і Френні намагалася почути хоч якийсь звук з того місця, звідки він телефонував, але в барі було надто гамірно. Вона ще більше притиснула слухавку до свого бідного вуха.

Нарешті він знову обізвався:

— Загалом це неправда. Я не певен, чи тобі там сподобається, але я подумав, що зможу це якось пережити, якщо ти приїдеш. Я замовлю тобі номер у готелі. Це не «Пальмер-Гаус», але щоб переночувати одну ніч згодиться.

— У мене немає машини, — сказала Френні.

— Я куплю тобі квиток на автобус! Так навіть краще. Бо погода тут дуже мінлива. Я б хвилювався, якби тобі довелося їхати за кермом. Ти ж не проти автобуса? Можу надіслати тобі квиток до запиту на адресу готелю. Для Френні з бару «Пальмер-Гаус». Як твоє прізвище?

Через приміщення бару вона бачила, як один із відвідувачів за її столиком підняв догори порожнього келиха і хитав ним із боку в бік. Такого ще ніколи не траплялося, щоб клієнтам доводилося просити напої.

— Кітінг. Послухайте, мені треба вже бігти, — вона не зводила погляду з того одного-однісінького келиха, в якому над головами відвідувачів поблискував лід, — інакше я зараз залишуся без роботи. Я можу доїхати автобусом.

Френні мусила працювати, але знайти собі заміну на п'ятницю було неважко. Саме цього дня можна заробити, і тільки-но вона відмовилася від роботи в п'ятницю, то негайно відчула це на власній кишені. Попри те, що квиток їй мали купити, поїздка до Айови буде коштувати їй чимало.

— Він хоче з тобою переспати, — сказав Кумар, коли вона розповіла йому про дзвінок. Він ще не спав, коли вона повернулася з роботи, сидів за кухонним столом над стосом

книг та закладинок. Він здавався дещо пригніченим, бо йому треба було якомога швидше закінчити огляд статті на сто сторінок, яка мала також понад сто приміток. У Кумара не було сили думати про Френні, і ще менше — спати з нею.

Кумар, звичайно, мав рацію. Кому ще і навіщо спаде на думку привозити офіціантку бару з іншого штату? Але чомусь їй все здавалося інакше. Лео Пуузен чекав два тижні, перше ніж зателефонувати їй — що це означало? Що він намагався забути про неї і не зміг? Офіціантки в барах Айови не приставали на пропозицію?

— Напевне, його вразив мій розум, — сказала вона і сама розсміялася з власного дурного жарту, — моє чудове товариство.

Кумар легенько обійняв її, щоб трохи втішити, але промовчав.

Тієї ночі, коли зустріла Леона Пуузена, вона потім розбудила Кумара і розказала йому все, як їй того хотілося. Вже була друга година ночі, коли вона залізла до нього у ліжко та потрясла його за плече.

— Відгадай, з ким я сьогодні познайомилася? Ти мусиш угадати!

Кумарові подобалися Пуузенові книги. Вони розмовляли про них незадовго після їхнього знайомства. Він розглядав її полиці з книжками, коли вона пішла до кухні, щоб зварити каву, а коли повернулася з кухликами, Кумар тримав у руках «Септімуса Портера». Він не взяв Апдайка, Белоу чи Рота.

— Ти читала Леона Пуузена? — запитав він, щоб переконатися, що ту книжку не залишив хтось із її попередніх приятелів.

Френні з Кумаром познайомилися незадовго після їхнього вступу до Чиказького університету. Вони сиділи поруч на заняттях із цивільних правопорушень і вирішили вчитися разом. Вони потоваришували, не розуміючи того, що скоро

для дружби часу в них не залишиться. Зараз, коли Френні покинула навчання і спала в нього на дивані, йому важко було сказати, що саме дратувало його найбільше у її подорожі до Айови: те, що жінка, котра йому подобалася, їхала на якусь вечірку до іншого штату з іншим чоловіком, чи те, що йому кортіло поїхати разом з нею, чи те, що він хотів поїхати замість неї.

Лео Поузен чекав на неї на автостанції Айова-Сіті. Він був у чорному пальті та сірому фетровому капелюсі й вивчав розклад руху автобусів, що висів на стіні за пластиковою рамою, немовби він сам збирався кудись їхати. Побачивши Френні, що наближалася до нього, він усміхнувся їй значно ширшою та вдячнішою усмішкою, ніж раніше у барі.

— Я не сподівався навіть, що це дійсно спрацює, — промовив Лео, лише на мить продемонструвавши їй миле незугарне викривлення нижніх зубів. Він простяг руку у привітанні. Вона запам'ятає це, щоб потім розповісти Кумарові, бо якщо він просто хотів з нею переспати, якби то було його єдиним наміром, він відразу ж поцілував би її.

— Мандрівка пройшла легко, — сказала вона.

— Не розумію, — радісно говорив Лео, — я думав, що сидітиму тут, морозитиму собі зад, роздивлятимуся кожного, хто прибув із Чикаго, і тебе серед них так і не побачу. Я навіть прийшов перевірити, о котрій годині приїжджає наступний автобус із Чикаго, щоб переконатися, чи була не переплутав час прибуття. Потім я думав, як почуватимуся несосвітеним йолопом, казатиму сам собі, яким же треба бути дурнем, щоб сподіватися, що можна надіслати квиток на автобус незнайомці й чекати, що вона візьме та приїде лише тому, що тобі так заманулося. Я вже все собі так розписав. По правді, я був настільки впевнений, що ти не з'явишся, що навіть думав узагалі не приїжджати на станцію, щоб показати тобі, де раки зимують.

— Це було б жахливо, — промовила Френні, тому що їй лише тепер спало на думку, що вона не мала ні його номера телефону, ні адреси.

Поузен похитав головою.

— Я гадав, що почуватимуся кепсько, пошитим у дурні, старим на все своє життя, а ще думав зателефонувати деканові факультету і сказати, що, зважаючи на обставини, я не зможу прийти на цей прийом.

— Що ж, — відповіла Френні, яка зрозуміла обмаль з усього сказаного, — здається, я зруйнувала ваші плани.

— О, таки так! Ти звела нанівець увесь день.

Лео Поузен потер собі руки, щоб зігрітися, а потім засунув їх глибоко в кишені. Автостанція була набагато кращою на вигляд, аніж Френні собі уявляла: підлогу підметено, ніяких тобі безхатків, що сплять на лавах у залі чекання. Але у приміщенні було майже так само зимно, як і надворі, найлютіший холод середньо-західних прерій, що продуваються усіма вітрами, наприкінці лютого. Касир сидів за віконечком каси в шапці, рукавичках та теплому пальті.

— Хочеш спочатку піти до готелю, щоб трішки освіжитися? Відпочити?

Френні заперечно похитала головою:

— Не дуже.

Не було ніяких підстав для того, щоб він так здивувався: звичайно, Френні Кітінг приїхала б до Лео Поузена. Отже, питання полягало, як вона гадала, в іншому: якою мірою він відчуває себе Леоном Поузенем? Якщо Лео вважає себе за відомого письменника, то він знав, що Френні приїде, але якщо він почувався просто кимось, із ким вона познайомилася у барі, то що ж — він має рацію. Вона ніколи не сіла б у автобус заради когось, із ким познайомилася в барі, за жодних обставин, що їй спадали на думку. І вона нікого не повела б до його номера; навіть зараз, коли Френні це

пригадує, їй мороз іде по шкірі, і це аж ніяк не пов'язане з холодом на автостанції. А втім, коли Френні дивилася на Поузена, в неї не виникало знайомого відчуття, що вона припустилася справжньої помилки. Вона бачила лише Лео і тишилася тим, що була в Айові.

Він зняв у неї з плеча полотняну сумку, в якій вона під час навчання носила підручники. Та сумка завжди була такою важезною. Зараз у ній були лише нічна сорочка та зубна щітка, змінний одяг на завтра, томик оповідань Еліс Мунро, який вона читала в автобусі.

— Здається, ти не збираєшся тут залишатися, — зауважив Лео.

— Усього на одну ніч.

— Що ж, тоді варто трохи показати тобі Айову, перше ніж смеркне.

— Я вже побачила достатньо, поки їхав автобус. Схоже на Іллінойс, якщо не брати до уваги Чикаго.

Подорож тривала п'ять з половиною годин. У перервах між оповіданнями Мунро вона поглядала на безкінечні засніжені поля зі сотнями тисяч зламаних та викорчуваних стебел кукурудзи, чиї довгі тіні стелилися по снігу у світлі вечірнього сонця. Вона притулилася обличчям до вікна. Поля, поля, поля — ні півметра простору, відданого під щось декоративне чи безцільне, як-от дерева.

— Ну, тоді ти вже маєш уявлення, — мовив Поузен, вказуючи рукою на великі подвійні двері, що вели до автопарковки. — Тоді я краще повезу тебе вечеряти.

Вони разом вийшли на морозне повітря, м'який пухнастий сніг якраз почав укривати недавно прометені стежки.

Старий сніг лежав на землі пластами, ховаючи під собою припарковані машини, якими довго не користувалися, низькі кущі, яким доведеться витримувати його неймовірну вагу аж до самої весни. Френні відчувала власну тендітність, а тим часом холодне морозне повітря намагалося

проникнути їй під пальто. Тут було не гірше, ніж у Чикаго, можливо, навіть градусів на два тепліше, але все одно відчуття було таким, немовби йдеш крізь стіну битого скла. Вона подумала про перших переселенців, що їхали через прерії своїми критими кибитками у пошуках кращого життя. Що змусило їх зупинитися тут? Закульгали коні? Чи прийшла весна? Чи, може, вони так намучилися від голоду, що зупинили кибитки і сказали собі: «Досить!»?

— То пояснить мені ще раз, чому це тут ліпше, ніж у Лос-Анджелесі? — запитала Френні. Їй так кортіло взяти Лео під руку та притулитися до нього. Він був досить високим, щоб захистити її від вітру.

— В Айові я ні з ким не одружений.

— Сподіваймося, що це є дійсним у більшості штатів.

— Ось чому ти мені так подобаєшся. Маєш позитивний підхід до всього.

Він поклав руку відкритою долонею їй на спину, і вони рушили до італійської ресторації, що на вигляд здавалася нещодавно створеною з вагона-ресторана.

— Я, мабуть, поспішив, — сказав Лео, зиркнувши на годинник. — Для вечері ще, либонь, ранувато. Можна лише чогось випити. Ти зможеш задовольнитися самою випивкою? Пізніше буде вдосталь їжі.

Френні було однаково, вона просто хотіла заховатися кудись від холоду надворі. Вітер гепнув за ними дверима, дмухнувши потоком арктичного повітря у приміщення та змусивши інших відвідувачів підвести голови та глянути в їхньому напрямку. У ресторані, на відміну від автостанції, старанно працював обігрівач.

— Звичайно, цього буде досить.

Френні почала розстібати пальто й розмотувати шарф, зняла шапку. На ній були чоботи з гумовою підошвою та гумовими вставками на носках. Їх утеплено овчиною. Взимку, як відомо, не до елегантності.

За барною стійкою працювала жінка, якій могло бути як до шістдесяти, так і за шістдесят, з білими кучерями, зібраними у вузол, що гніздився на її маківці, та в чорному жилеті, що ледве справлявся зі своїми обов'язками, втримуючи всередині її пишній бюст.

На лівій частині жилета химерним курсивом було вишито «Рей».

— Ось ти де! — вигукнула Рей. — Забіг перед роботою?

— Я подумав, що треба, — відповів Лео.

— Я спробувала відпроситися, — сказала вона Френні, поблискуючи очима за гострими ґратками сухої туші, — але в мене нічого не вийшло. Що тобі дати, дорогенька?

— Того, що й йому, — кивнула на Лео Френні, — та ще, може, кілька хлібних паличок і склянку води.

— Це слухна думка, — промовила жінка, беручи пляшку віскі з полиці позад себе, — буде краще засвоюватися. То ти його представлятимеш?

— А ви що, не знайомі? — запитала Френні збентежено. Здається, барменка з кимось її переплутала. Вона вказала рукою на чоловіка поряд із собою:

— Знайомтеся, це Лео Пуузен!

Це їх дуже розвеселило, Лео та барменку: вони так розреготалися, що їхній сміх осяяв увесь цей похмурий величкий ресторан.

— Рей, — промовила жінка і простягла руку Лео, що взяв її обіруч для привітання, як і годиться тому, хто з усіма запанібрата.

— Вона готує для мене лід, — сказав він.

— Я тримаю його у пакеті «Зіплок», — Рей полізла рукою до морозильника під барною стійкою та витягла звідти пакет із написом «Не чіпати», зробленим грубим чорним маркером. — Він вважає, що тут, в Айові, його намагаються отруїти поганим льодом.

— Він мені казав, — кивнула Френні.

— Я тобі про це казав? — перепитав Лео, знімаючи шалик та стягуючи зі себе пальто. На ньому знову був костюм, цього разу темно-синій, та смугаста краватка.

— І кому це я мушу вас представити?

— Ти будеш представляти його публіці сьогодні ввечері на читацькому вечорі, — сказала Рей, набираючи великою склянкою дві порції льоду. — Знаними письменниками у цьому місці нікого не здивуєш, але я люблю ходити на такі заходи, коли маю вільний час увечері. Ходжу на них уже протягом багатьох років. Так я можу побачити всіх своїх клієнтів за роботою. І знаєш, що вони всі мені кажуть? Вони кажуть: «Рей, тобі слід писати книжки».

Лео кивнув головою, щиро погоджуючись:

— Так, слід.

Рей осміхнулася йому і знову зосередила всю свою увагу на Френні.

— Інколи організатори роблять так, щоб хтось юний під час програми представляв літніх людей. До речі, мені треба поглянути на твоє особисте посвідчення.

Френні порилася в сумці, шукаючи гаманець, потім виїняла й подала барменці своє посвідчення водія; жінка дістала окуляри з кишені штанів і справді перевірила документ, чого Френні ніколи не робила. Френні майже ніколи не просила відвідувачів бару показати документи, а коли й просила, то вважала: якщо хтось надає документи, то це вже само по собі свідчить, що людина є повнолітньою.

Задовольнившись перевіркою, Рей передала окуляри та посвідчення Лео.

— Поглянь, — сказала вона, — Френсіс майже двадцять п'ять. Слава Богу, я було подумала, що тобі сімнадцять. От що значить старість. Усі інші тобі здаються молодшими.

Лео одягнув окуляри і сам теж подивився.

— Співдружність Вірджинії? — запитав він і перевернув документ іншим боком, мабуть, щоб перевірити, чи

не вирішила вона пожертвувати свої органи у разі смерті. — Я думав, що ти з Лос-Анджелеса.

— Так, але я вчилася водити машину у Вірджинії.

— Отже, якщо вона не твоя студентка і не знає, що через двадцять хвилин тобі треба виступати перед аудиторією, хто ж вона така?

Тон усе ще був грайливим, але тепер Рей дивилася лише на Лео, а Лео й далі розглядав водійське посвідчення.

— Вона — мій бармен, — неуважно бовкнув він, а потім, отямившись, поглянув на Рей і осміхнувся:

— Ще один мій бармен.

Френні не виправила його. Жінка по той бік барної стійки більше не хотіла чути від неї ані слова. Рей налила віскі у дві склянки й посунула їх уперед.

— Вісім за все, — промовила вона. Про хлібні палички та воду вона не подбала. У теплому кінці бару, найдалшому від дверей, вже почала збиратись юрба відвідувачів, а тому Рей пішла обслуговувати їх.

Лео Поузен поклав на стійку десятидоларову купюру. Якщо він і зрозумів те, що зараз трапилося з його подругою, котра готувала для нього лід удома, а потім привозила його на роботу в сумці, він не дав узнаки. Він зосередився на своєму напої.

— Я маю читати свої твори на публіку, а потім буде вечірка на мою честь. Це входить до моїх обов'язків. Їх не так багато, але всі вони прописані у моєму контракті. Мені не конче ходити на інші вечірки.

— Чому ви не сказали мені про читацький вечір?

Лео махнув рукою:

— Спочатку я думав, що мені не треба цього робити. По-перше, я не був упевнений, що ти приїдеш із Чикаго автобусом, а якщо й приїдеш, то будеш втомлена і схочеш залишитися в готелі. Я завжди почуваюся змореним, коли приїжджаю в нове місце. Мене стомлює поїздка, мене виснажує

новизна, я ніколи й нікуди не їжджу автобусами, тому я думав, що якщо ти приїдеш, то відразу захочеш піти спати. Очевидно, в тебе більше сили, ніж у мене.

— Навіть якщо вам поталанить запхнути мене до готелю на той час, поки триватиме читацький вечір, а потім узяти на вечірку, уявіть собі, що було б, якби раптом мене хтось запитав: «Вам сподобалось авторське читання?»

Навіть якби Френні не була знайома з Лео, вона все одно приїхала б. Якби їй сказали, що Леон Поузен проводить авторський читацький вечір в Айова-Сіті, вона сама приїхала б автобусом. Кумар передав би свої обов'язки редактора юридичної колонки комусь іншому, чого він ніколи не робив, щоб поїхати разом із нею. Саме цього Леон Поузен не розумів.

— Або ж хтось тобі б сказав: «Господи, тому авторському читанню, здавалося, кінця-краю не буде». До речі, я зовсім не намагаюся запхати тебе до готелю. Я просто тебе бережу. Мій намір продиктовано ввічливістю.

Френні осміхнулася, а Лео Поузен поглянув на свій на-ручний годинник, потім повернув голову в напрямку Рей. Вона сміялася з новими відвідувачами в іншому кінці бару, нахилившись до них всім своїм широким, мов балка, корпусом.

— Ти ж професіонал. Що таке, на твою думку, треба втнути, щоб звернути на себе увагу твого бариста, коли дуже поспішаєш?

— Запросити його на авторський читацький вечір, як на побачення, — відповіла Френні. — Це завжди спрацьовує.

Поузен знову уп'явся поглядом у годинник, немовби в пошуках якихось новин.

— Просто якби можна було випити ще по одному перед відходом, це мені дуже допомогло б.

Френні посунула йому свою склянку. Лід, приготовлений з такою турботою, тільки-но почав танути, пом'як-

шуючи смак віскі водою з давнього історичного джерела у Франції.

— Насправді я не п'ю, — сказала вона. — Цього прийому я навчилася багато років тому. Так я більше подобаюся людям.

Лео зиркнув спочатку на склянку, потім на Френні:

— Господи, — промовив він, — ти — справжня чаклунка.

5

У коридорі перед її квартирою стояв якийсь велосипед — там, де ставити велосипеди взагалі не можна, — але, звичайно, вона не звернула на це особливої уваги. Джанет відчинила двері, пакети із супермаркету боляче врізались їй у руки, після чотирьох сходових маршів їй було парко й важко у пальті та чоботах — аж тут вона побачила брата, що сидів на канапі, тримаючи на колінах її сина.

— Поглянь! Поглянь! — вигукував її чоловік. У захваті Фодé навіть обійняв її раніше, ніж йому спало на думку забрати в неї пакети з продуктами. Бінту, їхня няня, поквипилася взяти сумки з однієї руки, а потім допомогла Джанет зняти пальто. Вони завжди так з нею поводитись, обое, немовби вона була королевою Вільямсберга.

— Албі?

Безумовно, то був її брат, але між тим Албі, якого вона бачила ще хлопчиком, і теперішнім — уже дорослим чоловіком — була велика розбіжність. Волосся Албі, яке завжди скидалося на чудернацьку кучму темних кучерів, тепер було заплетене у товсту косу, таку довгу, що Джанет подумала, чи він коли-небудь підрізав волосся відтоді, як вони бачилися востаннє. І звідки взялися ці вилиці? Колись подекували, нібито в їхньому ДНК з боку матері є трохи крові племені матапоні. Можливо, матапоні відродилися

в найменшому з дітей Казенсів. Албі мав такий вигляд, немовби був актором у гримі та грав якусь роль.

— Мій маленький індіанець, — любила називати його Тереза, коли він з вереском бігав по хаті. Й ось тепер він сидів тут, перед Джанет, тонкий та спокійний, немов лезо ножа.

— Сюрприз, — промовив Албі, це слово пролунало, немовби ствердження факту: *для мене сюрприз те, що я сиджу у твоїй вітальні. Для тебе сюрприз, оскільки я тут.* Тут він додав те, що його найбільше здивувало:

— У тебе є дитина.

Дейо, хлопчик, вчепився рученятами за волосся Албі, немов за мотузки. Він широко усміхався матері, адже радів її поверненню, а також тому, що тішився цим екзотичним гостем.

— Шарф, — промовила Бінту, розмотуючи з її шиї вогку вовну. Вона зірвала з її голови шапку й струсила мокрий сніг. Надворі лютий.

Джанет обернулася до чоловіка:

— Це — мій брат, — сказала вона, мовби той тільки зараз зайшов до хати. Бачити Албі у власній вітальні їй здавалося достоту такою несподіванкою, як то трапляється, коли давним-давно розлучені близнюки біжать назустріч один одному в аеропорті, чи так буває на чіїхось похоронах.

— Я побачив його на вулиці! — вигукнув Фодé. — Він крокував від нашого будинку, ведучи велосипед, а я йшов додому з роботи.

Албі кивнув, підтверджуючи цю неймовірну розповідь:

— Він біг слідом за мною. Я подумав, що то божевільний.

— Нью-Йорк, — промовила Бінту.

Добрі новини переповнювали Фодé, вихлюпувалися через край, викликане ними збудження було ще таким свіжим:

— Але ж я кликав тебе на ім'я: Албі! Албі! Божевільці не знають, як тебе звати.

Єдине, чого хотілося Джанет, — вийти на п'ять хвилин із квартири до коридору, щоб трохи зібратися на думці. В кімнаті юрмилося забагато народу: Албі з Дейо сиділи на канапі, немов гості, тимчасом як вона, Фодé та Бінту стояли. Вони щойно зайшли до квартири чи вже давно чекали на неї? Скільки з їхньої розмови вона пропустила?

— Ти просто йшов по вулиці? — запитала вона в Албі.
По моїй вулиці, з усіх вулиць на світі?

— Я приходив, щоб побачитися з тобою, — пояснив він, — і подзвонив у двері.

Брат стеноув плечима, немовби кажучи: це все, я спробував.

— Але він дзвонив не в ті двері, — сказала Бінту. — Сюди він не дзвонив.

Потім Джанет повернулася до чоловіка. В усьому цьому не було жодного сенсу.

— А як же ти зрозумів, що то мій брат?

У їхній квартирі не було фотографій Албі, і, звичайно, вони ніколи не зустрічалися. Джанет намагалася згадати, коли вона востаннє бачила брата. Він сідав на автобус до Лос-Анджелеса. Йому було вісімнадцять. Минуло так багато років!

Фодé розсміявся, навіть Бінту прикрила рота долонею.

— Поглянь на себе, — сказав він.

Замість цього Джанет глипнула на брата. Він був збільшеною подобою її самої: вищий, худіший, темніший. Вона сказала б, що в світі не існує більшою мірою схожих одне на одного людей, хіба що за винятком двох західноафриканців у її вітальні. Кумедно думати, що у неї вдома є хтось, схожий на неї, тоді як Дейо на вигляд був більш подібний до батька й няні. Коли пізно ввечері Бінту зустрічала її на порозі, тримаючи Дейо у плетеному слінзі з уміло намотаного на грудях яскраво-жовтого багатометрового шматка тканини, Джанет не могла втриматися від думки: *«Дійсно? Це справді моя дитина?»*

— Невже ми так схожі? — запитала вона брата, але той не відповів. Він намагався відчепити малесенькі пальчики Дейо від свого волосся.

— Мені кортіло дочекатися тебе, щоб побачити, як ти зрадієш, — сказала Бінту, стиснувши руку Джанет. — Тепер я вже піду. Час для спілкування у сімейному колі.

Вона нахилилася до малюка і поцілувала його кілька разів у лобик:

— До завтра, чоловічку.

Потім додала ще щось на мові сусу, кілька швидких слів, схожих на цвірінкання пташок, що, як передбачалося, мали допомагати йому відчувати зв'язок з Конакрі та батьківщиною.

— Я її проведу, — сказав Фодé, — так у вас буде час на спілкування.

Йому треба було залишити їх. Він, напевне, вже не міг надалі стримувати свою безпосередню радість, свій піднесений настрій у зв'язку з появою родича. Він одягнув пальто, начепив шапку та шарф Джанет, позаяк вони висіли зверху, а ще тому, що Фодé не робив великої різниці між тим, що було його, а що — її.

— До побачення, до побачення! — промовив він, помахавши рукою, відтак знову помахав, немовби збирався проводити Бінту аж назад до Гвінеї. Усі прощання Фодé, навіть на найкоротший час, супроводжував пишною церемонією.

— Може, ти мені поясниш, — сказав Албі, тільки-но за ними зачинилися двері й почувся тупіт ніг, що крокували донизу сходами, а разом із ним — жваве обговорювання французькою мовою. Коли Фодé та Бінту залишались удвох, вони розмовляли французькою.

— Вони що, подружжя?

Джанет неохоче, але мусила визнати, що після того, як вони пішли, стало краще, тому що в кімнаті з'явилося більше місця, більше повітря.

— Фодé — мій чоловік.

— І в нього дві дружини?

— Бінту — наша няня. Вони обоє з Гвінеї, обоє живуть у Брукліні. Це не означає, що вони чоловік та жінка.

— І ти в це віриш?

Джанет вірила:

— Не треба шукати способів дозолити мені. Досить уже того, що я тебе бачу. Мама знає, де ти?

Він не звернув уваги на її слова.

— Отже, це і справді твій, — він простягнув уперед руки, наскільки це дозволяла йому його коса, і качав Дейо вперед-назад, а тим часом малий сміявся та теліпав ніжками. — Можеш уявити собі, що сказали б на це старі Казенси? Вони віддали б його Ернестайн.

— Ернестайн померла, — мовила Джанет.

У неї був діабет: спочатку віднялася нога, потім вона осліпла. Їхня бабця додавала втрати Ернестайн до загального переліку в своєму щорічному різдвяному листі, так нарешті надійшла звістка про смерть економки. Відтоді Джанет мало думала про Ернестайн, і в тому, як перед нею у свідомості раптом чітко з'явилося обличчя Ернестайн, вона побачила свою власну зраду. Ернестайн була єдиною людиною в домі бабці та діда Джанет, яка їй справді подобалася.

Албі помовчав хвилину, сприймаючи почуте:

— Ще щось?

Померли й інші люди, звичайно, але серед них не було нікого, кого знав Албі. Вона заперечно похитала головою. Малюк почав пхати косу Албі собі до рота, а тому вона забрала його, бо не була впевнена, що Албі сподобається слина малого на його волоссі, а також що їй самій сподобається те волосся в роті малого. Джанет тицьнула йому свій зап'ясток, і він відразу ж почав точити об нього свої розпухлі ясна, тимчасом як кілька зубиків, що вже прорізувалися, боляче впивались їй у шкіру. Поки малюк смоктав

та гриз її руку, він невідривно дивився знизу догори їй у вічі. Саме та думка про гризіння заспокоїла Джанет, повернула її до реальності, до цієї кімнати, у цю мить.

— Якщо вже тобі закортіло народити африканську дитину, то невже ти не могла хоча б назвати її дещо менш по-африканськи?

Джанет провела пальцями по кучерявій голівці сина:

— Правду кажучи, я назвала його Келом, але потім виявилось, що сама я ніколи не знаходила в собі сили, щоб так називати його. Протягом тривалого часу ми називали його просто «малюк». Згодом Фодé почав кликати його Дейо.

Спина Албі мимоволі виструнчилася, потім він нахилився, щоб заглянути малому в очі:

— Келе!

— Де ти був? — запитала Джанет.

— У Каліфорнії. Настав час вирушати.

— У Каліфорнії увесь цей час?

Албі ледве всміхнувся, почувши таке неймовірне припущення, і в тій усмішці вона побачила щось таке, що їй вже було знайоме у братові.

— Зовсім ні, — сказав він.

Рукава його чорного светра були закочені до ліктів, відкриваючи фігурні стрічки чорних татуювань, які охоплювали його зап'ястки широкими браслетами. Все на ньому було чорне: татуювання, светр, джинси, його робочі черевики. Джанет подумала, чи його очі підведено чорним, чи просто у нього дуже темні вії.

— Отже, ти тепер живеш тут?

То не було запитання, але якщо подумати, запитань узагалі не було.

— Не знаю, — Албі простяг руку і торкнувся пальцем підборіддя Дейо, від чого той знову засміявся. — Подивимось, як буде.

Зненацька Джанет помітила велику спортивну сумку перед канапою, за кілька сантиметрів від носка її зимових чобіт. Вона не побачила її раніше, бо надто пильно дивилася на брата.

Албі стеноув плечима, немовби то загалом була не його думка:

— Твій чоловік сказав, що я можу спати на канапі, доки не знайду собі житла.

То була б канапа, якби вона не слугувала одночасно за столик для кави або за єдине крісло, в якому Фодé працював, або за малесенький кухонний столик. Малюк спав разом із ними у спальній, у плетеній колісці, підвішеній між ліжком та стіною.

Коли їй доводилося вставати вночі до туалету, вона вибиралася з-під ковдри і потім перелазила через спинку ліжка в ноги. Джанет сіла на канапу, а малюк, який якраз почав повзати, простяг рученята донизу, щоб дотягтися до підлоги. Вона поклала його на підлогу.

— І я не збираюся залишатися тут назавжди, — сказав Албі.

Це було найбільше, на що він спромігся як на вибачення, і це її вразило. Адже попри те, що в них не було ні місця, ні часу, ні грошей, щоб утримувати його, та попри те, що вона не могла пробачити братові, що він зник на цілих вісім років, іноді надсилаючи їм листівку зі звісткою, що він досі живий, — сама думка про те, що Албі може піти, викликала в Джанет бажання встати й замкнути двері. Скільки в його житті траплялося ночей, коли йому нікуди було піти, але він ніколи не телефонував ані їй, ні Голлі, ні їхній матері.

Якщо Албі зараз із нею, отже, щось змінилося. Малий розстібнув блискавку на спортивній сумці та зацікавлено вивчав її вміст.

— Залишайся, — сказала Джанет.

Албі та Джанет були не з Вірджинії. Вони обоє народилися в Каліфорнії, і в цьому плані становили одну команду, хай навіть ніхто з них не мав особливого бажання до неї належати. Джанет подала запит на отримання свого першого паспорта, коли їй виповнилося двадцять шість, — щойно вона завагітніла, після того як вони з Фодé одружилися. Чоловік хотів повезти її до Гвінеї, щоб познайомити зі своєю сім'єю. Але все застопорилося, тільки-но під час оформлення документів на пошті Джанет дісталася графі «Місце народження». Їй кортіло написати: *не Вірджинія. «Не Вірджинія»* — це там, де вона народилася. Кел постійно знущався з Албі та Джанет, коли мова заходила про їхнє місце народження.

— Ви тільки вдумайтеся, — сказав якось Кел, коли вони їхали з Арлінгтона до Далласа, а за вікном машини пропливали краєвиди з найрізноманітнішими відтінками зеленого, яких ніколи не побачиш у Південній Каліфорнії, — вам дозволяють в'їхати сюди лише тому, що ви ще малі. У тата є на це дозвіл. Але тільки-но ви станете повнолітніми, вас зупинять в аеропорту і знову посадять у літак.

— Келе, — промовила їхня мачуха. Лише його ім'я. Вона вела машину і не хотіла втручатися в розмову, та все ж поглянула крізь великі сонцезахисні окуляри, як у Джекі Онассіс, у дзеркальце заднього огляду, даючи пасинкові зрозуміти, що вона говорила серйозно.

— Тебе вони теж відправлять назад, — відповів їй Кел, відвернувшись до вікна, — рано чи пізно.

Після смерті Кела більше ніхто навіть не нагадував Джанет, Голлі й Албі про поїздки до Вірджинії. Інколи їхній батько прилітав до Лос-Анджелеса та возив їх до парку розваг «SeaWorld» і «Knott's Berry Farm» або до того ресторану в Західному Голлівуді, де під час обіду можна споглядати дівчат, що плавають за стіною у величезному акваріумі поряд з рибами, але нескінченні безконтрольні літні

канікули для співдружності закінчилися. Албі, звичайно, ще повертався на єдиний плачевний навчальний рік після пожежі, а Голлі приїжджала на два дні, вже дорослою, намагаючись з'ясувати, якою мірою їй пощастило досягти миру та прощення завдяки дхармі, але Джанет викреслила зі свого життя і сам штат, і його жителів, включно зі (але не тільки їх) своїм батьком, усіма дідусями та бабусями, тітками й дядьками, кількома двоюрідними братами та сестрами, мачухою і зведеними сестрами. Прощайте всі. Вона залишила тільки тих, кого вважала за свою справжню родину: Терезу, Голлі та Албі — трьох людей, що були з нею вдома в Торенсі, коли вона на ніч чистила зуби. У це важко повірити, але до того моменту вона не в повній мірі розуміла, що їхній батько пішов від них, що він їх покинув і більше ніколи не повернеться, хіба що на день чи два, щоб звозити їх до парку розваг. Її мати спала сама у власній кімнаті, як і Албі спав сам-один у своїй. У Джанет, дякувати Богу, була Голлі. Вона лежала ночами в ліжку, слухаючи дихання Голлі, та обіцяла собі менше ненавидіти Албі. Попри те, що він був одночасно нестерпним та незбагненим, він таки був її братом, тепер уже єдиним.

Але то були стримані роки емоційної благодійності, і не важило, скільки ночей Джанет переконувала себе у своїй рішучості стати добршою: доброта врешті-решт програла. Без батька, без Кела, четверо інших членів сім'ї Казенсів із Південної Каліфорнії ще дужче заглибилися в себе, немовби всі ті суспільні навички, які кожен з них виробив у собі протягом життя, змело геть тієї миті, коли бджола вжалила хлопчика. Швидкість, із якою їхня мати мчала з роботи до школи, а потім — до супермаркету та додому, подвоїлася. Вона постійно то приходила, то вже йшла, її ніколи не було. Вона не могла знайти то сумку, то ключі від машини. Вона не мала часу приготувати вечерю. Голлі знайшла скриньку з анульованими чеками в письмовому столі у вітальні

та тренувалася підробляти материн підпис — *Тереза Казенс, Тереза Казенс, Тереза Казенс* — доти, аж поки вона не навчилася робити це з таким самим натиском і нахилом ручки на папері. Тяжка праця Голлі у мистецтві підробляння документів означала, що вони могли брати участь в екскурсіях та культпоходах, підписуючи дозвіл за матір. Голлі, яка вірила в кредити довіри і в те, що їх треба виплачувати, відверто розповіла про свої досягнення матері, і Тереза наказала Голлі взяти на себе оплату всіх рахунків, так і не повідомивши, чи то було покарання, чи винагорода. Про нездатність Терези вести домашній бюджет можна було розповідати легенди вже в ті часи, коли вони з Бертом жили як щасливе подружжя. До того, як керування бюджетом перейшло до рук Голлі, їхня поштова скринька була завалена третіми попередженнями та погрозами про відключення від послуг, а тому раз чи двічі на рік їхній будинок поринав у темряву. Вимкнення електрики було б не такою вже великою втратою, якби не телевізор: свічки, що горіли в центрі столу тим часом, як вони їли мюслі на вечерю, давали їм відчуття багатства та романтики. Але коли не змивалися туалети, а з душу не текла вода — то було нестерпно. Всі погоджувалися з тим, що за воду слід платити вчасно. Голлі, якій на той час виповнилося чотирнадцять і якій вдавалося практично все, добре розбиралася в математиці. Вона почала вести сімейний бюджет так, як їх навчали на уроках домогосподарства (ці уроки також допомогли їй навчитися дрібного ремонту речей та приготування вибагливих запіканок на вечерю). Коли їй щастило дати лад їхньому бюджету, що дійсно був у критичному стані, вона почала щотижня клеїти на холодильник примітивний тижневий бюджет, як то пояснювала вчителька місіс Шепард, котра казала, що так їм треба буде чинити пізніше — під час подружнього життя. Останню фразу Голлі завжди писала жирним червоним фломастером: «Сума,

яку можемо витратити цього тижня: ...\$». Навіть Албі намагався дотримуватися вказаного.

Джанет витягла кухонну драбинку на задній двір, позривала всі апельсини з дерев, гілки якихгнулися під вагою фруктів, принесла їх до кухні в кошику й почала готувати сік за допомогою старої металевої сокодавилки. Роботи було багато, але вона не здавалася, бо апельсиновий сік на столі давав їм відчуття родини. Пізно ввечері мати брала дзбан із соком з холодильника і готувала собі «викрутку». Вона жодного разу не запитала, хто це з дітей так подбав, що зробив для всіх апельсиновий сік, а Джанет, на відміну від сестри, не могла змусити себе сказати їй. Їхня мати все ще була у змозі адекватно реагувати на ситуацію — якщо вона часом розливала сік зі дзбана, то завжди витирала пролите, — але вона не виявляла ніякої зацікавленості. Її ніщо й ніколи не цікавило, за винятком Кела.

Зазвичай вона не говорила про Кела, але деякі дрібниці її видавали, наприклад, те, що раніше вони завжди купували заморожену піцу «Томбстоун» на запас у супермаркеті, а тепер Тереза помітно здригалася щоразу, як вони проходили повз морозильники з піцями. Так траплялося тому, що Кел часто їв піцу із сосисками та солодким перцем, чи, може, тому, що вона не могла терпіти вже саму назву? Це не обговорювалося. Тепер Казенси телефонували у службу доставки, і піцу їм привозили додому.

Та якось увечері, коли вони всі їли піцу і дивилися телевізор, їхню матір прорвало, і вона висловила геть усе, що мала на думці.

— Розкажіть мені про Кела.

Вони дивилися стару програму з Жаком Кусто. Передача не мала ніякого стосунку до сказаного.

— Що саме? — запитала Голлі. Вона справді не знала, що Тереза мала на увазі. Від його смерті минуло вже більше, ніж півроку.

— Що сталося того дня, — сказала Тереза, а потім додала на той випадок, якщо їм незрозуміло, про що вона говорить: — Коли ви були у діда та бабці?

Їй що, ніхто не розповів? Їхній батько їй не пояснив? Несправедливо, що кожного разу все звальювали на плечі Голлі, але саме так і було. Джанет не підводила очей від тарілки, а Албі — ну, Албі все одно сам нічого не знав. Тоді Голлі була вдячна Керолайн за те, що та підготувала для неї сценарій, якого слід було дотримуватися. Інакше вона не знала б, що їй казати. Вона розповіла матері, що дівчатка вийшли з дому після Кела, оскільки Френні вирішила повернутися й перевдягтись у довгі штани, бо там, у полі, були кліщі; і про те, що до стайні від дверей кухні Казенсів вели дві дороги; про те, що Кел і дівчатка вирушили різними шляхами, а тому знайшли його вже тоді, коли поверталися. Їхня мати, звичайно ж, знала будинок Казенсів. Там вони з Бертом одружилися на веранді й танцювали перед двомастами гостями під наметом на галявині. Десь у комірці все ще лежав фотоальбом з весільними світлинами — у шкіряній обкладинці кремового кольору. Їхній батько був дуже красивий. Їхня мати, бліда та з веснянками, з тонесенькою талією й темним волоссям, здавалася нареченою з казки, зовсім юною нареченою.

— Чому ви чекали на Френні, поки та перевдягне штани? — допитувалася мати. — Чому її сестра не могла на неї зачекати?

— Керолайн чекала, — відповіла Голлі, — ми всі чекали. Дівчата трималися разом.

Вона розповіла Терезі, що вони побачили, як Кел лежав у траві, однак спочатку подумали, що то така гра. Інші дівчатка побігли до будинку, але Френні залишилася з ним, про всяк випадок.

— Про який такий випадок? — Терезі не подобалося, що саме Френні зосталася з Келом.

Голлі було дуже важко вимовляти слова, тому що вони належали до того часу в її житті, коли вона ще вірила у можливість іншого наслідку.

— Про той випадок, якщо він прокинеться, — сказала вона.

— Я все бачив, — промовив Албі, не відводячи погляду від екрана телевізора. Там показували рекламу: якась вродлива жінка намащувала арахісове масло на шматочок хліба.

— Ти нічого не бачив, — заперечила Голлі. Албі з дівчатами не було, і з Келом його теж не було. Албі спав. У цьому плані всім усе було очевидно.

— Я пішов, перше ніж ви з'явилися. Я бачив усе, що сталося, перед тим як ви прийшли.

— Албі, — промовила мати. В її голосі чулося співчуття, адже їй здавалося, що вона розуміла, як він почувається. Вона теж не була частиною цієї історії.

— Ти спав, — сказала Голлі.

Албі повернувся і кинув виделку в сестру, кинув так, немовби то був дротик, сподіваючись прохромити їй груди, але виделка відскочила від плеча Голлі, не завдавши шкоди. Албі виповнилося десять років, його дії нерідко були надто імпульсивними.

— Його застрелили, і я єдиний це бачив.

— Албі, припини, — сказала мати.

Тереза обхопила голову руками. Вона вже шкодувала, що запитала їх, і діти це бачили.

— Все добре, — промовила Голлі спокійним та зверхнім тоном, через який Албі аж у жар кинуло від люті.

— То був Нед зі стайні! — вигукнув він. — Він стрельнув у Кела з таткового револьвера. З того, що був у машині, з того, що Керолайн дістала з машини! Я бачив, а ви — ні, тому що я там був. Вони навіть не знали, що я там був.

Джанет та Голлі вже плакали. Їхня мати плакала. Албі кричав, що він їх ненавидить, *ненавидить їх*, що вони всі — брехухи. Так усе закінчилося.

У ті найгірші дні серпня у Вірджинії Керолайн вирішила вже, що буде юристом, а тому вона докладно розказала іншим дівчаткам — Голлі, Френні та Джанет — що саме трапалося, хоча тієї миті їх там і не було. Це сталося вже після того, як вони помчали швидко, мов коні, до будинку, а Ернестайн викликала «швидку», і після того, як вони привели Ернестайн до Кела. Ернестайн, яка мала двадцять п'ять кілограмів зайвої ваги та хворі ноги, щодуху бігла з дівчатками через поле, тимчасом як місіс Казенс чекала в будинку, щоб вказати дорогу «швидкій». Десь у проміжках між усім цим в голові Керолайн визріла картина. Коли вона знайшла для цього час? Коли вони все ще бігли? Коли вони повернулися до будинку? Кел був у машині «швидкої», яка мчала його з увімкненими блимавками та сиреною, хоча в цьому вже не було доконечної потреби (але Келу це, напевно, сподобалося б!), а Казенси гнали своєю машиною слідом за «швидкою» до лікарні. Ернестайн намагалася знайти Албі, якого у всій цій метушні чомусь не було. Їхній батько біг через автопарковку юридичної контори в Арлінгтоні до своєї автівки, щоби вскочити в неї, летіти до Шарлотсвіля і востаннє побачити власного сина. Ніхто не знав, де була Беверлі. Саме тоді Керолайн зібрала всіх дівчаток на другому поверсі у ванній кімнаті будинку Казенсів, запхнула їх усередину і замкнула за ними двері. Плакала лише Френні, можливо, тому, що вона провела з Келом на п'ятнадцять хвилин більше, тоді як інші дівчатка бігали до будинку й назад. Одна лише Френні зрозуміла, що Кел був мертвий. Навіть лікарі «швидкої» не промовили слова *«мертвий»*, хоча вони вже нічого не могли вдіяти, хіба що лише дивитися на нього. Керолайн звеліла сестрі замовкнути.

— Послухайте мене, — сказала Керолайн, ніби вони зазвичай не слухали її. Того літа їй виповнилося чотирнадцять. У неї був різкий, хриплий голос. Травинки прилипли

до її ніг та спортивних черевиків. — Нас із ним не було, ви мене чуєте? Кел пішов до стайні сам. Ми прийшли пізніше і знайшли його в траві, там, де він лежав зараз, і щойно ми його знайшли, одразу ж побігли додому, щоб повідомити про це. Якщо хтось нас запитає, ми скажемо так.

— Чому мусимо брехати? — спитала Френні. Чому треба було брехати, якщо брехати взагалі не можна? Невже всього того, що сталося сьогодні, не досить і його треба ще більше ускладнювати? Керолайн з усієї сили, викликаної розчаруванням, обставинами та нерозумністю Френні, ляснула сестру по обличчю. Френні не чекала удару, не затулилася, а тому впала на бік і вдарилася головою об двері комірчини для білизни. Просто у всіх на очах на її лівій скроні почала рости гуля. Тепер доведеться пояснювати ще й це.

Керолайн розлютив звук від удару, із яким голова сестри забилась об двері в ту мить, коли вона робила все можливе, щоб вони сиділи тихенько. Вона повернулася до Голлі та Джанет.

— Ми можемо засмучуватися, скільки нам заманеться. Всі чекають від нас, що ми будемо засмучені. Але ми засмучені тому, що ми його знайшли, ми засмучені тому, що це сталося, от і все, а не тому, що ми там були.

Тієї миті вона могла сказати їм, що єдиним виходом зі становища є відростити собі хвости та стрибати з дерева на дерево, і вони зробили б це. Керолайн думала про їхню провину та відповідальність, а ще — можливо, тому що то була Керолайн — про те, як це може вплинути на її власний вступ до коледжу. Восени вона мала розпочати навчання.

— Розкажи мені ще раз, що тоді трапилося, — якось увечері звернулася Тереза до Джанет. На той час минуло вже понад рік від смерті Кела. Зазвичай у їхній сім'ї ніхто й ніколи не питав Джанет ні про що. Голлі вчила уроки у своєї

подруги по сусідству, а Албі гасав на велосипеді з ватагою хлопчаків, яку він зібрав не так давно. Тоді Джанет з матір'ю були самі, хоча вони майже ніколи не zostавалися вдвох. Мати сказала це так просто, немовби то було щось звичайне, про що вона забула спитати. *Де моя губна помада? Хто це телефонував?*

Джанет усе ще бачила в своїй уяві Керолайн у ванній, чула її різкі команди. Вона бачила змокле від поту волосся на скронях, бачила, як піт просочувався на комірці жовтої футболки Керолайн. А от Кела вона більше не могла собі уявити. Лише за рік його образ стерся з її уяви.

— Мене там не було, — сказала Джанет.

— Ні, ти там якраз була, — заперечила мати, немовби Джанет просто забула.

«Якщо хочеш знайти винного, треба ставити те саме запитання знову і знову, рано чи пізно хтось прохопиться», — якось сказала Джанет Френні, коли вони були у Вірджинії влітку. Сталося це багато років тому, ще до смерті Кела. То був один із поліційних прийомчиків, яких Френні намагалася її навчити, разом з незаконним проникненням до машини зі зламом, зняттям паралельної слухавки так, щоб можна було непомітно підслухати чийсь розмову.

Джанет запитувала в себе, чи мати справді допитує її, щоб вона прохопилася.

— Йому набридло на нас чекати, — мовила вона, — він збирався піти до коней, а ми його наздогнали б пізніше.

— Ви й наздогнали, — сказала мати.

Джанет стонула плечима — то був негарний жест, якщо зважати на обставини, без належної поваги.

— Було вже надто пізно.

Саме після смерті Кела у матері нарешті зникли веснянки, неначе вони залишили її разом із сином. Джанет дивилася на перенісся матері, намагаючись зосередитися та пригадати, якою вона була до того, як це все сталося.

— Отже, хто давав таблетки Албі? — запитала мати.

— Кел, — відповіла Джанет і сама здивувалася, як добре почуваєшся, коли кажеш правду. — Він постійно це робив.

За всіма подіями, що сталися того дня, нікому, крім Ернстайн, не було діла до того, що Албі кудись зник. Вона пошукала його на горищі та у підвалі, а не знайшовши ніде, вирішила, що він, мабуть, десь із Беверлі. Ніхто не знав, де була Беверлі. Вона взяла одну з машин батьків Берта і не сказала нікому, куди збиралася. Якщо вона поїхала до міста, то, напевне, взяла із собою Албі. Якби це був якийсь інший день, то сама думка про те, що Беверлі могла взяти з собою Албі куди-небудь, ХОЧ КУДИСЬ, змусила б дівчат луснути від сміху.

* * *

«Трикляті Хлопчаки на Велосипедах» — так їх називали сусіди у Торенсі і так вони самі себе називали. Вони чули крики позад себе, коли неслися через галявини перед будинками, пролітали між машинами під скажене вищання гальм, кружляли на автопарковках супермаркетів, для розваги оточуючи швидким, щільним кільцем переляканих матерів із завантаженими продуктами візками. Люди водночас хотіли б їх убити, думали, що їх убили, і боялися, що їх убили. Албі, член племені матапоні, Рауль, сальвадорець, народжений тут від батьків, що народилися ще там, та двоє чорношкірих хлопців: меншого, гарнішого та вайлуватішого з них звали Лені, а другого, найвищого з усіх чотирьох — Едісон. Вони почали гасати на велосипедах, коли їм виповнилося по десять-одиннадцять років, коли вони були ще всього-на-всього невгамовними дітьми, яких матері виганяли на вулицю погуляти після обіду. Але небезпечними вони ставали відразу, коли підрізали автомобілі, які змушені були різко звертати з дороги на приватні галявини

перед будинками. Одна машина налетіла на бордюр та врізалась у телефонну будку, а вони тим часом із галасом мчали по дорозі, вдаючи із себе індіанців. Того літа, коли Лені майже виповнилося дванадцять, дверцята однієї машини раптово розчинилися, від чого той злетів з велосипеда високо у повітря. Троє інших щодуху натиснули на гальма якраз вчасно, щоб побачити, як їхній товариш летить, немов акробат, на тлі синього неба. Він би напевне вбився, він мав би вбитися, якби вдарився головою, але натомість він виставив уперед правицю, воліючи загальмувати падіння, й через це так зламав руку в зап'ястку, що кістка вилізла наверх крізь шкіру. Не минуло й двох тижнів, як розбився Албі: несподівана злива вимила мастила, що накопичилися в щілинах бруківки, від чого його велосипед просто вислизнув з-під нього. Албі зламав плече та розірвав собі вухо, а щоб його зашити, знадобилося тридцять сім швів. Едісон та Рауль решту літа їздили обережно по велосипедних доріжках, нікого не лякали, навіть самих себе. Едісон прийшов до Албі додому, щоб навідати його, постояв біля його крісла з відкидною спинкою у напівтемній вітальні. Албі доводилося більшу частину часу сидіти в тому кріслі через зламане плече.

— У всіх інколи трапляється невдале літо, — сказав Едісон, а Албі, який знав, що це правда, пригостив приятеля тилеолом з кодеїном, поки вони разом дивилися мультфільми.

Коли вони закінчили середню школу імені Джеферсона, Албі й Лені виповнилося чотирнадцять, а Раулеві — п'ятнадцять. Вони були високі, але не настільки, як їм того хотілося. На відстані важко було зрозуміти, хто їхав на велосипедах: підлітки чи дорослі. Вони їздили надто швидко, крім того, вони завжди змагалися один з одним, а тому їхня ватага постійно рухалась, обганяючи один одного, як лідери в гонці.

Трикляті Хлопчаки на Велосипедах після закінчення середньої школи крали менше цукерок, натомість зосередивши свою увагу на бляшанках із кремом «Реді-віп»¹, які вони ховали у передні кишені толстовок, коли заходили до супермаркетів «Альбертсонс». Потім вони всі разом вкладалися на підлогу в кімнаті Албі, щоб ловити кайф, потихеньку вдихаючи з паперових пакетів для шкільних сніданків фторвуглевод чи пари акрилового клею. Всі четверо матерів були у розпачі від того, що їхній синок потрапив до такої поганой компанії, та всі, за винятком Терези, вірили в те, що в усьому слід звинувачувати тільки інших підлітків, а не їхнього синочка.

Якось одного спекотного дня, коли їм було вже майже по чотирнадцять, на велосипеді Рауля спав ланцюг. Вони були за багато кілометрів від дому, на вузькій другорядній дорозі, що вела вздовж поля, яке розляглося поза промисловою зоною. Хлопці чекали, поки Рауль длубався зі своїм велосипедом, намагаючись налаштувати ланцюг. Поле було некошене, поросле високою травою та різними зерновими, що висохли вже кілька місяців тому. То було в Торенсі. Албі ліг горлиць на бруківку, температура якої була на два градуси вище, ніж він міг витримати. Він грів своє хворе плече. Він шкодував, що не має сонцезахисних окулярів, але їх ні в кого з них не було. Албі вийняв з великої кишені на гудзику своїх довгих шортів синю разову запальничку. В його кишені була ще маленька трубка з маленькою дерев'яною кришечкою на мініатюрній чаші для тютюну, але лише задля показухи. В нього вже давно не було ні трави, ні грошей, які він зазвичай крав у Голлі з тих, які вона відкладала завдяки підробіткам нянькою, отож замість того, щоб підвестися, він підніс утору руку із запальничкою і викресав вогонь проти сонця.

---

¹ Десертні креми зі вмістом оксиду азоту (нітроген оксиду) — речовини, що застосовують у медицині для короткочасного наркозу.

— Ну, і що це? — сказав Лені. Він спробував сісти на бруківку, але та була надто гарячою. Він не розумів, як Албі може лежати на ній.

— Вогонь спілкується з вогнем, — промовив Албі, бо ця фраза видалася йому розумною. Потім повернув голову праворуч, до поля, побачив двох коричневих метеликів, що літали над сухостоєм, і знічев'я опустив руку із запаленою запальничкою праворуч, до самісінької трави.

Те поле само просилося, щоб його спалили. Полум'я лизнуло зап'ясток Албі, він відсмикнув руку, двічі переко- тився вбік по бруківці, потім зірвався на ноги і схопився за свого велосипеда. Вогонь загув, потім затріщав, як то роблять бульбашки з целофану, якщо на них натиснути.

— Дідько б тебе забрав, — гукнув Рауль, відсахнувшись. — Що ти накоїв?

Вони відводили свої велосипеди все далі, перекинувши ногу через раму, але нікому не хотілося їхати геть. Усі четверо були заворожені, загіпнотизовані, їхня шкіра вкрилася мурахами, поки вони спостерігали, як незвичайно й дико вогонь поглинає землю повсюди, в усіх напрямках, де росла трава, але не торкається бруківки, де вони стояли. Полум'я сягнуло їм до пояса, потім до грудей, величніше за все, що вони коли-небудь бачили, оранжеві рифлені листи висіли у повітрі, немов міражі в пустелі, ніби щось примарне, що було там і водночас не існувало. Над вогнем клубами в'юнився чорний дим, сповіщаючи усіх довкола про вчинок, скоєний Албі. *Пожежа! Пожежа!* — вигукували вони на всю промислову зону, хоча полум'я вже починало вщухати. Вогонь потребував надто багато. Хлопці бачили, як він шукав ще трави, бодай що-небудь, що могло б підтримати його. Він би радо спалив і їх, якби це дало йому змогу протриматися ще трохи.

— Треба вибиратися звідси, — сказав Едісон, хоча для всіх це пролунало як «*Ви це бачили?*»

Вони забули про «Реді-віп», нюхання клею та траву. Забули навіть про велосипеди. З першої хвилини їм кортіло лише первозданного вогню. Десь далеко почулося виття сирен. Ще вчора вони помчали б на той звук, слідом за яскраво-червоними протипожежними машинами, що летіли на виклик, як фанатки біжать слідом за улюбленим музичним гуртом. Сьогодні вони самі були діячами, самі знали, як створити пекло.

Першим Албі та Кела навчив робити кресало їхній дід Казенс улітку у Вірджинії. Все, що для цього було треба: старомодна прищіпка з пружиною, кілька гумових стрічок, коробка сірників, шматок наждаку. Дітей привчали, що слід поважати й слухати невимовно нудного старого, який мусив передати хлопчикам частину сімейної мудрості. Він придумав саме кресало. Звичайно, у Вірджинії все було по-іншому, принаймні того важко передбачуваного літа з його нескінченними дощами, від яких природа буяла кольорами і не піддавалася вогню. У Вірджинії люди складають дрова до сараїв, сподіваючись, що таким чином вони колись добряче просохнуть і ними можна буде топити. Зробивши їм кресала, дід як слід установив сірника і — *вжик!* — із кресала на висоті ганку вилітала потужна дуга полум'я.

— Ніколи не робіть цього у стайні! — наказував хлопцям дід, передаючи їм свій витвір. — І ніколи самі! Чуєте мене? Якщо палите сірники — лише в моїй присутності.

На Кела це не справило особливого враження. Щойно йому випадала можливість, він брав батькову запальничку з відділення для документів у машині, записав її собі до шкарпетки під джинси, прив'язавши край до гомілки тоненькою «банданою». Того дня, на ганку, коли дід длубався з прищіпкою, запальничка теж була при Келові.

А от Албі запальнички не мав, тому маленький вогнемет викликав у нього неабияке зацікавлення, тож він спробував

відтворити його по пам'яті п'ять років потому в Торенсі, і йому це вдалося. Розклавши все необхідне на обідньому столі, Албі зробив по кресалу на кожного члена свого загону. Після одного-єдиного практичного заняття за будинком Едісона, під час якого хлопчачки успішно спалили паперові кухонні рушники та серветки, розкладені по траві на різній відстані, вони підпалили купу порожніх картонних ящиків, звалених поза крамницею алкогольних напоїв, і два всохлі кущі перед бензозаправкою «Ексон». Коли їм вдавалося прокинутися раніше, вони вистрілювали запалені сірники у щойно принесені газети, а самі ховались у провулку та за сусідніми будинками. Ще трішки повчившись, вони почали підпалювати газети вже на ходу — просто з велосипедів. Хлопці сідали на міський автобус, їхали аж до Сансет-Стріп, і там стріляли з кресал по пальмах, відступали назад та чекали, поки з них не почнуть злизати пацюки, тимчасом як сухе листя палало у них над головами. Вони спробували стріляти й по пацюках, але нічого не вийшло. Пацюки бігали прудко та й не були легкозаймистими.

Ціле літо шибайголови підпалювали все поспіль, не зважаючи на засуху й вітри, не зважаючи на табло з попередженнями та заборонаю розпалювати вогонь. До дідька заборону! Їх не цікавила така недбалість, як лісова пожежа. Вони полюбили точність, мистецтво вогню, одна охопленна полум'ям газета, одна занедбана ділянка. Вони палили сірники протягом перших двох місяців після переходу до вищої школи Шері. Як крамничні злодії хлопці вже стояли на обліку, але як палії вони виявили особливу тямущість, щоб їх не зловили, точніше — виявляли доти, доки не підпалили власну школу.

Рауль останнім уроком у п'ятницю мав образотворче мистецтво — щасливі хвилини спокою наприкінці тижня, під час яких ніхто не забороняв йому ретельно вимальовувати драконів, що дихають вогнем на дерева. Якраз перед

тим, як він збирався вийти з класу, тієї секунди, коли задзвенчав дзвінок і всі почали швидко запихати свої зошити до портфелів, він нахилився і пересунув заціпку на вікні, відчинивши його. Клас образотворчого мистецтва розташовувався в підвальному приміщенні школи, а вікна були великі, якраз урівень із землею. Ніхто не дивився в його бік, а тому ніхто не бачив, як Рауль це зробив. Він вчинив так лише тому, що мав нагоду. Міс Дель-Торре, учителька з образотворчого мистецтва, могла закрити заціпку на вікні, перед тим як піти додому, а може, й ні: міс Дель-Торре була дурепою, отже, хто її знає; це міг зробити і сторож після уроків.

— Я хочу піти дещо перевірити, — сказав Рауль іншим хлопцям у суботу вранці. Робити їм було особливо нічого, а тому ніхто навіть не подумав спитати в нього, що саме він збирався перевірити. Вони просто сіли на велосипеди і поїхали слідом за ним до школи. Він привів їх за низький живопліт, який затуляв вид на вікно з вулиці, потім, заглянувши всередину класу, Рауль надавив на скло вікна, ледве торкнувшись його, — і вікно розчинилося. Албі, окрилений можливістю чудово провести суботній день, зтягнув всі чотири велосипеди за живопліт, тимчасом як Лені, що був найменшим, першим протиснувся всередину. Потрапивши до класу та випроставшись, він осміхнувся їм і помахав рукою. Вони знайшли інше вікно в іншому кінці класу, яке відчинялося ширше, — такий собі портал до іншого світу — і Трикляті Хлопчаки на Велосипедах один за одним прослизнули всередину.

Важко пояснити, яким чином школа, що являла собою основне джерело неприємностей у їхньому житті, могла перетворитися на найпривабливіше місце на землі лише тому, що то була субота. *«Настільки все може змінитися за один день»*, — любила наспівувати мати Албі, коли вона ще могла це робити. *Двадцять чотири короткі години. У коридорах було тихо й просторо без оскаженілих дитячих орд та*

дорослих в образі лютих розгромлених ворогів, без гудіння ламп денного світла. На стелі сонячне проміння розсіювалося по стінах та плитках лінолеуму, збираючись у водянисті ставочки навколо їхніх ніг. Едісон спробував собі уявити, що він виросте, стане старим, як його батько, і знову прийде сюди. Він уявляв, що це буде, як тепер, увесь будинок буде його, бо не подумав, що й інші діти можуть колись повернутися сюди. Рауль зупинився і поглянув на роботи переможців художнього конкурсу, що висіли на пробковій дошці. Лише дві з усіх робіт були ще так собі: малюнок вугільним олівцем, на якому зображено дівчину в літній сукні, та невелика картина олією з двома грушами у вазі. Обидві роботи заслужили лише почесне визнання, а переможцем конкурсу став безглуздий колаж хмарочоса, зроблений з малесеньких зображень хмарочосів, вирізаних із журналів. Хлопець подумав, що міс Дель-Торре, яка — хоча й негарно повторювати — була дурепою, напевне, не могла розпізнати серед своїх учнів тих, хто мав справжній талант, адже навколо неї завжди товклося забагато народу.

Якоїсь миті вони загубили Лені. Ніхто з них не помітив, куди той подівся, але згодом він уже крокував до них по коридору.

— Хлопці, — покликав Лені, махаючи їм рукою, немовби вони його не бачили, — ідіть сюди. Вам слід це побачити.

Поскрипування кросівок відлунювало коридорами, потім до нього приєднався регіт Албі, згодом сміх усіх разом, а вони все йшли повз безкінечні ряди шафок для речей — всі замкнені, всі однакові.

— Ви лише погляньте на це, — сказав Лені й повернув до туалету для хлопчиків.

Для новачків-першокурсників вищої загальноосвітньої державної школи Торенса, особливо для таких, як Лені, котрий був нижчим за інших та худорлявішим, попри всі свої зусилля, у школі не було страшнішого місця, ніж туалет.

Він робив усе можливе, щоб триматися подалі від нього, хоча й підозрював, що саме думка про нього викликає необхідність піти туди. Але ця кімната, яка лише вчора була брудною та небезпечною, неначе лігво наркомана, наповнена смородом хлопчачого поту, лайна та сечі, різким запахом хлоп'ячого страху, зараз була бездоганно чистою. Там злегка, майже приємно пахло хлором, як у громадському басейні. Насправді в тому, як усе тут розташовувалося — дзеркала та раковини по один бік, ряд туалетних кабінок із зеленими металічними дверцятами по інший, — була певна мирна симетрія. Між туалетними кабінками та вмивальниками залишалось достатньо простору, щоб не натикатися на іншого хлопця, якщо, звичайно, той інший не намагатиметься зумисне штовхнути тебе. Вперше за увесь час хлопчики помітили три стрічки кахельної плитки, що вели через усю кімнату, три сині стрічки, які не мали якогось практичного призначення, а лише декоративне. Рауль підійшов до одного з пісуарів, щоб помочитися, а коли відхилив назад голову, помітив сонячне світло:

— Коли це тут устигли зробити вікна?

Оскільки в школі не було нікого, хто міг би їм заборонити, хлопчачи пішли ще й до дівчачого туалету і побачили, що він є точнісінько такий, як і їхній, лише три стрічки кахельної плитки були не зеленого, а рожевого кольору, а замість пісуарів були встановлені автомати з «Тампаксами», поряд з умивальниками, а на білій емалі одного з тих автоматів хтось видряпав слова: «З'ЇЖ МЕНЕ». Ще хтось намагався, безуспішно, затерти їх. Убиральня для дівчат дещо розчарувала. Навіть Албі й Рауль, які мали сестер, думали, що там буде ще щось особливе.

Усі службові приміщення школи було замкнено, як і вчительську, й це засмутило хлопців, бо вони залюбки понишпорили б по столах. Вони думали спочатку винести всі речі з одного класу і перенести їх у інший або пересунути

дещо, щоб працівникам школи здалося, ніби вони з'їхали з глузду, але врешті хлопці таки вирішили нічого не чіпати. У школі в суботу так добре, і якщо вони хочуть ще сюди повернутися, то краще залишити все на своїх місцях.

Отже, в тому, що Албі кинув сірники до сміттевого кошика у класі образотворчого мистецтва якраз тоді, коли вони вже виходили звідти, не було ніякого сенсу. Він тепер завжди носив у кишені коробку сірників, щоб тренуватися швидко відкривати її та виймати сірник однією рукою. Потім він різко струшував коробку та запальював сірник. Лише того разу — невідь-чому — він запалив сірник і кинув усю коробку в кошик для сміття в дальньому кутку класу, біля вікна, крізь яке вони залізли всередину, — приблизно так, як і Рауль невідомо чому раніше відсунув заціпку на вікні. Для цього не було якоїсь особливої причини — щоб запалити сірник та кинути його. Албі це зробив не для того, щоб справити враження на інших хлопців, які й самі у ті дні скрізь постійно підпальювали сірники. Не було особливої причини робити це саме у класі образотворчого мистецтва, бо вони потрапили туди випадково, та насамперед — не було жодної причини для їхнього перебування у школі в суботу. Сірник потрапив у високий металевий кошик, який вміщував у десять разів більше сміття, ніж у будь-якому іншому класі, де здебільша діти могли викинути хіба що аркуш із невдало виконаним тестовим завданням. Сміттевий кошик у класі мистецтва мав бути порожнім: усе в школі випорожнили та вичистили, але на дні зеленої пластмасової вкладки кошика лежало трохи обривків газет та кілька просякнутих фарбою серветок, які використовували для витирання пензликів, промивши їх у скипидарі. Отже, кошик спалахнув, немов ворота до пекла, випльовуючи полум'я так, що Албі відскочив, наче на пружинах, а інші хлопці обернулися. Полум'я вже охопило ткани штори із зеленого поліестеру, зроблені з подвійного матеріалу;

ними затемняли клас, коли міс Дель-Торре показувала слайди про найважливіші етапи в історії мистецтва. Тим шторам літ було, як їхнім батькам, а тому горіли вони швидше, ніж суха трава в полі, полум'я вже тягнулося до акустичних труб на стелі й ширилося над головами хлопців до протилежного кінця класу, туди, де зберігалися фарби, пензлі, папір та банки з розчинниками, готові вибухнути, немов коктейлі Молотова. Дим не мав нічого спільного з тим димом, який вони полюбляли нюхати, коли влаштовували пожежу на вулиці. Цей дим був чимось середнім між чорнилом та смолою: оліїстим, в'язким та чорним. Він підбирався до них, поглинаючи повітря, тимчасом як яскраве жовтогаряче полум'я поглинало штори. Тепер уся кімната насувалася на них, сповнена вогню в кожному куточку. Хлопці залізли до класу крізь вікно, але зараз того вікна їм уже не можна було дістатися.

Раніше вони ніколи не запалювали вогню у приміщенні, ніколи його не бачили, а тому хибно послуговувалися тими прийомами, які виробили, розкладаючи багаття з надвору: стояли спокійно і спостерігали; за їхньою теорією, оскільки то вони влаштували пожежу, вогонь мусить їх поважати. Потім увімкнулася шкільна протипожежна тривога. Той дзвін був їм добре знайомий, він лунав так гучно, що впивався в їхній мозок. Хлопчакам подобалися тренування з протипожежної безпеки, коли слід було залишати всі речі й виходити з приміщення, дівчата завжди так засмучувалися, тому що їм не дозволяли брати із собою їхні сумочки; всі шикувалися та швидко виходили на вулицю заведеним порядком. Дзвінок повернув їх до тями. Дзвінок урятував їм життя. Такі тренування проводили постійно, а тому тепер хлопці діяли так, як їх навчали: пригнулися донизу і, тримаючись усі разом, побігли до дверей. Полум'я потяглося вперед і вчепилося за червону футболку Албі, обпікши йому спину. У коридорі Едісон збив його та обпік собі руку. Коли

вони вже бігли до дверей, розпилювачі, яких вони ніколи раніше не помічали, поливали довгий порожній коридор, розмиваючи заявки на участь у мистецькому конкурсі. Вони штовхнули бокові двері, вискочили надвір і впали на траву біля автопарковки, хапаючи ротом свіже повітря й відкашлюючись, засапані та помічені, бо сморід диму міцно в'ївся їм у шкіру. Албі на якусь мить подумав про свого брата. Він подумав, чи й для Кела смерть мала такий вигляд. Четверо хлопців лежали на траві, по їхніх почорнілих щоках котилися сльози, їх настільки захопила власна жага до життя, що вони не мали змоги навіть поворухнутися. Там їх за якусь хвилину і знайшли прибулі пожежники.

Рішення відправити Албі до Вірджинії, щоб він там жив разом із Бертом і Беверлі, було для Терези майже неможливим. Звичайно, йому потрібен батько, але якийсь інший батько, будь-який інший батько був би кращим. Беверлі та Берт не вбивали Кела. В душі Тереза це добре знала. Вони нехтували питання нагляду та контролю, і вона теж, як свідчила остання катастрофа, спричинена Албі. Утім їй було легше звинувачувати їх. Тереза навіть почувалася добре від цього, хоча слово «добре», мабуть, геть не годиться. Вона могла зателефонувати Бертові й запитати в нього: «Ти відчуваєшся добре, звинувачуючи мене в тому, що сталося з Албі? «Добре» — це саме те слово?»

Але Тереза знала напевне, що вона не може утримувати біля себе свого другого сина, і, зважаючи на те, що інших охочих узяти його до себе не було, вона не бачила іншого виходу. Зрештою Албі відправили до Арлінгтона, а коли він там не склав екзаменів до приватної школи, його відвезли до школи-інтернату в Північній Каліфорнії, а згодом — до військового училища в Делавері. Того літа, коли він повернувся до Торенса, йому минуло вже вісімнадцять років, але він усе ще був на першому курсі училища, а це свідчило про

те, що в інтернаті він залишався на другий рік в одному класі. Голлі з Джанет, які навчалися в коледжі, теж були на канікулах і намагалися витягти його із собою на пляж, на вечірки зі своїми друзями, яких він міг пам'ятати, але Албі засів намертво на дивані, з ранку до вечора дивлячись ігрові шоу та поглинаючи чаші попкорну, вкритого грубезним шаром цукру. Його спілкування загалом обмежувалося двадцятьма словами на день. Він їх рахував. Албі розробив власний підхід до вивчення вмісту бару з напоями — зліва направо — хоча в самій організації бару не було якоїсь чіткої схеми. Албі ніколи не починав нову пляшку, не закінчивши попередньої.

Потім він якось заявив, що йому зателефонував Едісон. Його старий приятель знайшов собі роботу в Сан-Франциско, організовуючи музикальні вечори в клубах, і сказав, що Албі треба буде лише виносити підсилювачі з автобусів та під'єднувати їх. Едісон орендував квартиру разом з іншими хлопцями, але Албі міг спати долі на матраці. Албі був просто в захваті від цієї пропозиції; Джанет, Голлі й мати навіть пригадати не могли, коли він ще так захоплювався чимось. Переносити апаратуру, підключати її — ця робота видавалась Албі якраз для нього, отже Тереза купила йому квиток на автобус до Сан-Франциско та приготувала запас сендвічів з арахісовим маслом. Голлі й Джанет дали йому зі своїх заощаджень по сто доларів. Албі завантажив у багажне відділення автобуса свого велосипеда разом із великою спортивною сумкою, Джанет із сестрою та матір'ю чекали, поки він сяде на своє місце біля вікна, щоб побачити, як вони махатимуть йому на прощання. Брат знову їхав від них. Тепер він стане нерозв'язною проблемою для когось іншого. Кожна з трьох жінок нишком від інших зітхнула полегшено.

Фодé того вечора зайшов до ванної, коли Албі чистив зуби, стукнув тільки раз і зайшов, зачинивши за собою двері.

Ванна була придатним для розмов місцем, попри те, що для двох дорослих чоловіків там було тіснувато. Албі виявився притиснутим до умивальника, а Фодé — в самих лише фланелевих піжамних штанях та в білій майці — метушився навколо складених один на одного пластикових молочних контейнерів з рушниками, іграшками для ванної та памперсами.

— Брате мій, — сказав він, — слухай, що я тобі скажу: ти зостаєшся з нами. Тиждень, рік, решту життя — скільки треба. Ласкаво просимо.

Албі якраз чистив зуби, з нижньої губи в нього стікала м'ятна піна, коли чоловік її сестри поклав йому руку на шию та прихилився лобом до його лоба. Якесь родоплемінна традиція? Ознака серйозних намірів? Пропуск? Усе, що він знав про свою сестру, обмежувалося тими туманними спогадами, коли вони були ще підлітками, а про її недоумкуватого чоловіка-африканця він узагалі нічого не знав. Притулений лобом до його лоба, Албі кивнув. Тієї ночі йому треба було десь спати.

Фодé усміхнувся:

— Добре-добре-добре. Твоїй сестрі потрібна сім'я. Келвіну потрібен дядько. А в мене буде брат. Я так далеко від дому.

— Ти можеш говорити зі мною. Ми так робимо. Ти дивишся на цей дім, твій дім, і думаєш, що тут у всіх немає часу, — він похитав головою. — Я дуже добре вмю зупинятися. Ти скажеш: «Брате, зупинися, йди посидь зі мною». І я вже тут. Ти кажи мені, чого тобі треба.

Тут Фодé замовк, знову поглянув на нього, його обличчя було так близько, що не можна зосередитися.

— Албі, чого тобі треба?

Албі задумався. Він сплюнув зубну пасту в умивальник. Голова в нього просто розколювалася.

— Парацетамолу...

Почувши це невеличке прохання, Фодé розплився в усмішці, його зуби, окуляри, широкий лоб — усе аж світилося

радістю. Він простягнув руку за спину Албі, відчинив шафку з ліками і тицьнув на другу полицку:

— Парацетамол, — гордо промовив він. — Тобі недобре?

— Голова болить, — Албі швидко пробіг очима по тому, що зберігалось в шафці, — в основному парацетамол, дитячий парацетамол, краплі для вух, краплі для очей, краплі для носа.

Фодé наповнив водою з-під крана в умивальнику жовту чашку та вручив йому — спільну чашку.

— Скоро ти спатимеш. Це тобі допоможе. У тебе був довгий шлях додому.

Албі проковтнув чотири таблетки й кивнув. Той кивок означав відразу «дякую» та «на добраніч». Фодé урочисто кивнув у відповідь, задкуючи, вийшов з ванної, зачинив за собою двері. Джанет казала Албі, звідки походить ця найпривітніша істота на світі, але, хай йому чорт, він ніяк не міг пригадати: Намібія, Нігерія, Гана? І тут він пригадав.

Із Гвінеї.

Навіть попри додатковий стимул у подобі Бінту, до якої, напевне, можна б позалицятися, поки малий спить, якщо вона, звісно, не є другою дружиною його зятя, Албі не міг цілий день сидіти вдома, в тій квартирі. По-перше, там було жарко, мов у тропіках. Батарея опалювання шипіла й гуркотіла, немовби у підвалі забивали когось до смерті свинцевою трубою. Ні Бінту, ні Дейо навіть не здригалися від того шуму, але Албі здавалося, що з нього живцем здирають шкуру. Нічого дивного в тому, що Джанет та Фодé так рано бігли на роботу. Зволожувач повітря наповнював маленьку кімнату постійною вологою, можливо, намагаючись відтворити центральноафриканський клімат у цьому бруклінському тераріумі. «Добре для легенів», — посміхаючись, сказала Бінту, коли Албі хотів перевірити, чи не можна його вимкнути. Вікно, що вело до сходів аварійного

виходу, було захаращене, а тому, щоб покурити, він мав спускатися на чотири сходові майданчики. Втретє спускаючись покурити, Албі взяв із собою велосипед, а відтак проїхався під м'яким, пухнастим снігом. До першої години він уже знайшов роботу велосипедного кур'єра.

То була робота, яку Албі Казенс знаходив у будь-якому місті, єдина робота, яку, на його думку, життя йому підготувало. Він навіть не міг назватися підпалювачем, оскільки мав уже двадцять шість років, і з чотирнадцяти він більше й не намагався, хіба що розпалював вогонь у каміні. Коли в нього запитали, з якого дня він може стати до роботи, Албі відповів, що відразу, і так цілий день проїздив, вивчаючи Мангеттен. То було нескладно.

— Я так пишаюся тобою! І це означає, що ти залишаєшся. Відвідувачі не шукають собі роботу в перший день після приїзду. Гості не шукають роботу. Тепер ти тут мешканець. Усього один день — і ти підкорив місто!

Джанет усміхалася братові, всміхалася ледве помітним усміхом, притаманним Джанет, злегка округливши очі. «Африканці, — немовби казала вона, — що з них узяти?» Вона все ще була у своєму робочому одязі: спідниці та светрі. Вона навчалася на другому курсі біомедичного технічного факультету, коли завагітніла. Джанет, як виявилось, була розумною. Вона пояснила Албі, що вночі, напередодні запланованого раніше аборту, вони з Фодé вирішили провести радикальний соціальний експеримент під назвою «Завести дитину», і за результатами того експерименту вона покинула навчання й тепер працювала виїзним сервісним техніком на «Філіпсі». Джанет проводила налаштування, інструктаж персоналу та технічне обслуговування магніторезонансного обладнання в лікарнях від Квінсі до Бронкса.

— Я його вмикаю, — без емоцій пояснювала вона, — показую людям посібник з інструкціями.

Вона планує й далі там працювати, незважаючи на безтямний, нудний та принизливий характер цієї роботи, — пояснювала сестра Албі в той час, як застеляла йому ліжко, — принаймні доти, доки Фодé не захистить свою докторську з питань державної охорони здоров'я при Нью-Йоркському університеті або доки не підросте Дейо до такого віку, щоб його можна було віддати до дитячого садка. «До садка для Дейо», — так вони казали.

— Якщо я не повернуся до університету, — прошепотіла Джанет, накриваючи простирадлом подушки на канапі, — радикальний соціальний експеримент завершиться невдачею, тому що я накладу на себе руки.

Албі тримав малюка, поки Джанет розігрівала вечерю, яку їм приготувала Бінту. Фодé накрив на стіл та відкоркував пляшку вина, розповідаючи всім, як у нього минув день.

— Американцям подобається ідея вакцинувати африканців. Що може бути кращим за фотографію брудних нігерійських дітей, які стоять у черзі на щеплення на першій сторінці «Нью-Йорк Таймс»? Що ж до своїх власних дітей, то матері Нью-Йорка вважають щеплення вчорашнім днем. Вони кажуть, що вакцинації недостатньо природні, вони можуть викликати якісь набагато серйозніші ускладнення, ніж ті, яким запобігають. Я витратив цілий день на те, щоб переконати жінок із середньою спеціальною освітою в необхідності зробити щеплення їхнім дітям, а вони зі мною не погоджувалися. Мені слід вступати до медичного коледжу. Ніхто мене не хоче навіть слухати, позаяк я не лікар.

— Я тебе слухаю, — сказала Джанет, — не вступай до медичного коледжу.

— Одна жінка сказала мені, що вона не вірить в епідеміологію, — він закрив обличчя долонями. — Це просто жахливо!

— Щеплення проти кору в Нью-Йорку вже не роблять, — дружина погладила його по плечу. — Ми поборолі кір.

Джанет мила зелень на салат. Фодé розмотав плівку, в яку був загорнений порізаний хліб, і поклав хліб до печі. Вони злагоджено працювали у тісному приміщенні, не заважаючи одне одному.

— Розкажи мені краще, як минув твій день, — попросив Фодé. — Поміркуймо про щось приємне.

— Ти справді хочеш думати про демонстрацію магніто-резонансного обладнання у підвалі лікарень?

Фодé на якусь мить зупинився, потім осміхнувся й похитав головою:

— Ні-ні.

Він повернувся до шуряка, задоволений ще однією можливістю:

— Що я хотів сказати... Албі, розкажи нам, будь ласка, як пройшов твій день.

Албі зручніше вмостив небожа, якого тримав на руках. Він звертався до малого:

— Сьогодні в чотирьох будинках мене зупинила охорона. Я показав їм своє особисте посвідчення, мені казали, що я можу зійти нагору, але потім мене зупинив другий охоронець біля ліфта і сказав, що підніматися мені не можна.

Фодé з розумінням закивав:

— Це справді вражає, як на білого.

— А ще мене ледве не збив автобус маршруту М16.

— Припиніть, — промовила Джанет, ставлячи в центр столу глибоку тарілку з салатом. — Досить оцих ваших розповідей про минулий день.

— Тоді в нас залишається один Дейо, — сказав Албі.

Фодé забрав малого до себе:

— Дейо. Нікого мені не кортить так послухати, як тебе. Синку, скажи нам, у тебе був чудовий день, який варто було прожити?

— Дя-дя, — промовив Дейо і простягнув рученята, просячись назад.

Албі, який так довго жив на межі дозволеного й можливого, а інколи навіть переступав цю межу, поглянув у вікно, за яким світилося в безлічі бруклінських квартир. Він подумав, що наразі роблять усі ті люди: готують вечерю в родинному колі, бавлять дітей, розповідають про свій день? Саме так минало їхнє життя?

Велосипед Албі являв собою поєднання такої великої кількості найрізноманітніших запчастин, що його вже давно не можна було віднести до якоїсь конкретної моделі чи марки. В його робочі обов'язки входила доставка невеликих пакунків, нотаріально завірених форм страхових полісів, багатообіцяльних рукописів. Інколи серед документів траплялися контракти, тоді йому треба було зачекати, поки їх підпишуть, щоб відвезти назад. Інколи його просили підписатись як свідка. Нью-Йорк був землею безкінечних доставок. Завжди знаходився хтось, кому треба було, щоб щось було в якомусь іншому місці, а тому Албі не зупинявся цілий день, аж поки сам не вирішував, що досить. Він підрізав автобуси, прослизав між машинами таксі, лякав водіїв з Коннектикуту, як Триклятий Хлопчак на Велосипеді, яким колись був. Туристи спостерігали за тим, як він чіплявся до їхніх автобусів, тримаючись за буфер. Прибувши до місця призначення, Албі вішав велосипед собі на плече, немовби то його молодший брат, і заносив його із собою у ліфт. Албі був лише на п'ять сантиметрів вищий за батька, отже, він був просто високий, а не надзвичайно високий. Але при цьому він був надзвичайно худим, і через свою худорлявість здавався набагато вищим. Секретарки у приймальні часто дещо блідли, побачивши, як Албі наближається до їхнього столу з кур'єрським конвертом у руці та велосипедом на плечі. Він здавався ходячим скелетом зі своїми чорними татуваннями та товстою чорною косою, немовби то сама Смерть прийшла по них, готова забрати їх із собою, посадивши на раму велосипеда.

— Тобі слід подумати про те, щоб споживати більше калорій, — сказала Джанет, коли він знеможений повертався ввечері додому.

— Професійний ризик, — відповів брат. Так то було чи ні, але за день він бачив і огрядних кур'ерів.

Албі заробляв непогано, і вже за два-три місяці роздумувань, чи не переїхати завтра чи післязавтра, почав віддавати половину заробленого Джанет за проживання й на каву, вино, виховання Дейо та її навчання. Іншу половину він міняв на стодоларові купюри і складав у окреме відділення на блискавці своєї сумки. Спочатку він спробував дати гроші Фодé, але той на них навіть не глянув. Наступного дня він зачекав на свою сестру біля підземного переходу станції метро і вручив гроші їй. Джанет кивнула й запхнула купюри до кишені.

— Як ти гадаєш, може, нам слід колись звернутися до психотерапевта? — запитала вона, коли вони проходили повз крамницю молочних продуктів, ятку з ремонту взуття, корейський базар, перед яким стояли відра з блідо-жовтими нарцисами. Можливо, вона подумала, що він дав їй гроші на лікування.

— А коли ми самі психічно почуватимемося краще, то можемо залучити маму й Голлі, щоб вони теж проходили лікування разом з нами у режимі конференції.

Албі сказав їй, що він іще не готовий до того, щоб зателефонувати матері. Однак Джанет зателефонувала їй сама. Вона робила це майже щодня з роботи та розповідала їй про все.

— А як там батько? — запитав Албі. На вулиці було велелюдно, а тому йдучи він поклав руку сестрі на плече. Він не знав, чому. Він ніколи раніше нічого такого не робив, але йому було дуже приємно. Вони рухалися з майже однаковою швидкістю.

— Я впевнена, що тато проходив лікування протягом багатьох років. Гадаю, він вже його закінчив.

— Без режиму конференції з нами?

Джанет хитнула головою:

— Мабуть, таке не спало йому на думку.

Албі приїхав до Брукліна, щоб стати на ноги, і в певному сенсі йому це вже вдалося, якби не випивка: він приймав обмежену кількість спиртного протягом дня із затятою постійністю, а також таблетки «спідболу»¹, що давали йому змогу протриматися до кінця робочої зміни. Це коли не брати до уваги куриво. Погані звички були питанням майбуття, а якщо говорити про сьогоднішня кризь призму минувшини, то ніхто б не заперечив проти того, що Албі виконав неймовірну роботу. Він відклав достатньо грошей, щоб знайти собі окреме житло, але ніколи його не шукав. Якимось чином, попри майже комічний брак простору, Фодé та Джанет давали Албі змогу відчувати себе так, мовби йому не треба нікуди йти. Дейо просився йому на руки тієї самої миті, коли він переступав через поріг, ставав обома ніжками йому на ноги, а ручками обхоплював мускулисту гомілку, щоб не впасти. «Дядя» — то було його улюблене слово, яке він вимовляв бездоганно. Воно йому ніколи не набридало. Албі подобалася канапа, що була для нього закоротка. Йому подобалися дні, коли він міг приїхати додому після обіду та сказати Бінту, що вона може звільнитися на кілька годин, а тим часом він повезе малого до парку. Йому подобалося те відчуття, назву якого він не знав, коли побачив Фодé на сходах, що чекав на нього пізно ввечері з пивом. Якщо забажає, Албі поїде від них, але до того часу він возитиме їм додому холодну кунжутну лапшу з Чайнатауну, складатиме простирадла вранці, щоб покласти їх за канапу, вигадуватиме привід з'являтися додому пізно ввечері кілька разів на тиждень, щоб дати їм час на особисте життя, повертатиме ключ у щілині замка так тихо, щоб ніколи їх не будити.

---

¹ «Спідбол» — суміш героїну з кокаїном.

— Де ти був учора ввечері? — питатиме Джанет, а Албі думатиме: «*Ти сумувала за мною*».

Спочатку в такі вечори Албі тинявся по барах та кіно-театрах, але швидко зрозумів, що бари й кінотеатри Нью-Йорка можуть швидко знищити увесь його заробіток. Він сидів у бібліотеці до закриття, а потім ішов до читальні християнської науки, аж поки вона не зачинялась, а далі, залежно від якості книжки, яку читав, та кількості героїну в крові, простував до автоматичної пральні самообслуговування, яка не зачинялася ніколи, та всідався серед мертвих метеликів, гуркотливих сушарок і всепроникного запаху пом'якшувача для білизни. Оскільки Албі був знайомий із секретарками видавництв, куди постійно привозив конверти, і розпитував їх, що вони читають, книжки він мав завжди. Не було такого місця, куди він доставляв пошту чи звідки забирав її, де б йому коли-небудь щось не подарували, але секретарки з видавництв не бачили нічого лихого в тому, щоб дати один примірник книги кур'єрові з велосипедом, хай навіть той був кур'єром смерті.

— Потім розповіси мені, чи тобі сподобалося, — говорила така секретарка, а він їй усміхався у відповідь.

Усмішка Албі засліплювала — диво потуг його дитячого лікаря-ортодонта — і справляла незабутнє враження, якого не очікуєш, якщо зважити на все інше в його зовнішності. Той усміх змушував секретарок почуватися так, немов би їм щойно натомість подарували щось особливе.

Одного разу, вже після півночі, Албі сидів в автоматичній пральні Вільямсберга. Таксі й досі снували по місту, але набагато рідше. І людей на вулицях було менше. Албі читав роман, який розпочав читати на день раніше, і втратив відчуття часу. Той роман був значно кращим, аніж збірки детективних оповідань та трилерів, які він читав зазвичай, тому що секретарка у видавництві «Вікінг» завжди відкладала для нього найкращі книжки. Вона не лише давала

Йому якусь новинку, що вийшла того тижня, хоча й таке теж бувало. Якось вона дала йому примірник «Девіда Конерфільда» і сказала, що, на її гадку, книга має йому сподобатися, саме так, немовби він був людиною того типу, на кого досить поглянути — і на думку спадає Діккенс, а тому він її прочитав. То була книжка, яку Албі мусив прочитати ще в школі, коли навчався у Вірджинії. Він проносив її із собою у шкільній сумці з місяць, як і всі його однокласники, але так жодного разу й не розгорнув.

— Якби я знав тебе, коли ще жив у Вірджинії, — сказав він секретарці, коли прочитав книжку, — можливо, мене перевели б до наступного класу.

— То ти з Вірджинії? — запитала жінка. Вона була приблизно одного віку з його матір'ю, можливо, дещо молодшою, і була розумною, в цьому Албі впевнився. Їхні розмови ніколи не тривали довше за дві-три хвилини, але Албі вона подобалася. Йому треба було їхати в інші місця з поштою, а телефон на її робочому столі дзвонив безперестану. Секретарка взяла слухавку, попросила зачекати хвилинку та перемкнула на режим очікування, не дочекавшись відповіді.

— Ні, не звідти, — відповів він, — але я певний час там жив у дитинстві.

— Постій тут, — сказала жінка, — одну хвилинку.

Повернулася вона з книжкою в паперовій обкладинці під назвою «Співдружність».

— Торік про неї багато говорили, ця книжка здобула Національну книжкову премію, продавалася нарозхват. Ти чув про неї?

Албі похитав головою. Торік він іще був у Сан-Франциско, тоді всі зароблені кур'єрством гроші йшли на героїн. Навіть якби все Східне узбережжя Америки знищило метеоритом, він би про це не дізнався.

Вона перевернула книгу іншим боком і постукала пальцем по фотографії чоловіка на обкладинці.

— Це перша книжка, яку він написав за останні п'ятнадцять років, а може, навіть і більше. Всі думали, що він вже ні на що не здатен.

Треба було повертатися до роботи. Секретарка віддала йому книгу та помахала рукою на прощання. Албі легенько кивнув у відповідь, а перед тим як піти — всміхнувся їй.

Повертаючись подумки назад, він від самого початку, мабуть, із середини першого розділу, знав, що щось відбувається, хоча, звичайно, пізніше все стає зрозуміліше. Правда полягала в тому, що книжка захопила Албі ще до того, як він упізнав у ній себе. Це здавалося неймовірним, настільки вона йому сподобалася ще до того, як хлопець збагнув, про що вона.

Там розповідалося про дві родини сусідів, що мешкали у Вірджинії. Перше подружжя жило там уже давно, а друге — переїхало зовсім недавно. Між їхніми будинками пролягала спільна під'їзна доріжка для машин. Вони добре вживалися по-сусідськи. Могли щось позичити одне в одного у разі потреби, доглядали дітей одне одного. Вечорами сиділи на веранді перед своїми будинками, пили та розмовляли про політику. Один із чоловіків був політиком. Діти — всього їх було шестеро — ходили з однієї домівки до іншої, дівчатка ночували одна в одній. Легко було зрозуміти, чим усе закінчиться, але мова в книзі йшла не лише про якусь мізерну любовну інтрижку. В ній розповідалося про непомірний тягар, який герої несли на собі: робота, дім, друзі, шлюб, діти — немовби все те, чого вони бажали й над чим працювали, намертво закріпило в них неможливість будь-якої форми щастя. Діти, які на початку видаються такими відповідними до ідилічної картини та чарівними, згодом виявляються справжнім зміїним клубком. Дві дівчинки є в сім'ї політика, дві дівчинки та два хлопчика — в родині лікарки, в яку закоханий політик. Зайвий чоловік,

зайва дружина. Найменша дитина, хлопчик, є нестерпним. Може, вся біда саме в цьому. Він є символом того, чого не можна здолати. Двоє коханців з їхніми родинами, домовками та роботою йдуть на неймовірні хитрощі, аби побути разом, але передусім вони намагаються сховатися від дітей, зокрема від найменшого сина. Діти, яким малий постійно заважає, дають йому бенадрил, щоб позбутися його. Старший син носить пігулки в кишені, бо має алергію на бджолині укуси. Вони дають меншому хлопчикові бенадрил, потім ховають його у кошику для білизни під простирадлами, а самі без проблем та перешкод їздять на велосипедах до міського басейну. Хіба це не те, чого прагнуть усі: бодай на хвилину не мати проблем і перешкод?

Албі заклав сторінку пальцем та закрив книгу. У пральній-автоматі раптом стало холодно. Крім нього, там було двоє панків: хлопець із настобурченим від лаку волоссям та дівчина з двома булавками у носі. Вони сиділи й курили, чекаючи, поки буде випрана їхня чорна білизна. Дівчина подарувала Албі напівпосмішку, мабуть, вирішивши, що він один з них.

Чи знав він про бенадрил? Брат і сестри казали йому, що то був «Тік-Так», але чи він знав? Він прокидався то під ліжком, то у полі, то в машині, то на дивані під ковдрами. Він прокидався в пральній кімнаті у Вірджинії, захований під простирадлами. Він ніколи не розумів, чому прокидався в таких місцях, де не засинав?

— Тому що ти ще малий, — говорила Голлі. — Малі діти сплять більше.

Йому похололи руки. Албі сховав книжку до своєї кур'єрської сумки, вивів на вулицю велосипед, почувши легеньке поклацування спиць у колесах. Юні панки дивилися на нього, дивуючись, чому це він пішов, не забравши своєї білизни. Албі знав, що буде в наступній частині книжки, в тій, яку ще не читав: помре старший син Патрік, молодшому віддадуть

усі таблетки, таким чином коли в них виникне потреба, їх не буде. Хлопець знав це навіть не відаючи, про що та книга.

Албі вів свого велосипеда далі по вулиці. Чи не ввижався він сам собі у данських детективах? Або в постапокаліптичних трилерах? Можливо, річ у тім, що він поставив себе в центр Усесвіту?

Та справа була не в тому.

Коли Албі повернувся додому, була вже майже друга година ночі. Він зайшов до спальні й постояв біля обніжжя ліжка, тимчасом як Джанет, Дейо та Фодé мирно спали. Можливо, підсвідомо їхній розум сприйняв те, що тепер Албі живе тут, а тому вони більше не чули його кроків, а може, вони так виснажувалися до кінця дня, що все одно не прокинулися б, хай би хоч хто там стояв коло їхнього ліжка. Незважаючи на ніч, до кімнати пробивалося трохи світла. Вони в Нью-Йорку. Тут ніколи не буває зовсім темно. Дейо спав з ними на ліжку, поміж батьків, на спині, а Джанет обіймала його рукою. Албі було майже нестерпно спостерігати, як інші сплять. Чи розповіла його сестра Фодé про те, що трапилося? Напевне, вона сказала йому, що в неї був брат, але він помер. А чи знав її чоловік, що крилося за всім цим? Албі не розповідав нікому. Ні хлопцям на велосипедах, ані кур'ерам, з якими пив каву вранці, ні Ельзі зі Сан-Франциско, з якою ділився голкою. Він ніколи нікому не згадував про Кела. Албі поклав руку на ногу сестри, потім на простирadlo, ковдру, покривало. Він стиснув її ногу, уві сні Джанет спробувала звільнитися, але він тримав її, аж поки вона не розплющила очі. Нікому б не сподобалося прокинутися й побачити незнайомця у своїй спальні. Джанет зойкнула, тихенько та приглушено — вона перелякалась, і братові стало їй дуже шкода. Її чоловік та син навіть не прокинулися.

— Це я, — прошепотів Албі, — вставай.

Він вказав на двері спальні, потім вийшов до вітальні, щоб там зачекати на неї.

Лео Поузен на літо винайняв будинок в Амагансетті. Там не було краєвиду на океан. Коли можна бачити океан, пишуться зовсім інші книжки, але то був чудовий будинок із просторими залами, світлими кімнатами, кріслом-гойдалкою завбільшки з канапу на ганку, кухнею з таким величезним столом, що здавалося, ніби його сколотили паломники, щоб святкувати щасливий та вдалий День подяки. Будинок належав одній актрисі, яка все літо мусила бути на зйомках фільму в Польщі, а користуватися ним могла лише влітку. Ріелтор однозначно дала зрозуміти, що цю власність раніше ніколи не здавали в оренду, проте актриса була великою шанувальницею Лео. Насправді вона сподівалася на роль у фільмі «Співдружність». Вона хотіла грати лікарку, в якій був роман, і сподівалася, що Лео, оточений усіма її чудовими речами та картинами, згадає про неї.

Бажаючи уникнути розголошення, Лео сказав ріелторці, що домовленості про зйомки немає.

Ріелторку це зупинило. Навіть вона, котра майже зовсім не розбиралася в кіноіндустрії, знала, що спершу права слід купити. На якусь коротку мить вона замислилася, чи їй собі не зацікавитися «Співдружністю».

— Не переймайтеся цим, — сказала вона, — просто якщо колись хтось вирішить зняти фільм, то вона хотіла б мати в ньому роль.

Лео винайняв той будинок, сподіваючись провести літо в роботі над новим романом, над тим, якого його літературний агент пообіцяв видавцеві, не маючи нічого конкретного в запасі, а тим часом «Співдружність» біла всі рекорди. Він зняв будинок ще й тому, що сподівався потішити Френні. Він сказав, що їй не треба буде нічого робити, лише лежати на великому дивані у вітальні та цілий день читати, а ще вона зможе їздити велосипедом на берег океану і читати там.

— Пісок, хвилі, прибережні троянди, — казав він, беручи рукою пасмо її чудового волосся та пропускаючи його між пальцями.

А вечорами вони сиділи б удвох на веранді, і він читав би їй те, що написав за день.

— Це буде непогана відпустка.

Утім, відпустка видалася кепською. Проблема — а вони зрозуміли це надто пізно — полягала в самому незрівнянному будинку, розташованому на пагорбі, від чого вечорами його обдував легенький бриз, а велика ділянка приватної землі навколо забезпечувала схованку від чужих очей. Фруктові дерева, що росли тут і там на просторій галявині, зацвіли пізно через затяжну й холодну зиму, ба навіть зараз, на початку червня, черешні стояли вкриті темно-рожевим цвітом. Барвисті клумби з квітами як свідчення пишного безладу доглядав садівник, що приходив по середах, того-таки дня навідувався перуанець із сачком, щоб повиловлювати квіти черешень із басейну. В будинку було п'ять спальних кімнат, що відрізнялися різним оздобленням мансардних вікон: широкі підвіконня для сидіння, подушки, килимки ручної роботи на підлозі з масиву дуба. Лео Поузен сказав ріелторці, що він шукав щось значно менше, але та негайно відкинула цю думку.

— Менше вийде вам дорожче, бо це особлива пропозиція лише для вас, — сказала вона йому. — Ви навіть уявити собі не можете, скільки буде коштувати цей будинок, якщо винайняти його за ринковою ціною. Якщо ви не збираєтесь користуватись іншими кімнатами, то просто позамикайте їх.

Це могло б розв'язати проблему, якби не те, що природа відчуває огиду до порожніх спальних кімнат, надто ж якщо вони належать актрисі, а знімає їх письменник. Усі напрошувалися на гостину. Ерік, його редактор, який був з тих, хто наймає сторожа, щоб той з рушницею охороняв кордони його приватної власності, зателефонував першим і сказав,

що було б добре, якби вони могли зустрітися десь за містом та обговорити задумки Лео щодо нової книжки. Ерік міг приїхати в четвер, якщо поспішить, але у Марісоль, його дружини, того вечора була якась інавгурація, на яку їй конче треба було піти. Він гадав, що Марісоль знайде в собі сили доїхати на маршрутному автобусі «Джітні» в п'ятницю.

Марісоль? Лео на мить затнувся, а відтак привітно погодився з усім: так, звичайно, буде чудово зібратись усім разом. Він повісив слухавку та глянув на жовтий нотатник перед собою, потім зиркнув у вікно. Падав дощ, і протягом певного часу Поузен просто сидів та милувався черешнями, гадаючи, чи кому-небудь доводилося раніше робити записники з черешень. Потім він спустився на перший поверх і поцікавився у Френні, чи не поїхати їм на обід до міста.

— Добре, що Ерік приїде, — сказав Лео. Дощ видався короткочасним, а тому вони сіли під навісом кафе, де обідали вже третій день поспіль. Там було дуже затишно.

— Я запитаю в нього, чи не знайде він для тебе роботу. Знаєш, із тебе вийде чудовий редактор, набагато кращий, аніж із мене.

Френні заперечно похитала головою:

— Не проси його.

Повз них пройшла офіціантка, і Лео торкнувся краю свого порожнього келиха для вина.

— Якщо я його не попрошу, він сам здогадається. Мені досить просто натякнути йому, що ти шукаєш якусь роботу. Або я натякну про це Марісоль.

— Ерік мене знає, — відповіла Френні. — Якщо він захоче найняти мене, то знає, де мене шукати.

Звичайно, Ерік, можливо, помітив, що Лео з Френні не живуть у Нью-Йорку і взагалі не живуть довше, ніж чотири місяці в тому самому місці, що ускладнювало пошуки постійної роботи. У будь-якому разі Френні не була впевнена, що хоче бути редактором.

— Ерік бачив тебе лише на вечірках. Він не мав нагоди поспілкуватися з тобою. Саме тому ця можливість видається мені такою багатообіцяльною.

Коли Ерік приїхав у четвер пополудні, то заявив, що для нього було б краще вечеряти вдома. Йому довелося цілий тиждень кудись ходити вечорами, крім того, вдома їм спокійніше розмовляти про все. Ерік був жилистим, витривалим чоловіком, бігуном-спринтером, якому, напевне, колись сказали, що синій колір підкреслює красу його очей. Він оглянув сходи на другий поверх, ніжно торкнувшись поручнів.

Лео поглянув на Френні:

— Це можна організувати, чи не так?

Френні слід було відразу зрозуміти, чим це все закінчиться, але вона не звернула уваги. Вона думала, що йшлося лише про одну вечерю, один вечір. Френні пішла до кухні, зателефонувала Джарелові з «Пальмер-Гаус», щоб розпитати його, як приготувати стейки. У нього якраз тільки-но розпочалася робоча зміна. Він нарізав петрушку.

— Мала, — сказав він, — до дідька все та всіх, швидко повертайся! Тут ніхто не здатен на те, щоб наповнити як слід мою паперянку.

Вона розсміялася:

— Ти справді вважаєш, що я можу послати котові під хвіст свою літню відпустку заради того, щоб носити тобі лимонад з бару? Будь другом, допоможи!

Джарел стояв в офісі менеджера, а менеджер вирячився на нього. Кухарям ніколи ніхто не телефонував. Він сказав Френні натерти м'ясо сумішшю приправ «Оулд Бей» і залишити його на кілька хвилин.

— Тільки ж гляди, не надовго! Те лайно не для стейків.

Потім Джарел хутенько розповів їй, як відварити спаржу та картоплю.

— Скажи, щоб купили салат і торт. Там же є хоч хтось із грошима. Ти ж не збираєшся все робити сама.

Френні з'їздила до овочевої лавки, до м'ясника й до цукерні. Потім вона заїхала до винно-лікерної крамниці та набрала вина, до нього — запас віскі і джину. Повернувшись додому, вона вивантажила все з машини. Лео з Еріком відмовилися їхати до міста, пояснивши, що їм спершу треба обговорити новий роман, уладнати справи. Вона чула, як вони гомоніли та сміялися на боковій критій веранді, де, на думку Лео, можна було курити. Гучним, пронизливим сміхом. З почуття гостинності Френні віднесла їм дві склянки з льодом та пляшку віскі «Макаллан». Вона була в тому одязі, в якому зазвичай їздила на узбережжя: короткі шорти та в'єтнамки, проста біла футболка. Вона грала роль господині.

— Еріку, ти лише поглянь на цю дівчинку, — промовив Лео, не підводячись зі свого стільця, обіймаючи її за стегна та притискаючи до себе. — Просто мрія, правда?

— Так, мрія, — відповів Ерік і запитав у Френні, чи не могла б вона принести йому велику склянку мінеральної води «Пелегріно» чи «Пер'є» з льодом.

Френні кивнула, зрадівши, що їй спало на думку купити сельтерської мінералки. Вона повернулася до кухні. Вони розмовляли про Чехова, а не про новий роман. Еріка цікавило, чи був би попит на ринку на новий переклад — серію з десяти томів. Вона гадала, яке саме оповідання їх так розсмішило.

Оскільки Френні була феміністкою, вона мала б запитати саму себе, чому це готує вечерю для Лео та Еріка в четвер й не чекає, що вони запропонують їй допомогу. А коли наступного дня з міста прибула Марісоль у льняній мереживній туніці та червоному льняному шарфі, всілася на критій веранді й заявила, що вона залюбки випила б зараз келих білого вина, доброго «Шаблі», якщо таке в них є, Френні відчула легкий поштовх, немовби хтось вистрілив їй у шию гумовою кулькою. Вона *сама* запитала Марісоль, що їй запропонувати, і Марісоль, вишукуючи в сумці цигарки,

задоволена тим, що тут іще хтось палить, їй відповіла. То що ж не так?

— Це місце просто чудове! — промовила Марісоль з усмішкою, приймаючи з рук Френні келих вина. — Ніколи не зустрічала такого везунчика, як Лео!

З тієї самої причини, що й напередодні, було вирішено: цього вечора вони теж вечерятимуть удома. Марісоль показала рукою на черешні:

— Покинути таку красу, щоб повернутися до міста? Вечеряти з усіма тими людьми з «Джітні»? Нізачо в світі! — Марісоль керувала роботою художньої галереї в Сохо. Її захоплювала можливість побути в будинку актриси, послухати її цвіркунів.

Френні намагалася зберегти незворушний вираз обличчя, але Лео помітив проблиск невдоволення. Він заплескав у долоні з невимушеним смішком:

— Можна зробити, як учора. Вчора вечеря була чудовою. Ми можемо її повторити. Як ти гадаєш, це нескладно? — звернувся він до Френні.

— Марісоль не їсть м'яса, — промовив Ерік, скориставшись однією зі своїх найкращих усмішок. Ерік та Марісоль були приблизно того-таки віку, що й Лео, в тому загальному діапазоні за шістдесят. У них був син, який закінчував резидентуру з дерматології в «Джонс Гопкінс», та донька, котра сиділа вдома з дитиною.

— Риба, — сказала Марісоль, підіймаючи свого келиха у вітальному тості. — Навзагал я вегетаріанка, але за компанію можу їсти рибу.

Вони всі поглянули на Френні — сама невинність та надія, — всі троє, що зручно вместилися на м'якеньких бежевих подушках, якими були вкриті сидіння плетених стільців. Вона не могла ще раз телефонувати Джарелові. Він вже дав їй зрозуміти, що вона — заплішена дурепа. Про рибу їй треба поговорити з матір'ю.

— Ще щось? — запитала Френні.

Ерік кивнув:

— Може, чогось погризти? Горішків чи крекерів, або того й того?

— Барні закуски, — промовила Френні й рушила до кухні в пошуках ключів від машини.

Насправді взаємини між Лео та Френні були інакшими. Їхні стосунки, що тривали вже впродовж п'яти років, базувалися на захопленні та взаємному невір'ї. Він усе ще не міг повірити в те, що вона була з ним: не лише тому, що вона молода (не просто молодша, а належала до категорії «юних») та значно гарніша, ніж він тоді мав будь-яке право заслужувати. Ба більше: Френні стала тим рятувальним канатом, за який Лео вхопився та підтягувався по сантиметру, щоб знову повернутися до роботи, — вона була його генератором, іскрою. Френні Кітінг для нього означала «життя». З іншого боку, для Френні промовляти ім'я *Леона Поузена* було те саме, що й сказати *Антон Чехов*, а відтак прокинутися з ним в одному ліжку. З плином часу цей захват не вщухав. Навіть більше, він сповнив її життя сенсом якраз у той час, коли вона сама вважала його взагалі безглуздом.

Це не означає, що пара не мала труднощів: вони бовваніли у майбутньому, загалом невиразному, а якщо підходити до нього реалістично — у певний момент приреченому на ускладнення, враховуючи вікову різницю між ними у тридцять два роки, а також минуле Лео, адже він досі був офіційно одружений. Його дружина з Лос-Анджелеса наполягала на частці майбутніх авторських гонорарів — зворушливо оптимістична претензія, коли зважати на те, скільки часу збігло від публікації останньої книжки. Лео категорично відмовився поступатися навіть найменшою частиною своїх творів, які він ще не написав. Потім він оприлюднив бестселер, що вийшов із чималим успіхом, давав прибутки, здобував премії та все більші міжнародні ринки. Коли вони

перейшли в нову фазу перевірки авторських прав, Леонова дружина підтвердила своєму адвокату, що вона наполягатиме на своєму та не має наміру поступатися.

На той час Лео Поузен, напевне, був багатим, але йому треба було підтримувати свій статус відомого запрошеного автора на престижних заходах, організованих закладами високого рангу, і це змушувало його ледве зводити кінці з кінцями, до того ж участь у всіх цих заходах майже не залишала йому часу на роботу над новою книгою. Так, то була неймовірна сума, але вся вона впливала з однієї річки в незліченну кількість приток. У нього була одна колишня дружина, з якою вже був розлучений офіційно і якій платив істотну суму на утримання, до того ж були ще й виплати на утримання жінки, яка згодом мала стати його другою колишньою дружиною. Вона коштувала Поузена цілого статку. Його дочці від першого шлюбу постійно були потрібні гроші: вона потребувала значно більше, ніж грошей, але гроші були для неї найлегшим засобом виразити ці потреби. Ще були двоє синів від другого шлюбу, які взагалі відмовлялися з ним розмовляти: один навчався на другому курсі в найстарішому приватному коледжі Огайо — Кеньйон коледж, а другий — на першому курсі Гарвард-Вестлейк у Лос-Анджелесі. Їхня плата за навчання нарівні з їхніми найменшими побажаннями були наказом для Лео.

Френні знала, що їй вже давно слід подумати про своє власне життя, але Лео вчепився в неї, як дитина за край ковдри, та й, правду сказати, було так чудово відчувати себе потрібною тому, ким вона найбільше захоплювалася, чути від нього, що ти йому необхідна. Це було краще, ніж знову повертатися до навчання, до того ж Френні не знала, що саме їй хочеться вивчати, а тому з більшим задоволенням супроводжувала Поузена, з'являючись у гарних сукнях на факультетських вечірках Стенфордського чи Єльського університету. Інколи вона поверталася до Чикаго

ї працювала два-три місяці в «Пальмер-Гаус», зупиняючись у квартирі, яка була в них на Норз-Лейк-Шо-Драйв. Лео виплатив попередній борг Френні за навчання, отже, її врятовано, але вона сумувала за можливістю заробляти самостійно. Урешті-решт вона тішилася нагодою зустрітися з друзями. В «Пальмер-Гаус» їй завжди раділи та охоче знову брали на роботу.

— Це божевілля, — вичитував Лео їй по телефону, коли вже був добряче напідпитку, — я змушений сидіти тут сам, щоб ти працювала офіціанткою?! Будь ласка, їдь до аеропорту сьогодні ввечері або завтра вранці, на перший же рейс. Я надішлю тобі квиток.

То був лише їм двом зрозумілий жарт, що він надішле їй квиток, але цього разу він не жартував.

— Ти витримаєш, усе буде добре, — Френні вже давно вирішила для себе, що в таких розмовах краще обмежуватися цими фразами. Завтра Лео все одно не зможе пригадати ні слова, — і для мене це теж добре. Час від часу мені треба працювати.

— Ти *й так* працювала! Ти постійно надихала мене на роботу, коли ніхто в світі не був здатний це зробити! Я платитиму тобі зарплату. Я випишу тобі чек. Ця книга твоя, Френні, чорт забирай! Твоя!

Звичайно, коли Пуузен писав книгу, він казав, що то було не так. Він говорив, що те, про що йому розповіла Френні, стало чимось на кшталт трампліна для його уяви. Книжка була не про її рідних. Ніхто б не розгледів їх у героях твору.

Але вони там були.

Окрім розбіжності у віці й тієї деталі, що він покинув дружину та ще написав роман про її сім'ю, який у своєму завершеному вигляді викликав у Френні нудоту, хоча поки Лео над ним працював, вона вважала цей твір захопливим, — у решті обоє почувалися разом чудово. І не те, щоб вона заздрила йому через його новий роман, а то був

геніальний роман; проте геніальна робота Лео Поузена знижувала її самооцінку.

Утім, якщо вже поставити собі за мету скласти перелік, то слід би додати ще одну проблему, гідну згадки, навіть попри те, що Френні відмовлялася визнати її за проблему: Френні не пила. Лео розглядав її нехить уживати алкогольні напої як осуд, хай як вона намагалася спростувати таку думку. Він помічав це, коли вони були з друзями, коли після обіду вона сідала на передне сидіння поряд з водієм, бо він випив три нещасні келихи вина. Лео помічав це, коли залишався сам, тимчасом як Френні була на іншому кінці країни. Вона пояснювала йому, що колись давним-давно вона потрапила в аварію, яку сама спричинила, бо випила перед тим, як сісти за кермо, а тому й припинила пити. Поузен кілька разів повертався до цього питання за різних обставин, але йому завжди здавалося, що він розмовляє з тією частиною її ества, яка навчалася в юридичному коледжі. Френні, як він вважав, втратить великий шанс, якщо не завершить навчання.

Лео починав розмову приблизно таким чином:

— В тій аварії ти вбила когось?

— Ні.

— Скалічила? Переїхала собаку?

— Зовсім ні.

— Тебе поранено?

Вона глибоко зітхала й відкладала убік книжку, яку доти читала, «Марш Радецького» Йозефа Рота. Це Лео порадив їй прочитати його.

— Ми можемо закрити цю тему?

— Ти алкоголічка?

Френні стонула плечима:

— Ні, наскільки мені відомо. Мабуть, ні.

— Тоді чому ти не можеш випити один келих зі мною за компанію? Ти можеш випити вдома, я не збираюся просити тебе сідати за кермо.

Вона нахилилася й поцілувала Лео, а поцілунки були одним з її найкращих способів завершити обговорювання.

— Хай твій ясний розум цим не переймається, — ніжно промовила Френні. — Маєш багато кращого, про що подумати.

Френні пішла до кухні та зателефонувала матері у Вірджинію.

— Риба на вечерю, — сказала вона, — на чотири особи, щось таке, з чим я зможу впоратися.

— А піти кудись до ресторану ви не можете? — запитала мати.

— Здається, що ні. Здається, цей будинок перетворився на готель «Каліфорнію». Люди заходять сюди, а потім не мають ніякогісінького бажання виходити. Я б, напевне, теж так почувалась, якби мені не треба було куховарити на всіх.

— Ти що, навчилася куховарити? — здивувалася мати.

— Якраз ні.

— А ти заглядала до її гардеробної кімнати?

Френні голосно розсміялася. Її мати любила ходити околяся.

— Кілька бікіні, море шовкових комбінацій, купа довгих кашемірових светрів, легких, мов пух, туфлі — ти таких ніколи не бачила. Вона, напевне, завбільшки з піпетку. Ти навіть уявити собі не можеш, яке все малесеньке.

— Якого розміру туфлі?

— Тридцять сім.

Коли Френні спробувала впхати свою ногу в одні сандалі, то почувалася бридкою зведеною сестрою Попелюшки.

— Якби я приїхала до вас, то допомогла б тобі куховарити, — сказала мати.

Френні всміхнулася та зітхнула. У матері була маленька нога.

— Досить із мене гостей. Більше мені зараз ні до чого.

— Я не гість. Я — твоя мати, — сказала Беверлі, але не образилася.

На якусь мить Френні уявила собі, як було б добре, якби зараз на іншому краю дивана сиділа її мати й читала книгу. Зазвичай Френні сама їздила додому до Вірджинії, або мати приїжджала до Чикаго, коли Френні працювала у барі. Лео з матір'ю зустрічалися всього кілька разів, і вони завжди поводитись одне з одним стримано-ввічливо. Її мати була молодшою за Лео. Вона прочитала «Співдружність», і незважаючи на те, що роль лікарки її потішила, вона таки зраділа б набагато більше, якби їй взагалі дали спокій. Беверлі не вірила у те, що Лео насправді щиро дбає про її доньку. Вона сказала йому про це при нагоді, коли вони з Лео якимось пили разом. Мати Френні явно була не тією особою, яка сприятиме приємному завершенню літньої відпустки.

— Прошу тебе, — мовила Френні, — допоможи мені з рибою.

Мати поклала на хвилинку слухавку, щоб піти по свою кулінарну книгу, де в неї був рецепт супу-пюре з морепродуктів.

— Якщо ти все будеш робити згідно з моїми порадами — а ти жодного разу в житті не дослухалася до моїх порад, — то на тебе чекає неймовірний успіх.

І справді, мати мала рацію. Вони захоплювалися й нахвалявали. Ерік та Марісоль заявили, що в Мангеттені вони так смачно не поїли б. Мати Френні продумала все: салат із нектаринами, яку марку крекерів купити до сиру. Френні сама була приємно вражена не менше, ніж гості. Але й цього разу Лео відмовився поїхати з нею до гастроному, і нікому не спало на думку прийти до кухні, щоб запитати, чи не треба нарізати болгарський перець, а коли Френні вийшла на веранду, щоб повідомити їм, що вечеря готова, Ерік, який якраз говорив про чергове смішне оповідання Чехова, застережливо підніс догори руку, щоб вона його не перебивала.

Щоб закінчити розповідь, йому знадобилося хвилин п'ятнадцять, а Френні не могла думати ні про що інше, як про криветки, яким слід було кипіти не довше ніж три хвилини. До кінця вечери гості були неймовірно вдячні, справді, краще вони ніде ніколи не їли, а потім Ерік артистичним жестом закотив рукава своєї синьої льняної сорочки, зібрав тарілки та склав їх до раковини — та на цьому все й закінчилося.

У суботу вранці зателефонувала Астрід, агент Лео. Її секретарка зателефонувала напередодні до офісу Еріка з якимось питанням, що не мало жодного стосунку до Лео, але під час розмови їй сповістили, що Ерік поїхав до Лео в Амагансетт. Астрід мала будиночок у Саг-Гарборі. Вона приїжджала туди влітку в четвер увечері й поверталася до міста в понеділок зранку. Чи не хотіли б вони зустрітися з нею? Астрід сказала, що вони приїдуть до Амагансетта після обіду. «Вони», себто сама Астрід та один з її авторів, дуже талановитий молодик, який гостював у неї два тижні в той час, коли вносив останні правки в роботу.

— Я дам тобі адресу, — сказав Лео з ноткою приреченості в голосі.

— Не будь дурнем, — відповіла вона. — Всі знають, де цей будинок.

— Астрід? — на обличчі Еріка відбився вираз помірною відчаю. Він розгадував кросворд із суботньої газети. Він не поголився й не збирався голитися.

— Вона не питала, — сказав Лео, хоча самому Лео Астрід подобалася. Вже той факт, що вона не подобалась Ерікові, був доказом того, що вона добре виконувала свою роботу.

— Невдовзі вже обід, — мовив Ерік.

Марісоль спустилася сходами в червоному купальному костюмі та крислатому капелюсі.

— Я йду до басейну, — повідомила вона.

— Астрід приїжджає, — сказав Ерік.

Марісоль зупинилася та одягла сонцезахисні окуляри.

— Ну, то вона живе в Саг-Гарборі. Навряд чи затримається тут надовго.

Френні поїхала до Бріджгемптона й купила там готовий обід за сказано високою ціною у крамниці для гурманів, де продавали готові страви, завантажила все в машину, потім їй раптом сяйнула думка, що ніхто нікуди не поїде, всі залишаться, а тому вона повернулася й купила також усе на вечерю. Лео дав їй свою кредитну картку. Загалом обід та вечеря обійшлися в неймовірно велику суму. Коли вона повернулася, Астрід уже була в їхній оселі з блідим юним письменником, якого звали Джонас і який мав блискуче чорне волосся та жовті льняні штани. Він їв удвічі більше, ніж вони всі разом. Френні зрозуміла, що на завтрашній обід нічого не залишиться.

— Навіщо знову друкувати Чехова? — запитав юний письменник, водночас кладучи собі на тарілку курячу грудинку зі спеціями та лосося під лимонним соусом. — Чому замість цього не наважитись опублікувати когось із молодих російських письменників?

— Можливо, тому що я не працюю у російському видавництві, — Ерік налив собі келих вина, а потім наповнив келих Марісоль. — До того ж я не розмовляю російською.

— Джонас розмовляє російською, — сказала Астрід тоном матері, що пишається сином.

— *Конечно*, — промовив Джонас.

Астрід кивнула:

— Він дуже захоплюється «відказниками».

— Ніякі вони не «відказники», — сказав Лео. — Їм відчинили двері та випустили всіх у сімдесятих.

— «Відказники» — то тема моїх досліджень, — відповів Джонас, — і, повірте мені, в Росії все ще багато репресованих євреїв.

— То чому б мені не друкувати твори якихось молодих російських письменників, що пишуть про «відказників»,

замість того, щоб публікувати американця, котрий їх вичав? Хіба таке не було б прикладом більшої мужності?

— Ви мене не публікуєте.

Ерік осміхнувся, задоволений цією приємною думкою:

— Назвімо це лінією розмежування, добре? Чехов належить до царини моїх досліджень, а «відказники» — ваших. Ніхто з нас не відкрив нічого нового.

— Це кус-кус? — запитала Марісоль у Френні, вказуючи на салат з огірками та помідорами.

— Ізраїльський, — відповіла Френні, передаючи їй таріль зі стравою. — У ньому більше складників.

Передчуття Френні щодо вечері, яке осяяло її в крамниці делікатесів, справдилося.

Коли настав час вечері, Лео з гостями все ще вилежувалися на диванах по всьому будинку. Джонас, либонь, працював над рукописом, принаймні тримав на колінах купу аркушів, а в роті — олівець. Здавалося дивним, що він привіз із собою рукопис на обід. Від басейну повернувся Ерік і визнав: попри те, що лише дві години тому думка про їжу уявлялася йому неможливою, тепер у нього знову засмоктало під ложечкою. Принаймні йому треба чогось випити.

Лео підвів голову й усміхнувся:

— Зараз щось придумаємо.

Після довгого вечора, коли Френні не треба було куховарити, а тільки розігрівати, розкладати по тарілках і подавати, після споживання неймовірної кількості вина, а відтак — набігу на «Кальвадос» та «Сотерн» актриси в пошуках післяобідніх напоїв («Френні, запиши, що ми вкрали, — попросив Лео, риючись на стелажі в комірчині, — потім я все докуплю»), всі знову перейшли на веранду курити. Френні залишилася сама в їдальні, що мала такий вигляд, немовби тут відбулася вакханалія. Вона глибоко вдихнула й почала збирати тарілки.

Високий юний письменник поплівся за нею до кухні. На якусь мить Френні подумала, що він зацікавлений у тому, щоб їй допомогти, але згодом зрозуміла, що він просто зацікавлений. Тепер на молодикові були окуляри, хоча вона не пам'ятала, щоб він раніше їх одягав, коли читав.

— У мене контракт із «Кнопфом», — сказав письменник до Френні, беручи в неї келихи для вина й ставлячи їх на рушник. — *Entre nous*¹, я сподівався на «FSG». Ще відтоді, як навчався в коледжі, я хотів публікуватись у «FSG», але...

Він знизав плечима й нахилився над раковиною:

— Сама знаєш.

— Вони не захотіли твоєї книги? — запитала Френні.

Джонас здавався ображеним.

— Гроші, — сказав він, — усім відомо, що «FSG» мало платять.

Коли увійшов Лео, Френні споліскувала тарілки.

— Ось ти де! — вигукнув Поузен, звертаючись до юного письменника. Він широко розвів руки, як для обіймів, в одній руці тримаючи коньячний келишок. — Я хотів показати тобі дерево.

Інколи, трохи випивши, він починав бешкетувати, і Френні хвилювалася, що сусіди можуть його почути, надто ж якщо зважити на те, що всі вікна розчинено навстіж.

— Дерево? — перепитав Джонас. Скельця його окулярів дещо запітніли через перебування біля паркої раковини.

Лео обійняв молодика за плечі й повів його з кухні:

— Ходімо, подивисься. Тут неймовірно чудове нічне небо.

— Справді, Лео? — обізвалась їм услід Френні. — Дерево? Це найкраще, що тобі спало на думку?

Астрід ночувати не збиралася, а от юний письменник чомусь збирався. Джонас сказав, що коли він вип'є, його нудить у машині, а він, звичайно ж, випив. Він оглянув

---

¹ Між нами (*фр.*).

будинок і заявив, що там усе геть так, як було у Фіцджеральда, а тому йому конче треба тут переночувати — щоб відчути свою причетність. Астрід, яка в такому разі мала б ночувати сама, вирішила, що запрошення можна вважати дійсним, і запропонувала повернутися по нього завтра під обід.

Коли нарешті остання тарілка з данської порцеляни актриси повернулася до посудної шафи за скляними дверима, оцинковані стільниці були перетерті, а таці розкладено по місцях, Френні присіла на хвилику, щоб помилуватися своєю роботою. Гості завдали їй три дні тяжкої праці, але до неї вона звикла. Можливо, не до приготування їжі, але до натирання келихів та спорожнення попільничок, до прийняття замовлень і піднесення їжі й напоїв, до мовчазної присутності під час розмов. Завтра вже неділя, а в неділю все закінчиться. Френні пишалася собою: вона з усім справилася добре. Лео буде вдячний їй за всі ті невеличкі послуги, що їх вона надала його друзям.

Уранці, снідаючи з перепою, кожен просив приготувати йому яечню, але всім якось по-іншому. Потім Лео заявив, що йому треба працювати. Він поклав свій жовтий записник, ручки, віскі й два томи Чехова (Ерік переконав його написати вступне слово до нового видання) у полотняну сумку і вирушив через галявину до невеликої однокімнатної хатини, розташованої поза будинком. Її малесенький столик, односпальне ліжко та м'який стілець, її тахта та торшер давали змогу легко уявити собі, що та хатинка мала одне-єдине призначення: не для того, щоб писати, бо Лео не писав, а щоб позбутися цілого рою метеликів, що поназліталися на чудесне полум'я його будинку.

— Це добре, що він працює, — сказав Ерік, звертаючись до Френні. Він тримав обіруч філіжанку кави, задумливо дивлячись у тому напрямку, де щез Лео, — як жінка, що стоїть на морському березі та позирає на небокрай, за яким зникло китобійне судно. — Мусимо його захочувати, щоб

він не припиняв працювати. Не можна, щоб він знову утратив натхнення.

Френні хотіла сказати, що немає натхнення, бо й книжки теж немає, але змовчала. Їй було цікаво, що там Лео йому наговорив.

— Він працюватиме, — відбулася вона загальною фразою, — тільки-но все владнається й настане спокій.

Дівчина подумала, чи доречно запитати Еріка, о котрій годині вони збираються вирушити на автобус? Френні поглянула на нього, на його довге кучеряве волосся, на зсунуті догори окуляри:

— О котрій годині у вас автобус? — запитала вона. — Я можу вас відвезти. У неділю краще вирушити раніше, бо можуть бути черги.

Марісоль заперечно захитала головою:

— З мене вистачило п'ятниці. Про неділю не можу навіть думати.

Вона поглянула на свого чоловіка:

— Коли ти збираєшся повертатися до міста?

Ерік хитав головою вперед-назад, немовби розраховуючи чайові:

— У вівторок? Можливо, у вівторок. Треба перевірити за моїм особистим розкладом.

Марісоль кивнула та вийняла з газети розділ про моду і стиль:

— Ну, то я залишуся на день більше. Я приїхала на день пізніше за тебе.

До кухні зайшов Джонас у зелених купальних шортах та футболці:

— Можна мені поки що саму каву? — запитав він, мружачись від уранішнього світла. — Я йду трохи поплавати.

Френні кортіло сказати чимало, але саме тієї миті її увагу відвернули купальні шорти письменника, вони її просто вразили:

— Звідки в тебе купальні шорти?

Джонас поглянув на себе:

— Оці? Не пам'ятаю. Може від «REI»?

У футболці, на денному світлі йому важко було дати більше як двадцять років.

— Вони твої? Ти привіз їх із собою?

Тепер геть усі дивилися на неї.

— Так, я привіз їх із собою, — відповів він.

Джонас помацав тканину шортів двома пальцями:

— Що з ними не так?

— Ти привіз із собою зміну одягу?

Молодик зрозумів суть усіх тих запитань і повернувся до господарині з ображеним виглядом, захищаючись:

— Мене нудить від машини. Мені не подобається їздити в машині вночі. Астрід сказала, що будинок великий.

Френні була в супермаркеті, коли вони приїхали. Вона не бачила, як він заходив з валізою. Їй треба випрати простирадла в його спальній кімнаті, якщо він не збирається їхати. Аж тут задзвенів телефон. Джонас із незалежним виглядом випив каву та вийшов крізь задні двері.

— Я хочу поговорити з батьком, — сказав голос у слухавці.

— Аріель?

Відповіді не було, єдиною відповіддю могло служити те, що Лео мав трьох дітей, двоє з яких були хлопці, а розмовляла з ним лише дочка, отже, якщо якась жінка телефонує й питає свого батька, то це може бути тільки Аріель.

— Зачекай хвилинку, — мовила Френні, — він на вулиці. Я піду його покличу.

Ерік поглянув на неї запитально, цікавлячись метою дзвінка Аріель, але Френні не звернула на нього уваги. Вона пройшла по мокрій траві через галявину, попід черешнями, повз басейн, де Джонас уже лежав на дошці для дайвінгу, без футболки, з філіжанкою кави. Френні без стуку відчинила двері хатини.

— Аріель телефонує, — сказала вона.

Лео розлігся на односпальному ліжку з томиком Чехова в руках. Він поглянув на Френні й усміхнувся:

— Можеш сказати їй, що я працюю? Скажи, що я зателефоную їй пізніше.

— Нізащо, — відповіла Френні.

— Я не можу розмовляти з нею зараз.

— Я теж, отже, краще сам піди до кухні й повісь слухавку.

Френні вийшла з хатини і рушила до краю огорожі приватної ділянки. Вона знала, де в огорожі хвіртка, тож вийшла крізь неї: через сусідську ділянку, до проїзду для машин, а звідти — на вулицю; в'єтнамки сердито виляскували об її підшви під час ходи. Вона пошкодувала, що не має велосипеда, капелюха, грошей, і водночас їй не хотілось анічогісінько, аби лише їй дали спокій. Френні не могла не визнати, що всі негаразди, яких вона зазнала, спричинені нею самою. Якби вона сама взялася керувати своїм життям, то ніхто зараз не наказував би їй приготувати йому капучино. Якби вона самотужки керувала власним життям, то охоче приготувала б те капучино, тому що це не було б її роботою. Вона варила б каву й була би люб'язною та привітною. Вона поводитися б доброзичливо, а не думала постійно про те, що вона є лише офіціанткою-з-досить-привабливою-зовнішністю. Френні шкодувала, що в свої майже тридцять років так і не зуміла стати чимось більшим, ніж музою, або, як висловився її батько, коли вони востаннє бачилися в Лос-Анджелесі: «Бути утриманкою — то не робота».

Її батько не читав «Співдружності», а от її сестра — так.

— Там немає жодного наклепу, — сказала Керолайн Френні. — Він досить добре позамітав сліди.

— Я дуже вдячна тобі за те, що ти не працюєш рецензентом у «Таймс».

— Можу висловитись інакше: не скажу, що цей роман мене потішив, але я не збираюся позиватися до суду.

— Про тебе в ньому майже ні слова немає.

Керолайн розсміялася:

— Можливо, саме це мене найбільше дратує. В будь-якому разі, якби я вирішила заложити судовий позов, то влаштувала б колективну справу, залучивши до неї всю сім'ю.

— Що ж, — промовила Френні, — то був би привід знову зібратися всім разом.

Навіть дивно, як Френні тепер сумувала за Керолайн. Із тієї ненависті, яку вони відчували одна до одної в дитинстві, якимось чином змогла непомітно прорости особлива ніжність. Френні та Керолайн знали ті самі історії. Керолайн працювала у сфері патентного права у Силіконовій долині. Маруднішу роботу важко було знайти. Вона вийшла заміж за інженера-комп'ютерника на ім'я Вартон. Правду сказати, Вартон — то його прізвище, але всі називали його саме так, а справжнє його ім'я було Юджин. Френні вважала, що Вартон пом'якшив характер її сестри. Він вмів її розсмішити. Френні не пам'ятала, щоб сестра коли-небудь сміялася в дитинстві, принаймні не в її присутності. У Керолайн та Вартона народився хлопчик, якого звали Нік.

Коли Лео один семестр викладав у Стенфорді, Френні проводила з Керолайн багато часу. Керолайн усе ще докучала їй порадою знов повернутися до навчання в юридичному коледжі, і Френні готова була повірити, що те набридання викликане турботою про неї.

— Повір мені, — говорила Керолайн, — я знаю, що коледж — це жах. Навіть знаю, що інколи й сама робота юриста може бути жахливою. Утім, рано чи пізно тобі доведеться *чимось* займатися. Якщо ти сподіваєшся колись знайти щось таке, що тобі підходитиме бездоганно, то можеш так дожити до вісімдесяти років і все ще читати газетні об'яви про роботу.

— Ти так кажеш, немовби йдеться про невдалий шлюб.

— Але ж оцей шлюб не обов'язково має бути невдалим, як ти цього не розумієш?! Захисти диплом та йди боротися з домашнім насильством або ж знайди собі роботу у видавництві та укладай угоди з авторами книжок.

Френні осміхнулася й кивнула.

— Добре, я поміркую над цим, — відповіла вона сестрі.

Проте вона так і не поміркувала, а тепер-от була в Амагансетті, блукала по місту, воліючи уникнути коханого чоловіка та його друзів. Френні роздивлялася вітрини, згодом помітила якусь газету на лавці, сіла й прочитала її від початку до кінця. День був такий чудовий, повітря таким духмяним, що вона вже майже пробачила своїм гостям їхнє бажання залишитися. Вона зачекала, поки стане вже запізно для того, щоб її просили готувати обід. Френні пройшла повз той ресторан, який так подобався їм з Лео, сподіваючись якимось дивом побачити його там. Нарешті вона вирішила повертатися. Не було іншого виходу. Дівчина сподівалася непомітно прослизнути до себе в кімнату, але вони побачили її з бокової веранди й замахали руками.

— Френні, який день ми провели тут без тебе! — вигукнув Лео, немовби в тому, що вона пішла, а відтак повернулася, не було чогось незвичайного.

Астрід, яка приїхала із Саг-Гарбора, кивнула:

— Мені довелося привезти канапки на обід. Там ще залишилося трохи сорбету.

— А ми з Еріком з'їздили до міста та купили всього на вечерю, — сказала Марісоль.

— Комуś усе одно доведеться повернутися до міста, — промовив Ерік. — Того, що купили ми, не вистачить.

Френні поглянула на присутніх знизу вгору, на веранду: на їхній вигляд, пом'якшений тінню навісу й світлом, що падало навкіс з-за їхніх спин, на ряд жовтих лілей, що відокремлював їх від неї. Вони більше не здавалися їй тиграми із зоопарку.

— Телефонував Голінгер, — сказав Лео, — вони їдуть із міста з Елен. Будуть тут десь за годину.

— Голінгер? — перепитала Астрід. — Ти мені про це не казав. А як він дізнався, де ти?

Джон Голінгер не належав до клієнтів Астрід. Його роман «Сьома історія» виграв Пулітцерівську премію, обійшовши «Співдружність», і обидва автори на публіці робили все, щоб продемонструвати: це анітрохи не впливає на їхню дружбу, хай навіть, щонайперше, справжніми друзями вони ніколи й не були.

Марісоль махнула рукою:

— Яка там година. Він завжди запізнюється.

Був період, коли Френні тішилася б думкою, що на вечерю приїде сам Джон Голінгер, але той період уже минув. Тепер він та його дружина означали лише ще два зайві роти за столом. Таким чином їх стало вісім, якщо зважити на те, що Джонас із Астрід нікуди не їдуть.

— А ти? — запитав Ерік, поглянувши на Френні, немовби лише зараз пригадав, що її не було. — Добре провела час?

Френні затулила рукою очі від сонця та здивовано поглянула на нього:

— Так, звичайно, — відповіла вона.

На цьому її участь у спільній розмові вичерпалася.

У кухні на довгому дерев'яному столі стояло шість картонних коробок та лежало шість кукурудзяних качанів, усе ще загорнутих у листя. Френні почула якесь шарудіння, аж тут одна з коробок раптом посунулася вперед.

До кухні зайшов Лео і став за її спиною.

— Мені шкода, що так вийшло з Голінгером, — сказав він, цілючи Френні у скроню, — але він не питав дозволу. Він зателефонував, щоб оголосити про свій приїзд. Нам слід було винайняти на літо кімнату в мотелі де-небудь у Канзасі.

— Вони б і там нас знайшли.

— Я цілий день ховався в хатинці, щоб усі думали, ніби я пишу книгу. А ти де була?

— Що в тих коробках? — запитала Френні, хоча вона, звичайно, і так знала, що там.

— Марісоль спало на думку, що буде весело спробувати лобстерів.

Френні повернулася й глипнула на Лео:

— Вона сказала, що вона — вегетаріанка. Вона знає, як їх готують?

— Ну, не думаю, що то така вже складна наука. Просто слід кинути їх у воду і все. Послухай, — відповів він, поклавши руки на плечі Френні й дивлячись їй прямо у вічі, що, на його думку, було проявом особливої відваги, — я змушений сказати тобі, хоча волів би не робити цього: на кілька днів приїжджає Аріель.

У цьому світі можливо майже все, але Френні й Аріель в одному домі — це за межею ймовірного. Коли Аріель приїжджала до Нью-Йорка, Френні змушена була обходити десятою дорогою увесь квартал поблизу Грамерсі-парк. То був їхній єдино можливий спосіб взаємоповаги: ніколи не перетинатися.

— Вона не приїде, бо вже знає, що я тут, — відповіла Френні. — Я відповіла їй по телефону.

— Гадаю, їй дуже кортить побачити будинок. Я припустився помилки, коли розповів їй про це місяць тому. Тоді я ще не знав, що ми справді його візьмемо в оренду. Аріель сказала, що їй потрібна відпустка.

Шарудіння постійно відвертало Френні від розмови. Коробки, як вона тепер вже помітила, просувалися по столу мікроскопічними кроками. Думка про те, що в кожній коробці в темноті сидить лобстер, була такою самою нестерпною, як і думка про приїзд Аріель до Амагансетта, чи то, можливо, вона переносила свої емоції з одного на інше. Лео й собі поглянув на коробки.

— Перетворитися б мені на пару клешень, — сказав він, дивлячись на сумні контейнери, які намагалися втекти, — що десь вовтузяться на дні морів безмовних¹.

— Лео, вона мене ненавидить. Це вже давно ясно.

Він зібрався на силі, щоб вимушено усміхнутися.

— Що ж, можливо, цього літа вона перестане тебе ненавидіти, і ми всі заживемо в мирі та злагоді. Рано чи пізно це має статися.

— Коли? — запитала Френні. Не *«Коли вона перестане ненавидіти мене»* — на це питання Френні вже знала відповідь, а *«Коли вона приїжджає»*.

Поузен зітхнув і притиснув її до себе, до своїх широких теплих письменницьких грудей.

— Вона ще не знає. Може, завтра, а може — у вівторок. Аріель сказала, що якщо їй пощастить усе владнати, то приїде вже сьогодні ввечері, але я не думаю, що нам слід турбуватися вже тепер.

— Вона і Батон привезе із собою?

Батон була донькою Аріель, чотирнадцятирічною онукою Лео Поузена, єдиною онукою.

Лео здивовано поглянув на неї:

— Звичайно, вона привезе із собою Батон.

Звичайно.

— Ще когось?

Лео підійшов до холодильника, вийняв звідти недопиту з вечора пляшку «Піно грі». Вилив рештки напою у склянку, що стояла в раковині.

— Можливо, свого бойфренда. Був там один, якого звали Герітом. Гадаю, він голландець. Аріель сказала, що не знає напевне, які в Геріта плани. Можливо, вона краще поводитиметься, якщо їй треба буде справити на когось добре враження.

---

¹ Томас Стернз Еліот. «Пісня кохання Дж. Альфреда Пруфрока» (пер. О. Гриценка).

— Чи зважусь я — по каві, по морозиву, цю тишу розірвати, таку загрозливу? — запитала Френні у лобстерів.

— І що це мусить означати? — спитав Лео.

Френні похитала головою:

— Нічого. Просто наступні рядки.

— Це не наступні рядки, — відповів він їй, взявши вино, рушив на веранду.

Френні поклала собі в сумку пару ножиць і понесла шість коробок до машини. Френні, яка вважала, що в неї немає жодних талантів, удавалося переносити одночасно набагато більше речей, аніж комусь могло навіть спасти на думку. Вона відчувала, як лобстери скреблись, як їхні тільця важко пересувалися по темних кутках коробок.

— Допомогти? — запитав Джонас, прискоривши крок, щойно її побачив. Він повертався від басейну, спина й груди в нього засмагли неоднаково.

— Я вже впоралася, — відповіла Френні, вкладаючи коробки до машини.

— Ти до міста?

— Так, знову до міста.

Вона влаштувала своїх пасажирів на підлогу перед заднім сидінням, по три з кожного боку.

— Зачекай, я збігаю до будинку за сорочкою, — промовив Джонас, зрадивши такій нагоді. — Мені треба дещо придбати у місті. Поїду з тобою за компанію.

Вона почала пояснювати йому, але відразу замовкла й натомість просто кивнула. Вона зачекала, доки за ним зачиняться двері кухні, почекала ще секунд десять, а потім сіла в машину й рушила.

Френні та Лео ніколи не говорили про те, щоб одружитися, хіба що в ліжку в пориві сентиментальності, коли його руки обіймали її спину, але навіть тоді мова йшла про те, як швидко вони б побрались, якби не минуло та не

майбутнє. А от про що вони ніколи не розмовляли, то це про заборонний елемент сьогодення в образі дочки Лео.

Переважну частину часу Френні робила все можливе, щоб не думати про Аріель, із якою вона під час своїх стосунків з Лео раніше кілька разів зустрічалась, і ті зустрічі виявилися справжньою катастрофою. Френні ніколи не намагалася сподобатися доньці Лео, але таки сподівалась одного дня досягти певного рівня співчуття у ставленні до неї. Керуючись цим, вона привчила себе щоразу, як Аріель починала виступати, думати про свого батька, уявляти собі Фікса з молоденькою дівчиною, а також бідну дорогу Марджорі, відсунуту на другий план. Уявляла, що Фікс заводить роман зі своєю улюбленою офіціанткою, і не лише на вікенд, а на цілих п'ять років. Її батька, закоханого в офіціантку бару, яка не має коштів, щоб утримувати себе, але готова чекати на нього в мотелях, поки він ходить на зустрічі з пресою. Коли вона думала про ситуацію в цьому світлі, то витримувати шалений гнів Аріель їй було набагато легше. Звичайна правда полягала в тому, що чиясь ненависть була для Френні нестерпною. Католицька школа Пресвятого Ісусового серця не підготувала її до цього, ба навіть коледж не підготував її. Юридичний коледж зробив усе можливе для того, щоб зміцнити характер Френні, але ж відомо, чим усе закінчилося.

Френні знайшла місце й припаркувала машину за два квартали від води, перенесла коробки до краю пірсу, повз рибалок з їхніми відрами та вудочками, повз туристів, що аплодували. Вона хотіла перенести лобстерів на глибину. Можливо, вони виявляться досить дурними і вже завтра потраплять до когось іншого в каструлю, але їй не хотілося, щоб вони повиповзали на берег уже через кілька хвилин після звільнення. Вона розставила коробки рядком і відкрила їх. Різдво на пірсі. Різдво для ракоподібних. Лобстери були чорно-зеленого кольору, в цяточку,

а не яскраво-червоного, як після варіння в окропі. Вони все ще були жвавими, близькість до солоної води надавала їм сили, і вони нетерпляче розмахували своїми кривими клешнями. Лобстери ніколи не дізнаються про те, чого їм вдалось уникнути, адже були лише лобстерами, а тому, можливо, взагалі ніколи і ні про що не дізнаються. Френні взяла ножиці та вставила їх у коробок, намагаючись перерізати широкі гумові стрічки і водночас уникнути клешень, щоб не залишитися без пальця. (Першу стрічку в коробці було легко перерізати, а от із другою довелося поморочитися). Закінчивши зі стрічками, вона витрусила лобстерів по одному з коробок у океан; вони попадали з приємним плюско-том і зникли у воді.

Уже надвечір Френні нарешті завантажила машину всією необхідною провізією і повернулася додому. Вона звернула увагу на Лео, який на передній веранді розмовляв з кимось (Уже дев'ятеро за вечірнім столом? Вона купила достатньо провізії?), тимчасом як усі інші зникли невідь-куди. За будинком виднілася блискуча срібляста «Ауді», напевне, Голінгери вже прибули. Френні подумала: як би було добре стати під душ, перед тим як зустрітися з ними, але цим гадкам не судилося справдитися. Вона почала вивантажувати коробки та сумки й заносити їх до кухні. Вона зробила вже три ходки, коли з'явився Лео та високий молодик з довгою чорною косою.

— Френні, — покликав Лео.

Френні поставила на стіл важезну коробку, наполовину з лікером, наполовину з вином. У машині зосталася ще одна коробка з вином. Вона поклала руки на коробку, притримуючи пляшки. Першої хвилини, тільки-но Френні його побачила, вона вже точно знала, що накоїла, наскільки серйозним та хибним був розголос того, що їй не належало. Дівчина знала про це й раніше, але не переймалася. Для неї важило те, як Лео слухав її, як розпитував її, а потім просив

розказати йому знову і знову. В її житті не було нічого такого, що могло зрівнятися зі світочем його уваги.

— Боже, — промовив Албі, — ти зовсім не змінилася.

Брат був значно вищим та худорлявішим, аніж вона могла собі уявити. На ньому була футболка-безрукавка й мішкуваті штани, обліплені кишенями. Його руки були засмаглими та м'язистими, зап'ястя вкриті татуюваннями. Він був одночасно і її братом, і чужинцем.

— Тільки не ти, — сказала Френні.

Невже їй не спадало на думку, що рано чи пізно він з'явиться? У перші місяці після виходу книги вона чекала, що він от-от вигулькне з-за рогу вулиці, але час минав, і нічого не відбувалося. Отже, вона забула про нього?

— Як ти нас знайшов?

— Я знайшов його, — Албі вказав на Лео. — Як виявилось, його знайти легше, ніж будь-кого у світі.

— Чудова новина, — докинув Лео.

— Я про тебе й не подумав, — Албі звернувся до Френні. — Але тепер, гадаю, все зрозуміло. Хтось мав йому все розповісти.

Вони хотіли піти до стайні й почистити коней. Якби вони почистили коней та прибрали два-три стійла, то Нед, як завжди, дозволив би їм після обіду по черзі покататися на кобилі. Однак Албі доводив їх до сказу. Що він робив такого вже нестерпного? Зараз, стоячи перед ним, Френні не пам'ятала. Можливо, він не робив нічого лихого. Можливо, просто треба було, щоб хтось приглядав за ним, коли вони були поміж коней, а нікому не хотілося цього робити. Він не був якимось чудовиськом, як вони йому казали; насправді в ньому не було нічого такого вже жахливого. Він просто був маленьким хлопчиком.

— В Албі жахливий запах з рота, — заявляла Френні, потім вона поверталася до нього: — Ти сьогодні вранці чистив зуби?

З цього починалася передача від одного до іншого. Голлі нахилилася, щоб понюхати повітря перед обличчям брата. Потім робила круглі очі:

— «Тік-Так», будь ласка.

Керолайн зиркала на Кела:

— Може, в тебе є. Ти ж знаєш, що він ніколи не чистить зуби. Не думаю, що він загалом хоч раз їх чистив, відколи ми приїхали сюди.

Кел діставав з кишені свій маленький пластмасовий слоїчок. У нього було чотири пігулки, отже, він віддав братові всі чотири.

— Усі? — запитав Албі.

— Від тебе смердить, — відповів Кел. — Якщо не з'їси всі чотири, то поперелякуєш коней.

Тієї миті Джанет вийшла з кімнати. Вона не сказала, куди пішла, але всі зголосилися зачекати на неї.

— Я хочу вже йти! — заявив Албі.

Френні заперечно похитала головою:

— Ернестайн наказала, щоб ми всі трималися гуртом.

Вони чекали, поки він не засне. Для цього ніколи не треба було багато часу. Кел переніс Албі до комірчини з пральною машиною і залишив його на підлозі під купою рушників. Була неділя, і Ернестайн готувала велику вечерю. В неділю вона ніколи не прала білизни.

Й ось тепер Албі стоїть перед нею у літньому будинку актриси, прочитавши про той день, який він повністю проспав, у романі, написаному кимось, кого він не знав. Френні стріпнула головою. В неї захололи руки. Їй ще ніколи не було так холодно.

— Мені дуже шкода, — промовила вона.

Замість голосу вийшов лише шепіт, а тому вона повторила знову:

— Я знаю, що слова не варті нічого, але мені справді дуже шкода. Я припустилася жахливої помилки.

— Якої ще помилки? — спитав Лео. Він вийняв з коробки пляшку джину «Біфітер». — Я, мабуть, вип'ю. Хтось іще хоче випити?

— Ти що, гадала, я ніколи не дізнаюся? — запитав Албі. — Так, думаю, це припущення було слушним. Мені знадобилося на це багато часу.

— Я намагався пояснити йому до того, як ти приїхала, — сказав Лео, наливаючи джин у склянку. — Письменники черпають натхнення з різних джерел. Ніколи з одного.

Френні поглянула на Лео, прагнучи, щоб він забрав свою склянку й пішов собі на веранду до гостей курити.

— Будь ласка, залиш нас на хвилинку, — звернулася вона до нього, — це тебе не обходить.

— Звичайно, це мене обходить, — обурився Лео. — Це моя книжка.

— Я все ще не розумію, — промовив Албі, вказуючи пальцем спочатку на Френні, а потім на Лео, — який стосунок він має до мого життя?

— Це не твоє життя, — відповів Лео. — Саме це я намагаюся тобі пояснити. То моя уява.

Албі рвучко розвернувся, вхопив Лео за плечі та штовхнув його. Лео від несподіванки впустив склянку на підлогу, і вже за мить кухня наповнилася запахом чистого джину.

— Ти, мабуть, не зрозумів, чому я тут, чи не так? — промовив Албі. — Навіть собі не уявляєш, яких зусиль я докладаю, щоб стриматись і не вбити тебе. Я справді міг би. І якщо ти будеш і надалі мене доводити, то я покажу тобі, що мені це зовсім не складно.

Френні треба було підійти до Лео, взяти його за руку, але натомість вона повернулася до Албі. Саме перед ним вона завинила. Вони удвох з Лео завинили.

— Послухай, ходімо поговоримо, — звернулася вона до Албі. — Давай вийдемо на вулицю і там поговоримо.

Лео відступив назад та зіщулився, немов від удару, його обличчя розчервонілося. Лео — менший на зріст, огрядніший, удвічі старший за Албі — пізніше клявся всім, що той його вдарив. Пузата склянка впала йому під ноги, дивом не розбившись.

— Я викликаю поліцію, — сказав він.

Він сам чув своє нерівне дихання.

— Ніхто не викликатиме поліцію, — заперечила Френні.

— Ти що, з глузду з'їхала? — спитав її Лео.

Крізь двійчасті двері до кухні зайшла Марісоль, а за нею — Ерік.

— Френні, де лобстери? — запитала жінка.

Френні спершу не зрозуміла, про що йдеться, ба навіть чому Марісоль усе ще тут, у будинку, але потім пригадала.

— Вийди, — сказала вона.

— Ти хоча б уявляєш собі, скільки коштують лобстери?

Ерік торкнувся рукою плеча дружини:

— Ходімо до вітальні, — сказав він, — бачиш, у них тут своя компанія.

— Ми — їхня компанія!

Марісоль була в шовковій сукні-сорочці смарагдово-зеленого кольору, з пласким золотим ланцюжком. Прибули Голінгери, а тому вона перевдяглася на вечерю. Саме ім'я Голінгера було значно важливішим, аніж ім'я Поузена, хоча хтось міг би з цим і не погодитися. Голінгер був набагато послідовнішим у своїй кар'єрі, його виграші — вагомішими. Вечеря, не розкладена по тарілках, так і лежала в коробках та пакетах.

— Джонас сказав мені, що ти поклала їх до машини. Що з ними не так?

Албі звернувся до Френні:

— Ти що, на них працюєш?

Френні, яка досі тримала Албі за плече, взяла його руку в свою:

— Нам треба йти.

— Це хто? — запитала Марісоль, яка взагалі була чужинкою, та яку ніхто не запрошував.

— Це мій брат, — відповіла Френні.

— Який він тобі у дідька брат? — вигукнув Лео, і його голос рознісся по всьому будинку і крізь вікна — навкруги поза ним.

Уранці Френні вже схибила, залишивши вдома свою сумку з гаманцем, але цього разу вона вирішила не повторюватися.

— Постій тут, — сказала вона Лео, — все буде добре.

Албі взяв зі столу пляшку з джином.

— Ти ж не збираєшся піти з ним? — промовив Лео.

— Якщо я не піду з ним, то запрошу його на вечерю. Я запропоную йому одну зі спальних кімнат для гостей на другому поверсі. Добре?

— Знаєте, що ми зробимо? — втрутився Ерік. — Чому б нам не запропонувати напої нашим гостям на веранді? Марісоль, візьми штопор та келихи. Гадаю, нам краще сісти й випити. Ти понесеш джин, — кивнув він Албі, а потім звернувся до Френні:

— Голінгери вже тут. Вони приїхали, коли ти була в місті. Вийди-но і привітайся.

Ерік намагався розрядити обстановку. Френні спало на думку, що він, звичайно, не знав, хто такий Албі, він не знав і того, хто вона така, окрім того, що вона є подружкою Лео. Тож коли Лео називав її «моє натхнення» — а він завжди це робив, — ніхто не думав, що він мав на увазі в буквальному сенсі. Історія про два подружжя, які переїжджають по сусідству, їхні нестерпні діти — для Еріка то був лише сюжет роману. Френні хотіла підійти до Лео та заспокоїти його, але тієї миті Марісоль відчинила двері кухні. Відразу ж почулися голоси, що долинали з вітальні, безліч голосів! «Привіт! Привіт!» — хряцання дверцят автівок, сміх, голос Аріель, що кликала батька.

Якби Беверлі чи Бертові довелося розповідати цю історію зараз, вони сказали б, що розлучилися після смерті Кела. Звичайно, то було правдою, так і сталось, але слово «після» тут ввело б в оману. В ньому пов'язувалися разом смерть та розлучення, немов то були причина й наслідок, наче Беверлі з Бертом були одним із тих подружжів, що після смерті їхньої дитини обирають різні способи пережити горе, а тому не в змозі знайти дорогу назад одне до одного. Це був не той випадок.

Берт звинувачував Беверлі у тому, що вона залишила шістьох дітей самих на фермі з Ернестайн та його батьками, у тому, що вона, не сказавши нікому, взяла машину його матері й поїхала до Шарлотсвіля, щоб просидіти там у кінотеатрі на двох сеансах «Гарі та Тонто» поспіль. (Вона не збиралася дивитися його двічі, але в кінотеатрі було так мало людей і так прохолодно. Наприкінці фільму вона розплакалась і проплакала протягом усього часу, поки йшли титри, а тому замість вийти у фойє з розмазаною тушшю на очах, вона вирішила залишитися там, де була). Він що, справді думав, що вона наглядає за дітьми щохвилини? Невже він справді думав, що якби вона того дня залишилася вдома, то після читання ще одної книжки у своїй кімнаті, ще одного журналу, після полуденного сну, після того, як вона однозначно померла б від нудьги, вона дійсно пішла б з ними до стайні чистити коней? Правда полягала в тому, що в Арлінгтоні Беверлі теж залишала дітей самих, щоб не з'їхати з глузду. На фермі принаймні були інші дорослі, що могли за ними наглянути. Хіба його батьки не відповідальні за те, що сталося в їхній садибі? А як же Ернестайн? Беверлі залишила дітей під опікою Ернестайн, хоча й не сказала про це Ернестайн, бо то була її робота. Ернестайн мала більше батьківського інстинкту, ніж Беверлі, Берт і його батьки разом узяті, тож Ернестайн вважала, що дітям буде корисно пройтися півмилі до стайні.

Бертові не слід було наполягати на тому, щоб Беверлі з дітьми залишалися поза містом протягом тижня, на фермі його батьків, поки він сам їздив машиною до Арлінгтона на роботу. Якщо він вважав, що дітям потрібна особиста охорона, щоб дійти до стайні, то мусив особисто бути там і супроводжувати їх. Беверлі не подобалося гостювати у чоловікових батьків. Вони постійно розпитували в дітей про їхню чудову матір: *«Як там Тереза? Що робить Тереза? Сподіваюся, ваша мати знає, що ми завжди раді бачити її у нас»*.

Дітям теж не хотілося бути у Бертових батьків. Їм набагато краще було в «Сосновій шишці», де вони зупинялися минулого літа та раніше. В домі батьків Берта їм доводилося знімати взуття біля чорного входу та витирати ноги рушником. Оскільки їм категорично забороняли заходити до вітальні за будь-яких обставин, вони, як і слід було очікувати, придумали гру-випробування на сміливість: пробігати через неї якомога швидше в той час, коли хтось заходив до коридору. Від цього порцелянова фігурка англійського джентльмена з вовкодавом упала зі столу й розбилася на друзки.

Батьки Берта не хотіли, щоб діти жили у них. Вони висунули запрошення на такі довгі та незвичайні відвідини, бо їм хотілося провести більше часу зі своїм сином, а не з його дітьми чи другою дружиною. Але Берт не залишився.

Ернестайн їх теж не хотіла. Вона не могла дати їм лад. Для неї це означало нагодувати більше ротів (семеро після від'їзду Берта), прати купу білизни, придумувати нові ігри, гамувати бійки, заспокоювати робітників. Найважчий тягар лягав на плечі Ернестайн, і вона несла його без жодних скарг.

Берт повернувся до Арлінгтона, тому що за умов нормального робочого тижня для нього було б занадто дорого, непрактично та спонукально-небезпечно шукати місце для інтрижки з його помічницею. Лінда-Дейл (подвійне ім'я, на просто Лінда вона не відгукувалася) сказала, що наразі їй хочеться обідати вдвох у ресторані, як усі пари, спати

в нормальному ліжку, прокидатися серед ночі й кохатися спросоння, а потім робити це вранці під душем. Берт не те що втратив розум через Лінду Дейл: вона була сварливою, примхливою та дуже молодою, але вона говорила йому це все щоразу по телефону, коли він дзвонив до офісу, тож що йому залишалося робити? Сидіти на фермі?

Берт був у офісі, коли його мати зателефонувала й повідомила про Кела. Чоловік скочив у машину і мчав, порушивши всі можливі обмеження швидкості, подолавши двогодинний шлях до лікарні Шарлотсвіля менше, ніж за півтори години, як і належало батькові. Він не мав часу на те, щоб поїхати додому і навести там лад. Ба навіть не подумав про це.

Інколи Беверлі та Бертові важко пригадати, що зруйнувало їхні стосунки. Коли Беверлі дізналася про інтрижку, знайшовши чиїсь червоні труси на своєму ліжку, вона була приголомшена. Смерть дитини викрила невірність. Смерть дитини перемогла все. Це була єдина логіка, яку Беверлі могла прийняти. Якби головну роль відігравали біль та втрата, то Берт напевне переміг би, ця подія їх ще більше об'єднала б, заради їхнього шлюбу або заради решти їхніх дітей. Але, як виявилось, увага до обставин та прийняття їх не могли замінити прощення. Беверлі й Берт прив'язались одне до одного тонкою стрічкою і не здавалися; навіть попри те, що їхній шлюб проіснував ще майже шість років після смерті Кела, ніхто з них не згадував про нього в такому світлі. Вони сказали б, що їхні окремі страждання розділили їх набагато раніше.

Якщо кінець шлюбу між Беверлі та Бертом і несправедливо приписувати Келові, так само в ньому не можна звинувачувати й Албі, хоча емоційні запаси подружжя були вже настільки вичерпані до його прибуття в Каліфорнію, що йому не залишалося нічого іншого, як просто спостерігати за тим, як їхній подружній човен рухається

прямісінько на скелі. Достатнім виявився вже сам факт його приїзду. Через п'ять років, два місяці та двадцять сім днів після смерті Кела Албі кинув запалену коробку сірників до сміттевого кошика в класі образотворчого мистецтва у вищій школі Шері в Торенсі. Тереза зателефонувала Бертові, розповіла йому про пожежу, заливаючись сльозами, та повідомила, що Албі тримали у камері для неповнолітніх злочинців. Берт повісив слухавку, після чого Беверлі зателефонувала своєму колишньому чоловікові, щоб той витягнув хлопця з в'язниці. Потім Берт знову зателефонував Терезі та сказав їй, що вона була недоугою матір'ю. В суботу вранці вона навіть не знала, куди подався їхній син на велосипеді?! Він говорив їй, що те житло, яке вона знайшла, не годилося, було недостатньо безпечним, і вона не мала іншого виходу, як відрядити Албі до нього. Берт розмовляв по телефону у кухні, де тим часом Беверлі обсмажувала цибулю для м'яса по-строганівськи на вечерю. Вона вимкнула вогонь під сковородою і повільно пішла нагору, до кімнати Керолайн. Вона тепер часто ховалася в кімнаті Керолайн відтоді, як її старша донька почала навчатись у коледжі. Бертові ніколи не спадало на думку шукати її там.

Звичайно, Тереза своєю чергою могла також закинути колишньому чоловікові багато дечого, але в глибині душі в його пихатій жорстокості знайшлася проста правда: вона не могла вберегти Албі. Це не конче означало те, що, на її думку, Берт міг це зробити, але інші друзі, інша школа, інший штат могли надати Албі кращу можливість. У понеділок зранку їй зателефонував директор школи й повідомив про те, що Албі та інших хлопців відсторонили від навчання у зв'язку з незавершеним розслідуванням, і якщо розслідування доведе їхню провину (що напевне станеться, якщо зважити на те, що їх бачили, коли вони втікали від охопленого вогнем будинку в суботу вранці, а також на

те, що вони зізнались у підпаленні), то їх виключать зі школи. У вівторок Тереза зателефонувала Бертові. Вона посадила Албі на літак.

Албі, якому майже виповнилося п'ятнадцять, дійшов лише до галявини поза будинком, кинув свою валізу, всівся на білий стілець зі зварюваного заліза і запалив цигарку. Його батько все ще намагався витягти з багажного відділення свого універсала величезні аркуші картону, скріплені разом клейкою стрічкою, щоб утворити щось на кшталт коробки навколо велосипеда. Берт уже повідомив синові, коли вони їхали з Далласа, що Беверлі сьогодні не буде вдома за вечерею. У четвер Беверлі має заняття з французької мови при коледжі, а потім вона зі своїми друзями-однокурсниками йде вечеряти й попрактикуватися в розмовній французькій.

— Вона намагається знайти своє призначення, — сказав батько, тимчасом як Албі дивився у вікно машини.

— А як же він добереться додому з аеропорту? — запитав Берт, коли Беверлі сповістила, що її не буде. Він ускочив прямісінько в ним самим розставлену пастку.

Коли Бертові нарешті вдалося розпакувати велосипед, він вивіз його з гаража, немовби то був різдвяний ранок. Він збирався сказати «Поглянь! Як новенький!», а натомість побачив пачку цигарок і — що вразило його найбільше — червону запальничку «Бік» на столі перед сином. Здається, велосипед не мав підніжки, а тому Берт прихилив його до сходинки веранди.

— Тобі заборонено мати запальничку, — сказав він, і його слова пролунали як запитання значно більшою мірою, ніж йому того хотілося.

Албі здивовано поглянув на батька:

— Чому це?

— Тому що ти підпалив свою школу, чорт забирай. Чи мати не сказала, що тобі заборонено користуватися вогнем?

Албі всміхнувся у відповідь на такий прояв цілковитої батькової тупості.

— Я не підпалював школи. Я влаштував пожежу в класі образотворчого мистецтва. То була випадковість, до того ж класові потрібен ремонт. Школу вже знову відкрили.

— Тоді я скажу: тобі заборонено користуватися вогнем. Це означає: ніяких підпалів та жодних цигарок.

Албі глибоко затягнувся. Він чемно відвернувся убік та випустив дим. Як на початок — він ввічливо смалив цигарку надворі.

— Вогонь — це лише одна зі стихій. Як вода або повітря.

— Отже, тобі заборонено користуватися стихією.

— А газовою плитою мені можна користуватися?

Вони обоє дивилися на запальничку на столі. Коли Берт простяг руку, щоб узяти її, Албі випередив його, дивлячись батькові просто у вічі. То була вирішальна мить: ударить Берт сина чи ні. Албі опустив цигарку, підвів голову і дивився на нього широко розплющеними очима. Берт стримався та зробив крок назад. Він ніколи не бив дітей. Він не битиме його і тепер. Лише кілька разів він хіба що міг ляснути по потилиці Кела, коли той уявляв, що грає на програвачі циклічного запису.

— Не кури у будинку, — промовив Берт і зайшов усередину.

Албі оглянув будинок. То був інший будинок, не той, до якого він навідувався в дитинстві. Цього він ще ні разу не бачив. У певний час між його останнім приїздом до Вірджинії та сьогоднішнім Берт і Беверлі переїхали, забувши сказати про це Голлі, Албі та Джанет. І чому б вони це робили, якщо ніхто не думав, що Голлі, Албі чи Джанет колись знову сюди приїдуть? Але батько не сказав йому про новий будинок і під час подорожі з аеропорту. Він що, забув? Він думав, що Албі не помітить? Цей будинок був із криваво-червоної цегли з білими канелюрними колонами

на фасаді — схожий, як синок на свого татуса, в якому мешкали дід з бабою за містом біля Шарлотсвіля. Будинок був зусібіч густо обсаджений кущами та деревами, назви яких Албі не знав, — усе було охайним. Звідси він бачив край басейну, вже покритого на зиму брезентом. Албі міг заглянути у вікно з внутрішнього дворику і побачити кухню, розгледіти декоративні мідні каструлі, що звисали зі стелі на гаках, але якби він відчинив двері та зайшов до кухні, то не знав би, в якому напрямку йти далі. Албі не знав, у якій спальній кімнаті він спатиме.

Заняття в коледжі, де навчалася Керолайн, напевно, вже закінчились, і якби Албі запитали, то він припустив би, що сестра має безліч друзів, котрі запросили її до себе в гості на всі літні канікули. Можливо, в неї є якась нагальна робота на літо — вожатої в дитячому таборі чи практикантки у державних закладах, що заважає їй приїхати додому, ба навіть користуватися телефоном-автоматом. Керолайн завжди всім давала чітко зрозуміти: коли вона поїде з домівки, то вже ніколи не повернеться. Керолайн була справжнім стервом, але саме вона організовувала всі підривні дії та диверсії в їхньому дитинстві. Керолайн ненавиділа їх усіх, особливо свою сестру, але вона завжди вміла домагатися свого. Пригадавши, як вона відімкнула дверцята машини за допомогою гачка, зробленого з вішака, щоб дістати зброю з відділення для документів, Албі мимоволі похитав головою. Він ніколи й нікого так не обожнював у своєму житті, як Керолайн.

Це означало, що тут буде лише Френні. Він не бачив обох дівчат уже п'ять років — відтоді, як припинилися їхні літні канікули у Вірджинії, але пригадати Френні йому було важче. Дивно, адже за віком вона була найближчою до нього з-поміж усієї сім'ї. Він пригадав, що вона завжди носилася з котом, таким чином у його пам'яті виринав образ дівчинки з котом: гарненької, маленької, готової

всім догодити, що швидко засинала і завжди лізла комусь на коліна.

Албі просидів на задвір'ї, аж поки небо не почало золотитися на заході, а холодне повітря — поколювати йому руки. Йому не хотілося заходити до будинку й питати у батька, де йому спати. Він зібрався поритися у себе у валізі, щоб знайти щедрий пакунок із травою, який йому збрали друзі як прощальний подарунок, але пригадав, що вже перевищив ліміт зухвалості на день. Одна справа, якщо в нього конфіскують запальничку в світі, де повно безкоштовних сірників, і зовсім інша — якщо він залишиться без марихуани. Хлопець міг проїхатися на велосипеді по окрузі, щоб ознайомитися з територією, але й далі сидів. Він якраз збирався йти, коли на під'їзну доріжку заїхала Френні й припаркувалася.

На ній була біла блузка із закоченими рукавами, синя картата спідниця, гольфи, шкільні черевики — звичайна форма учениці католицької школи. Вона здалася йому хуленькою та блідою зі своїм зібраним назад волоссям, і коли Албі підвівся й викинув цигарку, то на якусь мить завагався, намагаючись зрозуміти, чи існувала між ними якась доброзичливість. Френні кинула на землю свій рюкзак і рушила до брата, розкривши обійми. Френні, яка не розуміла, що Албі жив по той бік грубезного муру, звідки ніхто не міг забрати його та обійняти, просто простягла до нього руки й міцно притиснула до себе. Вона була теплою, сильною і пахла — ледве-ледве, приємно — дівочим потом.

— Із приїздом! — сказала вона. Лише два слова.

Албі поглянув на сестру.

— Вони що, тримають тебе надворі? — запитала вона, глипнувши на його валізу. — А до гаража принаймні тобі можна заходити?

— Мені й тут подобається.

Френні поглянула на будинок. У кабінеті Берта світилося.

— Тоді залишимося тут. Що тобі принести? Ти, напевне, голодний.

Албі здавався голодним не лише через ту хворобливу худорлявість, яка вирізняла всіх дітей Казенсів, а й через порожнечу в його очах. Албі мав такий вигляд, немовби міг з'їсти цілу свиню і не наїстися.

— Сказати по правді, я б випив.

— Чого саме? — спитала Френні.

Вона вже рушила до будинку, думаючи про таємний запас «7-Up», за який мати постійно її сварила.

— Джину.

Вона повернулася до Албі й осміхнулася. Джин у четвер увечері.

— Я вже сказала тобі, що я дуже рада, що ти тут? Мабуть, іще ні. Я дуже рада, що ти тут. Ходімо зі мною!

— Я прийду за хвилику, — відповів хлопець.

Коли вона пішла, Албі поглянув на небо. Там постійно снували туди-сюди якісь тваринки — горобці? летючі миші? — та долинав оглушливий рев юрби десь на спортивному майданчику. Це тобі не в Торенсі.

За хвилину повернулася Френні з двома наполовину наповненими льодом та джином склянками та пляшкою «7-Up» під пахвою.

Вона долила у свою склянку тоніку, розбовтала пальцем і, дивлячись на брата, поколотила «7-Up».

— Я — пас, — промовив він.

— Дуже по-чоловічому.

Вони підняли склянки разом, як то роблять у кіно, як то чинять подружки, що ночують одна в одній й нишком беруть щось із бару батьків. Френні вже пила раніше алкогольні напої, але не вдома і не під час навчального тижня, та не з Албі, але якщо колись і треба було ламати правила, то зараз був саме той випадок.

— На здоров'я.

Від смаку напою вона перекривилася, а тим часом Албі відсьорбнув і всміхнувся. Він запалив другу цигарку, тому що вона дуже смакувала з джином. Вони почувалися добре, сидючи так удвох мовчки. Надто багато трапилося, за багато часу сплинуло, щоб тепер висловити все.

За якийсь час із будинку вийшов Берт. Здавалося, він зрадів, побачивши Френні.

Він поцілував її у щоку, хмарка диму від цигарки перебила запах джину.

— Я не знав, що ти вже вдома.

— Ми обоє вдома, — усміхнувшись, відповіла Френні.

Берт дзеленчав ключами від машини:

— Я поїду по піцу.

Френні заперечно похитала головою:

— Мама приготувала вечерю. Все в холодильнику. Я розігрію.

Берт здавався ошелешеним, ніхто не знав, чому. Він узяв валізу Албі:

— Так, діти, заходьте до хати. Надворі вже холодно.

Вони втрюх зайшли до будинку, коли на землю спустилася темна ніч. Френні та Албі несли склянки, цигарки й запальничку, йдучи слідом за батьком Албі.

7

— То це синок Берта відбив тебе у того старого єврея? — запитав Фікс.

Вони їхали до Санта-Моніки, вікна в машині були відчинені. Вони збиралися до кінотеатру. За кермом була Керолайн. Френні сиділа ззаду, посунувшись уперед між двома передніми сидіннями.

— А чому я ніколи не чула цієї частини розповіді? — запитала Керолайн.

— Можеш не називати його «старим євреєм»? — звернулася Френні до батька.

— Вибач, — Фікс приклав руку до серця, — у старого п'яниці. Хай Господь упокоїть його душу на Сіоні. Знімаю капелюха перед хлопцем. Нарешті він завоював мою повагу.

Френні уявила собі, як вона зателефонує Албі й повідомить йому цю новину.

— Я не пішла з дому того самого вечора, щоб більше не повернутися. Ми провели в Амагансетті ціле літо.

Там були Аріель з її нестерпним голландським приятелем, сумна маленька Батон — довге, нескінченне, жахливе літо з купою гостей, яких доводилося витримувати. Кінець взаємин між Лео та Френні грали при повній залі. Це сталося понад двадцять років тому, але тодішні біль і страждання все ще жили в ній.

— Одначе в цілому сталося саме так, правда? — допитувався Фікс. — То Албі забив цвяха у шину.

Керолайн заперечно хитнула головою:

— Якщо послухати Албі, то цвях уже був у шині, — сказала вона, а Френні, здивована точністю оцінки сестри, розсміялася.

— Не слід було мені кидати юридичний коледж, — сказала Френні. — Тоді і я була б такою самою розумницею, як і ти.

Керолайн знову заперечно похитала головою:

— Неможливо.

— Їдь через провулок, — мовив Фікс, показуючи дорогу, — а потім зверни ліворуч на світлофорі.

На колінах у Фікса лежав атлас доріг Томаса Бразерса. Він відмовився сказати Френні адресу кінотеатру, щоб та ввела її у навігатор на телефоні.

— Можете собі уявити, скільки часу знадобилося, щоб зняти фільм? — Керолайн поглянула у дзеркальце заднього

огляду, потім газонула, щоб випередити «Порше», який наздоганяв її. Як і в усіх інших аспектах життя, Керолайн була відмінним водієм.

— Таке буває. Лео не продав би права на екранізацію, отже зйомки змогли розпочати лише після його смерті. До того ж, гадаю, що з його дружиною не так легко було домовитися.

Наталі Поузен. Вони якимось дивом усе ще були одружені п'ятнадцять років тому, коли Лео вперто намагався виборсатися з того шлюбу, а згодом помер. Протягом усіх цих років вона залишалася його дружиною, а тепер — удовою. Френні бачила її лише раз, на похороні, і та жінка здалася їй набагато нижчою, ніж вона собі уявляла; вона сиділа у першому ряду синагоги в оточенні своїх синів, що були схожими на Лео: один — від лоба й до носа, а інший — від носа й до підборіддя, немовби кожен з них успадкував по півобличчя батька. Аріель сиділа по інший бік синагоги, разом із майже дорослою Батон та своєю матір'ю, першою місіс Леон Поузен. Ерік був у переліку почесних носильників труни, попри те, що у зв'язку зі своїм віком він не зміг би витримати й шосту частину її ваги. Саме він зателефонував Френні та повідомив їй про смерть Лео, глибокодумно взявши до уваги те, скільки часу сплинуло. Френні запитала в нього про нову книжку, ту, за яку Лео наперед виплатили аванс і яку він мусив написати. Ерік сказав, що, на жаль, ніякої нової книги немає.

Вони всі були там, час нікого не пошкодував: Ерік з Марісоль, Астрід, Голінгери, ще чоловік шість — усі ті, хто того літа заявився в гості, вимагаючи уваги. Френні трималася на відстані, стояла, зіпершись спиною об колону, на галерці, у юрбі колишніх студентів, відданих шанувальників та старших друзів. Наталі Поузен вирішила поховати чоловіка в Лос-Анджелесі, чим навіки продемонструвала свою одвічну злість.

— Дружина, — промовив Фікс, — щоразу, як ми почуваємося добре й щасливо, подякуймо за це дружині.

— Дружині Лео?

Фікс кивнув:

— Вона — неоспіваний герой у цій історії.

— Чому ти так гадаєш?

То був день народження Фікса, йому виповнилося вісімдесят три, метастази в його тілі добралися вже до мозку. Френні щосили намагалася стримуватися.

— Якби вона не вчепилася в нього мертвою хваткою, мов пітбуль, щоб отримати більше грошей, Лео Поузен став би вільним чоловіком.

— Точно, — кивнула Керолайн.

Вона підфарбовувала волосся в теплий червоно-каштановий колір — такий, який мала в дитинстві, — вона ходила на пілатес тричі на тиждень. Вона наслідувала приклад їхньої матері: намагалася пильнувати себе. Керолайн мала вигляд молодшої сестри.

— Не розумію, в чому сіль, — сказала Френні.

Фікс осміхнувся. Для Керолайн, як він вважав, ніколи нічого не залишалося непоміченим.

— Якби Лео дістав розлучення, — пояснила їй сестра, — то він одружився б із тобою.

— Френні, дівчинко, — мовив батько, важко повертаючись обличчям до неї, — можливо, то була єдина куля, якої тобі пощастило уникнути.

Френні з Керолайн уже давно домовилися між собою, що приїжджати удвох до одного з батьків водночас є нерозумним гайнуванням часу та витратою ресурсів. Маючи розлучених батьків у протилежних куточках країни, а також чоловіків, чиї родичі також претендували на певну кількість сімейних свят, Френні та Керолайн вирішили розподілити свою ношу, щоб успішно впоратися з нею. Між ними існувало так багато святкових днів, робочих відгулів, авіабілетів,

пропущених шкільних вистав, непростимої відсутності. Хай якою великою була та прихильність одна до одної, що з часом проявилася між сестрами, вона ніяк не показувала себе у відвідинах. До Лос-Анджелеса було далеко, як до затоки Сан-Франциско, та все ж Френні треба було їхати. Там тепер жив Албі, у двох годинах їзди від Керолайн. Старший син Керолайн Нік навчався на випускному курсі Північно-західного університету біля Чикаго, отже, принаймні коли Керолайн із Вартоном приїжджали на батьківський день, Френні могла податись автівкою до Еванстона, щоб побачитися з усіма трьома. Двох інших дітей Керолайн Френні зовсім не знала, достоту, як і Керолайн не знала двох синів Френні. Але Раві й Аміт, попри те, що вони жили з Френні вже давно, насправді не були її дітьми. Вони увійшли в її життя разом з одруженням, і Керолайн, хоч як намагалася, так і не змогла надати повноправного громадянства її пасинкам.

Усе це сказано для того, щоб пояснити: за звичайних обставин ані Френні, ні Керолайн не приїхали б до Лос-Анджелеса святкувати день народження Фікса, але зважаючи на те, що Фікс уже перетнув усі передбачувані лікарями-онкологами терміни, вони обидві вирішили кинутися в атаку. Цей день народження мав стати останнім, швидкий погляд на переднє пасажирське сидіння це підтверджував, а тому сестри відклали всі свої справи й зустрілися в Каліфорнії.

— Ну, то що тобі хотілося б у цей великий день? — запитала в батька Керолайн напередодні ввечері. — Проси все, чого забажаєш.

Вони сиділи в робочому кабінеті, всі вчотирьох, у тому будинку в Санта-Моніці, куди Фікс та Марджорі перебралися, коли вони нарешті залишили Дауні після виходу на пенсію. Той будинок був якимсь дивом — утім, нічого особливого, за винятком його розташування всього у двох кварталах від океану. Сорок років тому Фікс познайомився з одним поліціантом, що грав у покер із суддею, який

розглядав справи про банкрутство. Від того поліціянтя він дізнався, що будинок виставляють на аукціон. Це сталося саме тоді, коли Фікс сказав Марджорі, що побереться з нею. Вони скористаються тими грішми, що їх Марджорі недавно дістала у спадок від своєї тітки з Огайо, як завдатком. Вони куплять його, потім здаватимуть в оренду років двадцять і до того часу, коли вийдуть на пенсію, він стане їхньою повною власністю.

— Це вся твоя пропозиція? — запитала в нього Марджорі, а проте таки погодилася.

— А якою була таткова частка в цьому? — запитала її Френні багато років потому, коли почула нарешті всю історію. Фікс і Марджорі возили дівчаток до Санта-Моніки щоразу, як ті приїжджали до них на канікули. Вони проїжджали повз будинок, показували їм його й казали, що колись тут житимуть.

— Якщо в тебе були гроші, то навіщо ти з ним одружилася? Ти могла й сама купити будинок та здавати його в оренду.

— Твоєму батькові кортіло мати будинок біля океану, а мені хотілося вийти заміж за твого батька.

Марджорі сама розсміялася, промовивши це. Вона спробувала знову:

— Він хотів побратися зі мною. Йому просто треба було більше часу, щоб зрозуміти це. Гадаю, що врешті-решт усі від цього лише виграли.

Марджорі якраз закінчила проштовхувати поживні добавки крізь поліетиленову трубку, щоб нагодувати Фікса. Їй було лише сімдесят п'ять років, тимчасом як її чоловікові виповнилося вісімдесят три, але здавалося, що вона припинила їсти майже разом з ним. Її ключиці випиналися під светром, немов дротяні вішаки.

— Ходімо в кіно, — запропонував Фікс, — на денний сеанс, подивімося фільм Френні.

— Фіксе, — обізвалася Марджорі. — Ми вже, здається, про це говорили.

— Мій фільм? — перепитала Френні, хоча, звичайно, вона знала, про що він веде мову. Він називав той роман «її книжкою».

— Ну, той, що твій приятель написав про нас. Цікаво, що в мене є шанс переглянути фільм про моє життя.

Здавалося, Фікса тішила ця думка.

— Ти ж знаєш, що книжку я не читав. Я не хотів віддавати гроші тому сучому синові. Але тепер, коли він помер, а гроші підуть його дружині, — мене це влаштовує. До того ж я прочитав у рецензії, що актриса, котра грала роль твоєї матері, ні на що не годиться. Думаю, це її роздратує.

Марджорі махнула тоненькою рукою:

— Я не поїду. Їдьте ви з дівчатами. А я чекатиму на вас із кексами.

Кілька вільних годин для неї важили більше, ніж місяць пенсійних виплат.

— Ой, тату, — сказала Керолайн, — невже тебе не порадувало б більше, якби ми залишилися вдома і ти повисмикував нам нігті на ногах обценьками?

Френні відчувала свою частку провини, щойно було опубліковано «Співдружність», та все ж вона ніколи не заперечувала, що то були дні слави: сніданки з видавцем у «Ла Гренуїль», церемонія нагородження, коли Лео запросили на сцену, нескінченний тур з метою презентації книги, під час якого вечір у вечір Лео читав уривки з книги зачарованим юрбам прихильників, а потім чекав, доки вони вишикуються в чергу коло столу за автографом, розповідаючи йому про те, як його книжка змінила їхнє життя. Він знову був відомим, повернувся під світло софітів, і щоночі, кожного разу в номері іншого готелю, повністю виплачував Френні свій борг, тримаючи її у своїх обіймах, поки вони кохалися. Лео не міг без неї. Він кохав її, дякував

їй, потребував її — сам Лео Поузен. Отже, попри дуже високу ціну, Френні отримала належну компенсацію.

А тепер перегляд фільму змусив би повернутися не лише до її зради власної сім'ї. Цей фільм також свідчив про провал її довгих і тривалих взаємин і про самотню смерть чоловіка, якого вона кохала, — усе це виставила на продаж його друга дружина.

Френні не уявляла собі, як то воно буде: жити після виходу «Співдружності» в той час, коли Лео писав книгу, а коли вона вже прочитала книжку, то щось робити було запізно. Але фільм — це інша справа. Фільму тоді ще не було. Френні благала Лео не продавати нікому права на екранізацію. Вона розуміла, що така обіцянка коштуватиме йому значних фінансових збитків, та все ж, тримаючи в руках рукопис, вона благала його.

Лео відписав права їй, на малоформатній картці для каталогу, тому що Френні була його сонцем, його місяцем, його провідною зіркою.

Френсіс Ксав'єр Кітінґ
з нагоди її двадцятисемиліття
я передаю їй права на екранізацію «Співдружності»
зараз та назавжди,
як доказ моєї вічної любові та подяки.
ЛЕО АРІЕЛЬ ПОУЗЕН

Він дотримав слова, навіть пізніше, коли вони майже не спілкувались, і вона підозрювала, що йому потрібні гроші. Френні нікому ніколи не згадувала про його обіцянку після смерті Лео. А кому їй було про це казати? Його дружині? Вона знала, що картці з каталогу годі змагатися з флотилією юристів. Керуючись геть нелогічними думками, вона взяла собі в голову, що вони можуть спробувати забрати в неї ту картку.

— Ні, — промовила Френні. Це був не той фільм, який їй хотілося б подивитись, особливо з батьком і сестрою, та ще з десятками незнайомців, що набилися в кінотеатр Санта-Моніки й жують попкорн.

Фікс розсміявся та ляснув руками по бильцях свого крісла.

— Господи, ви що, маленькі? Що там може бути такого в тому фільмі, щоб збентежити вас? Вам слід з більшим розумінням поставитися до бажання вмирущого, у безвиході, який воліє побачити себе в образі красеня-кінозірки. До того ж це вже давня історія. До завтра збирайтеся на силі. Це день моїх народин, і ми йдемо в кіно.

Керолайн припаркувала машину, а Френні вийняла з багажника інвалідний візок. Фікс уже давно не міг керувати автомобілем, але машину не продавав. Завжди був шанс, що доля повернеться сприятливим боком, що в останню мить знайдеться новий метод лікування, який дасть змогу відновити вражені раком органи та частини тіла. «Надія, — казав Фікс, — то кров життя, а авто нічим не замінити». То була «Краун Вікторія», раніше поліційна машина, яку він викупив у відділку. Френні називала її «машиною Бетмена» за її здатність у разі необхідності розганятися до двохсот двадцяти кілометрів на годину. Не те, щоб Фікс колись їхав на ній на швидкості двісті двадцять кілометрів, але він любив казати, що почувається краще від самої думки, що це можливо.

Френні відчинила дверцята машини, підняла батькові ноги з підлоги салону, потихеньку пересунула їх до виходу і взяла батька за руку.

— Рахуємо до трьох, — сказала вона, і вони разом рахували, тимчасом як він розгойдувався вперед-назад, щоб відштовхнутися. Машина, що могла наздогнати викрадену «Феррарі», не здатна була допомогти йому підвестися. Френні підштовхнула Фікса, а Керолайн упіймала тієї миті, коли

він встав, та посадила на візок. Іще місяць тому Фікс не дозволив би їм цього робити. Місяць тому він скористався б ходунками, наполягав би на тому, щоб йому допомогла Марджорі, навіть після неодноразового падіння. Але ті часи вже минули. Тепер він дозволяв Френні ставити свої ноги на підставку. Він подякував їй.

Актриса, якій належав будинок в Амагансетті, хотіла грати роль Джулії у цьому фільмі, тобто вона хотіла грати роль матері Френні. Вона, звичайно ж, не знала, що Френні була реальною особою, котра спатиме в її ліжку на її єгипетських бавовняних простирадлах. Лео звинувачував Албі у розриві їхніх стосунків. Він вважав, що якби Албі їх тоді не знайшов, вони б і надалі щасливо жили разом. Але Керолайн мала рацію: Албі не встромляв цвях у шину, той вже був у ній. Тимчасом як Лео звинувачував у їхніх особистих труднощах невинного, Френні звинувачувала в усьому актрису та її безглуздий триклятий будинок. Ніхто не мусить мати стільки грошей, щоб купувати такий будинок, а потім навіть не жити в ньому. Басейн був таким довгим і глибоким, що навіть не здавався басейном. Він здавався фундаментом до одноповерхового будинку, типового для Америки дев'ятнадцятого століття, побудованого, а потім знесеного ураганом. Вода в басейн подавалася з джерела. Ніхто не знав, звідки саме вони взялися — джерело та басейн, бо обидва існували ще до того, як з'явився будинок актриси. І то був лише початок: там росли плетисті троянди, що вкривали східну стіну, а потім розкидалися велетенським мереживом по похилому дахові, поширюючи в повітрі чарівний аромат. То було шаленство троянд, білих та червоних, понад п'яти різних відтінків рожевого, що протягом літа накладались одні на одні; тільки-но закінчував цвісти один вид, як одразу ж розпочинав інший. Ціле літо галявину перед будинком вкривав килим із трояндових пелюсток. А ще у спальні висіла картина Клімта, маленька, але, без сумніву, оригінал, на

якій була зображена жінка, що мала майже родову схожість із актрисою. Хто тримає Клімта у літньому будинку? Френні вважала, що саме будинок призвів до їхнього розриву. Всім кортіло побути в ньому, за винятком самої актриси. Якось, коли вже минуло багато часу після розставання, Лео зателефонував Френні пізно ввечері, щоб повідомити, що актриса знову запросила його до будинку в Амагансетті на вечерю. Вона сказала, що хоче поговорити з ним про фільм, нехай він і попередив її, що фільму не буде.

— Все одно приїжджай, — відповіла актриса.

— Пам'ятаєш, скільки там було шампанського в холодильнику? — запитував Лео у Френні по телефону.

Френні пам'ятала.

— Ну, випили ми його, — Лео зітхнув у своїй квартирі в Кембриджі, — і нічого не сталося. Я просто хотів розповісти тобі це. Врешті, я не зміг піднятися з нею до спальні. Для мене то все ще була наша з тобою спальня, Френні. Я не зміг би цього зробити.

Згідно зі стандартами кіноіндустрії, сама актриса та її спроби отримати роль усіма можливими способами були вже частиною минулого. Її вже давно не запрошували на роль романтичної героїні. Вона вже не грала ролі матерів. У свої шістдесят вона була надто старою навіть для ролі відьми у дитячій казці. Їй зоставалася лише жменька ролей вдів високопоставлених осіб — чергового старшого сенатора, безжального генерального директора компанії — у кабельних серіалах з високим рейтингом. Цим фактом Френні мусила задовольнитися, коли світло в залі кінотеатру Санта-Моніки почало тьмяніти; десь далеко чудова актриса збиралася дивитися фільм «Співдружність» і згадувати, скількох зусиль вона доклала, щоб бути Джулією.

Утім, це не дало сподіваної втіхи.

Френні та Керолайн, які сиділи поряд із батьком, об'єднувала у темряві спільна неймовірна думка: що може бути

гірше, ніж дивитися фільм про своє дитинство? Ось літо, коли Берт купив собі відеокамеру «Супер 8» і крався за ними, мов Антоніоні, а вони бігали поміж розбризкувачами й гасали на велосипедах, то потрапляючи в кадр, то зникаючи. Ось Голлі крутить обруч на талії. Ось Албі скаче поперед нею, знімаючи з себе сорочку. По той бік відеокамери чути голос Берта, що гиркає на них, наказуючи, щоб вони робили щось цікаве, але вони були всього-на-всього дітьми, і, якщо подумати зараз, вони були чарівними. Можливо, той фільм, зроблений Бертом, усе ще лежить десь у коробці на горищі в будинку матері або в архіві в Бертовому гаражі. Френні могла б спробувати пошукати його наступного разу, коли буде у Вірджинії, вставити плівку в проектор. Так вони могли б знову побачити справжнього Кела і стерти з пам'яті того понурого хлопця, що грав його у фільмі. Фільм, який створило життя, без сумніву, є кращим аніж оцей, навіть якби тоді за ними щохвилини спостерігала кінокамера, реєструючи повну катастрофу їхнього дитинства, записуючи всі найгірші моменти, — та все ж то було краще, ніж спостерігати зараз за незнайомцями, що незграбно намагались імітувати їхні життя. Голлі та Джанет чомусь злилися в одну-єдину дівчинку, яка не була ні Голлі, ні Джанет, а якимось жахливим перевертнем, що тупає ногою та грюкає дверима щоразу, як з кимось сперечається. Коли це Голлі або Джанет таке робили? Та, звичайно, діти-актори не намагалися грати справжніх дітей. Вони не знали, що в книжці йдеться про справжніх людей, і в будь-якому разі книгу вони не читали. Отож, дивитися той фільм було геть нестерпно, тому що все було не так, а може, його було нестерпно дивитися тому, що деякі речі, хай як це здавалося неймовірно, відповідали дійсності? Час від часу зблискувало щось знайоме серед тих раптових виявів жорстокості, якими обмінювалися дві родини.

— Це не про тебе, — сказав їй Лео, коли вона дочитала книжку, — не про когось із вас.

Він сидів у другій спальні, котрою послуговувався як своїм робочим кабінетом, у їхній квартирі в Чикаго — тій маленькій квартирі, що її вони винаймали до того, як у них з'явилися гроші. Він тримав Френні в себе на колінах і гладив по голові, а вона плакала. Вона схибила в оцінці, а він перетворив її помилку на дещо стале та прекрасне. Ось що було цвяхом у шині. Чи навіть не це. Не те, що вона прочитала його книжку, і не те, що він її написав. Це сталося набагато раніше, в Айові, того дня, коли Лео, який чистив зуби в той час, коли Френні стояла під душем, виплюнув зубну пасту, трохи відсунув завісу душу й промовив:

— Я тут обмірковував те, що ти розповіла мені про свою мачуху.

Тоді, стоячи голяка під душем, в ту мить, як шампунь стікав їй по шиї, вона думала лише про те, що Лео Поузен її слухав, що розповідь про смерть Кела видалася йому гідною, щоб стати темою його міркувань. Він простягнув руку під душ, провів пальцем навколо її маленьких намилених грудей.

А от про що Френні не подумала тоді під душем, то це про той день, коли їй буде п'ятдесят два роки і на екрані кіно-театру доведеться переглянути результат свого мовчазного потурання. Персонаж, прототипом якого був Кел, іще не помер, це ще мало статися. Персонажа Албі інші діти вже кілька разів накачали ліками, а та, що грала Керолайн, щоразу, як потрапляла до об'єктива камери, давала ляпаса тій, котра зображувала Френні, чи щипала її, а втім, фільм був навіть не про дітей. Він розповідав про матір однієї родини та батька іншої, про те, як вони дивились одне на одного вечорами через дорогу між їхніми будинками. Героїня, що грала роль матері Френні, постійно проводила рукою по своєму білявому волоссю, задумливо утупившись перед собою, що мусило підкреслити її боротьбу з тютюном власної подружньої невірності. Вона одягалася в медичний халат,

який, здавалося, був викроєний точно за її чудовою фігурою. Мати у фільмі постійно розривалася між роботою в лікарні, дітьми, сусідом-коханцем та його дружиною, що була її подругою. Єдиним, хто, як здавалося, нічого від неї не вимагав, був її нещасний чоловік. Він увесь час тримався десь на задньому плані, прибирав дитячі тарілки, поки вона була в центрі кадру посеред кухні. Її знову кудись кликали.

— Досить, — гаркнув Фікс. Він спробував підвестися, немов збираючись самотійно вийти з кінотеатру, але його ноги так і залишилися стояти на підставках крісла. Керолайн, підскачивши зі свого місця, схопила батька саме тієї миті, коли він майже падав з інвалідного візка просто перед собою. Вони обоє борсалися в темряві, повзали навколішки, рачкуючи по липкій підлозі. Френні обійняла батька обома руками за торс, але він упирався та відбивався від неї.

— Я сам! — повторював він.

Погляди всіх відвідувачів кінотеатру звернулися до них. Ніхто не закликав їх до тиші. На екрані з'явилася нова сцена. Тепер персонаж Кела біг по вулиці повз сусідські будинки, а його брат мчав за ним, намагаючись наздогнати. Тієї миті в залі стало достатньо світло, тож усі зрозуміли, що гамір здійснив старий чоловік на інвалідному візку. Біля нього були дві жінки, які намагалися йому допомогти. Ніхто не знав, що фільм про них.

— Ушиваймося звідси! — промовив Фікс надломленим голосом. — Забираймося!

Вони знову посадили його на крісло, та він усе ще чебреяв ногами. Фікс ударив Френні ногою, але та зуміла поставити його ноги знову на підставку. Керолайн стала позаду візка, а Френні підхопила сумки. Вони не могли бігти з батьком у кріслі, а втім, рухались якомога швидше. Френні побігла вперед, розчинила двері до довгого, вистеленого килимом коридору, звідти — у фойє, повз безглузду неонову веселку, що блимала над автоматом для попкорну,

повз молодих білетерів у коричневих поліестрових жилетах. Бах! Вони вискочили крізь подвійні скляні двері під нестерпний потік сонячного проміння.

— А щоб їх усіх! — вигукував Фікс на автопарковці. Якась жінка з двома дітьми йшла у їхньому напрямку, потім зупинилася, передумала і повернула в інший бік. Френні розсміялася та затулила обличчя руками. Керолайн перехилилася через спинку візка й поклала голову батькові на плече:

— З днем народження, татку, — сказала вона і легенько поцілувала його в шию.

— А щоб їх усіх, — знову повторив Фікс, цього разу розчаровано.

— Так, — погодилася Френні, погладивши його по іншому плечу. — А щоб їх там усіх...

Після кінотеатру вони подалися до узбережжя. Френні та Фіксові не хотілося туди їхати. Вони казали, що втомилися й хотіли додому, але за кермом була Керолайн.

— Я не дозволю, щоб така згадка залишилася про татків день народження, — заявила вона, натискаючи на газ і нагадуючи їм, на що здатна машина й на що здатна вона сама. — Я хочу, щоб той фільм вивітрився в мене з голови. Ми їдемо дивитися на океан.

— Повертай на Альтамон, — сказав батько. У нього майже пропав голос, немовби ті крики та лайка, якими він поливав фільм на автостоянці біля кінотеатру, забрали всю його силу.

— Як ти гадаєш, ми не вб'ємо його цією поїздкою до океану? — запитала Френні у Керолайн.

Фікс усміхнувся:

— Саме так мені хотілося б піти з життя. Я хочу померти на узбережжі океану в оточенні моїх доньок. Ми могли б викликати Джо Майка, щоб він відпустив мені грихи.

— Джо Майк більше не священник, — зауважила Керолайн.

— Нічого, він зробив би це заради мене.

Вдруге піднімати батька з машини було важче. Він був не в змозі їм допомогти, але Френні та Керолайн упоралися. Звичайно, Керолайн мала рацію щодо океану. Майже цілий рік у Санта-Моніці погода чудова, а цей день, завдяки тому, що він не був сценою з фільму, є найкращим з-поміж кращих. Фікс мав постійну картку-посвідчення на паркування машини на місцях для інвалідів, а тому вони знайшли чудове місце і припаркувалися там, хоча вільного простору майже не було.

— Виписати штраф на двісті доларів якомусь здоровому бикові, що поставив машину на місце для інвалідів, — Фікс похитав головою, — це таке велике задоволення, що ви собі навіть уявити не можете.

Френні штовхала візок по хідникові, притрушеному піском. Тут було все, як і належить на пляжі: чайки та хвилі, дівчата в бікіні, хлопці у шортах, рятувальник на дерев'яній сторожовій вежі, що поглядав на них, мов бог. Юнаки та юнки були такі гарні, що їх можна було запросто знімати в рекламі лосьйону для засмаги або вічної молодості, що грає у пляжний волейбол, не переймаючись тим, чи хтось за нею спостерігає. Люди бігали з собаками, їли фруктове морозиво чи просто лежали на яскравих величезних рушниках завбільшки з простирadlo.

— Вам не цікаво було б дізнатися, хто ці всі люди? — дивувалася Керолайн. — Сьогодні четвер. Вони що, всі безробітні?

— Вони святкують мій день народження, — відповів Фікс. — Я всім їм надав вихідний.

— А діти чому не в школі? — Керолайн дивилася на кількох дітей, що бавилися в піску.

— Пам'ятаєте, як я привозив вас на пляж? — запитав Фікс.

— Щороку, — сказала Френні.

Френні поглянула на хвилі, на малесенькі людські фігурки, що ковзали по поверхні океану на яскраво-жовтих дошках.

— Щось дівчат серед них не видно, — зауважив Фікс.

— Дівчата вилежуються на рушниках, — відповіла Френні.

Фікс похитав головою:

— Так не годиться. Я б навчив вас серфінгу. Якби ви жили тут, зі мною, я б вас навчив.

Керолайн нахилилася й пальцями причесала назад батькове волосся. Коли вона була малою, їй понад усе хотілося жити з батьком, але їй цього так і не дозволили.

— Ти ж не вмєєш серфінгувати.

Фікс повільно кивнув, споглядаючи хвилі та думаючи про своє.

— З мене був нікудишній плавець, — визнав він.

Вони дивилися на хлопчика з рожево-червоним летючим змієм, що зринув угору, безладно закружляв, а потім гепнувся на землю. Вони дивилися на двох дівчат у тонесеньких бікіні, що проїхали на роликах повз них так близько, що їхні довгі ноги ледве не торкалися колін Фікса.

— Ваша мати не була такою, — сказав Фікс, усе ще не відводячи погляду від серфінгістів.

Френні не знала, про що він говорить — про дівчат на роликових ковзанах? Але Керолайн уже відповіла:

— Мама не була хірургом-ортопедом?

— Ваша мати була кращою за ту, от і все. Я не з тих, хто завжди стає на захист вашої матері, але хочу, щоб ви знали: ваша мати не була такою, як та жінка у фільмі.

Сестри презирнулися через крісло-візок, що стояв між ними. Керолайн легенько стенула плечима.

— Тату, — промовила Френні, — ніхто з тих людей не схожий ані на кого з нас.

— Це правда, — погодився Фікс і поплескав долонею її руку, немовби втішений тим, що вона все зрозуміла.

Коли вони повернулися до машини, Керолайн та Френні перевірили, чи немає пропущених дзвінків на телефонах. Вони вимкнули їх у кінотеатрі, а потім забули знову увімкнути.

— Шкода, що не маю телефону, — сказав Фікс. — Так і я був би, як оце ви.

— Поглянь у твій атлас доріг Томаса Бразерса, — відповіла Керолайн, поки її палець швидко промотував на дисплеї нескінченні повідомлення з роботи.

У Френні повідомлень було лише два: одне від Кумара, який питав, куди поділася чекова книжка, а друге — від Албі, де зазначено «ПОДЗВОНИ МЕНІ!»

— Хвилиночку, — сказала Френні і знову вийшла з машини.

Брат відповів уже після першого гудка:

— Ти ще в Лос-Анджелесі?

Вони списувались електронною поштою тиждень чи два тому. Вона розповіла йому, що їде до батька на день народження.

— Якраз стою на березі океану.

— Я хочу попросити тебе про величезну послугу, яку ти мені завинила, не сказавши, що той триклятий фільм виходить цього тижня.

— Не дивися його, — відповіла Френні.

Хлопчик усе ще бігав зі змієм, що літав високо в небі. Цьому сприяв сильний вітер.

— Моя мати недужа. Насправді вона хвора вже три дні, але не хоче звертатися до лікарні. Вона каже мені, що почувається добре, і водночас твердить, що їй погано, тому гадаю, їй таки зле. Я не зможу прилетіти сьогодні, але хвилююся, бо її, напевне, треба відвезти до лікарні негайно. Я не можу додзвонитися до сусідів, а її найкращої подруги в місті немає. Мама ніколи не була дуже компанійською, а якщо й була — то мені про це невідомо, отже, мені нікому зателефонувати. Не хотілося посилати до неї додому «швидку», щоб не налякати її до смерті, якщо у неї насправді немає чогось страшного.

Албі замовк на хвилинку, віддихуючись.

— Я хотів попросити тебе проїхатися до неї й глянути, чи все гаразд. Джанет у Нью-Йорку, Голлі у своїй триклятій Швейцарії. Я можу зателефонувати мамі й сказати їй, що ти заїдеш. Вона не вельми зрадіє, але принаймні відчинить тобі двері.

Френні озирнулася на «Краун Вікторію», знаючи, що та домчить їх туди дуже хутко. Вона глипнула на батька й сестру, що сиділи спереду та дивилися на неї нетерплячим поглядом людей, що запізняються на важливу зустріч.

— Звичайно, — відповіла вона, — диктуй адресу. Потім я тобі зателефоную та скажу, треба тобі приїжджати чи ні.

На іншому кінці лінії запанувала тиша, і Френні вже вирішила, що в неї вимкнувся телефон. Вона завжди забувала підзарядити його. Аж тут знову почувся голос Албі:

— Ой, дякую, Френні, — промовив він.

— Твоя мама нічого не знає про фільм, чи не так?

— Моя мама і про книжку анічогісінько не знає, — відповів він. — Як виявилось, книга — то не найгірший спосіб щось приховати.

З того часу, як Албі сів у потяг, що йшов до Амагансетта, минуло понад двадцять років. Він дочитав книгу ще до від'їзду та віддав її Джанет. Він здолав пішки п'ять кілометрів від станції до будинку актриси й постукав у двері, воліючи дізнатися, яким чином його життя потрапило у чужі руки.

Потім, після суперечки з Лео, Френні та Албі покинули будинок крізь чорний вихід, навіть не привітавшись із Аріель і Батон. Вони йшли самі до маленької хатинки за будинком, на дальньому кінці обійстя, а по дорозі зустрілися з Джоном Голінгером. На ньому був бездоганно наprasований літній костюм, він палив цигарку. Голінгер був захоплений красою ночі.

— Це місце якесь незвичайне, — зачудовано сказав він їм.

Френні та Албі не ввімкнули світло у хатинці, а просто сиділи й пили джин, передаючи пляшку одне одному. Нікому не спало на думку шукати їх там, хоча було дуже ймовірно, що взагалі нікому не спало на думку їх шукати. Замість цього, напевне, Лео та гості сидітимуть на критій веранді з іншого боку галявини, куритимуть і питимуть джин, який привезли Голінгери. Лео лягатиметься й жалітиметься на божевільного колишнього зведеного брата Френні, який з'явився, розлючений, невідь-звідки, але не зізнається, чому саме зведений брат був такий розлючений.

— Ти сказав Джанет, що поїхав до мене? — запитала в нього Френні.

— Ні-ні, — похитав головою Албі у темряві, — бо тоді Джанет захотіла би поїхати зі мною і напевне вбила б його.

— Не його, — промовила Френні.

Тепло, що розливалось по тілу від джину, було приємним та знайомим. Тепер вона зрозуміла, що не пила алкоголь увесь цей час, відкладаючи це до якоїсь особливої нагоди.

— Це я винна.

— Так, — сказав Албі, — але я б не дозволив Джанет тебе вбити.

— Термінова рятувальна місія, — промовила Френні, сідаючи назад у машину. Вона пояснила ситуацію Керолайн та батькові.

— Давайте я підкину вас обох додому, а потім поїду до неї, щоб перевірити, як вона там. Я швидко вправлюся.

— То це Албі тобі зараз телефонував? — запитав Фікс.

— Так, він.

— Неймовірно! — вигукнула Керолайн. — Хто б міг подумати!

Навіть Керолайн була здивована таким збігом обставин.

Утім, дивуватись особливо не було чому. Френні та Албі стали друзями. Френні з Кумаром були в Албі на весіллі.

На холодильнику в неї стояла фотокартка його доньки Шарлот. Вони майже ніколи не забували привітати одне одного з днем народження.

— Ну, не знаю, як твою сестру, а от мене ти точно нікуди не підкинеш, — пробурчав Фікс. — Я вже чорт знає скільки часу не бачив Терези Казенс.

— А відколи ти знайомий з Терезою Казенс? — запитала в батька Керолайн. Четверо дівчаток часто теревенили про це, лежачи влітку у своїх двоярусних ліжках: як би то було добре, якби батько Керолайн і Френні одружився з матір'ю Голлі та Джанет. Таким чином усе негайно владналося б.

— Відтоді, як Албі підпалив школу. Я що, ніколи вам про це не розповідав? Ваша мати зателефонувала мені та попросила, щоб я витягнув його з в'язниці для малолітніх, зробив їй послугу, неначе я спав і бачив, як мені робити вашій матері послуги.

— Цю частину ми вже знаємо, — сказала Керолайн, — переходь уже до частини з Терезою.

Фікс кивнув.

— Просто дивно, як хлопці з в'язниці для неповнолітніх отак взяли і просто віддали його мені. Вони жодного разу в очі мене не бачили. Я просто показав їм свій значок поліціанта і сказав, що приїхав по Альберта Казенса. Дві хвилини потому я вже підписував документи про передачу, і вони передали його мені на руки. Я можу закластися, що зараз це вже так не робиться, принаймні не у в'язниці для неповнолітніх. Там було ще двоє чи троє хлопців з його ватаги, якщо я не помиляюся: двоє чорношкірих та один мексиканець. Черговий відділка запитав у мене, чи не хочу я забрати і їх.

— І що ти потім з ними зробив? — запитала Френні.

Як могло так статися, що вона чула цю історію вже так багато разів, але лише тепер зрозуміла, що найцікавіші її епізоди чомусь обминали?

— Я залишив їх там. Я не хотів і одного, то на дідька мені було забирати всіх чотирьох? Пам'ятаю, що спочатку я повіз Албі до лікарні. У нього була обпечена спина, — там, де зайнялася футболка. На нього одягли лікарняну сорочку, але все одно від нього смерділо димом. Я сказав Албі повідчиняти вікна в машині.

— Жорстоке в тебе серце, — мовила Керолайн.

— Яке ще в дідька жорстоке серце?! Я його врятував. Саме я витяг його з в'язниці. Я повіз його до пожежного управління, до вашого дядька Тома. Він тоді якраз працював у Вестчестері, поблизу міжнародного аеропорту Лос-Анджелеса. Я повз у тягучках та стояв у пробках біля аеропорту із синком Берта Казенса, який смердів, мов деревновугільна яма. Вони з дядьком Томом поговорили наодинці про підпали. Ви ж знаєте, що ваш дядько Том у дитинстві був палієм та постійно щось підпалював. Не школи, зауважте, а порожні ділянки землі та різні невеличкі, нікому не потрібні речі. Багато хто з пожежників почав кар'єру з підпалу. Спочатку вони навчилися розпалювати вогонь, а потім вчилися його приборкувати. Том пояснив усе це Албі, а потім я повіз його назад до Торенса. Так я прокатався в машині цілісінький день, дідько б його забрав.

— То це тоді ти познайомився з Терезою Казенс, — додала Керолайн.

— Саме тоді я й познайомився з Терезою Казенс. Гарна жінка, це я пам'ятаю. Та подія геть вибила її з колії, а проте вона намагалася триматися. Той її малий був справжнім вовченням.

— Він виправився, — сказала Френні.

— Я теж вважаю, що він виправився. Спочатку він розладнав твої заручини з тим євреєм, — Фікс винувато підняв руку догори, — я знову обмовився, вибач, із тим п'яницею, а тепер ось він хвилюється за матір.

— Ми не були заручені, — сказала Френні.

— Френні, — промовила Керолайн, — дай Албі побути героєм.

— Вона живе в тому-таки будинку на околиці Торенса? — запитав Фікс.

Френні прочитала адресу. Він кивнув:

— Той самий будинок. Я показуватиму вам шлях. Ми можемо доїхати звичайними дорогами.

«Всі розповіді підуть разом з тобою», — думала Френні, заплющивши очі. Все те, чого я не слухала, не пригадаю, не зрозуміла, не бачила. Усі шляхи ведуть до Торенса.

У Вірджинії діти ділили між собою дві спальні та одного кота, забирали їжу одне в одного з тарілки та без розбору користувалися тими самими рушниками, але в Каліфорнії все було окремим. Голлі, Кела, Албі та Джанет ніколи не запрошували додому до Фікса Кітінга, як і Керолайн із Френні не бачили, де мешкає Тереза Казенс. Берт і Тереза купили будинок у Торенсі в шістдесятих роках, коли Берт знайшов роботу в адміністрації окружного прокурора Лос-Анджелеса, не так далеко від центру міста і відносно близько до узбережжя. В будинку було три спальні: одна для Берта й Терези, одна для Кела і ще одна — для Голлі. Коли на світ з'явилися Джанет та Албі, дітям довелося жити по двоє. То було первинне житло, порт, із якого вони планували вирушити в далеке плавання великого життя. В остаточному підсумку його полишили всі, за винятком Терези: спочатку Берт, потім Кел, за ним Албі, згодом Голлі й нарешті Джанет. Джанет почала заводити мову про це протягом останнього року перед коледжем, коли вони з Терезою вже жили самі. Їм було добре вдвох, вони смішили одна одну, і це їх обох дивувало.

Насправді історія видалася не такою вже й поганою. Протягом того часу, поки Тереза день при дні та рік у рік працювала в окружній прокуратурі, Торенс значно покращав. Околиця міста, що колись була місцем для тимчасового

проживання, поки не з'явиться більше грошей, згодом перетворилася на нову зірку, а відтак — на яскраве світило на небокраї. Тереза облаштувала альпійську гірку за рекомендаціями, які знайшла у журналі. Вона добудувала веранду. Перетворила спальню хлопців на кабінет. Агенти-ріелтори залишали в її поштовій скриньці записки, написані вручну, щоб вона їм повідомила, якщо надумає продавати будинок, але Тереза викидала їх у кошик для сміття. Терезі подобалася її робота помічника юриста, вона була гарним фахівцем. Правники завжди радили їй піти вчитися до юридичного коледжу. Тереза була значно розумнішою за багатьох із них, але їй і так було добре. Вона працювала в окружній прокуратурі, аж поки їй не виповнилося сімдесят два, та вийшла на пенсію з однією з тих шикарних каліфорнійських пенсій, що доводять державу до банкрутства. Ті юристи, які за цей час перейшли на роботу в інші місця, приїхали до прокуратури, щоб підняти келих за здоров'я Терези на прощальній вечірці з нагоди її виходу на пенсію. Вони скинулися на подарунок і купили їй наручний годинник.

Раз на рік Тереза їздила до Нью-Йорка, щоб побачитися з Джанет, Фодé та дітьми. Вона любила їх, але Нью-Йорк її пригнічував. Каліфорнійцям було звичніше серед своїх будинків, машин та галявин. Вона не дозволяла собі втрачати форму. Вона назбирала грошей і купила квиток до Швейцарії, щоб побачитися з Голлі у буддійському центрі. Протягом десяти днів вона лише те й робила, що сиділа біля своєї старшої доньки на подушці й дихала. Певною мірою дихальна гімнастика Терезі подобалася, але її бентежила тиша. Життя її доньок видавалося їй схожим на сцени з казки про Машу та трьох медведів: надто жарко, надто холодно, надто твердо, надто м'яко. Вона тримала свої думки при собі, тому що менш за все їй хотілося їх критикувати. Албі приїжджав до Торенса двічі-тричі на рік. Вона складала перелік усіх справ, які треба було упорядкувати, а він потім давав лад:

ставив новий двигун на ворота гаража, міняв бойлер для гарячої води. Оскільки Албі протягом багатьох років свого життя встиг попрацювати на різних роботах, він навчився робити геть усе. Тепер він працював у штаті компанії з Волнат-Крік, яка виготовляла велосипеди. Ця робота йому подобалася. На Різдво він прислав матері квиток на літак, щоб вона могла зустріти свято разом із ним, його донькою та дружиною. Інколи Терезі так набридали попкорн, сидіння коло каміна й розкладання карткового пасьянсу, що вона давала собі попуст, ішла до ванної кімнати та просто стояла хвилинку коло раковини і плакала. Відтак вона ретельно вмивалася й поверталася до вітальні, мов нова. Принаймні Тереза на це сподівалася, хоча насправді все було не так.

Після того як Берт її покинув, Тереза зустрічалася з кількома юристами, двома поліціантами — ніхто з них не був одружений. То було її правило, яке вона ніколи не порушувала, навіть щоб просто випити чогось разом після роботи, про що її нерідко просили. Приблизно в той час, коли Джанет мала вступати до коледжу, Тереза закохалась у Джима Чена, державного захисника в загальних справах, і вони прожили разом десять щасливих років до того дня, коли в нього стався серцевий напад на автопарковці біля окружного суду. Там було повно людей, його відразу побачили та зателефонували до 911. Секретарка, яка навчалася на курсах з надання першої допомоги, коли її діти були ще малі, проводила СЛР, аж поки не приїхала «швидка», але інколи навіть найправильніші дії можуть виявитися безрезультатними. Життя, як Терезі вже було відомо, — то вервечка з утрат. Звичайно, вона складалась і з інших елементів, кращих, але втрати в ній були стійкими та непохитними, як сама земля.

А тепер ось цей біль у шлунку, від якого вона згиналася навпіл, який змушував її тремтіти, але потім відступав і давав їй змогу дихнути. Якби в Терезі було достатньо глузду та ще три дні тому вона поїхала до лікаря, коли все це тільки

почалося, тоді вона б змогла доїхати, але тепер, після трьох днів голодування, вона надто немічна, щоб кудись вирушити. Можна було зателефонувати Фодé й запитати в нього, що робити, Фодé був лікарем, але якби схотіла, Тереза могла й так уявити собі ту телефонну розмову, навіть не подзвонивши йому на інший кінець країни: Фодé сказав би їй, що слід зателефонувати комусь із друзів, щоб ті відвезли її до лікарні, або ще краще — викликати «швидку». Тереза не хотіла робити ні того, ні того. Жінка почувалася такою стомленою, що було вже добре, що їй вдалося сходити в туалет, дійти до кухні по склянку води та повернутися в ліжко. Їй було вісімдесят два роки. Вона боялася, що для її дітей наявність болю в її шлунку стане відповіддю на запитання, чи в змозі вона й надалі жити сама у своєму домі, чи, може, краще перевезти її кудись на північ, ближче до Албі. До Джанет вона переїхати не могла: люди переїжджають до Брукліна, щоб закохатися, писати книжки й народжувати дітей, а не для того, щоб доживати старість; і до Голлі переїхати вона теж не могла, хоча, на її думку, смерть у буддійському центрі могла б дати їй певні духовні переваги.

Згодом, на другий день, Тереза подумала, що, можливо, цей біль — хай там що — може відповісти на питання щодо її майбутнього в ширшому аспекті: можливо, цей біль, що, як їй здавалося, намагався вбити її, справді здатен довести її до смерті. Апендицит їй не видаляли, а оскільки апендицити були найчастішою причиною смерті школярів у дитячих таборах та в екскурсіях на природі, можливо, її апендицит десь там тихенько собі причаївся протягом усіх цих років, щоб вибухнути лише тепер. Могло бути щось гірше, правда? Перитоніт? Хай і не так швидко, як то сталося з її коханим Джимом Ченом, та все ж. Почуваючись краще, вона розшукувала ключ від особистого банківського сейфа, документи щодо власності на машину, свій заповіт. Тільки та людина, що цілком і повністю відкидає думку про своє

майбутнє, могла б усеньке життя пропрацювати у юриспруденції і не залишити заповіту. Все, що мала Тереза, було поділене на три частини. Будинок, кредит, за який вже давно сплачено та вартість якого повільно, але невпинно зростає рік у рік, а також деякі заощадження. Після того як діти закінчили навчання, вона майже ні на що не витратила коштів. Вона склала все на кухонному столі та сіла писати записку. Їй не хотілося, щоб та записка скидалася на нотатки самогубці, адже Тереза не мала наміру вкоротити собі вік, але вважала, що той, хто зайде до будинку, крім ключів від машини та її тіла, мусить знайти ще щось. Вона поглянула на стосик папірців, яким користувалася, коли складала перелік потрібних продуктів. Папірці були кольорові, з веселим малюнком, що зображував маргаритки, які танцювали у вазонках над рожевими літерами напису “Що зробити”. Їй не вдавалося позбутися думки про те, яке безглуздя — залишати передсмертну записку на папірці з написом “Що зробити”, але шукати білий аркуш паперу сили вона вже не мала. Біль знову повертався, і Тереза хотіла лягти у ліжко.

*Почуваюся недобре.
Про всяк випадок.
З любов'ю, Мама*

Цього було досить.

Від того плану, який на третій день її вже трохи затьмареній свідомості здавався розумним, Терезу відвертав хіба що Албі. Він телефонував занадто часто, допитувався, як вона, і часом, коли в неї починався новий напад болю, їй було важко пояснити, чому перервався зв'язок. Кілька разів вона просто не відповіла. Сама думка про те, що треба взяти слухавку, лякала її. Та нарешті вона відповіла, і син попросив її підвестися й відчинити парадні двері. Він сказав, що до неї заїде Френні Кітінг.

— Френні Кітінг?

— Вона навідалась у гості до батька. Я попросив, щоб вона заїхала провідати тебе.

— Мене й так є кому навідувати, — відповіла Тереза, сама розуміючи патетичність власних слів. У неї були друзі, але вона вирішила залишитися вдома та експериментувати зі смертю.

— Я впевнений, що так воно і є, але я втомився чекати, коли ти їм зателефонуєш. Піди відчини двері. Вона буде в тебе за хвилину.

Тереза поклала слухавку та оглянула себе: на ній був бавовняний халат із блискавкою спереду, який її мати називала типовим вбранням вірджинської домогосподарки. Вона ходила в ньому вже три дні поспіль, і він геть пожмаквся від постійного спання та впривання. Вона не милася, не чистила зуби та не дивилася на себе у люстерко, відколи це все почалося. Приїзд Френні Кітінг до неї додому — то не те саме, що приїзд Беверлі Кітінг, але тоді Терезі було досить важко відрізнити одне від другого у своїй свідомості. Беверлі Кітінг, яка була потім Беверлі Казенс, а тепер Беверлі-Як-Там-Її — Тереза не пам'ятала, що там говорила про неї Джанет, окрім того, що після Берта та ще раз вийшла заміж. Беверлі-Як-Там-Її була такою до болю в печінках гарною, що навіть тепер, п'ятдесят років потому, Терезі було нестерпно про неї думати. Беверлі завжди була на тих фотокартках, які діти привозили з літніх канікул, немовби в той час, коли вони гралися в басейні або гойдалися на гойдалках, біля них пройшла Катрін Деньов та випадково потрапила до кадру. Тереза не хотіла помирати з думкою про красу Беверлі Кітінг. Беверлі була ще й молодшою за Терезу, не набагато, але все ж це мало значення. Беверлі, мабуть, ще не виповнилося вісімдесят.

Хвиля болю накрила її знову так, що їй довелося вчепитись у спинку крісла, щоб не впасти. Біль ховався в тазу,

внизу живота, в поперек. Рак матки? Рак кісток? Невже він може розвинутися так швидко? Якщо вона не відчинить дверей, то дочка Кітінгів покличе свого батька. Албі сказав, що вона приїхала до батька. Він і сам уже старий, але, напевне, покличе якогось свого приятеля-копа, щоб виламав двері. Копи завжди так діють: варто подумати — і зразу гайда троцита все підряд. Тереза відчувала, як по її голові тече піт. За хвилину її коротке сиве волосся геть змокне. Вона якось підвелася з крісла та допленталася до парадних дверей. З кожним кроком вона подумки лаялася: сучий син, сучий син. Вона послуговувалася лайкою як мантрою, точкою концентрації, щоб угамувати дихання, як її навчила Голлі. Тереза широко розчахнула передні двері, відімкнула захисний екран-сітку від комарів, потім, човгаючи, повернулася всередину, щоб перевдягтися та хлюпнути собі води на обличчя. Вона сподівалася, що в домі ще залишилася рідина для споліскування рота. Навряд чи їй вистачить сили на те, щоб почистити зуби.

Не минуло й п'яти хвилин, як вона почула чийсь голос:
— Місіс Казенс!

А за п'ять секунд іще один голос, уже знайоміший їй:
— Терезо?

Вона почула, як відчинилася протикомарова сітка.
— Хвилинку!

Жінка натягнула спортивні штани, впхала ноги в кросівки, провела рушником по голові. Було боляче. В неї було таке коротке волосся, але кого вона хотіла вразити? Джанет казала, що вона має такий вигляд, немовби після хіміотерапії. Голлі твердила, що мати схожа на буддійського монаха. Албі взагалі ніколи нічого не говорив про її волосся.

— Це Френні, — озвався голос.

— Я знаю, Френні. Він мені сказав, — вона заплющила очі, почекала: вдих «сучий син», видих «сучий син». Це трохи допомогло.

Коли вона вийшла до вітальні, жінок було двоє: білявка та брюнетка. Білявка була по-агресивному природна: сиве волосся зібране у кінський хвіст, ані грама макіяжу, бавовняна кофта зі шнурком біля шиї. Брюнетка мала вигляд більш доглянутий, але, по правді, ні на одну з них не хотілося дивитися вдруге. Жодна з двох не була такою гарною, як Голлі чи Джанет. Силоміць Тереза вичавила з себе усмішку.

— Це моя сестра Керолайн, — сказала білявка. — Сподіваюся, ми не завдали вам клопоту своїми відвідинами. Албі дуже хвилювався за вас.

— Тепер він перетворився на схвильованого, — промовила Тереза. Вона намагалася дихати рівно. — Подумати тільки: він стільки разів змушував нас хвилюватися за нього, а тепер ось так змінився, що сам хвилюється.

— Що ж, буває й таке, — промовила Керолайн.

Тереза якийсь час мовчки розглядала жінок. Вона бачила так багато світлин з їхнім зображенням, чула про них так багато розповідей. Керолайн — це та, що була агресивна, а Френні — миротворча. Вони обидві добре навчалися у католицькій школі, але Керолайн була розумнішою. Френні ж була добршою.

— Дівчата, вам моє питання може здатися безглуздим: ми зустрічалися з вами раніше?

Одна з них закінчила юридичний коледж, а інша — покинула навчання. Вона не могла сказати напевне, хто з них закінчив, а хто — ні, але їй досить було просто поглянути на них.

— На похороні Кела, — відповіла Френні. — Гадаю, лише раз.

Тереза кивнула:

— Тоді, мабуть, я не пам'ятаю.

— Як ви почуваетесь? — запитала в неї Керолайн. Вона не звикла переливати з пустого в порожнє. В ній відчувалася

владність. Тереза зрозуміла, що якщо вона почне брехати, то Керолайн запросто може підійти і вдарити її в живіт.

— Я захворіла, — сказала вона, поклавши руку на спинку стільця, — але мені вже краще. Я вже встаю потихеньку. У моєму віці інколи буває нелегко. Навіть незначні речі можуть вибити з колії.

— Хочете, ми відвеземо вас до лікаря? — запитала Френні.

Звісно, Терезі треба було б до лікаря, без сумніву. Але вона не хотіла обтяжувати нікого. Ці дівчата такі ввічливі. Албі попросив їх, і вони приїхали. Вони все зробили, як треба.

— Ні, — відповіла вона.

Та, що була розумнішою, спробувала натякнути:

— Ми вже тут. Можемо відвезти вас до лікарні. Якщо вам потім доведеться серед ночі викликати «швидку», то буде гірше. Вибачте, але вигляд маєте не дуже добрий.

Міс Сама Раціональність. Напевне, вона вже зробила кар'єру і стала партнером у юридичній компанії.

— Що ж ви хочете, мені вже вісімдесят два роки, — відповіла Тереза. Вона відчувала, як піт заливає їй очі. — У мене вже давно не дуже добрий вигляд.

— То ви не поїдете?

Нехай у судовій справі буде зафіксовано, що підсудний відмовився від пропозиції перевезти його до лікарні, незважаючи на пораду адвоката.

— Мені дуже шкода, що мій син змусив вас даремно проїхати увесь цей шлях. Якби він спершу запитав у мене, то я попросила б його не турбувати вас.

Ще хвилинку, вони вже нарешті підуть, і вона сяде. Вона зможе впасти. В неї не вийде повернутись у ліжко, але й дивана у вітальні достатньо.

— Добре, — сказала Френні, — але в машині на нас чекає батько, він хотів привітатися з вами. Вийдіть, будь ласка, привітайтеся з ним, і ми поїдемо.

— Фікс у машині?

Френні кивнула:

— Сьогодні в нього день народження. Йому виповнилося вісімдесят три. Саме тому ми приїхали.

Френні зачекала хвилинку, але Тереза мовчала. Тоді вона вирішила сказати все, як є:

— У тата рак стравоходу. Він дуже хворий.

— Мені надзвичайно шкода.

Терезі подобався Фікс Кітінг. Вона зустрічалася з ним лише раз, у той страшний день пожежі, але вона пам'ятала його як дуже доброго чоловіка. Албі, осяяний своїм мовчазним гнівом чотирнадцятирічного підлітка, відразу пройшов до своєї кімнати та грюкнув дверима, а вони з Фіксом сіли в кухні, щоб випити разом. У холодильнику вона тримала свіжий апельсиновий сік, отож приготувала собі та йому по «викрутці». Легенько торкнувшись своєю склянкою до її, він глянув їй у вічі та промовив: «*За солідарність*». Вона тоді подумала, що то був найшикарніший тост у світі.

— Попросіть його, нехай заїде, — промовила Тереза, вже обдумуючи про себе, скільки часу знадобиться, якщо їй доведеться пригостити їх напоями. Це було б неможливо.

Керолайн заперечно похитала головою:

— Ми гуляємо вже цілий день. Ми не зможемо затягти його по сходах.

До парадних дверей вели три сходинки з декоративним поруччям з кованого заліза, які торік установив Албі. Якщо Тереза зійде зі сходів, то вона вже не зможе піднятися.

— Переказуйте йому мої щирі вітання, — сказала вона.

— Тато помирає, — промовила Френні.

«Я теж», — хотіла відповісти їй Тереза. Вона перевела погляд з одної жінки на іншу. Раптом вона зрозуміла, що вони грають проти неї в парі як команда: донька доброго поліціанта, донька злого поліціанта. Вони нікуди не підуть. Нова хвиля болю здіймалася з низу живота. Вона вже надто

довго тут з ними простояла. Тереза заплющила очі, намагаючись дихати ротом, а рукою вчепилася за спинку стільця.

— Я візьму вашу сумку та замкну будинок, — сказала Френні. — Ваша сумка в кухні? Ваші страхувальні картки теж у сумці?

Тереза ледве хитнула головою, а тим часом інша жінка підійшла до неї й обхопила її руками. Вона поводитися дуже ввічливо, але, безумовно, підтримувала її.

— Ви готові йти? — запитала Керолайн.

Тереза сотні тисяч разів піднімалася та спускалася тими сходами, але зараз вони видавалися їй неприступною перепорою. Дівчата Кітінг підтримували її з обох боків, допомагаючи їй стояти на ногах. Тереза ніколи не була огрядною чи високою, як і її діти, навіть до того, як почала згинатися на старості. Вона не почувалася важким тягарем для них. Очевидно, то були сильні дівчата. Вони ніби викрадали її, провели через галявину перед будинком і посадили на задне сидіння машини, піднявши їй ноги та вміло розвернувши їх до салону, — так, немовби викрадання старих людей було їхнім ремеслом. Вони пристебнули Терезу паском безпеки, але коли вона зойкнула від болю, бо будь-який дотик до живота завдавав їй страшної муки, відразу ж його зняли.

— Терезо Казенс, — обізвався Фікс до неї з переднього сидіння, — от ми й зустрілися знову.

— Тату, — сказала Керолайн, — кажи, куди мені їхати.

Тереза почула тривогу в голосі Керолайн. Просто відвезти її до лікарні було недосить, вони мушили доправити її туди негайно.

Фікс показував шлях до Меморіального медичного центру Торенса. Він навіть не глянув у свій атлас доріг. Він знав його на рівні м'язової пам'яті.

Біль трохи відпустив, і Тереза роззирнулася. Вона сиділа на задньому сидінні, її план зазнав краху. Можливо, померти — то була не така вже й вдала думка. За вікном

був чудовий день — іще одна гарна південнокаліфорнійська днина.

— З народинами, — сказала вона Фіксові. — Мені шкода, що в тебе проблеми зі здоров'ям.

— Рак, — відповів він. — А в тебе що?

Френні вже розмовляла по телефону:

— Твоя мати з нами в машині. Ми веземо її до лікарні.

— Гадки не маю, — відповіла Тереза Фіксові. — Може, перфоративний апендицит?

Керолайн дужче натиснула на газ, і «Краун Вікторія» рвонула вперед, мов скаковий кінь.

— Ти з Албі розмовляєш? — запитав Фікс. — Дай мені його на хвилинку.

— Тату, — почала Френні.

Батько простяг руку. Тереза взяла його руку своєю й ленько стиснула.

— Албі, тут мій тато хоче поговорити з тобою.

— Твій батько?

Френні передала телефон батькові.

— Синку, — промовив Фікс, надавши сили своєму голосові, яка невідомо звідки в нього з'явилася, — твоя мати тут, із нами. Ми про неї подбаємо, не хвилюйся.

— Дякую, — відповів Албі, — ви вже вдруге рятуєте мене.

— Ми будемо біля неї, аж поки все не з'ясуємо. Не думай, що ми залишимо її саму перед дверима лікарні та поїдемо собі геть.

— Як добре, — промовила Тереза, дивлячись у вікно на сусідські будинки, повз які вони їхали.

— Мені приїхати негайно? — запитав Албі.

Фікс поглянув на Терезу, яка сиділа на задньому сидінні, немов одне з тих голих пташенят, що випали з гнізда прямо на дорогу, ще дихають, але такі кволі, майже прозорі.

— Скажімо, можна побачитися завтра вранці, як тобі таке? Ми тобі ще зателефонуємо. Як вимкнути цю штуку?

Останню фразу він промовив уже для всіх, а потім натиснув на червону кнопку.

— У нас славні діти, — промовила Тереза до Фікса, — попри всі ті труднощі, яких ми зазнали через них, вони вирости як треба.

Вона була збентежена тим, який кепський вигляд він мав. Рак насправді був страшним вітанням від диявола.

Керолайн скермувала авто на вхід до швидкої допомоги. Френні пішла всередину, щоб узяти інвалідний візок для Терези, тимчасом як Керолайн діставала такий самий візок з багажника для батька. Тереза важила менше. Коли вони її піднімали, вона заплющила очі й стиснула губи, але не зронила ні звуку. Вона була дуже легка. Фікс відчував біль у тілі, його кінцівки вже так заціпили, що йому було дуже важко їх випрямити. День видався набагато довшим, аніж вони всі планували, а тому ніхто не додумався взяти із собою знеболювальне. Він тримався рукою за бік, як то завжди бувало, коли він стомлювався, ніби намагався зібратися на силі. Френні думала про те, чи вдасться їм випросити хоча б одну пігулку знеболювального у відділенні «швидкої», щоб можна було довести його до Санта-Моніки. Напевно, що ні. Керолайн і Френні закотили Терезу та Фікса до реєстрації, де юна дівчина латиноамериканського походження з густо підведеними очима та глибоким вирізом на кофті здивовано переводила погляд з одного інвалідного візка на інший. У заглибині між її грудьми висів золотий хрестик.

— Обох? — запитала вона.

— Її, — відповіла Френні.

Керолайн вийшла, щоб припаркувати машину.

— Я зателефоную Марджорі й попрошу її покласти кекси до морозильника.

— Твій день народження, — вигукнула Тереза, почувши про його дружину, — я тобі його геть зіпсувала.

Фікс розсміявся від душі — так він вже дуже давно не сміявся останнім часом.

— Ти думаєш, що можна зіпсувати мій вісімдесятитрирічний день народження? Знаєш, це неможливо.

— Страхувальні картки?

Френні тримала сумку Терези, отже вона запитала в неї, чи можна їй дістати її гаманець. Вона попорпалася в сумці між серветками, ключами від будинку та м'ятними карамельками.

В гаманці вона знайшла медичну картку, додаткову страховку Синього Хреста та Терезине водійське посвідчення. Вона що, й досі кермує машиною?

— Ім'я? — почала реєстрацію дівчина, читаючи питання з екрана комп'ютера, бо не знала ні одного зі стандартних запитань напам'ять.

— Я так часто була тут, поки росли діти, — промовила Тереза, озираючись навколо, немовби лише тепер прокинулася після важкого сну. — Шви, тонзиліти, біль у вухах. Але коли діти вирости, я більше сюди не поверталася. Немає дітей — немає критичних ситуацій. Я приїжджала до лікарні, щоб зробити мамографію чи провідати когось із хворих друзів, але ніколи більше не навідувалася до приймальні «швидкої».

— Усю інформацію зазначено в картках, — сказала Френні дівчині.

— Я привезла сюди Кела, коли його вжалила бджола, — промовила Тереза.

— Бджола вжалила його у Вірджинії, — заповідливо нагадала їй Френні.

— Ми повинні запитувати у пацієнтів, — мовила реєстраторка, — це допомагає нам оцінити їхній стан.

Френні багатозначно глянула на неї, потім запитально вказала на Терезу. Дівчина зітхнула й почала друкувати.

— Коли бджола вжалила його вперше, ми приїхали сюди.

— Я й не знала, що це сталося і раніше, — здивувалася Френні.

Берт зібрав усіх дітей у вітальні будинку у Вірджинії наступного дня після похорону Кела. Він сказав їм, що Кел не міг вижити після того, як його вжалила бджола. Він говорив це для того, щоб якось заспокоїти їх, щоб вони не почувалися винними, адже могли якось урятувати йому життя, проте не зробили цього. Таким чином вони б не повторювали більше, що Кел постійно згодовував усі таблетки бенадрилу Албі щоразу, як вони хотіли закрити Албі рота, а також вони не думали би про те, що їм не слід було заохочувати Кела самому давати Албі таблетки, коли їх не було поряд, бо тоді для нього самого завжди залишався б запас про всяк випадок. Вони могли підійти до Кела замість того, щоб протягом півгодини триматися на відстані, вважаючи, буцімто він це робить задля показухи.

— Так ми дізналися, що в нього алергія, — сказала Тереза. — Тоді це сталося вперше.

— Скільки йому було? — запитала Керолайн. Керолайн стояла за їхніми спинами. Тереза і Френні не знали, що вона вже повернулася. Керолайн думала про своїх власних дітей. Чи їх усіх коли-небудь жалили бджоли? Вона намагалася пригадати.

Тереза заплющила очі. Вона подумки робила розрахунки, пригадуючи вік дітей залежно від вікової різниці між ними.

— Мабуть, йому було років сім. Албі тоді лише починав ходити, отже дівчаткам було три та п'ять. Так, мабуть, тоді. Кел з Голлі гралися надворі, а менші були зі мною в будинку. Четверо дітей — це вам не забавка. У вас, дівчата, є діти?

— Троє, — відповіла Керолайн, — хлопчик і двоє дівчаток.

— Два хлопці, — сказала Френні.

— Але вони не її, — додав Фікс.

— Кела вжалила бджола, — промовила Керолайн, намагаючись повернути розмову в належне русло.

— Які ліки приймаєте? — запитала латиноамериканка.

Френні знову поринула рукою в сумку Терези й витягла звідти два флакони з ліками, які вона знайшла на раковині у ванній кімнаті: лізіноприл і ресторил.

Тереза поглянула на жовтогарячі флакони на столі, а потім перевела очі на Френні.

— Я подумала, що можуть запитати, — сказала Френні, хоча забирати ліки, можливо, було занадто. Вона сама не хотіла б, щоб хтось порпався в її ліках.

— Я завжди привчав доньок до ретельності, — сказав Фікс.

— Найближча рідня?

Вони презирнулися.

— Гадаю, Албі, — відповіла Френні.

— З місцевих? — запитала дівчина, а тим часом її пальці швиденько клацали по клавіатурі.

— О, тоді, мабуть, я. Френсіс Мета, — вона дала дівчині свій номер телефону.

— Міра спорідненості?

— Названа дочка, — відповіла Френні.

— Зачекай, — утрутився Фікс. Він подумки намагався встановити, який саме родинний зв'язок існував між Терезою та його дочкою.

— Все правильно, — підтвердила Керолайн.

Коли дівчина на реєстрації закінчила з формальностями, вона вказала, де їм слід чекати:

— По вас прийде медсестра.

— Треба, щоб медсестра прийшла якнайшвидше, — звернулася до неї Керолайн типовим для неї прямим незаперечним тоном, — їй дуже погано.

— Я розумію, пані, — відповіла дівчина. Густо нафарбовані вії важким тягарем висіли на її очах. Вона мала такий вигляд, немовби от-от засне.

Френні покотила Терезу, а Керолайн — батька, якомога далі від телевізора. Надворі все ще було видно.

— Їдьте вже додому, — сказала Тереза, коли вони влаштували її у куточку. — Я тут, скоро по мене прийдуть. Не хвилюйтеся, я не втечу.

— Я відвезу татка додому, — промовила Керолайн, — а відтак повернуся по Френні.

— Надто складно, — заперечив Фікс, — краще вже залишатися всім разом, поки все не владнається. Якщо мені стане недобре, ми в лікарні, мені допоможуть. Мені подобається Торенс. Тут жило багато копів.

— То дорозкажіть вашу історію, — попросила Френні у Терези.

Замість неї відповів Фікс:

— Якимось мені випало розслідувати одну аварію. Хлопець зупинився на світлофорі, скло у машині було опущене, до салону залетіла бджола і вжалила його. Саме так. Його нога зіслизнула з гальма, машина покотилася вперед на перехрестя, де зіткнулася з іншою автівкою. Тієї миті він вже, напевне, був мертвий. Ніхто не міг уторопати, що сталося, аж поки не провели розтин. Я повернувся на місце аварії за кілька днів — не для того, щоб пошукати бджолу, а просто, щоб оглянути місцевість. Прямо біля того світлофора ріс кущ калістемона, і на ньому роїлися бджоли. Він був обліплений ними.

Тереза кивнула, ніби підтверджуючи важливий зв'язок цієї розповіді з тим, про що вона говорила.

— Коли Кел прийшов із двору, він був геть блідий. Пам'ятаю, який він був переляканий, і я спершу подумала, що щось трапилося з Голлі. Вони постійно бігали одне за одним то зі скребком, то з віником, тож я й вирішила, що з нею щось сталося. Я спитала: «Келе, де Голлі?» І коли я вже повернулася, щоб іти надвір шукати Голлі, він видав той страшний, пронизливий звук, немовби намагався втягнути повітря через вушко голки. Він підніс руку, намагаючись зупинити мене, а потім упав на спину. В нього розпухли

губи, руки. Я підбігла, спробувала підняти його і побачила в нього на сорочці бджолу. Бджола все ще сиділа на ньому, як той убивця, що повсякчас крутиться навколо місця злочину.

— Так буває, — сказав Фікс.

Керолайн узяла сестру за руку. Ніхто ніколи про це навіть не думав у такому світлі. Вони слухали страшну розповідь, от і все. Пальці Френні переплелися з пальцями Керолайн.

— Якби тієї бджоли там не було, то він, напевне, помер би вже тоді, коли йому було сім років, а так я якимось чином зрозуміла, що сталося. Я підхопила його й блискавкою метнулася до дверей. Через дві секунди я була вже з ним у машині. Ви знаєте, лікарня недалеко від мого дому, до того ж тоді не було й половини тих машин на дорогах, що тепер. Я увесь час просила його заспокоїтися і думати лише про те, щоб дихати.

— А як же інші діти? — запитала Керолайн.

— Я покинула їх удома. Навряд чи я навіть зачинила двері. Берт дуже розсердився на мене, коли я розповіла йому про все, що сталося. Я тоді перелякалася до смерті, але насправді дуже пишалася собою. Я врятувала Келові життя! Берт сказав, що не можна отак залишати дітей самих. Треба було посадити їх до машини. Але Берта там тоді не було, і взагалі він вважав, що я — негодяща мати. Якби я почала збирати дітей докупі та розсаджувати їх по машині, Кел помер би. Так сказав мені лікар. Він розповів, що бджолиний укус був дуже небезпечний для Кела і що наступного разу буде навіть ще гірше. Але не можна тримати хлопчика під замком протягом усього життя, особливо такого, як Кел. Я завжди напосідалася на нього, вимагаючи, щоб він носив при собі таблетки, а вдома тримала флакон епінефрину та шприц, але Берт не привіз епінефрин до батьків, окрім того, я сумніваюся, що хтось із них зумів би зробити укол. Ніхто з них ніколи не перевіряв, чи були у Кела таблетки.

Тереза похитала головою:

— Проте я не звинувачую Берта. Раніше звинувачувала, а тепер уже ні. Тих речей, що насправді потрібні у якийсь особливий момент, — їх ніколи немає. Я знаю. Це могло статись і вдома, коли він був зі мною.

— Немає потреби тепер захищати когось, — сказав Фікс, дотягнувшись зі свого крісла рукою до її руки, — ми постійно намагаємося вберегти близьких нам людей.

— Берт присягнувся, що спилляє апельсинові дерева за будинком. Вони завжди були вкриті бджолами під час цвітіння. Він був такий розлучений через ті дерева, немовби то вони забрали в нас сина, але за кілька днів уже забув про них. Ми всі забули.

Тереза замовкла і поглянула навколо:

— Тоді приймальня «швидкої» була в задньому крилі. Тепер значно краще. Тут усе нове.

Після комп'ютерної томографії та огляду пацієнтки до них вийшов лікар, щоб повідомити їм результати:

— Містер Казенс? — звернувся він до Фікса.

— Ні, — відповів Фікс.

Його заперечення, здавалося, не справило на лікаря враження. Він прийшов, щоб повідомити новини про стан пацієнтки, а тому додав:

— Здається, у місіс Казенс дивертикулярний абсцес сигмовидної ободової кишки. Ми спробуємо пригасити запалення за допомогою антибіотиків і полегшити її стан. Ми залишимо її на ніч у лікарні для спостереження й контролю за лейкоцитним та температурним фоном. Переведемо її на режим заборони приймати ліки перорально, а вранці знову оглянемо її. Скільки часу вона вже хворіє?

Керолайн поглянула на Френні.

— Дні три, — відповіла Френні.

Лікар кивнув. Він щось записав у своїй течці, сказав їм, що Терезу зараз переведуть до палати, вибачився й пішов.

Усі розуміли його незадоволення. Чому цю хвору жінку не привезли до нього раніше? Вони все одно не змогли б цього пояснити.

— Ніякого раку, — сказала Тереза Кітінгам, коли вони зайшли до неї, щоб попрощатися, — але здається, мені випадає залишитися тут на ніч.

Вона була під'єднана до апарата серцевого контролю, а в руку була встромлена голка для внутрішньовенного вливання.

— Пощастило, — промовив Фікс. Він радів за неї.

— Ой, — схаменулася Тереза, торкаючись лоба перев'язаною рукою, — рак. Вибач. Мені не слід було цього казати. Мені зараз дають морфін. Сама не знаю, що мелю.

Фікс стенив плечима, давши їй зрозуміти, що це не має значення.

— Я ще заїду ввечері, щоб дізнатись, як ви почуваетесь, — сказала Френні.

Тереза заперечно похитала головою:

— Я розмовляла з Албі. Він буде тут завтра вранці. Я все одно зараз спатиму аж до ранку. Сказати по правді, я дуже втомилася. До того ж ти приїхала сюди, щоб побути з батьком, а не зі мною. Я й так забрала у вас півдня.

— Краще б ви його у нас увесь забрали, — сказала Керолайн. — Друга половина дня видалася значно ліпшою за першу.

— Ми можемо зачекати тут, поки ти не заснеш, — промовив Фікс, почуваячись одночасно лицарем та невпевненим у собі хворим. Він надто довго вже сидів у інвалідному візку. Йому треба додому, у своє ліжко-крісло. Добре було на якийсь час привезти когось іншого до лікарні, подбати про здоров'я Терези, а не лише про своє власне. Але не можна аж так довго нехтувати біль. Він повертався до Фікса з силою бейсбольної бити.

— Я зараз заплющу очі. Ще до того, як ви дійдете до дверей, я вже спатиму.

Тереза усміхнулася Фіксові на інвалідному візку, а потім на підтвердження своїх слів заплющила очі. Їй слід було вийти заміж за Фікса Кітінга — то була її остання думка перед тим, як сон стиснув її у своїх ніжних обіймах. Фікс Кітінг був добрим чоловіком. Але зараз він хворий, та й вона хвора. Як би вона могла подбати про нього?

Керолайн і Френні покотили Фікса до ліфта. Тепер вони були в іншому крилі лікарні, бо спершу пройшли через відділення «швидкої», а потім — до стаціонару. Вийшовши надвір, вони опинилися в іншому місці, де не були раніше, і Керолайн довелося довго шукати машину. До того часу, як вони вклали інвалідний візок до багажника та знайшли виїзд із автопарковки, Фікс уже спав на передньому сидінні, дозволивши Френні ввести адресу в Санта-Моніці в навігатор її телефону.

Протягом тривалого часу ні Керолайн, ані Френні не зронили ні слова. Можливо, кожна з них чекала, воліючи переконатися, що батько вже спить і не чує їх, але чому? Що такого вони зробили? Голова Фікса схилилася назад на спеціальну підставку. Його рот роззявився. Якби він тихенько не хропів, вони подумали б, що він мертвий.

— Коли вона сказала про те, як Кел зблід, а потім захрипів, — почала Керолайн.

Френні кивнула. У Раві, старшого сина Кумара, була астма. Якось улітку, коли вони були на озері у Вісконсині, їй довелося нігтями розірвати його рюкзак, щоб знайти інгалятор. Той звук, який вилітав з горла Раві, був достоту таким, як і той, що вони чули від Кела перед його смертю, той самий свист, геть не схожий на дихання.

— Зараз важко пригадати, про що я тоді думала, — сказала Керолайн. — Кел уже помер, а мені все здавалося, що я все ще можу щось зробити. Мені треба було зробити так, щоб ніхто не дізнався про те, що ми давали Албі бенадрил. Мені треба було покласти на місце револьвер. На дідька Кел тягав із собою той револьвер?

Кажучи це, Керолайн повернулася до Френні:

— Хто залишає в машині револьвер і навіть гадки не має, що його син носить його прив'язаним до ноги? І яке мені було до цього діло? Кел помер, і револьвер не мав до цього ніякого стосунку. Немовби здоровенне дерево проросло через увесь будинок, а я збирала листя, щоб ніхто не помітив, що сталося.

— Ми були дітьми. Ми не розуміли, що робимо.

— Я тільки погіршила справу, — сказала Керолайн.

Френні заперечно похитала головою:

— Ти не могла її погіршити. Гірше вже було нікуди.

Вона притулилася лобом до спинки переднього сидіння.

— Може, мені слід було сказати їй.

— Що сказати?

— Не знаю, що Кел був не сам, що ми всі були біля нього, коли він помирав.

— Голлі та Джанет теж були там, але вони їй не сказали. Утім, хто його знає, можливо, сказали. Ми гадки не маємо, що знає Тереза про випадок у В'ірджинії.

— Якщо вона не піде в кіно цього тижня.

— Твоя провина ніщо порівняно з моєю виною, — мовила Френні. — Твою провину навіть не поставиш на один рівень із моєю.

Керолайн і Френні не встигли відсвяткувати вісімдесят третій день народження батька. Рух транспорту, який був задовільним, коли вони їхали до будинку Терези, тепер від узбережжя Торенса перетворився на суцільну пробку, тож додому вони потрапили вже затемна. Унаслідок їхньої доброти Фікс занадто багато часу провів у інвалідному візку та в машині. Біль охопив його руки й ноги, поширився на кістки обличчя, так що він увесь перетворився на розжарений до білого клубок болю.

— Просто дайте мені поспати, — сказав він Марджорі, коли вони привезли його додому. Марджорі довелося нагнутися до його обличчя, щоб розчути, що він каже, — так мало в нього залишилося сили.

— Я більше не можу цього терпіти, — промовив Фікс.

Він смикав сорочку, намагаючись зняти її. Марджорі допомогла йому розстебнути гудзики. Відколи Фікс захворів, він утратив майже всі свої запаси енергії. У нього зовсім не залишилося резерву на непередбачуваний випадок. Вони надто довго були надворі, і тепер йому стало геть зле.

— Ви були у Терези Казенс? — запитала Марджорі Френні таким тоном, немовби казала «*Ви возили його до Південного Централу¹ курити крек?*»

— Її син зателефонував мені саме тоді, коли ми вийшли з кінотеатру. Терезу треба було відвезти до лікарні, — пояснила Френні.

Спершу їй слід було привезти батька додому. Вони були вже зовсім поруч, коли зателефонував Албі, але тоді їй не спало на думку те, що рішення мала ухвалювати вона, а не Фікс.

— Ми не думали, що це забере стільки часу.

Керолайн змішала знеболювальне з чайною ложечкою яблучного соку й дала батькові випити. Так йому було легше ковтати ліки.

— Вона що, своєї сім'ї не має? — Марджорі завжди була такою терплячою у ставленні до дівчат, з першого дня, коли Фікс почав привозити їх додому до її матері, щоб покупатися в басейні. Але тягати вмирущого батька невідь-де, рятуючи когось, кого вони майже не знали, було однаково, що намагатися вбити його.

---

¹ Південний Лос-Анджелес, також Південний Централ — частина Лос-Анджелеса, сумно відома своєю криміногенною обстановкою, збутом наркотиків та вуличними бандами.

— Та є, — відповіла Френні, — але вони всі живуть далеко. Тато сказав, що він хотів побачитися з нею.

— Він її не знав. Чому це йому закортіло побачитися з нею?

Марджорі провела руками по плечах чоловіка:

— Я відвезу тебе у ліжко, — сказала вона йому.

Френні поглянула на сестру, вони все ще стояли у кабінеті, коли Марджорі вивезла звідти Фікса.

— Якщо тобі здається, що я можу утнути сьогодні ще якусь дурницю, то скажи мені про це.

— Це не твоя провина, — відповіла Керолайн і потерла руками обличчя.

Ніхто з них не їв цілий день, і нікому не хотілось їсти.

— Ти не знала, що так станеться. У будь-якому разі нам треба було їхати всім трьом. Ми заборгували перед нею. Розумію, що для Марджорі в цьому немає ніякого сенсу, але навіть якщо це було б просто помилкою, ми мушили вчинити так для Терези.

Френні втомлено всміхнулася сестрі:

— Рідненька моя, — сказала вона, — а як же живуть ті, у кого немає ні братів, ані сестер?

— Нам не треба про це знати, — відповіла Керолайн.

Керолайн піднялася на другий поверх до спальні, в якій вони з сестрою ночували разом, щоб зателефонувати Вартонові та побажати на добраніч. Френні вийшла надвір поговорити з Кумаром.

— Знайшов чекову книжку? — запитала Френні.

— Так, але ти могла й написати мені у повідомленні шість годин тому, коли я тебе запитував.

— Я справді не могла, — вона позіхнула. — Якби ти був тут зі мною сьогодні, то зараз, напевне, перейнявся би співчуттям до мене. Хлопчики повернулися з хокейного тренування додому без пригод?

— Я їх не бачив, — відповів Кумар.

— Не завдавай мені даремних клопотів. Бо на це не маю ні сили, ні часу.

— Раві під душем. Аміт удає, нібито виконує якесь домашнє завдання на комп'ютері, але щоразу, як я не дивлюся на нього, перемикає на якусь страшну відеогру.

— А зараз ти за ним наглядаєш? — запитала Френні.

— Так, — відповів чоловік.

У шибку кухонного вікна їй постукала Марджорі, кличучи всередину.

— Мені треба йти, — сказала Френні.

— Ти повертаєшся?

— Про це якраз можеш не хвилюватися, — відповіла вона й закінчила розмову.

— Твій батько хоче, щоб ти прийшла в його кімнату та побажала йому на добраніч, — стомлено промовила Марджорі. — Аж не віриться, що він усе ще не спить.

— Керолайн у нього?

Марджорі заперечно похитала головою:

— Він сказав, що хоче поговорити з тобою.

Френні пообіцяла не затримуватися в нього надовго.

Марджорі зсунула разом два односпальні ліжка, накрила їх великою ковдрою та покривалом, щоб вони скидалися на одне велике ліжко, хоча та частина, на якій спав Фікс, була стандартним лікарняним ліжком. Можливість підняти спинку до напівсидячого положення допомагала йому при болях у грудях, так йому було легше ковтати власну слину, отже він спав у такому положенні. Саме так Френні його і застала: у блакитній піжамі, з поглядом, спрямованим у стелю.

— Зачини двері, — звелів Фікс та поплескав рукою по ліжку коло себе. — Це розмова віч-на-віч.

Вона підійшла й сіла на ліжко поряд із батьком.

— Вибач, що я потягнула тебе до Торенса, — сказала Френні. — Я думала про Албі й Терезу, а мусила б думати про тебе.

— Не слухай Марджорі, — сказав Фікс.

— Марджорі дбає про тебе. Саме тому ми мусили поїхати до Терези, бо в неї немає нікого, схожого на Марджорі, щоб подбати про неї.

— Забудь про це все на дві хвилини. У мене до тебе є серйозна розмова. Чуєш?

Фікс у своєму ліжку здавався таким змарнілим та маленьким — сама оболонка від її батька.

— Підніми ліжко трохи вище, — сказав він.

А коли Френні зробила, як він просив, той заговорив знову:

— Добре. Ось так. Тепер відсунь шухлядку тумбочки біля ліжка.

Тумбочка була велика, глибока й довга, з купою кросвордів, книжок та конвертів, туристичним путівником по Каліфорнії у м'якій обкладинці, збіркою віршів Кіплінга, парою гумових кілець для тренування рук, розсипаними дрібними монетами, маззю «Vicks VapoLab» для інгаляцій від застуди, вервицею. Особливо її вразила вервиця.

— Що саме я шукаю?

— У самому кінці.

Френні дужче висунула шухляду та порилася в паперах. І тут вона знайшла револьвер. Їй не треба було більше ні про що питати. Вона вийняла його й поклала собі на коліна.

— Так, — промовила вона.

Фікс доторкнувся рукою до її руки, потім поклав руку на револьвер й усміхнувся.

— Марджорі змусила мене пообіцяти, що після виходу на пенсію я здам усю зброю. Вона сказала: «Щоб я більше не бачила зброї після того, як ми переїдемо на узбережжя». Тому я їй нічого не казав.

— Так, — повторила Френні, поклавши свою руку на батькову. Вона відчула самі лише кістки під його тонесенькою шкірою. Їй здавалося, що вона торкається до крила кажана.

— «Сміт-Вессон» тридцять восьмого калібру. Він був зі мною протягом тривалого часу.

— Пам'ятаю, — сказала вона.

— Я ніколи не виходив з дому без нього.

— Ти хочеш, щоб я подбала про нього? — Френні була зовсім невпевнена в тому, що знає, що робити з револьвером. Вона не могла покласти його до багажу. Вона не могла взяти його до літака чи принести до себе у квартиру в Чикаго, до Кумара та хлопців. Вона взагалі не хотіла ніякої зброї, але була впевнена в тому, що дасть їй раду.

— Я вже не можу втримати його в руці, — сказав Фікс, — надто важкий для мене. Не можу навіть дістати його з шухляди. Я про все думав у житті, але ніколи — що зі мною може статись ось таке.

Колись Френні та Керолайн іще підлітками ходили на стрільбище поліційної академії, щоб потренуватись у стрільбі по паперових мішенях. Це була єдина справа, яка вдавалася Френні краще, ніж Керолайн. Френні вміла стріляти з револьвера. Друзі Фікса, потім знімаючи мішені, захоплювалися вправністю Френні.

— Слід найняти цю дівчинку на роботу, — говорили поліціанти, а Френні — гострий зір та тверда рука — радісно усміхалася.

— Не хвилюйся про це, — сказала Френні батькові.

— Як гадаєш, ти зможеш мене застрелити? — запитав батько.

— Твоє знеболювальне починає діяти, тату. Засинай, — вона зняла його руку з револьвера, нахилилася й поцілувала його в лоб.

— Воно справді починає діяти, отже, слухай мене уважно. Іншої можливості поговорити віч-на-віч у нас, можливо, більше не буде. Ніхто про це не подумав. Безліч копів застрелюються, коли вони при смерті. У цьому немає нічого поганого.

Вона відчувала вагу револьвера на колінах:

— Я не стрілятиму в тебе, тату.

Тоді Фікс поглянув на неї: рот його напіввідкритий, без окулярів, це дало змогу Френні побачити, що його очі здаються каламутними через катаракту. Чи саме так дивився на Терезу Кел тоді влітку, коли йому було сім років і по його сорочці повзала бджола? Чи саме так дивився Кел на неї, коли помирав? Вона не пам'ятала.

— Мені потрібна твоя допомога. Твоя допомога, Френні. Марджорі ховає від мене ліки, я не знаю, де вони, а якби й знав, то не зміг би підвестися, щоб дістати їх. І не знаю, які саме треба випити. Вона заливає мені їжу крізь трубку, немовби заправляє машину. Якщо я застрелюся, ніхто не заперечуватиме.

— Повір мені, заперечуватимуть. Я заперечуватиму.

— Марджорі з Керолайн завтра поїдуть до супермаркету, а ти залишишся зі мною. Одягнеш дві пари рукавичок, тих, що скрізь продаються, одну пару поверх іншої. Покладеш мої руки на револьвер, а потім візьмешся за них.

Френні взяла батька за руки. Вона більше не могла спитати ці слова на знеболювальне чи на сам біль.

— Тату.

— Скеруєш револьвер трохи вбік, не прямо на горло, а трохи вбік від горла. Зрозуміла? Я буду тебе направляти. Ми можемо зробити це разом, крок за кроком. Триматимеш його в мене під підборіддям, потім трішки нахилиш, градусів на двадцять. Коли спрямуєш, як треба, відхилишся вбік. Я не хочу, щоб ти забилася.

Чому він не попросить про таке Керолайн? Їй дуже кортіло це знати. Керолайн була його улюбленицею. Їй він довіряв. Але Керолайн його не послухала б.

— Я не можу, — сказала Френні.

— Коли револьвер вистрелить, покинь його. Залиш його у тому положенні, в якому він впаде. Зніми рукавички й запхни собі до кишені. Поглянь у дзеркало, щоб на обличчі

не зосталося ніяких слідів, потім зателефонуй на 911. Це все, що тобі треба зробити. Ніхто навіть не подумає, що то може бути твоїх рук справа. Та цього й не зробиш ти, це зроблю я. Ти просто мені допоможеш. Я тебе не підведу.

Його очі заплющувалися, він намагався розплющити їх раз, удруге.

— Ні, не підведеш, — відповіла вона.

У Френні завжди було таке відчуття, що вона підводить батька: тим, що жила з матір'ю, тим, що жила в іншому куточку країни, тим, що жила з Бертом. Дивно, але це відчуття охоплювало її навіть тепер: через те, що навіть на мить не подумала, щоб його застрелити, вона знову не виправдала його сподівань.

— Люди бояться не того, чого слід боятися, — промовив Фікс із заплющеними очима. — Копи бояться не того, чого слід боятися. Ми живемо і думаємо: те, що може нас ухопити, перебуває по той бік дверей — надворі, в туалеті, — але це не так. Те, що сталося з Ломером, — аномалія. Для більшості людей на планеті те, що їх убиває, вже сидить у них усередині. Ти розумієш це, Френні, правда?

— Розумію, — відповіла Френні.

Фікс знову простяг руку до її руки з револьвером:

— Я повністю залежу від тебе, — сказав він.

Він розкрив рота, щоб додати ще щось, але нарешті заснув.

Сидячи на краю батькового ліжка, Френні розрядила револьвер. Розрядити, почистити, зарядити — це все було часткою її виховання у дитинстві. В магазині було шість куль, вона поклала їх собі до передньої кишені джинсів, а револьвер запхала за пояс під сорочку. Останнім часом джинси були їй широкуваті, і її вперше це втішило.

Коли вона повернулася до кабінету, Керолайн і Марджорі дивилися комедію «Чоловік, що прийшов на обід». Керолайн вимкнула звук якраз тоді, коли Монті Вулі тероризував когось із другорядних персонажів, сидячи в інвалідному кріслі.

— Як там батько? — запитала Марджорі.

— Заснув.

Френні відчувала холод металу в себе під сорочкою. Ходити туди-сюди по кімнаті з револьвером і нікому про це не казати здавалося їй безглуздя, але навряд чи Марджорі треба знати щось про нього, як і про те, чого в неї просив батько. Вона розповість про це Керолайн завтра вранці, але сьогодні слів уже більше не було, розмовляти більше ні про що. Френні сказала, що йде у ліжку, щоб почитати перед сном.

Тієї ночі, після того як вона поклала револьвер до валізи, а кулі запхала у шарпетку, їй наснилася Голлі. Вони вже стільки років не бачились, і от тобі вона, усе ще чотирнадцятирічна, з прямим темним волоссям, розділеним на два свинячі хвостики, у пшенично-жовтому топі, зав'язаному на середині живота, під яким виглядав її худорлявий білий тулуб. Голлі все ще була дівчинкою з незбляклим ластовинням та брикетами на зубах. Вони знову були у Вірджинії, в оселі Бертових батьків, і йшли разом через широке поле, що простягалось між будинком та стайнею. Голлі про щось говорила й говорила, як завжди, пояснюючи історію співдружності та індіанців матапоні, що колись давно заселяли береги річки. Матапоні, казала вона, перемогли англійців під час Другої та Третьої англо-поухатанських воєн.

— Прямо тут, — сказала Голлі, розвівши руки в сторони, — на початку їх було багато, але внаслідок двох воєн і тих хвороб, які англійці принесли із собою, більшість матапоні вимерла. Пам'ятаєш, як Кел шукав у полях наконечники зі стріл? У нашого дідуса була ціла таця тих наконечників на столі, але він жодного разу не дав нам навіть одного. Навіщо він їх зберігав, по-твоєму? Для повстання?

Френні глянула на зелений від трави схил. По той бік стайні був мілководний ставок, у якому коням подобалося

бродити у жаркий день і куди вони самі інколи наважувалися заходити, попри товстий шар мулу на дні, в який засмоктувало ноги. Вона подивилася на ряд дерев удалині, який оточував поле зліва, та на сінник на самому краю справа, який Казенси здавали в оренду. Вона намагалася збагнути, як там усе було гарно: трава, світло, дерева, вся долина. То було місце, де помер Кел, звідки Голлі, Керолайн і Джанет бігли щодуху через поле, тільки-но зрозуміли, що сталося, назад до будинку, щоб покликати Ернестайн, де Керолайн наказала Френні залишатися з Келом на той випадок, якщо йому знадобиться її допомога. Чому Керолайн наказала їй залишитися?

— Ти тоді взяла револьвер, пам'ятаєш? — запитала Голлі. — Ти віднесла його Керолайн того-таки вечора.

Очі Кела були заплющені, але рот роззявлений, немовби він усе ще намагався вдихнути. Губи в нього розпухли, а язик висунувся з рота. Френні стояла над ним, поглядаючи то в напрямку будинку, то на брата. Вона пригадала про револьвер і підняла край його холоші. Револьвер був там, засунутий у шкарпетку та прив'язаний до гомілки червоною банданою. Френні чомусь вирішила про себе, що Ернестайн, Казенси чи будь-хто з тих, хто прийде, щоб урятувати його, не мають знайти револьвер. Інакше їм усім перепаде.

— Не знаю, чому я взяла його, — зізналася вона. Вона й справді не знала.

Голлі похитала головою:

— Тобі не можна було його там залишати. Ми всі були заворожені тим револьвером. Ми лише про нього й думали.

Френні відв'язала револьвер, потім, тримаючи його дулом від себе та від Кела, розрядила, як її навчив батько. Вона поклала кулі до передньої кишені шортів, тримаючи револьвер навпроти світла, прокрутила магазин, щоб перевірити, що в ньому справді нічого не залишилося. Вона

замотала його в червону тканину бандани, проте тканина була надто малою. Вона спробувала заховати його собі за пояс, але, звичайно, його було видно. Нарешті вона вирішила заховати зброю під деревом, що росло неподалік. Щойно всі підуть, вона зможе повернутися, забрати її та віднести додому. Вона скаже Джанет, щоб та пішла з нею, і вони покладуть револьвер до сумки Джанет. Ніхто нічого не запідозрить, бо Джанет завжди носить із своєю сумкою. Вона пам'ятала, що майже зраділа тому, що їй треба було турбуватися про щось інше, про щось, окрім Кела.

Френні обернулася на стайню.

— Я завжди думала, що вчинила неправильно.

— А що треба було зробити, щоб було правильно? — Голлі обняла Френні за талію. — Ми взагалі не знали, що відбувається. Ми навіть не знали, що його вжалила бджола.

— Не знали?

— Ні, до певного часу. Ми дізналися про це вночі, коли татко повернувся з лікарні, але доти ми навіть гадки не мали.

— Мені тут подобалося, — промовила Френні, хоча раніше вона цього не знала.

Голлі видавалася здивованою:

— Справді? А я ненавиділа це місце.

Френні глипнула на неї. Голлі була така гарненька. Чому вона раніше ніколи цього не помічала? Тепер вона думала про неї як про свою сестру:

— Тоді чому ти сюди повернулася?

— Щоб переконатися в тому, що в тебе все добре, — відповіла їй Голлі. — Ми завжди трималися вкупі. Ти що, не пам'ятаєш? Ми були таким шаленим плем'ям.

— Послухай, — сказала Френні, задерши голову догори, — чуєш, як співають пташки?

Голлі заперечно хитнула головою:

— Це твій телефон. Я прийшла, щоб сказати тобі. Не переймайся.

— Через пташок? — запитала Френні, але Голлі вже зникла, у кімнаті знову стало темно. Вона все ще чула пташок.

— Зніми слухавку, — промовила Керолайн з іншого ліжка.

У кімнаті було темно, світився лише екран мобільного телефону. Френні відповіла, хоча чекати на приємну звістку серед ночі не випадало.

— Слухаю, — сказала Френні.

— Місіс Мета? — почувся жіночий голос.

— Так.

— Це лікарка Вількінсон. Я телефоную з Меморіального медичного центру Торенса. Місіс Мета, мені дуже шкода, але ваша мачуха померла.

— Марджорі мертва? — Френні рвучко сіла на ліжку, сон немов рукою зняло. Як таке могло статися? Коли її відвезли до лікарні? Керолайн встала з ліжка та увімкнула настільну лампу між ліжками. В них була лиш одна людина, котра могла померти, і то був їхній батько.

— Що? — перепитала Керолайн.

— Місіс Казенс, — відповіла лікарка. — Її серцевий монітор подав тривогу після четвертої ранку. Ми спробували провести реанімацію, але марно.

— Місіс Казенс?

— Тереза померла? — перепитала Керолайн.

— Мені вельми шкода, — повторила лікарка, — вона була дуже хвора.

— Зачекайте хвилинку, — промовила Френні, — здається, я не зовсім розумію, про що ви говорите. Не могли б ви повторити все моїй сестрі?

Френні передала телефон Керолайн. Керолайн знає, про що запитувати. Цифровий годинник на столику біля ліжка показував 4:47 ранку. Вона подумала, чи Албі вже прокинувся, чи завів собі будильник. Він мусив прилетіти першим рейсом до Лос-Анджелеса, щоб побачити матір.

За шість місяців до виходу на пенсію Тереза купила собі квиток на літак до Швейцарії, щоб провідати Голлі у буддійському центрі. Вона зробила це для того, щоб у неї було на що чекати. Вона не була впевнена щодо того, коли їй краще вийти на пенсію, оскільки надзвичайно любила свою роботу, але боялася перетворитися на ній у стару нікчемну бабу. Протягом тривалого часу вона бачила там багатьох, хто тільки-но починав працювати та переходив на іншу роботу, бачила злети й падіння, пакування речей з власного письмового столу до коробки. Рано чи пізно її чекало те саме, а отже, безперечно, краще зробити це до того, як їй почнуть вказувати на двері. У сімдесят два роки Тереза могла б подумати про якесь інше життя, хоча й не уявляла собі до пуття, яке саме. Вона міркувала: піти їй на курси з бриджу чи вже краще впорядкувати своє подвір'я. Вона подумала, що могла б поїхати до Швейцарії.

За два тижні після виходу на пенсію, маючи золотий годинник на руці та квиток на літак, вона викликала таксі й вирушила до аеропорту.

Голлі більше не приїжджала додому. Коли вона вперше поїхала до Швейцарії двадцять п'ять років тому, то планувала залишитися там на місяць. Вона повернулася через півроку, та й то лише для того, щоб подати запит на постійну візу. Вона офіційно звільнилася з роботи у банку «Сумітомо» з посади, яку зберігали за нею протягом усього часу. Голлі закінчила економічний факультет Каліфорнійського університету в Берклі і, попри молодий вік, її дуже поважали на роботі. Вона відмовилася від оренди своєї квартири, яка протягом усіх цих місяців стояла порожньою. Вона розпродала меблі.

— Ти закохалася? — спитала в неї мати. Насправді Тереза не думала, що Голлі закохана, хоча вона й демонструвала всі

класичні прояви закоханості: неухажність та сльозливість, утрату апетиту. Голлі коротко підстригла темне волосся. Вона відмила від макіяжу своє обличчя, і вперше за ці всі роки Тереза побачила, що сліди веснянок на ньому й досі залишилися. Тереза боялася, що її старшу дочку могли викрасти, хоча вони й сиділи разом за кухонним столом і пили каву, що її мозок затьмарило та захопило якесь віросповідання, котре дозволило тимчасово повернутися додому лише її тілу — з метою владнати всі питання з майном, викинувши все та всіх з її життя. Але запитувати Голлі про те, чи на неї дійсно вплинуло віросповідання, було нелегко.

— Не закохалася, — Голлі взяла матір за руку й легенько стиснула її у своїй, — не зовсім.

Спершу Голлі інколи поверталася додому — спочатку раз на рік, потім раз на два-три роки. Тереза підозрювала, що квитки їй купував Берт, але ніколи не запитувала. За якийсь час тоненький струмочок відвідин геть пересох. Голлі заявила, що вона більше не хоче повертатися до Штатів, обставивши все таким чином, ніби вона не хоче більше бачити свою країну, а не сім'ю. Вона сказала, що почувається щасливішою у Швейцарії.

Хоча Тереза й палко бажала всім своїм дітям щастя, їй годі було зрозуміти, чому вони не можуть знайти його собі десь ближче до Торенса. Один із них залишив їх назавжди, тож інші троє могли б згуртуватися, але, здається, все вийшло навпаки: смерть Кела розкидала їх по різних кутках. Тереза сумувала за всіма, але найдужче — за Голлі. Голлі була найменш загадковою з усіх її дітей, єдиною, хто серед ночі міг залізти до неї в ліжку, щоб порозмовляти.

«Ти завжди можеш приїхати до мене в гості», — писала Голлі щоразу, коли мати жалілася, спочатку у звичайних поштових листах, потім — слава Богу! — в електронних повідомленнях, відтоді як буддійський центр, повна назва якого була «Дзен-Додзо Тодзан», купив власний комп'ютер.

Тереза ніколи не могла запам'ятати, як він називається, а тому роздрукувала собі назву та адресу.

— *І що я робитиму в тій твоїй Швейцарії?* — питала вона дочку.

— *Сидітимеш зі мною,* — відповідала їй Голлі.

Справді, що було питати. Звичайно, вона сиділа з Джанет, Фодé та хлопчиками в Брукліні. Вона сиділа з Албі у багатьох місцях, включно з власною вітальнею. Протягом цих багатьох років Тереза позбулася своїх підозр щодо буддизму та медитації. В усі ті рази, коли Голлі поверталася до матері, вона була все тією-таки Голлі. І якщо Тереза завжди могла знайти тисячу причин для того, щоб не їхати, поки працювала, то тепер, без роботи, єдиними відмовками для самої себе були, що вона вже надто стара, дорога дуже дальня, квитки надто коштовні, а кількість пересадок лякає. Але жоден з аргументів не був досить вагомим, щоб відмовитися від бажання побачити власну дочку.

Переліт від Лос-Анджелеса до Парижа тривав дванадцять годин. Тереза погоджувалася випити безкоштовного вина щоразу, як візок стюардеси проїжджав по вузькому проходу, спала уривками, притулившись до вікна, намагалася читати «Англійського пацієнта». На той час, коли літак приземлився в аеропорту Шарля де Голля, їй здалося, що минуло двадцять років. Обвинувачам слід використовувати подорожі в економ-класі на переповнених трансатлантичних перельотах як метод дізнання для убивць та наркобаронів: будь-який підозрюваний одразу ж зізнається в усіх злочинах в обмін на обіцянку дістати м'яке ліжко у темній тихій кімнаті. Вийшовши з літака, закостеніла та незграбна від довгого сидіння, Тереза влилася в річку життя: валізи на колесах бігли, немов слухняні собаки, за своїми хазяїнами, що розмовляли по мобільних телефонах, усі рухалися так упевнено, що їй навіть на думку не спало не піти слідом за ними. Вона була надто затуркана, щоб подумати, а коли нарешті

їй це вдалося, коли вона повернулася до реальності, уздрівши перед собою довідкове бюро, їй повідомили, що її рейс вирушає з іншого терміналу, до якого треба їхати автобусом, й що рейс до Люцерна затримується на три години.

Тереза взяла план-карту аеропорту в неймовірно красивого француза з довідкового бюро і рушила у тому напрямку, звідкіля прийшла.

Її ноги розпухли від довгого сидіння і тепер були на розмір більше за черевики. Вона зовсім не чекала, що хтось її зустрічатиме та супроводить до брами відльоту, але не могла не згадати, як то було, коли вона опинилася в цьому аеропорту п'ятдесят років тому: тоді вона була зовсім іншою особою за геть інакших обставин.

Берт привіз Терезу до Парижа під час їхнього медового місяця. То був сюрприз. Він забронював готель, замовив франки у банку, попросив матір Терези, щоб та збрала валізу для дочки. Його батьки відвезли їх уранці до аеропорту Далласа після вінчання, а вона все ще не знала, куди вони летять. Тереза вивчала французьку літературу у Вірджинському університеті й ніколи не виїжджала з країни. Вона ніколи не розмовляла французькою поза університетом.

Вона зупинилася в маленькому кафе серед юрби, впала на пластиковий стілець, замовила каву з молоком та круасаном, що було досить легко. Чого-чого, а часу в неї було вдосталь. Вона стягнула туфлі з п'яток, хоча й розуміла, що то було великою помилкою. Її ноги відразу ж так розпухнуть, що годі буде й намагатися заплести їх знову в туфлі. Вперше з того часу, коли їй було двадцять, Тереза подумала, яким чудовим парубком був Берт Казенс: високий, стрункий, з білявим волоссям, з такими синіми очима, якими він дивився на неї щоранку, коли прокидався. Її бабуся любила казати, що його сім'я була багата, мов Крез. Батьки Берта подарували йому маленький зелений «Фіат», коли він закінчив коледж.

Коли вони познайомилися, він навчався на другому курсі юридичного коледжу при Вірджинському університеті, був найкращим студентом у групі, а вона закінчувала коледж. Одного сніжного січневого ранку, поспішаючи на заняття, вона послизнулася на латці криги та з усього розмаху впала, від чого її книжки та зошити розлетілися навсіді, а морозне повітря з глухим зойком вилетіло з легенів. Вона лежала на спині, надто приголомшена падінням, не в змозі поворухнутися, спостерігаючи за сніжинками, що падали на неї, і цієї миті в поле її зору потрапив Берт Казенс, який нахилився над нею і запитав, чи не дозволить вона йому їй допомогти. Так, дозволить. Він підхопив її, незнайомиць, підхопив у свої обійми і ніс на руках аж до травм пункту лікарні, а відтак прогуляв заняття, чекаючи, поки їй не накладуть пов'язку на лікоть. Через рік Берт попросив Терезу вийти за нього заміж та сказав, що хоче, щоб після того, як він закінчить навчання в юридичному коледжі, вони переїхали до Каліфорнії. Він отримає свідоцтво юриста Каліфорнії, і вони разом почнуть нове життя на новому місці, де їх ніхто не знає. Він не збирався марнувати все своє життя на підготовку контрактів на продаж нерухомості, він волів практикувати справжню юриспруденцію. А ще він хотів дітей, багато-багато дітей. Як єдиний син у родині він завжди хотів, щоб у нього були брати та сестри. Тереза переводила погляд з Берта на чудову каблучку на своєму пальці й думала, що вона, напевне, вся світиться від щастя — так сильно вона його кохала. Її бентежила думка про це тепер, у сімдесят два роки, коли вона розмазувала варення по круасанові. Зараз ця думка не вкладалася їй у голову. Вона кохала Берта Казенса, потім із часом звикла до нього, відтак розчарувалася в ньому, а ще згодом, коли він покинув її з малими дітьми, — ненавиділа його всіма фібрами душі. Але в аеропорту Шарля де Голля, у сімдесят два роки, її кохання до нього перемогло всі думки про нелюбов. Вони трималися за руки по

дорозі до багажного відділення, а поки чекали на багаж біля блискучого сріблястого багажного жолоба, він цілував її довгим, глибоким поцілунком, не зважаючи на те, що хтось може на них дивитись, адже ж вони одружені й вони у Парижі.

Тереза споглядала людей, що проходили повз її столик у кафе аеропорту, і думала: скільки з них святкують свій медовий місяць, скільки з них закохані та скільки з них перестануть кохати з часом. Насправді вона більш-менш уже забула про Берта. Правда полягала в тому, що вже багато років минуло відтоді, як вона припинила допитуватись у дітей, як там батько, тому що вона просто не думала про нього. Вона прожила достатньо, щоб уся любов та весь гнів, що раніше викликав у ній Берт, минули. Кел усе ще був з нею, Джим Чен був із нею, а от Берта, живого та здорового, у Вірджинії з нею вже не було.

Підбадьорена кавою та відпочинком, Тереза з болем упхала ноги в черевики й повільно пошкандибала до брами вильоту. Можливо, вона залишиться у Швейцарії назавжди, можливо, стане буддисткою. Вона не могла навіть подумати про те, що доведеться ще раз зважитися на цю мандрівку.

Голлі не спало на думку піти до малесенької кімнатки під сходами в кухню, що колись була комірчиною, та перевірити по комп'ютеру, коли прибував рейс із Парижа, яким летіла мати. Тільки тепер, стоячи перед таблом прильотів в аеропорту Люцерна, вона побачила, що літак затримується на три години. Це правда, їй не так часто випадає їхати до аеропорту, але який ідіот забуває перевірити графік прильоту перед тим, як вирушити, якщо їхати машиною годину? Оскільки в них було так заведено, що той, хто бере авто, мусить узяти зі собою і телефон, вона змогла відправити Михайлові повідомлення й пояснити ситуацію. Голлі знала, що той не заперечуватиме. Михайл сказав їй, що машина на сьогодні не потрібна, а втім, перед спільнотою вона почувалася незручно,

що протримає автівку аж так довго. Якщо вважати, що вказаний на табло час прибуття правильний, вони повернуться не раніше ніж о другій годині. А вона ж казала матері, щоб та з Парижа їхала потягом! Ніхто не добирається з Парижа до Люцерна літаком. Потягом було набагато швидше. Але мати впадала у розпач від думки, що треба буде їхати електричкою з аеропорту до Ліонського вокзалу, а там шукати потяг на Люцерн. Мабуть, їй це було б занадто важко після дальнього перельоту, та ще й з валізою. Голлі могла сама приїхати до Парижа потягом та зустріти матір, але вона їй цього не запропонувала. Голлі не хотілося їхати так надовго.

Голлі намагалася не нехтувати своїх обов'язків, а тому переробила всю кухонну роботу зранку: помила та перечистила п'ять кілограмів картоплі, нарізала її соломкою й залишила у холодній підсоленій воді. Потім вона пішла до кімнати для гостей та перевірила, чи є у ванній рушники й халат для купання, а також пляшка з водою і склянка біля ліжка. Вона дозволила собі покинути вранішню медитацію завчасно, пройшовши поміж подушками інших якомога тихіше, та вирушила до аеропорту. А проте тепер, звичайно, вона розуміла, що цього їй можна було й не робити. Можна було залишитися до кінця. Її відчуття роздратування на себе саму було настільки безглуздо невідповідним до події, що Голлі навіть замислилася, чи не полягає справжня причина її роздратування в тому, що вона не хоче, щоб мати приїжджала. Оскільки вона усвідомлювала важливість прийняття усіх своїх думок, без осуду, спостереження за їхнім народженням та зниканням, то й вирішила, що цю думку, мабуть, краще просто придушити.

Голлі купила собі шоколадний батончик «Тоблерон» у журнальному кіоску, потім оглянулася, чи не залишив хтось у зоні очікування прочитані газети, бо шоколад та газети — то були дві речі, яких їй бракувало в житті. А ще — сексу. Сексу теж не вистачало, але Голлі була доволі розумною, щоб

не шукати його в аеропорту. Вона знайшла примірник «Ле Матен», «Блік» (але вона не дуже добре читала німецькою) та — ось так дивина! — повний номер «Нью-Йорк Таймс» за вівторок. Тут вона втішилася. Думка про те, що їй доведеться провести три години в аеропорту з трьома газетами та «Тоблероном», видалася їй чимось на кшталт дива. Голлі розгорнула алюмінієву обгортку, відкусила шматочок батончика, поласувала ним, поки він повільно танув у неї на язичці, а потім взялася читати наукову сторінку в «Таймсі»: популяція тасманійського диявола вимирає від раку ротової порожнини; існує гіпотеза, що, можливо, краще бігати без кросівок; імовірність захворювання на астму серед дітей з бідних сімей, що живуть у містах усередині материка, є так само високою, як і в дітей із зон військових дій. Голлі намагалася зрозуміти, навіщо їй може знадобитися вся ця інформація. Як вона могла б урятувати дияволів? Як перешкодити їм кусати один одного, бо, здається, саме цим шляхом поширюється рак? І чому вона непокоїлася за маленьку злобливу сумчасту тваринку з Тасманії та майже нічого не відчувала до хворих на астму дітей? Чому вона уважно прочитала усю статтю про біг, хоча сама не бігала, але пропустила матеріал, у якому йшлося про геотермальну енергію? Наскільки поверховими стали її міркування? Вона згорнула газету на колінах та посиділа якусь мить, обдумуючи інформацію. Голлі думала про те, що їй слід частіше виїжджати з «Дзен-Додзо Тодзан», або, можливо, взагалі поїхати звідти; а ще вона думала, що їй не варто їхати звідти ні за яких обставин, як то чинив Сіобхан, котрий, наскільки було відомо Голлі, ні разу нікуди не виїжджав далі від поштової скриньки при дорозі.

Аналізуючи своє життя в Каліфорнії, Голлі пригадувала, що тоді все порівнювала: у кого було менше майна, ніж у неї, а в кого більше, хто був гарніший, розумніший, хто мав кращі особисті стосунки (зазвичай — усі), хто швидше просувався кар'єрними сходами, адже, попри те, що в банку її

хвалили, їй завжди здавалося, що перевагу віддавали комусь іншому. Вона постійно міркувала, як краще вчинити, як правильно зробити, і від усіх цих зусиль почала скреготіти зубами уві сні. Голлі прогризла собі ліву щоку з внутрішньої сторони та до крові обкусала нігті на руках. Вона звернулася до терапевта, розповіла йому про свої проблеми та показала рани в роті. Він зазирнув їй до рота, посвітив їй на язик та на зуби своїм маленьким ліхтариком, оглянув руки, а потім порадив їй медитації. Принаймні так їй почулося: «Вам потрібна медитація».

Почувши це слово, Голлі відчула поштовх серця, немовби протягом усього часу її серце чекало саме на цю мить. «Нарешті!» — вигукнуло її серце.

— А де я можу навчитися медитації? — запитала вона. Вже сама можливість вимовити це слово наповнювала її радістю.

Лікар глипнув на неї, немов оцінюючи міру її божевілля.

— Ме-ди-ка-ція, — повторив він, цього разу повільніше та гучніше. — Вам потрібно провести медикацію, тобто лікування медичними препаратами вашого тривожного стану. Я пропишу вам атіван. Треба буде визначитися з дозуванням. Мусимо встановити, якої саме дози ви потребуєте.

Та Голлі викинула білий папірець із рецептом у сміттєвий кошик одразу після того, як заплатила двадцятку спільної оплати секретарці у приймальні. Хай і ненароком, та все ж лікар підказав їй, як лікуватися. Вона гадки не мала, який саме вид медитації слід застосовувати у її випадку, але була впевнена, що дізнається. Вона прочитала кілька книжок, послухала низку бесід про дхарму на касеті в машині, потім знайшла групу буддистів, що збиралася щосереді ввечері та щосуботи вранці. Вона почала сеанси медитації вдома, прокидаючись рано, перед тим як іти на роботу до банку. Через півроку деякі учасники групи, що збиралася в середу, запросили її до участі у спільному вік-енді. Згодом вона поїхала на тижневий курс сеансів з медитації в духовному центрі на

півночі від Берклі. Саме там Голлі побачила на дошці для оголошень повідомлення про «Дзен-Додзо Тодзан». Вона відчула той самий поштовх у серце, як і тоді, коли хибно зрозуміла слова лікаря. «*Ось куди мені треба*», — думала вона, розглядаючи зображення шале, розташованого серед квітучих пагорбів. Вона витягла канцелярську кнопку з брошури, і та впала їй на руку.

Отаке трапилося з Голлі. Іноді їй здавалося, що її вчинками керує якась вища сила; в таких випадках вона приписувала це Келові.

Протягом багатьох років після смерті Кела Голлі не давало спокою розкаяння, що вони не були дуже близькими (воно не давало їй спокою і з багатьох інших причин). Але відтоді, як приїхала до Швейцарії, вона почала усвідомлювати, що в них були дуже добрі стосунки як на п'ятнадцятирічного хлопця та тринадцятирічну дівчину в такій складній ситуації. Бувало, вони гримали одне на одного, але без злості. Могли штовхнути одне одного, але ніколи не билися. Вони кидалися подушками, проте не тарілками. Голлі перевіряла домашні завдання Кела без прискіпування, а Кел, як їй пригадувалося серед світлих сторінок свого дитинства, якось відбив її від двох дівчат у шкільному коридорі, захопивши одну з них за зібране у хвіст волосся, а іншу — за коміречь сорочки, коли ті намагалися запхати Голлі в її особисту шафку. «Гей, шавки, геть від моєї сестри!» — гаркнув він, і шавки миттю відступили та в сльозах кинулися тікати. Він зробив їм боляче, тупо налякав їх. Голлі, якій завжди доручали приглядати за всіма, тоді пережила свою золоту мить — відчуття захищеності. Завдяки своєму братові.

Як старші діти, Голлі й Кел разом гляділи Албі та Джанет, щоб ті не лізли до плити і не брали до рук ніж, коли були ще малі. Крім того, вони доглядали ще й матір, можливо, кожен по-своєму, але намагались якось полегшити їй тягар, допомогти, де можна. Чим більше Голлі відчувала присутність

Кела у своєму житті зараз, тим ліпше розуміла: він дбав про неї, він пробачив їй. Чим краще їй вдавалося досягти спокою у житті, відкрити собі очі на просту красу, що її оточувала, тим краще вона могла чути його. Не те, що вона якось по-особливому його чула чи вони сиділи, розмовляючи про політику; це радше скидалося на якесь приємне відчуття, що легко досягалось в «Дзен-Додзо Тодзан», але було можливим і тут, у зоні очікування в аеропорту Люцерна. Вона вважала, що більшість людського населення не використовує власний фізичний потенціал повною мірою. Люди живуть у стані психічного безладу, під бомбардуванням товарами й послугами, під огромом інформації та зусиль. Вони не в змозі розпізнати справжнє щастя, навіть коли воно стоїть прямо перед ними. Їй майже ніколи не таланило почути брата, поки вона була в Берклі, в банку «Сумітомо» чи деінде в Лос-Анджелесі, а тут, у Швейцарії, де Кел ніколи не бував, у неї це виходило краще.

Голлі повернулася до газет. Вона прочитала про вистави на Бродвеї. Прочитала рецензію на книгу та публіцистичну статтю про повінь в Айові. Вона прочитала про заручини жінок в Афганістані. З'їла половину шоколадного батончика, а іншу половину поклала в сумку на потім. Побачивши, що вже пора, вона підвелася та підійшла до огорожі, де стояли в очікуванні родичі й водії з табличками з написаними вручну іменами. Коли Голлі побачила Терезу, що йшла їй назустріч — така маленька! така старесенька! скільки це вони вже не бачились? років десять? чи більше? — її могутньою хвилею заповонила любов, у якій злилася її власна та любов її брата. Вона розкрила обійми. «Матусенько», — промовила Голлі.

З чого почалися дива? Звісно, насамперед тут була Голлі зі своїм коротко підстриженим, уже з сивиною, чорним волоссям, у сандалях та вовняних шкарпетках, яка просто світилася щастям. Усі ті люди, що юрмилися по той бік огорожі

безпеки, всі ті люди, що видавалися Терезі єдиною однорідною масою, і раптом — *бац!* — Голлі. В ній було щось таке особливе, на неї не можна було не звернути уваги. Коли Тереза впала в її обійми, в неї виникло таке відчуття, мовби вони ніколи не розлучалися. Її переповнювала згадка про той ранок, коли народилася Голлі: як до її палати зайшла медсестра, несучи на руках гарнесеньке дитя, що тепер перетворилося на цю прекрасну жінку. Тереза поцілувала дочку в шию, притислася щочкою до її грудей. «Мені дуже шкода, що тобі довелося так довго чекати», — промовила вона, невідомо що маючи на увазі: три години затримки рейсу чи всі ті роки, які знадобилися їй, щоб зважитися на поїздку сюди.

— Я гарно провела час, — відповіла Голлі й погладдила матір рукою по голові. Вона забрала в Терези її валізу ручної поклажі та сумку, легко закинула їх на плече, ніби вони взагалі нічого не важили; здавалося, з такою самою легкістю Голлі могла ще й Терезу закинути собі на плече. Не питаючи, вона вирушила у напрямку до туалетів, куди Терезі якраз було треба. Голлі завжди була такою: відповідальною, звичною до ухвалення рішень, готовою допомогти, не чекаючи, доки її попросять. Коли Тереза вказала їй на свій багаж на конвеєрній стрічці в багажному відділенні, Голлі забрала його та розсміялася:

— Ти збираєш валізу, як каліфорнійка! — сказала вона, схвильована такою дрібницею. — Я теж.

— А як збирає валізу каліфорнійка? — засміялася їй у відповідь Тереза; дарма що й не зрозуміла жарту, але її усмішка була такою щирою та широкою, як ніколи в останні роки. Голлі везла материну чорну сумку на коліщатах. Сумка була маленькою та непримітною, значно відрізняючись на тлі всіх тих величезних яскраво-рожевих жорстких валіз, міцно перев'язаних пластиковими стрічками.

— Європейці пакують валізу так, ніби не збираються більше повертатися додому. Гадаю, це пов'язано з війною.

Надворі було сонячно та холодно, незважаючи на початок вересня. Коли Тереза вилітала з Лос-Анджелеса, там було тридцять п'ять градусів. Голлі допомогла їй одягти пальто. Тереза пишалася собою через те, що їй спало на думку в першу чергу взяти пальто. Вдома, у вітальні, вона одягла його, потім зняла, замкнула двері, пішла до таксі, але все ж повернулася додому і знову вбралася в пальто. З автопарковки далеко на обрії виднілись Альпи. Тереза вже бачила їх з літака, їхні вкриті снігом вершини. Вона щільніше закуталася в пальто. Хто б міг подумати, що колись Тереза Казенс побачить Альпи?

«Сітроен», який належав центрові «Дзен-Додзо Тодзан» і на якому приїхала Голлі, нагадував радше консервну бляшанку, ніж машину. Тонка металічна обшивка тремтіла, коли Голлі знижувала швидкість на поворотах, важіль перемикання швидкостей довгим стрижнем стирчав з підлоги салону. Якби цій машині випало рухатися по швидкісній трасі десь у Південній Каліфорнії, її розчавило б поривом вітру від позашляховика, що проїхав би повз неї, а тут вона була лиш однією серед багатьох інших консервних бляшанок. Ці машини, зіткнувшись, не завдавали одна одній відчутних пошкоджень, як люди, що випадково наштовхуються одне на одного на заюрмленій вулиці. Нікому не спадало на думку підсилити конструкцію, щоб урятувати собі життя, вбудувати витратний бак, щоб обігнати конкурентів. Усі були однакові. Бар'ерна дорожня огорожа, що відокремлювала їх від карколомного урвища вздовж схилу гори, мала такий вигляд, що навряд чи могла би врятувати їм життя, але яке це мало значення? Однаково колись доведеться помирати, всім. Вони навіть ще не доїхали до буддійського центру — як він там називається? — а Терезі вже здавалося, що вона почала розуміти сенс. Кому потрібні подушки безпеки? Посилені сталеві конструкції, що створюють бар'єр між нами та світом? Тереза опустила

скло вікна — за допомогою ручки, а не кнопки! — і вдихнула свіже швейцарське повітря.

— Як гарно! — сказала вона. Вони на повній швидкості в'їхали в тунель, прорубаний у горі: зі світла — в темряву, потім — знову вид сосен.

— Це ще тільки початок, — відповіла дочка.

— Маю зізнатися тобі, Голлі: до цієї миті я тебе не розуміла. Тобто я раділа за тебе, але у якомусь закапелку моєї свідомості постійно запитувала себе: чим їй Торенс не догодив?

Вони проїхали повз двох кудлатих гірських кіз, що паслися на схилі, їхні кручені роги нагадували корони. Без сумніву, вони чекали на Гайді та її дідуся, щоб ті відігнали їх назад до стада в горах. Тереза поглянула на Голлі:

— Чому люди живуть у Торенсі?

— Удома теж добре, — відповіла Голлі, задоволена реакцією матері, — але тут спокійніше. Мені тут краще.

— Я от згадала про Джанет у Брукліні з Фодé та хлопчиками. Думаю, їм подобається гамір міста, їхнє малесеньке житло. Гадаю, це їх об'єднує. А от Албі постійно переїжджає з місця на місце у пошуках новизни. Можливо, йому в житті треба саме цього. Зараз він живе в Новому Орлеані.

— Інколи ми з ним листуємося електронною поштою, — сказала Голлі, відчувши раптово величезний сум за братом і сестрою, непереборне бажання посидіти разом з ними в одній кімнаті, вкупі з матір'ю.

— Це добре.

— А ти?

— Що я? — перепитала Тереза, проводжаючи поглядом іще один чудовий краєвид за вікном.

— Життя в Торенсі тобі на користь? То був правильний вибір?

Тепер вони їхали через ліс. Нижня частина стовбурів дерев поросла мохом, вони ставали все товщими та вищими, заступаючи шлях сонячним променям, земля під

деревами поросла папороттю. Тут і там уздовж швидкого гірського потоку із землі здіймалися скелі, точніше валуни, немов розкладені за задумкою якогось ландшафтного дизайнера. Мабуть, продюсер йому закомандував: *«Покажіть мені зачарований ліс!»*

— Коли ваш батько переїжджав з Беверлі до Вірджинії, він хотів, щоб і я теж переїхала та ми були ближче одне до одного. Сказати по правді, я навіть не розглядала такої можливості. Либонь, треба було. Так дітям було б простіше. Але я тоді не знайшла в собі сили, щоб бути такою поступливою.

— Ніколи в житті не чула нічого безглуздішого, — вигукнула Голлі, нерозважливо відірвавши на мить погляд від дороги та глянувши на матір. — Я про це не знала.

— А потім, після смерті Кела, — Тереза знизала плечима, — ти ж пам'ятаєш, як усе було. Після смерті Кела ми вже напевне не мали наміру переїжджати до Вірджинії, хоча мені й досі крає серце думка про те, що він похований там. У ті дні все потребувало від мене неймовірних зусиль: жити якось далі, крок за кроком, щоб не впасти, щоб не зірватися самій. Я не замислювалася над тим, щоб змінити щось у житті. Моє життя вже змінилося. Мені просто треба було якось жити далі.

— Ти зуміла, — Голлі перейшла на другу швидкість. Вони їхали за вантажівкою, вище й вище.

— Ми всі зуміли, гадаю, кожен по-своєму. Здається, не зможеш, тобі забракне сили, але потім усе переживається. Якось живеш далі. Саме це врешті-решт мене втримало: я досі була жива. Ти, Албі та Джанет були живі. І так буде не завжди, отже, мені треба було про це думати.

Тереза поклала руку на руку Голлі, відчула тремтіння важеля коробки передач:

— Ти тільки послухай, як я розбалакалася. Я ніколи так багато не говорила.

— Це все Швейцарія. Ось що вона робить з людьми, — Голлі замовкла на мить, збираючись на думці. — Мушу ви-

знати, що зі мною вона зробила саме це. Дійсно, більшість людей, з якими я тут познайомилася, дуже умиротворені.

Тере́за усміхнулася й кивнула:

— Що ж, це добре. Мене це тішить.

«Дзен-Додзо Тодзан» не нагадував ні Зарнен, ані Тун, а щось середнє між ними, не в якомусь поселенні, а серед високої трави та блакитних квітів. Він розташовувався у великому шале, збудованому високо на гірському схилі. Шале служило заміським будинком одному банкірові з Цюриха. Улітку він із дружиною та їхніми п'ятьма дітьми купалися в озері, взимку каталися по ньому на ковзанах, а решту часу, без відома когось у Зарнені, в Туні чи в Цюриху, вони разом сиділи на подушках для медитації дзафу, всі семеро, заплющували очі та звільняли розум, тимчасом як відсвіжне гірське повітря очищало їхні легені. Будинок перейшов у довірену власність для створення буддійського центру «Дзен-Додзо Тодзан» за умови, що діти, внуки та інші нащадки родини зможуть приїжджати сюди і їм завжди буде гарантовано щирий прийом. Катріна, четверта дочка, якій тепер було за сімдесят, жила постійно в маленькій спальні, що належала їй ще тоді, коли вона була малою. Окрім Катріни, в центрі було чотирнадцять постійних жителів. Двічі на рік вони запрошували гостей на курси медитації, під час яких наймали автобус, що возив відвідувачів туди-сюди з готелю в Туні, але основну частку прибутку вони вилучали з продажу ціпків.

Усі мешканці шале так чи інак брали участь у виготовленні та продажу ціпків, тобто в ремеслі чи в бізнесі, як вони любили казати. На ціпки був великий попит, особливо серед американських та австралійських медитаторів, які знали, що ніколи не зможуть потрапити до Швейцарії. Голлі, котра не мала особливих здібностей до обробки дерева, опікувалася бухгалтерією. Вона виявила, що не існує якогось цінового обмеження для довгого кілка зі швейцарського європей-

ського кедр з руків'ям у вигляді вирізьбленої рибки. Якщо вставити в ручку компас за п'ять євро, то можна подвоїти ціну, хоча в наш час, здається, вже ніхто не розуміється на орієнтуванні. Вони купували дерево з фабрики в Лозанні й, попри можливість придбати дешевшу та вигіднішу партію сировини з Німеччини, вирішили застосовувати швейцарські матеріали. Так було зазначено на їхньому інтернет-сайті: швейцарські ціпки, які вирізали зі швейцарського кедр учасники медитацій у Швейцарії. Щодня після медитування та клопотів по господарству вони присвячували кілька годин виготовленню ціпків: Пол рубав дерево на заготовки, Лейла за допомогою великого ножа вирізала загальні обриси рибки, а відтак Гайла розпочинала витонченішу роботу з вирізьблювання луски. Ці ціпки разом зі скромними жертвами мешканців та відвідувачів забезпечували їм дах над головою, сир і хліб на столі та кошти на виплату податків. Список очікування на купівлю їхніх ціпків становив вісім місяців. Список очікування для охочих пожити в центрі став таким довгим, що з нього не було жодної практичної користі, а тому його десь поклали в шухляду та й забули.

— Нам пощастило, що кімната для гостей вільна, — розповідала Голлі матері, ведучи її за руку по крутих дерев'яних сходах. Її матері ціпок, напевне, стане у пригоді, хоча вона досить міцно тримається на ногах як на свій вік. За кілька днів тут може зірватися такий вітер, що збиватиме з ніг.

— Люди приїжджають сюди як гості на місяць, а потім відмовляються виїжджати. У нас усього три кімнати для гостей, а з графіком заселення постійна плутанина. Люди живуть собі й живуть. Вони сподіваються, що хтось із нас може поїхати, тоді для них звільниться місце.

Навколо шале тягнулася широка дерев'яна веранда, нависаючи над кришталево чистим довкіллям. Важкі дерев'яні стільці, витесані сокирою, були розставлені тут і там, щоб послідовники дхарми могли посидіти, відпочити, милуючись

краєвидом. Гори, здавалося, зійшли з картинки Альп на обгортках цукерок — така собі ідеалізована версія, щоб притягувати відвідувачів. Терезі довелося зупинитися, бо їй перехопило дух: від краєвиду, від розрідженого повітря, від того, що в неї все вийшло, і тепер вона тут.

— Тобі це вдалося, — промовила вона, дещо ображено.

Голлі стояла біля неї, дивлячись на все тепер материними очима.

— Ну, дехто справді помер, доки я чекала. Саме тоді я повернулася до Каліфорнії та звільнилася з роботи. То був француз, його звали Філіп. Виготовляти ціпки — це була його ідея, що зайшла йому в голову багато років тому, коли центрові не вистачало коштів настільки, що вже почали подумували про те, чи не доведеться відмовитися від шале. Філіп був стріляний горобець. Я й досі ще живу в його кімнаті.

— А до інших матері теж приїжджають? — запитала Тереза, намагаючись, щоб у її словах не було ревностів, хоча саме їх вона відчувала. Вона так пишалася собою.

— Інколи. Значно рідше, ніж ти думаєш.

Тільки-но Тереза побачила ліжку у своїй кімнаті, їй зразу закортіло поспати. Потім, перед вечерею, бесідою про дхарму та останнім денним сеансом, Голлі намагалася провести для матері прискорений курс із медитації. Вдихнути, видихнути, пильнувати дихання, звільнити думки, щоб вони приходили та зникали самі по собі, без будь-якого оцінювання.

— Просто роби так, і все, — нарешті підсумувала дочка, побоюючись, що її пояснення завдасть більше лиха, ніж добра. — Це дуже просто.

Отже, Тереза у спортивному костюмі, в якому щоранку ходила на оздоровчу прогулянку із сусідкою, сідала на подушку біля доньки та заплющувала очі.

Спочатку не відбувалося нічого особливого. Вона думала про біль у лівому коліні. Потім про те, що всі інші жителі центру їй видавалися симпатичними. Їй подобався Михаїл,

росіянин, якого вона називала Майкл. Це він був адміністратор? Дуже привітний. У всіх волосся коротко підстрижене, як у Голлі. А чому б і ні? Хіба не однаково? Тут ні на кого справляти враження. Вона бачила, що Голлі почувується тут щасливою, та чи то є справжнє життя? А що вона робитиме у віці Терези? Чи подбають вони про неї? Вона може запитати в літньої жінки, у тієї, що виросла в цьому будинку. А якби це був сімейний будинок, житло на одну родину, то скільки слуг би їм знадобилося, щоб утримувати його в порядку? Обидві ноги в неї затерпли.

Раптом Тереза спіймала себе на думці. Що за каша в її голові! Жінку збентежило ліниве блукання власного розуму, немовби вона порпалась у смітті на узбіччі й зупинялася, зачарована кожною блискучою обгорткою від жуйки. Вона знову спробувала зосередитися на диханні, але за якийсь час уже думала про салат із квасолі, що вони їли на вечерю, якась дивна яскраво-рожева квасоля, яку вона востаннє бачила в дитинстві. Тереза не могла пригадати, як вона називається. Її мати змушувала її перебирати, ту квасолю, перед тим як мити, щоб у ній не залишалося камінців; і Тереза спочатку так старалась, але потім їй ставало нудно, і вона кидала неперебрану квасолю зверху на перебрану, чим зводила нанівець усю роботу. Цікаво, чи попадався комусь із їхньої родини камінець під час їди?

Саме лише дихання? Невже вона не в змозі цього зробити? Ну, хоча б один вдих, не обтяжений думками? Вона спробувала. Ось так. Добре. Її боліла спина. Раптом її голова нахилилася до грудей і на якусь мить вона заснула. Тереза тихенько пискнула, як то робить цуценя чи поросля, коли йому щось сниться. Вона знову вирівнялася, напіврозплющила очі, щоб перевірити, чи помітив хтось, що з нею сталося. Вона оглянула спокійні обличчя сусідів, дочки, на яких відбивалася ясність їхньої незатьмареної свідомості. Їй стало соромно за себе.

Після сеансу Голлі допомогла їй підвестися. Всі по черзі підходили до неї, потискали їй руку та легенько обіймали. Вони дуже любили Голлі. Їх тишив приїзд Терези.

— Не переймайтеся через медитацію, — сказала їй жінка, яку звали Керол, з такими спокійними очима, що нагадували вкриті льодом озера, — спершу здається, що в цьому немає жодного сенсу.

— Я багато років самотійно медитував, аж поки сюди не приїхав, — промовив Пол, який виготовляв ціпки. — А провести перший сеанс медитації в житті тут... Це можна порівняти з першим забігом у житті на Олімпійських іграх.

Він поплескав її по плечі:

— Вам слід пишатися собою.

В односпальному ліжку в кімнаті для гостей Тереза, що ніяк не могла заснути, дивилася в стелю, розглядаючи рівні зубчики карниза. Заради цього вона пролетіла літаком півсвіту? Щоб сидіти на сеансах? Вона й так просиділа за письмовим столом половину свого життя. Сиділа в машині, в літаку. Про що вона думала? Їй хотілося побачити дочку. А Берт коли-небудь приїжджав сюди до неї? Брав участь у сеансах? Чому вона не додумалася запитати про це? Світло від величезного повного місяця заливало її маленьку кімнату, сріблило стіни та ліжко. Вона міркувала про всіх тих жінок та чоловіків, переважно чоловіків, яких відправили до в'язниці завдяки і її власному невеликому внеску під час роботи в окружній прокуратурі Лос-Анджелеса. Про всі кримінальні справи, над якими їй довелося працювати та щодо яких готувати документи, щоб злочинців засудили та відправили проводити ночі на вузьких ліжках, а дні — у цілковитому мовчанні. Чому вона раніше ніколи не замислювалася над тим, що сталося з ними? За роки праці через її бюро пройшли сотні таких справ. Тисячі. Чи ті люди теж лежали й дивилися в стелю у своїх камерах, намагаючись спорожнити свідомість?

Так минав час для Терези, день за днем, сеанси тричі на днину. Вона заходила у кімнату для медитації разом з іншими, хтось підкладав вугілля до блакитної керамічної печі, потім усі всідалися в коло на темно-зелені подушки й чекали, поки Михайл не вдарить у гонг, що свідчило про початок сеансу. Це було якесь безглуздя. Вона вже давно покинула б це діло, взяла б свою книжку — «Англійського пацієнта» — та пішла на другий поверх на балкон або гуляла б у високій траві, поки всі інші сиділи всередині, якби Голлі так нею не пишалася. Її донька брала її під ручку, підсувала свою подушку, щоб сидіти ближче до неї. Інші жителі шале захоплено розглядали їх двох — у кухні під час їди, на сеансі медитації (Тереза інколи хитрувала й на мить розплющувала очі, від чого решта швидко заплющували свої) — інші матері не приїжджали сюди, а якщо й приїжджали, то вже напевне не брали участі в сеансах.

Тереза й далі медитувала.

Лейла провела дхарма-бесіду щодо самовизначення: я не можу робити цього через те, що сталося зі мною в дитинстві; я не роблю цього, тому що я соромлюся; я не піду туди, тому що боюся клоунів або грибів, або полярних ведмедів. Учасники тихенько розсміялися на знак підтвердження. Терезі та бесіда здалася корисною, адже під час медитації вона вела постійний внутрішній діалог про те, наскільки сімдесятирічні мешканці Торенса не були при зви чаєні до буддизму. Красуня Гайла, чий тендітний череп підкреслювала відсутність волосся, повела її на прогулянку та розповіла їй про назви всіх рослин та дерев, що трапилися їм по дорозі. Здалеку вони побачили дикого альпійського козла. Гайла розтерла між долонями ялівець і дала їй понюхати свої долоні — долоні, що звільняли рибок з дерев'яного полону на ручках ціпків. Гайла розповіла Терезі, що її мати померла п'ять років тому і що вона була дуже самотньою. Потім вона взяла Терезу за руку, і вони вирушили назад до шале. «Добре, — подумала

про себе Тереза, — на сьогодні я можу побути тобі матір'ю». Вони вдвох повернулися до кухні та нарізали яблук на пиріг.

— Я хочу, щоб ти підстригла мені волосся, — сказала вона Голлі перед вечерею.

— Справді? — Голлі нахилилась і доторкнулася рукою до материного волосся. Воно було густе та сиве, Тереза підстригала його під каре та заколювала назад шпильками, бо нічого кращого їй не спадало на думку.

— Я вже трохи звикла до цього, крім того, гадаю, що це може допомогти мені пристосуватися.

Тереза не зробила б цього, якби їй потім треба було повертатися на роботу. На роботі було б тоді купа балачок, а вдома така стрижка стане для неї сигналом до початку нового життя. Її побачать сусіди, касири в супермаркеті, і всі зрозуміють, що вона змінилася.

Голлі пішла до ванної кімнати на нижньому поверсі й принесла звідти електричну машинку для стрижки. Вона вивела матір на веранду та поклала їй на плечі рушник. Вони всі по черзі стригли одне одному волосся. Можна було робити це й самому, але набагато приємніше, якщо це робить тобі хтось інший, приблизно раз на місяць.

— Ти впевнена? — перепитала її Голлі перед тим, як увімкнути машинку.

Тереза ствердно кивнула головою:

— Поки я в Швейцарії.

Так вона позбулася свого волосся. Товсті сиві жмутки падали їй до ніг, немов розкидані грозові хмари. Під кінець Голлі обійшла навколо, оцінюючи свою роботу.

— Який у мене вигляд? — запитала з усмішкою Тереза, провівши рукою по голові.

— Точнісінько, як і в мене, — відповіла Голлі, і це було правдою.

Інколи Голлі приходила до кімнати для гостей уночі, до тієї самої, де вона сама спала, коли приїхала сюди вперше

двадцять років тому. Їй там подобалося. Тереза якомога більше посувалася, щоб звільнити їй місце на маленькому ліжку. Вони влягалися боком, бо лише так вистачало місця, і розмовляли — дві жінки, що роками ні з ким не розмовляли в ліжку.

— Гадаєш, ти тут залишишся? — спитала Тереза, натягуючи ковдру їм обом на плечі. Уночі було прохолодно. Голлі вже виповнилося сорок п'ять, і хай як чудово тут було, якщо вона хоче досягти ще чогось у житті — знайти чоловіка чи роботу, — про це треба думати вже зараз.

— Ні, назавжди не залишуся, — відповіла Голлі, — не думаю. Але в мене поки що немає чіткого уявлення про те, як мені жити. Я сподіваюся, що одного дня доля відчинить мені двері «Додзо» й скаже: «Голлі! Вже пора!»

— Зателефонуй мені, коли це станеться, — сказала мати.
— Якби ти бачила, як гарно тут, коли падає сніг.

Вони помовчали трохи, можливо, кожна з них думала, що інша спить, а потім Голлі сказала:

— Ти не міркувала над тим, щоб залишитися тут? Ти могла б стати однією з тих, хто селиться в кімнаті для гостей тимчасово, а потім не хоче звідти виїжджати.

Тереза усміхнулася в темноті, хоча й розуміла, що не могла собі уявити власне життя тут. Вона обняла Голлі за талію і подумала про її тіло як про щось створене нею, про щось, що тепер існує окремо від неї.

— Не думаю, що мені підходить, — відповіла вона, а згодом обидві заснули.

На восьмий день свого одинадцятиденного візиту до буддійського центру Тереза прийшла на сеанс ранкової медитації, сіла на подушку поряд із Голлі й побачила свого старшого сина. Вона бачила його так ясно, немовби він завжди був у цій кімнаті, немовби він був у кожній кімнаті, де вона побувала за своє життя, а їй просто не вдавалося поглянути у слухному напрямку до цього дня. Вона

не спала, і то не було позатілесним досвідом. Вона знала, що все ще була в шалі, на сеансі, але одночасно з цим вона була з Келом та його сестрами. Вона була з дівчатками Кітінгів, Керолайн і Френні. Вона бачила, як вони, всі п'ятеро, виходили крізь двері кухні в будинку батьків Берта, крізь ті самі двері, через які вона теж виходила незліченну кількість разів, коли вони з Бертом були заручені та планували одружитися.

Ернестайн, домогосподарка, наказувала їм, щоб вони не набридали там Недові у стайні й робили все, що він їм скаже, а дівчата відповідали: «Так, мем». Вона дала їм півпакета прив'ялої моркви, яку витягла з нижнього відділення холодильника, а Джанет вручила два маленькі яблучка, за що та їй вдячно усмінулася. Ніхто й ніколи не давав нічого Джанет. Кел був уже на ганку. Він нічого не сказав Ернестайн. Він не чекав на дівчаток.

— Келе, — гукнула до нього Ернестайн через ширму від комарів, — а де це твій брат?

Кел не зупинився. Не повернувся. Він стеноу плечима та підняв обидві руки догори на знак необізнаності, стоячи до неї спиною. «Келе, — кортіло сказати Терезі, — *поговори з нею!*» Але вона не сказала нічого. Вона спостерігала за днем, що стався тридцять п'ять років тому на іншому кінці світу. Вона не могла виправити синову поведінку. Вона не могла змінити результат. Їй дозволялося лише сидіти та спостерігати, і вже це було дивом. Усі п'ятеро вийшли на асфальтовану дорогу за будинком, потім звернули з неї на ґрунтову, що насправді була навіть не дорогою, а поритими коліями, між якими росла висока трава. Голлі та Керолайн базікали, а Джанет і Френні слухали. Кел тримався на відстані, він ішов так швидко, що час від часу дівчатам доводилося переходити на біг, щоб не відстати від нього. Вони хотіли триматися разом, але на відстані від нього, і всі п'ятеро добре відчували, яка відстань між ними була

достатньою. Кел — високий, з білявим волоссям, як батько, з такими самими блакитними очима, із засмаглою на сонці за літо шкірою. На обличчі — вираз киплячої люті, але так було завжди. Він не хотів бути у Вірджинії, не хотів бути з сестрами, з дочками Кітінгів, з мачухою, з дідом та бабою. Він не хотів чистити коней, щоб його гризли мухи та комарі, стояти у смороді з багна й сіна, але інших розваг тут не було. Це основна біда всіх п'ятнадцятирічних: не хочеться нічого з того, що є. На ньому була футболка та джинси, попри те, що день був жаркий. Якщо Кел був у довгих штанях, це означало, що він знову взяв із собою револьвер. Усі діти про це знали.

Джанет сказала Терезі, що він тримав револьвер прив'язаним до ноги банданою. Джанет давним-давно розповіла матері все, того року, коли вони жили вдвох у будинку в Торенсі. Коли поруч не було Голлі та Албі, вона змогла розповісти про той день, коли помер Кел. Про те, як вони згодовували бенадріл Албі, щоб той спав, яким шляхом вони йшли до стайні, як вони не звертали уваги на Кела в той час, як він помирав, бо думали, що він прикидався, щоб вони підійшли ближче і він міг їх ударити. Вони довго-довго сиділи в траві, плетучи віночки з ромашок, воліючи продемонструвати братові, що не клюнуть на його хитрість. Джанет розказала їй усе, але тоді Тереза цього не бачила. Вона ніколи не бачила цього раніше.

Голлі, у якої був найкращий голос із усіх дівчат, найкращий голос у всій школі, починає співати, розмахуючи руками в такт співу:

— *Підемо до каплиці й там...*

— *Ми одружимося,* — приєднуються до співу Керолайн та Френні.

— *Підемо до каплиці й там...*

— *Ми одружимося,* — підспівують Керолайн і Френні. Джанет спершу не співає, а лише ворухить губами.

— Можете заткнутися хоч на хвилинку?! — питає Кел на ходу, повернувши на мить голову назад. Тепер він уже йде далеченько спереду, у високій траві, так далеко, що спів не мав би йому заважати, та все ж заважає. — Чорт забирай, невже я так уже багато попросив?!

Це останні слова її сина.

— *Ми одружимося*, — тепер уже співають усі четверо, навіть Джанет підпряглась, аж раптом Кел кидається до них. Важко сказати, чи він і справді розгніваний, чи просто грається, але дівчата верещать та розбігаються, кожна в іншому напрямку. Кел міг упіймати будь-яку, але тепер йому треба вибрати, і він зупиняється. Щось сталося, він відчуває різкий біль у шиї, тимчасом як його рідні та зведені сестри бігають навколо нього. Він зупиняється й хапається рукою за горло. Тереза, сидючи на своїй подушці у Швейцарії, відчуває задуху, її власне дихання перекривається, бо вона бачить його, вона — це він. Дівчата співають та бігають довкола, а вона хоче, щоб вони замовкли. Кел хоче, щоб вони замовкли, але не може вимовити ні слова. Бджола все ще сидить на його шиї, повзає по ній. Він відчуває її, але не може скинути з себе. Він падає, не просто в траву, а кудись іще далі, голоси дівчат змиває потоком крові, його тремтяче серце, кольори його футболки розмиваються, сонце, небо, трава — все розмивається й зникає. Язик заповнює увесь його рот. Кел намагається засунути руку в кишеню, щоб дістати останню таблетку бенадрилу, якщо вона там ще залишилася, але не відчуває рук. Він падає горілиць усією своєю вагою, важко забившись об землю, від чого бджола злітає з нього, вбирає останні ковтки повітря, останні промені світла. Йому п'ятнадцять років, потім десять, тепер п'ять. Він — це мить. Він летить назад до Терези. Він знову з нею. Вона відчуває вагу його тіла коло своїх грудей та обіймає його. Він — її син, її улюблений син, і вона повертає його до себе.

На Різдво після смерті Терези Казенс Фікс усе ще був живий. Неймовірно, але правда. Це мало бути його останнє Різдво, хоча два попередні Різдва теж мали бути його останніми, до того ж минулий День подяки теж був його останнім Днем подяки. Френні не хотілося знову залишати Кумара та хлопчиків самих на свята, але везти їх із собою до Санта-Моніки їй теж не кортіло. Це надто пригнічувало. Френні та Керолайн доводилося також подумати і про матір, яку вони з кожним роком усе більше нехтували через близьку смерть батька, що мала статися з дня на день.

— Треба піклуватися не лише про тата, — сказала Керолайн, маючи на увазі чоловіка матері. Тепер мати довіряла Керолайн і ділилася з нею усім, можливо, навіть більше, ніж раніше з Френні. У цьому полягає задоволення від тривалого життя: те, як декотрі речі з часом самі собою владнуються. Керолайн із матір'ю зблизилися з плином років.

— Я підкину монетку, — сказала Керолайн по телефону, — тобі треба лише довіритися мені.

— Я тобі довіряю, — відповіла Френні. Нікому у світі вона так не довіряла, як Керолайн.

— Якщо орел, то ти їдеш до татка на Різдво, а якщо решка — то я.

Ось так вони все вирішили: мить очікувального мовчання, потім дзенькіт монети, що падає на кухонний стіл у домі Керолайн у Сан-Хосе.

Літак кружляв над аеродромом в очікуванні дозволу на посадку цілих сорок п'ять хвилин, перше ніж доставити Френні, Кумара та хлопчиків до Далласа, де була несприятлива погода: сніг і непроглядна пільма. Чотирнадцятирічний Раві й дванадцятирічний Аміт сиділи на задньому сидінні взятого на прокат автомобіля зі вставленими у вуха

навушниками та легенько кивали в такт музики, кожен у своєму ритмі. Хлопці не зважали на ковзання шасі по вкритій льодом посадковій смузі, як і не звертали уваги на переїзд до Арлінгтона, що супроводжувався ожеледицею та безліччю аварій на дорогах, де машини відповзали на узбіччя, мов побиті собаки, разом з тими, хто поспішав доїхати вчасно до свята, і з тими, кому конче треба було летіти. Френні зателефонувала матері та сказала, щоб їх не чекали до вечері. При такій ситуації на дорогах важко передбачити, о котрій годині вони приїдуть.

— Не поспішайте, приїдете, коли зможете, — відповіла їй мати. — На крайній випадок поїмо супу-пюре з цибулі.

Вона завжди готувала суп-пюре з цибулі для Раві, який любив усе солоне, та карамельний торт для Аміта, котрому подобалося солодке.

— Як наче моя мати коли-небудь їла суп-пюре з цибулі, — пробурчала Френні Кумарові, коли розмову по телефону було завершено.

Вона просунулася ще на півметра за передньою машиною, тимчасом як Кумар закінчував перевіряти робочу кореспонденцію. Кумар працював у відділенні злиття та придбання компанії-гіганта «Мартін і Фокс». Він розробляв план захисту свого клієнта від силового поглинання навіть тоді, коли його дружина пробивалася на машині крізь суцільну завісу снігу. Так було чесно. Якби вони їхали у гості до його матері в Бомбей, тоді б за кермом був він.

— Я взагалі ніколи не бачив, щоб твоя мати щось їла, — відповів Кумар, а тим часом його пальці танцювали по екрану телефону, — що, на мою думку, є найкращим підтвердженням того, що вона — богиня.

Бeverлі та Джекові Дайну було вже обом за шістдесят, коли вони одружилися: їй ледве за шістдесят, а йому вже під сімдесят. Кумар знав матір Френні тільки як дружину Джека Дайна, імператрицю автодилерської спільноти

Арлінгтона, а тому він вважав її щасливою та могутньою жінкою, джерелом сліпучої розкоші. Кумар знав свою тещу такою, якою вона була тепер, без якогось там минулого, і за цей дар вона любила його як сина.

Будинок Джека Дайна колись належав одному сенаторові від Пенсильванії, котрого вибирали на чотири терміни. Дім був оточений муром та воротами, але браму тримали розчиненою, а стіну на Різдво прикрашали гірляндами із соснових гілок. Широка під'їзна дорога була заставлена машинами. В усіх вікнах горіло світло, сяяли гірлянди на деревах перед будинком, сніг, що не вщухав, відбивав те світло, розсіюючи його довкола. З машини їм було видно крізь великі фасадні вікна безліч гостей усередині, що набилися, мов ляльки у величезному ляльковому домі.

— Вона що, влаштувала прийом на нашу честь? — запитав Аміт із заднього сидіння. З їхньою бабусею можна було чекати чого завгодно. Лише в самому кінці під'їзної дороги зоставалося кілька місць для автопарковки, отже вони вивантажили свої валізи з багажника та попрямували по снігу до будинку.

— Веселого Різдва! — вигукнула Беверлі, розчахнувши перед ними двері. Спершу вона обняла Аміта, потім Раві, відтак обох разом, по одному кожною рукою. Беверлі, якій виповнилося сімдесят вісім, могла заткнути за пояс будь-яку шістдесятит'ятирічну. Вона все ще залишалася стрункою білявкою, і здавалося, не поспішала перетинати межу. У її зовнішності все ще проглядалася неймовірна краса, що замолоду була їй притаманна. За її спиною в будинку вирувало свято: гості, вогні, запах хвої та келихи з шампанським. Різдвяна ялинка у вітальні найвищими гілками сягала стелі і, здавалося, була оздоблена діамантами та яскравими сапфірами. Десь у другому крилі будинку хтось грав на піаніно. Лунав жіночий сміх.

— Ти не сказала нам, що у вас свято, — зауважила Френні.

— Ми завжди запрошуємо гостей на Святвечір, — відповіла Беверлі. На ній була чудова червона сукня, прикрашена трьома разками перлів. — Заходьте, будь ласка, до будинку і не стійте на ганку, немов група «Свідків Єгови».

Кумар та Френні затягли всередину валізи й обтрусили сніг із плечей та голови. Принаймні Кумар був у костюмі. Вони заїхали по нього на роботу, перед тим як вирушити до аеропорту. А от Френні з дітьми мали вигляд, як неохайні мандрівники, якими вони насправді й були. Хлопці побачили гостей, що проходили туди-суди з тарілками, заповненими їжею, а тому покидали валізи та рушили у напрямку до їдальні, шукаючи буфет. Хлопці завжди помирали з голоду.

— Але ж сьогодні не Святвечір, — сказала Френні.

— Метью з родиною на Різдво їдуть кататися на лижах до Вейла, а тому ми вирішили пересунути святкування. Так було краще для всіх. Сказати правду, мені здавалося, що я завжди влаштовувала його двадцять другого.

— Але нам ти нічого не говорила.

Кумар нахилився й поцілував Беверлі в щічку.

— Маєш чудовий вигляд, — сказав він, щоб змінити тему.

— Френні! — якийсь здоровань середніх літ у червоному картатому жилеті в «гусячу лапку» на гудзиках підійшов до неї та надто завзято згріб її у обійми, розхитуючи вперед-назад і порикуючи від задоволення. — Як поживає моя улюблена сестричка?

— Це лише тому, що тут немає Керолайн, — сказала Беверлі. — Бачила б ти, що він виробляє з Керолайн.

— Керолайн надає мені безкоштовну юридичну консультацію, — промовив Піт.

— Якщо виникне необхідність порушити справу під час свят, буду радий допомогти, — сказав Кумар.

Піт повернувся й поглянув на Кумара, намагаючись зрозуміти, хто це такий. Його обличчя засвітилося радістю, коли він нарешті зміг зібрати все до купи.

— Точно, — вигукнув він, звертаючись до Френні, — я й забув, що він теж юрист.

— Із Різдом тебе, Піте, — промовила Френні. Напевне, вона розплачеться десь серед вечора. Питання лише в тому, наскільки їй вистачить витримки.

— Піт із сім'єю їдуть до Нью-Йорка, щоб провідати Кеті та новонародженого, — пояснила Беверлі. — Я казала тобі, що в Кеті народилася дитина?

— Різдво в Нью-Йорку, — осміхнувся Піт, і та усмішка нагадала Френні слонову кістку, немовби хтось вирізав бивні слонів до розмірів людських зубів. Він пив ячний коктейль із маленького кришталевого келишка. — Можеш собі уявити? Звичайно, можеш. Ти ж у нас міська дівчина. Ти все ще живеш у Чикаго?

— Дай їм час піти нагору та влаштуватися, — звернулася Беверлі до Піта, — вони повернуться за хвилину. Вони тільки-но з літака.

Аж тут з'явився Джек Дайн у вишитому вовняному жилеті, на якому маленькими стібками досить переконливо був зображений олень у стрибку. Джек, що завжди був таким здорованем, високим і плечистим, тепер здавався не більшим за дружину.

— Хто ця гарненька дівчина? — запитав він, вказуючи на Френні.

Беверлі обійняла чоловіка за плечі:

— Джеку, це Френні, моя Френні. Ти ж пам'ятаєш.

— Вона схожа на тебе, — сказав Джек.

— А це Кумар. Ти його пам'ятаєш?

— Він може віднести валізи, — промовив Джек і махнув тому рукою. — Іди. Віднеси їх нагору.

Кумар усміхнувся, хоча невідомо, якої сили це йому коштувало.

Він був щедрою людиною, і хлопчиків тут не було, отже вони не стали свідками цієї сцени.

— Джеку, — сказала Френні, поклавши руку на тремтливе плече вітчима, — Кумар — мій чоловік.

Та Кумар не мав наміру давати маху. Він вирішив дограти свою роль до кінця.

— Сер, — промовив він і кивнув. Якимось чином, з неможливою спритністю та силою, йому вдалося підняти все разом. Сумки хлопців він повісив собі через плече.

— Йди через кухню, — скомандував Джек, щойно Кумар зробив один крок у напрямку до парадних сходів. Багаж ледве не звалив його з ніг, проте він повернувся й поволік валізи до кухні. Там були вузькі сходи, якими користувалася прислуга, коли вона ще була тут.

— Вони вважають, що можуть пертися простісінько через вечірку, — кинув Джек Френні, проводжаючи поглядом спину Кумара, — їх доводиться постійно пильнувати.

— То був мій чоловік, — промовила Френні. Вона що, задихалася? Якесь дивне відчуття з'явилося в неї у горлі.

Джек поплескав її по руці:

— Скажи мені, що я можу принести випити для такої гарної леді?

— Нічого не треба, дякую, Джеку, — Френні гадала, що вона виграла жеребкування. Коли вона почула, як на кухонному столі в Керолайн дзенькнула монета й Керолайн повідомила, що їй випало провести Різдво у Вірджинії, Френні гадала, що їй поталанило. Тепер жінка зрозуміла, що їй неймовірно хотілося до батька, який був при смерті.

— Я принесу тобі яечний коктейль, — сказав Джек, повернувся й подався назад до юрби гостей.

— Погіршав, — Піт провів батька очима, — на той випадок, якщо ти цього ще не помітила. Він значно погіршав. Він ще не почав влаштовувати пожежі?

— Навіщо ти таке кажеш? — запитала Беверлі, її голос пролунав мляво. Вона кохала Джека Дайна, точніше вона кохала його, коли він був ще тим, кого вона знала. Його

сини, навпаки, часто вимагали більше уваги, ніж вона хотіла їм дати.

— Тому що рано чи пізно він почне це робити, — сказав Піт. Він блукав поглядом по юрбі, шукаючи собі кращого співрозмовника.

— Метью, — він підняв руку й помахав братові, — поглянь! Френні вдома!

Жилет Метью Дайна був чорним, але на ньому висів золотий ланцюжок від годинника з різдвяною прикрасою: одна-єдина скляна кулька, що надавала йому більш святкового вигляду, ніж у всіх інших. Френні геть забула, що на різдвяних святах у Джека Дайна чоловіки мали бути у жилетах. Оглянувши вітальню, вона пригадала: жінки — в червоному, чоловіки — в жилетах. Метью взяв обидві руки Френні у свої та поцілував її у щічку:

— Ти не просунулася далі, ніж на три кроки від дверей, — промовив він властивим йому похмуро-серйозним тоном.

Френні Метью подобався найдужче. І не лише їй — усім.

— А де Рік? — запитала вона, подумавши, що краще вже розправитися з усіма трьома братами, щоб потім прорватися до сходів.

— Рік на щось там образився, — відповіла Беверлі. — Він сказав, що не приїде.

— Приїде, — промовив Метью. — Лаура Лі з дівчатками вже тут.

«По дорозі до Сант-Ів я зустрів чоловіка, що мав сім дружин. У кожної було сім мішків, у кожному мішку — по сім котів». Френні не могла утримати їх усіх в пам'яті. Вона знала «хлопчиків Дайн», як їх називали, попри те, що їм було вже далеко за п'ятдесят, але плуталася з їхніми колишніми й нинішніми дружинами, з їхніми дітьми, яких інколи було по два комплекти: перший — дорослі та одружені, а другий — ще малі. *Комплекти, коти, мішки та дружини.* Серед членів родини Дайн були такі, хто вважав її у певному

сенсі сестрою, кузиною, дочкою, тіткою. Кеті Дайн у Нью-Йорку народила. Френні була не в змозі відстежувати всі родинні зв'язки у всіх напрямках: ці всі люди, з якими завдяки шлюбу матері вона загадковим чином породичалася. Перша дружина Джека Дайна Пегі померла більше як двадцять років тому, але сестер Пегі Дайн, разом із їхніми чоловіками, дітьми, нареченими дітей та їхніми дітьми, все ще запрошували щороку на святкування — роками випещені гості! Щороку вони приїжджали, стояли у будинку, який колись належав їхній сестрі, та складали перелік змін, жуючи канапки, які Беверлі приготувала власноручно: новий диван, інший колір стін у вітальні, картина з птахами над каміном — це все було наругою над пам'яттю Пегі. Зміни в обстановці — для них то було занадто, вони їх не витримували.

Звістка про приїзд дочки Беверлі поширювалася серед гостей, і тим, хто її знав, нетерпеливилось побачити її, а ті, хто її не знав, так багато чули про неї. Метью нахилився й прошепотів їй на вухо: «Тікай!»

Френні поцілувала матір:

— Я зараз повернуся, — сказала вона.

Вона пройшла через кухню, де двоє чорношкірих чоловіків у чорних штанях та білих сорочках, жилетах і краватках розкладали канапки з шинкою на срібні таці, тимчасом як третій викладав варені креветки навколо кришталевої чаші із соусом на важкий срібний таріль. Коли Френні проходила через кухню, вони навіть не підняли голів від роботи. Якщо вони її й помітили, то не подали знаку. По сходах чорного ходу вона піднялася до кімнати, в якій вони з Кумаром завжди спали. Всі «хлопчики Дайн» жили у місті, всі у власних чудових будинках, отже навіть на Різдво не треба було перейматися через брак місця. Відійшовши від справ, Джек Дайн розділив свою імперію на три частини, віддавши Метью продаж «Тойоти», Пітові — «Субару», а Рікові — «Фольксвагена». Рік, що був ледачий та ще й діткливий,

часто казав, що нечесно було віддати «Тойоту» Метью. Ніхто не міг змагатися з «Тойотою». Особливу заздрість у нього викликала «Тойота Пріус».

Френні тихенько відчинила двері й побачила свого чоловіка, що лежав у темноті на нерозстеленому ліжку. Його піджак і краватка висіли у шафі, а черевики рівненько стояли біля ліжка. Кумар завжди був охайний, навіть ще під час навчання у юридичному коледжі. Вона кинула своє пальто та шарф на підлогу, стягла зі себе чоботи.

— Мені було б дуже шкода себе, — тихо промовив він із заплющеними очима та схрещеними на грудях руками, — якби не було так шкода тебе.

— Дякую, — сказала Френні й поповзла по широкому матрацові, щоб улягтися біля нього.

Кумар обняв дружину та поцілував у маківку.

— Якась інша пара, напевне, зараз би кохалася.

Френні розсміялася, уткнувшись йому в плече обличчям:

— Та пара, в якій немає дітей, що можуть зайти сюди будь-якої хвилини.

— Та пара, в якій господар дому не може застрелити свого зятя за змішаний шлюб.

— Вибач, мені дуже шкода, — сказала Френні.

— Бідна твоя мати. Мені ще слід пожаліти твою матір.

Френні зітхнула:

— Я знаю.

— Тобі треба повертатися до гостей, — сказав він. — У мене недостатньо мужності, щоб повернутися разом із тобою, але тобі треба йти.

— Я знаю, — повторила вона.

— Скажеш хлопцям, щоб принесли мені чогось попоїсти, добре?

Френні заплющила очі та кивнула в нього на грудях.

Якби Кумар наполіг на своєму, то вони щороку відлітали б на Фіджі перед Днем подяки і не поверталися доти,

доки не почнеться новий рік і не знімуть усі різдвяні прикраси. Вони б купалися з рибами та вилежувалися на пляжі, жуючи папаю. А коли за кілька років Фіджі їм набридне, вони могли б поїхали на Балі чи в Сідней, або в будь-яке інше сонячне місце з пляжами, з однаковою кількістю приголосних та голосних у назві.

— А як же школа? — питала Френні.

— Ми що, не в змозі забезпечити дітям домашнє навчання протягом шести тижнів на рік? Це будуть навіть не повні шість тижнів. Якщо відняти вихідні та святкові дні.

— А як же робота?

Кумар серйозно поглянув на неї, його темні брови насупилися:

— Просто помрій зі мною, — сказав він.

Перша дружина Кумара Сапна померла в День пам'яті жертв нападу на Перл-Гарбор, прямісінько в розпал підготовки до свят, через чотири дні після народження Аміта. Легко було порахувати, коли це сталося, бо Амітові виповнилося дванадцять. Сапна була на десять років молодшою за Кумара.

— На десять років добрішою, — казав він у день її народження, — на десять років здатнішою прощати.

То була правда... Через свою життєрадісність Сапна здавалася надто простою й щирою, хоча насправді вона, можливо, була такою ж непростюю, як і всі. «У щасті немає дурості», — любила казати вона. Вона кохала свого чоловіка, вона любила своїх синів. Вона тішилася тим, що їй пощастило втекти з північного Мічигану до Чикаго. Їхнє життя, попри зайнятість та пронизливий холод, було гарним. Її другі пологи пройшли без будь-яких ускладнень. Вони були вдома, всі разом. Раві, якому виповнилося два з половиною роки, спав. Сапна сиділа на канапі з дитиною на руках. Вона поглянула на Кумара й промовила: «Якесь дуже дивне відчуття». Потім заплющила очі.

Розтин виявив генетичне відхилення будови серця: синдром подовженого інтервалу QT. Зважаючи на серйозність стану її здоров'я, справжнім дивом стало те, що вона не померла вже після народження Раві. Та інколи буває й таке. Іноді люди можуть прожити все життя, навіть не здогадуючись про те, якої небезпеки їм вдалося уникнути. Завдяки аналізам виявилось, що той ген був також у матері Сапни. І в її сестри.

— Для більшості людей на цій планеті, — сказав якимось Фікс, — те, що їх має вбити, є вже у них усередині.

Не минуло ще й року після смерті Сапни, як Френні підійшла до столика в «Пальмер-Гаус», за яким сидів Кумар, і запитала в того, що він питиме.

— Господи, — промовив він, не вірячи своїм очам, — тільки не кажи мені, що ти тут працюєш.

«Кумар», — подумала вона. Як вона могла забути Кумара?

— Час від часу, лише у вихідні, — відповіла Френні та нахилилася, щоб поцілувати його в щічку. — У мене є й інша робота, в юридичній бібліотеці Чиказького університету, але зарплата там страхотливо низька. До того ж мені тут подобається.

Кумар заїхав забрати клієнта, з яким вони мали вечеряти.

— Я пропоную тобі роботу, — сказав він. — Можеш розпочати в понеділок. Таку роботу, де ти зароблятимеш удвічі більше, ніж на цих двох разом.

Френні розсміялася. Кумар геть не змінився.

— Що я маю робити?

— Виявляти старанність, — він швидко прикидав подумки. — Будеш готувати фінансову документацію для об'єднання підприємств.

— Але ж я так і не закінчила юридичний коледж.

— Я знаю, наскільки ти просунулася з навчанням у юридичному коледжі. Нам потрібна особа, якій можна довіряти. Вважай, що це співбесіда. Отже, я тебе найняв.

До столика підійшов високий чорношкірий чоловік у чорному, мов вугілля, костюмі, і Кумар підвівся, щоб привітати його.

— Наша нова співробітниця, — вказав він рукою на Френні, — Френні Кітінг. Ти ж усе ще Кітінг?

— Френні Кітінг, — промовила вона та простягла чоловікові руку для привітання.

Згодом Кумар казав, що тоді рішення прийшло до нього в одну мить: він одружиться з Френні й таким чином розв'яже всі проблеми, окрім тих, що не піддаються розв'язанню. Він кохав її замолоду, якщо не того року, коли вона жила з ним у його квартирі, то вже напевне тоді, коли вона пішла геть з Лео Поузенем. Якщо вона знову вільна, то він не бачив причини, чому б знову не кохати її. Єдиною проблемою був час. Батьки Сапни приїхали з Мічигану, щоб дбати про Раві після народження Аміта, й от минув уже майже рік, а вони все ще жили у нього вдома. За роботою та дітьми, за повсякденним життям і величезним тягарем горя він не мав навіть кількох вільних хвилин. Отже, йому зайшла в голову геніальна ідея: краще найняти Френні на роботу, ніж призначати їй побачення. Він і не хотів призначати їй побачення. Він хотів одружитися з нею. Якщо вона працюватиме у його юридичній компанії, то вони зможуть бачитися кожного дня. Вони будуть постійно зустрічатися — у ліфті чи у процесі обміну документацією. Він був упевнений у тому, що то слушна думка, як і те, щоб довірити їй згодом своїх дітей та своє життя.

«Владналося, — думав Кумар, коли вручав їй свою візитівку та прощався, — все владналося».

У барі лунала та сама музика, що й багато років до цього, чи просто якась інша, але дуже схожа на тодішню. Френні тепер сміялася, коли думала про те, як та музика дратувала її раніше. Тепер вона просто її не чула. Але коли Кумар із клієнтом вийшли з бару і Френні поклала його візитівку

в кишеню фартушка, вона розчула Еллу Фіцджеральд, що співала десь у глибині її свідомості:

Є дехто, кого я так намагаюся забути.
Ти теж хочеш забути про когось?

Лежачи в темряві у будинку матері, Френні намагалась уявити собі, яким був би світ, якби Сапна не померла. Можливо, тоді Френні та Кумар колись випадково наткнулися б одне на одного у книгарні, засміялися, привітали одне одного тощо, але вона ніколи не вийшла б за нього заміж, а його сини ніколи б не стали її синами. Якби Сапна не померла, то, напевне, Беверлі могла б і досі бути одруженою з Фіксом, а це означало б ніякого тобі Джека Дайна, ніяких зведених братів Дайнів, жодних різдвяних святкувань у Вірджинії. Але тоді це означало б і ніякої Марджорі, що було б страшною втратою, оскільки Марджорі подарувала Фіксові велике кохання. Але тоді, можливо, Берт залишився б із Терезою, а п'ятдесят років потому врятував би її життя, змусивши своєчасно звернутися до лікаря по допомогу. Кел уникнув би бджоли, що чекала на нього у високій траві біля стайні коло будинку Бертових батьків. Він міг би жити й жити, але хто може сказати напевне, чи не знайшла б його якась інша бджола в якомусь іншому місці? Якби Кел був живий, Албі не влаштував би пожежу, через яку йому довелося переїхати до Вірджинії, хоча він у будь-якому разі не переїхав би до Вірджинії, бо Берт залишився б у Каліфорнії. Френні, що майже спала на нерозстеленому ліжку поряд із чоловіком, була не в змозі розпланувати події, які могло принести майбутнє без зв'язків минулого. Без Берта Френні ніколи не вступила б до юридичного коледжу. Вона б вивчала англійську літературу і взагалі ніколи не познайомилася б із Кумаром. Вона б ніколи не працювала в «Пальмер-Гаус», а отже — ніколи не зустріла б Лео Поузена, що давним-давно сидів у барі та просторікував про її туфлі. Саме там розпочалося

життя Френні, коли вона нахилилася, щоб підпалити йому цигарку. Якимось чином, серед усіх тих надбань та втрат, думка про те, що вона могла ніколи не зустрітися з Лео, здавалася їй нестерпною.

Дихання Кумара стало глибшим та уповільнилося, а вона обережно встала, навпомацки знайшла сукню й туфлі у валізі, перевдяглася в темряві.

Коли вона зійшла сходами чорного ходу до кухні, то побачила там лише саму матір, яка сиділа за сніданковим столом та розкладала на таці маленькі тістечка.

— Ти ж знаєш, що тут є кому це зробити, — сказала Френні.

Мати поглянула на неї і втомлено усміхнулася:

— Я просто хотіла сховатися на хвилинку.

Френні кивнула і сіла поряд з нею.

— Теоретично це святкування завжди здавалося чудовою думкою, — промовила Беверлі, — та щоразу, як я його влаштовую, то геть не можу збагнути, чому саме.

Вони чули гомін гостей у сусідній кімнаті, веселість їхніх голосів підігривали яечний коктейль і шампанське. Піаніст тепер награвав щось швидке, можливо, джазову версію «Дванадцяти днів Різдва», але Френні не була в цьому впевнена. «Дванадцять днів, — подумала вона, — вона вкоротила собі віку ще до того, як отримала п'ять золотих кілець».

Беверлі виклала з коробки на тацю останні малесенькі квадратні тістечка — рожеві, жовті та білі, кожне прикрашене зверху цукровою трояндою.

— Рік таки приїхав, — сказала вона, повертаючи квадратики, щоб утворилися ромби. — Тепер він п'є.

— Метью казав, що він приїде.

— Я не можу терпіти їх, коли вони всі разом, — промовила Беверлі. — Кожен окремо — хороший, майже хороший, але коли вони всі гуртом, то це завжди перетворюється на робоче засідання. У них так багато планів на майбутнє: що

я збираюся робити з Джеком, що я збираюся робити з будинком. Здається, вони не мають жодного уявлення про те, про що доречно говорити під час різдвяного святкування. Я не знаю, що трапиться в майбутньому. Не знаю, чому вони постійно в мене про це запитують. У тебе є плани на майбутнє?

Френні взяла світло-жовте тістечко кольору щойно вилупленого курчати і з'їла його за раз. Воно було не дуже смачне, але таке гарне, що смак не мав значення.

— Ніяких, — відповіла вона. — Нуль.

Беверлі поглянула на дочку. У її погляді була лише нічим не затьмарена любов.

— Я хотіла, щоб у мене народилося дві дівчинки, — промовила вона, — ти і твоя сестра. Я хотіла саме того, що в мене є. Діти інших — для мене занадто тяжко.

Якби її мати не була такою вродливою, то нічого цього не сталося б, але не можна було її звинувачувати у красі.

— Мені треба йти до гостей, — сказала Френні, підводячись.

Беверлі поглянула на тацю з тістечками.

— Я, мабуть, краще розділю їх за кольором, — вирішила вона, зсунувши тістечка на стіл долонею. — Так вони матимуть кращий вигляд.

Френні знайшла Раві та Аміта у підвальному приміщенні, де вони дивилися «Матрицю» по телевізору розміром з однопальний матрац.

— Цей фільм належить до категорії R¹, — промовила вона. Хлопці поглянули на неї.

— Через сцени насильства, — сказав Раві, — не через секс.

— До того ж зараз Різдво, — додав Аміт, керуючись логікою побажань.

---

¹ Категорія R — **Restricted** — підлітків до 16 років допускають до перегляду фільму тільки у супроводі одного з батьків або законного представника.

Френні стояла за їхніми спинами та спостерігала за тим, як одягнутий у чорне чоловік відхиляється назад, щоб уникнути розсікання навіпіл кулями, а потім знову випрямляється. Якщо після цього їм загрожують нічні кошмари, шкоди вже завдано.

— Мамо, а ти вже його бачила раніше? — запитав Аміт. Френні заперечно похитала головою:

— Він надто страшний для мене.

— Я буду спати з тобою, — сказав менший, — якщо ти боятимешся.

— Якщо зараз ти заборониш нам переглянути, — сказав Раві, — ми ніколи не дізнаємося, чим усе закінчилося.

Френні подивилася ще хвилину. Мабуть, так воно й було: цей фільм надто страшний для неї.

— Ваш батько заснув, — промовила вона. — Зачекайте ще трішки, а потім віднесіть йому чогось поїсти, добре?

Задоволені своєю маленькою перемогою, хлопці охоче закивали.

— І не кажіть йому про кіно.

Френні повернулася нагору та зробила одне коло між гостями, хоча там було й мало тих, кого вона пам'ятала. Вона не жила в Арлінгтоні відтоді, як вступила до коледжу. Дружини синів Джека Дайна всі як одна хотіли поспілкуватися з нею, але ніхто з них не мав особливого бажання спілкуватись одна з одною. З дружиною того з синів, що подобався їй найдужче, їй менш за все хотілося розмовляти, а дружина того сина, якого вона любила найменше, була якраз тією, кому вона віддавала перевагу. Та насправді цікавим — якщо це взагалі могло когось зацікавити — було те, що дружину того з синів, з яким у неї були пов'язані найгірші спомини, пригадати їй було якраз найважче.

Якоїсь миті під час вечірки, ще до того, як хоч один із гостей пішов, Френні знову опинилась у фойє, і там, на підлозі, випадково побачила свою власну сумку поза підставкою

для парасольок. Мабуть, вона залишила її там, тільки-но зайшла та поставила валізу. Отже, без будь-яких роздумів вона взяла її та вийшла надвір.

Сукня, яку вона взяла із собою для різдвяного вечора, до якого, як вона гадала, лишалося ще два дні, не була червоною. Вона була з синього оксамиту, з довгими рукавами, але зовсім не захищала жінку від холоду надворі, достоту як і туфлі не рятували ноги Френні від снігу. Але це не мало значення. Вона залишила вечірку, вислизнула, поки ніхто цього не помітив. «Де це Френні?» — питатимуть вони, а хтось відповість: «Мабуть, вона в кухні. Я щойно бачив її у сусідній кімнаті».

Машина вкрило снігом. Своє авто вони взяли напрокат, напрокат і в темряві. Френні не знала, якого кольору була автівка, тому що практично її не бачила. То був універсал, це вона пам'ятала, але тут усі машини — універсали, немовби машина-універсал, як ті жилети на чоловіках, була однією з умов у запрошенні на свято. Вона рушила в кінець під'їзної доріжки, і коли вже підійшла досить близько, як їй здавалося, натиснула на кнопку автоматичних ключів. Звук замка пролунав ліворуч від неї, увімкнулися фари. Френні зчистила сніг рукою з переднього скла та сіла в машину. Тільки-но вона увімкнула опалення, як відразу за-телефонувала Бертові.

— Я хотіла заїхати, щоб привітатись, якщо це не надто пізно, — вона намагалася надати своєму голосові звичайної стриманості, хоча в душі дуже хвилювалася.

Берт завжди пізно лягав спати. Колись їй довелося просити його не телефонувати після десятої години вечора.

— Чудово! — промовив він так, ніби саме чекав на її дзвінок. — Будь обережна, на дорогах сніг.

Берт усе ще жив у тому будинку, де вони останнім часом мешкали з Беверлі, в тому самому будинку, де вони з Керолайн жили, коли навчалися в середній школі, в тому, куди

переїхав Албі на рік після того, як Керолайн подалася вчитися. Він був недалеко від оселі Беверлі та Джека Дайна, мабуть, кілометрів за вісім, але в Арлінгтоні можна було протягом років жити поряд і ніколи не зустрічатися.

Вітчим чекав на неї на ганку парадного входу, і тільки-но вона зупинила машину, двері за ним одразу відчинилися. Перед тим як вийти на вулицю, він накинув на себе пальто. Берт постарів, як і всі вони, але старість до всіх приходить по-різному. Йдучи до нього в темряві, дивлячись на його постать на тлі яскравого світла, що лінуло з будинку, Френні думала, що Берт Казенс усе ще був схожий сам на себе.

— Привид минулого Різдва, — промовив він, коли вона зробила крок у його обійми.

— Треба було мені раніше тобі зателефонувати, — сказала Френні. — А так вийшло в останню хвилину.

Берт не запросив її всередину, але й не випускав з обіймів. Він просто стояв, притиснувши Френні до себе. Вона завжди була для нього тим немовлям, з яким він носився на вечірці в будинку Фікса Кітінга, найгарнішим немовлям, яке він коли-небудь бачив у житті.

— В останню хвилину мене цілком влаштовує, — сказав він.

— Ходімо, — промовила Френні. — Я змерзла.

Зайшовши в дім, вона роззулася.

— Я розпалив камін у кабінеті, щойно ти зателефонувала. Вогонь іще не дуже добре розгорівся, але вже починає.

Френні пригадала, як уперше потрапила до цього будинку. Їй було років, мабуть, зо тринадцять. Саме через кабінет вони й купили його, через великий кам'яний камін, над вогнищем якого можна було встановити відьмин казан, через особливий вигляд з вікна на басейн. Тоді цей будинок здавався їй палацом. Для Берта не було жодного сенсу все ще жити тут, він був занадто великий як на одну людину. Але того вечора Френні була вдячна йому за те, що він

його не продав, бо для неї то була єдина можливість повернутися додому.

— Давай я приготую для тебе чогось випити, — сказав він.

— Ну, хіба що чаю, — відповіла вона. — Я за кермом.

Вона стала на кам'яну плиту каміна, притулилася босими ногами в панчохах до теплих каменів. Вони з Албі часто спускалися сюди взимку вночі, коли навчалися в школі, відкривали димохід, якщо надворі було надто холодно, і курили. Вони нахилялися зі своїми цигарками всередину каміна й випускали дим у напрямку димаря. Вони пили Бертів джин, а порожні пляшки безкарно викидали у кухонне відро для сміття. Якщо хтось із батьків і помічав вичерпування запасів у лікерному барі або появу порожніх пляшок, ніхто з них ніколи про це не згадував.

— Випий, Френні. Це ж Різдво.

— Сьогодні двадцять друге грудня. Чому всі як один кажуть мені, що сьогодні Різдво?

— Джин із тоніком від барменки.

Френні поглянула на нього.

— Добре, але від барменки, — суворо попередила вона. Цієї хитрості колись навчив її Берт, коли вона була ще дівчинкою та виконувала роль буфетниці на їхніх вечірках. Якщо гість був уже п'яний, вона мала наповнити склянку тоніком та льодом, а потім зверху долити трішки джину і не перемішувати. Тоді перший ковток буде дуже міцним, казав їй Берт, і цього досить. Після першого ковтка сп'янілі гості вже не звертали уваги.

— Якщо сп'янієш, можеш спати у своїй старій кімнаті.

— Мамі це б сподобалося.

Вона завжди якось примудрялася вибратися, щоб провідати Берта. За увесь той час, відколи Беверлі йому вибачила, вона не могла зрозуміти, що Френні та Керолайн теж могли його простити.

— Як там твоя мати? — запитав Берт. Він вручив Френні склянку, і перший ковток — міцний джин — був таким як треба.

— Така, як і була, — відповіла Френні.

Берт стиснув губи й кивнув.

— Я так і думав. Я чув, що друзяці Джекові Дайну погіршало і що доглядання його дається їй нелегко. Мені дуже шкода, що їй випало це пережити.

— Хіба нам усім рано чи пізно не доведеться таке пережити?

— Можливо, мені слід їй зателефонувати, дізнатися, як вона поживає.

«Ох, Берте, — подумала Френні, — викинь це з голови».

— А як ти? — запитала вона. — Як у тебе справи?

Берт приготував напій і собі — джин із краплею тоніка зверху, щоб зрівняти з її напоєм, — підійшов та сів на диван.

— Непогано, як на старого, — відповів він. — Усе ще по гостях. Якби ти зателефонувала мені завтра, то вже б мене не застала.

Френні поворушила дрова кочергою, щоб полум'я розгорілося краще.

— Куди ти збираєшся завтра?

— До Брукліна, — відповів він.

Френні повернулася та поглянула на Берта, тримаючи кочергу в руці, а він розплився в задоволеній усмішці:

— Джанет запросила мене на Різдво. Там є готель за два квартали від їхнього дому. Лепський. Я вже зупинявся там кілька разів, коли їздив до них у гості.

— Це ж чудово! — сказала Френні та всілася поряд із Бертом на дивані. — Дуже рада за тебе.

— За останні кілька років наші стосунки покращилися. З Голлі ми теж листуємось електронною поштою. Вона каже, щоб я приїхав до неї, побачив, як вона живе в їхній комуні. Я повторюю їй, що хотів би зустрітися з нею в Парижі. Гадаю,

Париж — непоганий компроміс. Усім подобається Париж. Я возив Терезу в медовий місяць до Парижа. Коли це було? П'ятдесят п'ять років тому? Думаю, що пора вже повернутися, — він замовк на мить, пригадуючи щось. — Ти ж була там, правда, коли Тереза померла? Здається, Джанет казала мені про це.

— Ми з Керолайн відвозили її до лікарні. З нами ще був тато.

— Ви вчинили дуже добре.

Френні стонула плечима:

— Не могли ж ми залишити її саму.

— Як там твій батько?

Френні похитала головою, думаючи про батька. «*Як там Берт, постарів?*» — завжди питав Фікс.

— Я б сказала тобі, що до Нового року ще доживе, але, напевне, помиляюся.

— Твій батько так просто не здається.

— Мій батько так просто не здається, — повторила за ним Френні, пригадавши револьвер у тумбочці біля ліжка, і як вона відмовилася йому допомагати. Вона зробила навіть гірше. Вона віднесла револьвер разом із кулями до поліційного відділка Санта-Моніки.

— Я доллю тобі ще трішки джину, — промовив Берт.

— Зовсім трішечки, — сказала Френні й простягла йому склянку. Вона не почувалася сп'янілою, з сумом усвідомлюючи, що увесь джин у склянці вже випито.

— Ми ще навіть по півпорції не випили, — Берт рушив до бару по інший бік кімнати.

— Гляди, небагато!

— Я пам'ятаю, як бачив твого батька ще раз після твоїх хрестин, — сказав Берт. — То було в суді. Не знаю, можливо, я й раніше його постійно зустрічав, але не знав, а тоді, в понеділок, він підійшов до мене, потиснув мені руку та подякував за те, що я прийшов. «Я радий, що ти зміг прийти на

хрестини Френні», — сказав він мені. Берт вручив Френні склянку з напоєм.

— Це було вже так давно, Берте.

— Та все ж, — промовив Берт, — мене непокоїть думка про те, що він такий хворий. Я ніколи не мав нічого проти твого батька.

— А з Албі ви спілкуєтесь? — запитала вона, аби змінити тему. Вона могла запитати про це і в Албі, але з якоїсь причини ніколи цього не робила. Вони не говорили про Берта. Навіть багато років тому, коли жили всі гуртом під цим дахом, вони ніколи не говорили про нього.

— Не дуже. Час від часу один із нас робить спробу, але без особливого успіху. Ти ж знаєш, Албі був дуже відданий своїй матері. Так завжди буває: дівчатка більше люблять батька, а хлопчики — матір. Гадаю, він мені так і не пробачив того, що я покинув його матір.

Для Берта минуле все ще було тут, разом із ним, а тому він вважав, що й інші відчують те саме.

— Тобі треба зателефонувати йому. Зараз особливий момент, перед святом, а надто ж після смерті Терези.

Френні подумала про свого батька: як воно буде для неї наступного року перед святами.

— Зателефоную йому на Різдво, — відповів він. — Я зателефоную йому від Джанет.

Френні хотіла сказати йому, що в Каліфорнії зараз на три години раніше, що він може зателефонувати синові вже сьогодні ввечері, може зробити це відразу, але Берт не збирався телефонувати Албі, а тому не було ніякого сенсу наполягати та псувати йому настрої. Френні відхилила свою склянку від себе, щоб удруге не пити джин. Вона відсorbнула ігристий солодкий тонік, залишивши на денці лід із джином та лаймом.

— Шкода, що я не можу залишитися, — сказала Френні, і якоюсь частиною душі справді прагнула цього. Їй хотілося

піднятися сходами до своєї кімнати, влягтись у власне ліжко, хоча якою була ймовірність того, що її ліжко все ще є там?

Берт із розумінням кивнув:

— Знаю. Я дуже вдячний тобі, що ти взагалі заїхала. Мене це справді потішило.

— О котрій годині ти вилітаєш?

— Рано, — відповів він. — Таким чином спробую уникнути пробок.

Френні підвелася та обійняла вітчима.

— Щасливого Різдва, — промовила вона.

— Щасливого Різдва, — сказав він, і коли він відступився та поглянув на неї, в його очах бриніли сльози. — Гляди, обережно. Якщо з тобою щось трапиться, твоя мати мене вб'є.

Френні усміхнулася й поцілувала його, подумавши про те, що Берт усе ще дивиться на світ, керуючись критеріями, що зможе і чого не зможе пробачити йому Беверлі. Вона взула туфлі, що стояли біля дверей, і вийшла надвір у сніговій. Усередині Берт вимикав електрику, а вона постояла ще трохи на парадному ганку, спостерігаючи за тим, як сніг осідає на рукава її оксамитової сукні. Вона згадувала ту ніч, коли не могла знайти Албі. Берт був у своєму кабінеті на першому поверсі, а мати в кухні виконувала домашнє завдання з французької мови. Минуло вже багато часу після вечері. Падав сніг, як оце зараз, і в будинку було геть тихо. Френні гадала, куди подівся Албі. Зазвичай о цій порі він приходив до неї в кімнату, щоб робити домашнє завдання чи просто поговорити. Вона лежала поперек ліжка та читала «Повернення на батьківщину» Томаса Гарді для курсів поглибленого вивчення англійської. Не те, що брат приходив до неї щовечора, але якщо він не приходив, вона могла чути його, коли він дивився телевизор чи ходив по своїй кімнаті. Френні довго прислухалася, потім нарешті закрила книжку і пішла шукати його. Албі не було ні в кімнаті, ні у ванній, ні в кабінеті, ні у вітальні, куди він

взагалі ніколи не заходив. Уже перешукавши у всіх місцях, що спали їй на думку, вона подалася до кухні.

— А де Албі? — запитала вона у матері.

Мати похитала головою та видала якийсь звук, що мав означати щось на кшталт «гадки не маю». Її мати так ніколи й не навчилася розмовляти французькою.

— Якщо побачиш його, скажеш мені, добре?

Її красуня-мати, можливо, дещо зніяковівши, на мить відірвала погляд від підручника й кивнула.

— Звичайно, — промовила вона.

Френні навіть не подумала про те, щоб постукати у двері до кабінету Берта та запитати в нього, чи не бачив він Албі, або перевірити, чи не було з ним Албі. Така думка ніколи не приходила їй у голову.

Натомість вона вийшла надвір крізь двері чорного ходу. Вона все ще була у шкільній формі: картата спідниця, гольфи, сандалі, светрик поверх білої блузки. Її мати не наказала їй накинути зверху пальто, не спитала, куди вона пішла, як це сталося б кілька років тому, якби Френні вийшла крізь двері чорного ходу в холодний сніжний вечір. Мати була надто занурена у море неправильних дієслів.

Френні зазирнула до гаража, але Албі а гаражі не було. Вона обійшла кругом будинку, потім вийшла на вулицю, проминула два будинки в одному напрямку, три будинки в іншому напрямку. Вона перевірила, чи немає слідів велосипеда на снігу, але нічого не помітила, крім своїх власних слідів. Вона вже почала тремтіти від холоду, а волосся намокло. Вона дещо хвилювалася, але зовсім трохи. Френні була переконана, що знайде його. Вона вирішила повернутися додому за пальтом, і коли йшла назад по під'їзній доріжці, то побачила його, лише кілька сантиметрів його голови, що виглядали з-за складених дров поза будинком. Закутаний у свій червоний спальний мішок, він невідривно дивився на сніг.

— Албі, — поклікала сестра, — що ти тут робиш?

— Мерзну, — відповів Албі.

— Не треба. Ходімо додому, — вона йшла через галявину, засипану м'яким снігом, аж поки не стала простісінько перед ним.

— Я під кайфом, — відповів він.

Навколо кожного вуличного ліхтаря, кожної лампи на ганках будинків виднівся сяйливий круг з м'яких сніжинок. Решта поринула у темряву.

— Ніхто не помітить.

— Помітять, — сказав Албі, — я дуже під кайфом.

— Тобі не можна тут сидіти, — Френні починала тремтіти з холоду. Вона злилася на себе: про що вона собі думала, коли вийшла, не взявши із собою пальта?

— Можна, — відповів він. Його голос був такий слабкий, такий легкий, немов являв собою частину снігу.

Френні зайшла між дровами, роздумуючи, як би його підняти. Албі був тепер вищий за неї, але такий худий, і в будь-якому разі він би з нею не бився. Але тільки-но зайшла туди, вона зрозуміла, що є особливого в цьому місці: звідси було добре все видно, а тебе ніхто не бачив. Піддашок захищав їх від снігу. Тепер вона відчувала, як від нього тхнуло марихуаною, солодко та міцно. Френні й Албі інколи пили вдвох, курили цигарки, але ніколи не курили разом траву. Потім це зміниться.

— Пусту мене до себе, — попросила вона.

Албі просто підняв руку, не відриваючи ні на мить очей від снігу, а вона сіла поряд із ним. Спальний мішок був підбитий пухом, а тому коли вони закутались удвох, у ньому було досить тепло.

Так вони й просиділи, обіпершись спинами у стіну будинку, грубий живопліт перед ними. Вони дивились, як сніг усе падає, падає, падає, аж поки їм не почало здаватися, що то вони падають.

— Я скучив за мамою, — сказав Албі. Протягом року, коли вони з ним так здружилися, він сказав це тільки раз, тієї ночі, лише тому, що був під кайфом.

— Знаю, — промовила Френні, тому що вона справді знала. Вона точно це знала, вона краще натягнула спальний мішок на них обох, і так вони й сиділи собі, аж поки в неї зовсім не змерзли ноги, і тоді вона сказала, що їм треба йти до хати.

— Я своїх ніг уже давно не відчуваю, — відповів Албі.

Вони підвелися, спираючись одне на одного. Двері парадного входу були замкнені, а тому вони пішли по доріжці, тягнучи за собою спальний мішок. Матері Френні в кухні більше не було, але з-під дверей кабінету Берта все ще лилося світло.

— Я ж казала тобі, що ніхто не дізнається, що ти під кайфом, — сказала Френні, і невідомо чому від цих слів Албі розреготався. Він сидів на підлозі, натягував собі на голову спальний мішок і сміявся без упину, тимчасом як Френні діставала мюслі та молоко.

Френні змела з плечей сніг і рушила до орендованого позашляховика. Вона ніколи не розповідала цю історію Лео. Вона збиралась, але потім чомусь вирішила змовчати. Тепер вона зрозуміла: колись, у майбутньому, буде ще одна така ніч, як сьогодні, і вона пригадає цю історію та втішиться, що ніхто у світі не знатиме, що сталося, окрім Албі. Їй треба зберегти щось для самої себе.

Про автора

Енн Патчетт — авторка семи романів і трьох нехудожніх книжок. Два романи «Помічник мага» та «Стан дива» висувалися на премію «Оранж Прайз», яку вона потім здобула у 2002 році за книжку «Бель Канто». Патчетт отримала американську літературну премію ПЕН/Фолкнер, а також номінувалася на премію *Welcome Book*, її твори перекладено більше ніж тридцятьма мовами світу. Вона є співвласницею незалежної книгарні «Parnassus Books», розташованої у Нешвіллі, штат Теннессі.

annpatchett.com

Літературно-художнє видання

ПАТЧЕТТ Енн
Співдружність

Роман

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *Н. В. Бордукова*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *М. М. Бадах*

Підписано до друку 22.09.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Minion Pro».
Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 3000 пр. Зам. № 225/09.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а.
E-mail: cor@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП «ЮНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р.
www.unisoft.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

УКРАИНА

- по телефонам справочной службы
(050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life)
(067) 332-93-93 (Киевстар); (057) 783-88-88
- на сайте Клуба: www.bookclub.ua
- в сети фирменных магазинов см. адреса на сайте Клуба или по QR-коду

Для оптовых клиентов

Харьков

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Киев

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Одесса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@ksd.ua

**Приглашаем к сотрудничеству
авторов**

e-mail: publish@ksd.ua

**Приглашаем к сотрудничеству художников,
переводчиков, редакторов**

e-mail: editor@ksd.ua

Патчетт Е.

П20 Співдружність : роман / Енн Патчетт ; перекл. з англ.
Л. Котляр. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного
Дозвілля», 2017. — 352 с.

ISBN 978-617-12-4111-4

ISBN 978-1-4088-8040-1 (англ.)

Доля випадково звела Беверлі Кітінг та Берта Казенса. Заради нього вона покинула колишнього чоловіка-поліціанта і, вже маючи двох маленьких доньок від першого шлюбу, стала матір'ю для чотирьох дітей Берта. Минає час, і вже дорослі діти обох сімейств покидають батьківський дім, вирушаючи на пошуки власного щастя. Одна з дочок, Френні, закохується у молодого письменника, який хоче написати роман про родину Кітінг-Казенс... Кохання і зрада, слава і безталання, розкіш і злидні — які ще випробування зустрінуть на своєму шляху батьки й діти?

УДК 821.111(73)

ЗВОРУШЛИВА СІМЕЙНА САГА З НЕСПОДІВАНИМ ФІНАЛОМ!

Енн Патчетт — володарка престижних літературних відзнак, серед яких премія імені Джанет Гайдінгер Кафки в номінації «Художня література», нагороди *Orange Prize* та *PEN/Faulkner Award*. Патчетт — справжній знавець психології сімейних стосунків, саме тому кожен її твір знаходить відгук у серцях читачів. Її новий роман «Співдружність» належить до десятки найкращих книжок року за версією *The Washington Post*.

Доля випадково звела Беверлі Кітінг та Берта Казенса. Заради нього вона покинула колишнього чоловіка-поліціанта і, вже маючи двох маленьких доньок від першого шлюбу, стала матір'ю для чотирьох дітей Берта. Минає час, і вже дорослі діти обох сімейств покидають батьківський дім, вирушаючи на пошуки власного щастя. Одна з дочок, Френні, закохується в молодого письменника, який хоче написати роман про родину Кітінг-Казенс... Кохання і зрада, слава і безталання, розкіш і злидні — які випробування чекатимуть на батьків і дітей?

Бурхливий шлях довжиною в півстоліття, сповнений перипетій. Шлях справжньої родинної співдружності, який сплів нитки життів двох поколінь в одне ціле.

Чекайте на дива, коли читаете історії Енн Патчетт. Патчетт — унікальна, щедра, безстрашна і неймовірно мудра молода письменниця.

New York Times Review

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-4111-4

9 786171 241114